

ORSZÁGISMERTETŐ KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

**Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus –
Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István**

**Országismertető
KONGÓI DEMOKRATIKUS
KÖZTÁRSASÁG**

„SEREG SZEMLE” KIADVÁNY

- 2010 -

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSONKSÁG
TUDOMÁNYOS TANÁCS KIADVÁNYA**

Felelős kiadó:

Kovács József vezérőrnagy
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka

Szerkesztő:

Dr. Földesi Ferenc

Postacím:

8000 Székesfehérvár, Zámolyi út 2-6
8001. Pf 151
Telefon: 22-542811
Fax: 22-542836
E-mail: sereg szemle@regiment.hu

Szakmai lektor:

Dr. habil Benkes Mihály egyetemi docens

Nyelvi lektor:

Galántai Erzsébet

ISBN 978-963-89037-1-6

Nyomdai előkészítés, nyomás: OOK-Press Kft, Veszprém Pápai út 37/A
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A kiadvány megjelenését támogatta:

Honvédelmi Minisztérium Tervezési és Koordinációs Főosztály, Budapest

Minden jog fenntartva

***Az igazság, a béke és a munka országa¹:
a Kongói Demokratikus Köztársaság***

¹ Utalás az ország hármasszórára ("Justice-Paix-Travail")

*„Afrika minden bizonnyal még jó ideig a Föld egyik legforrongóbb térsége marad,
és aligha okoz meglepetést, hogy egyre nagyobb mértékben militarizálódik.”*

*/Frank Barnaby,
Stockholmi Békeutató Intézet/*

A Kongói Demokratikus Köztársaság² nevének említésekor a legtöbb ember képzetében egy csodás természeti adottságokkal bíró, ámde rendkívül szegény állam képe rajzolódik ki, ahol AK-47-sel „játszó” gyermekek (is) vívják fura harcukat az etnikai vagy a sokszor a nagyhatalmi politika következményeként kialakult konfliktusokban, amelyek háttéralkuibán „véres gyémántokról” vagy egyéb ásványkincsekről, politikáról, pénzről, emberi sorsokról van szó. A függetlenség és a neokolonizáció (hiszen mai globalizált világban már nincsen olyan, hogy függetlenség, szuverenitás; már csak a függésnek és a külföldre utaltságnak vannak fokozatai) kényes egyensúlya, a humanitárius válság és a békefenntartók kilátástalan küzdelme Kongót kétségkívül izgalmas színponttá teszi a XXI. századi nemzetközi politika palettáján. Ráadásul helyzete és harcainak története kitűnően illusztrálja azt az Európától mind fizikai, mind kulturális értelemben vett távolságot, amelyet a „fejlett világ” gyakorta elfelejt, s aminek következtében hajlamos közömbösen vagy elítélően nyilatkozni a harmadik világ eseményeiről.

A szubszaharai térség figyelmének középpontjában álló ország a Föld második legszegényebb államaként folyamatos harcok színtere: Kongó mindig is részese volt a politikai – gazdasági – etnikai küzdelmeknek. Területét közel 200 különböző etnikum lakja, s emellett a szomszédos államok faji-vallási problémái is hatással voltak, vannak rá.³ A Kongói Demokratikus Köztársaságot határoló államok: a Kongói Köztársaság, a Közép-Afrikai Köztársaság, Szudán, Uganda, Ruanda, Burundi, Tanzánia, Zambia és Angola gyenge lábakon álló államalakulatai is jelzik, hogy a terület biztonságpolitikai környezete instabil. A polgárháborúk utóhatásai és a 2008 októberében Goma (Kivu tartomány) térségében kiújult harcok következtében a Kongóból a szomszédos országok - főként Uganda - felé siető menekültáradat már-már humanitárius katasztrófává növekedve akadályozza a környező országokkal való tartós együttműködést, ráadásul a tutszi-hutu konfliktus ma is élő jelensége mintegy legalizálja Ruanda beavatkozását a Kivu tartományi harcokba.

Az együttműködés hiányának hatásait fokozza, hogy a gyémántban, vörösrézben, kőolajban, ezüstben, de főként kobaltban gazdag ország a nagyhatalommá váló Kína gazdasági támogatását élvezi, sőt, esetükben gyakran felmerül a neokolonizáció (újragyarmatosítás) vádja is. Példának okáért az „infrastruktúrát ásványkincsekért” alku értelmében Kína eddig 31 kórház, 145 egészségügyi központ és 2 egyetem építését finanszírozta. További érdekesség, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság, amely Afrika folyóvízben leggazdagabb állama, egy nagyszabású kínai befektetés, a *Kongó folyón* építendő Grand Inga elnevezésű projekt része-

2 Fontos leszögezünk, hogy az általunk vizsgált Kongói Demokratikus Köztársaság (République Démocratique du Congo) - mint az egykor Zaire névvel illetett állam - nem tévesztendő össze a szomszédos Kongói Köztársasággal (République du Congo; másnéven Congo Brazzaville). Jelen tanulmány szerzői az egyszerűsítés végett a Kongó elnevezést alkalmazzák, ekkor minden esetben a Kongói Demokratikus Köztársaságot kell érteni a név alatt.

3 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 24. o.

se lehet. Amennyiben ez a projekt megvalósul, Kongó képes lenne villamos energiával ellátni Afrika jelentős részét, miközben a kontinenst energiaválság fenyegeti,⁴

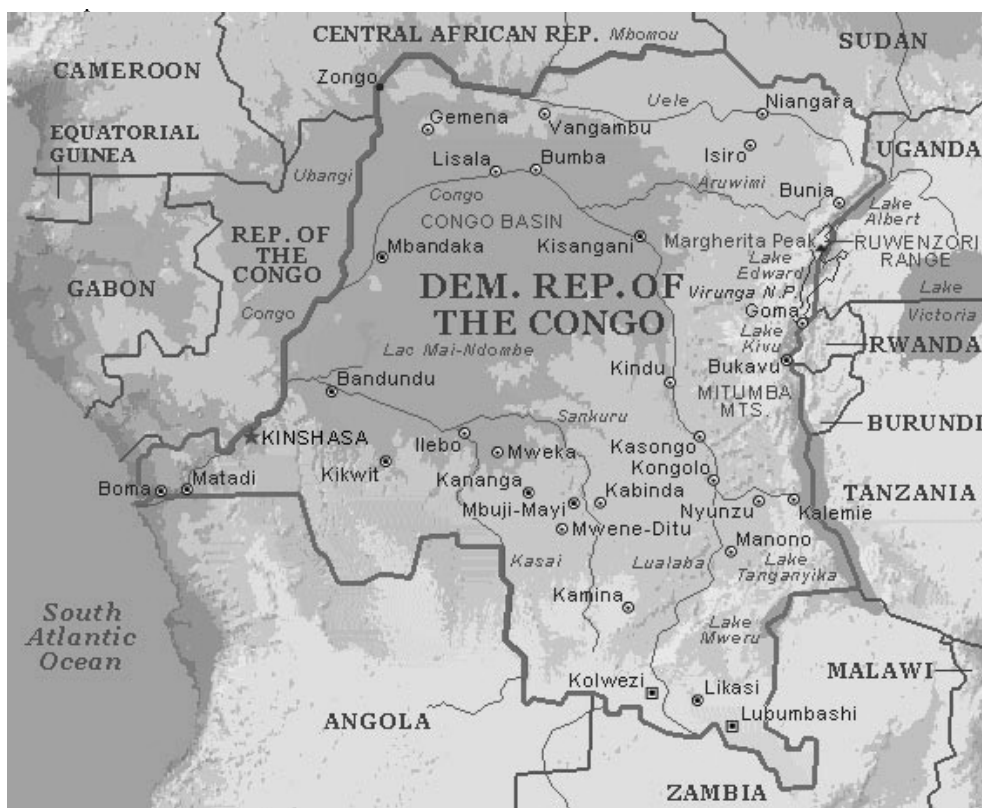
Az Európai Unió petersbergi elveinek tükrében - és NATO-tagországgént - mindenképpen érdemes megismerni Közép-Afrika egyik legsúlyosabb problémákkal küzdő gócpontját, ahol egyébként az EU békefenntartó erőivel már évek óta jelen van (v.ö. Artemis-hadművelet, EUPOL Kinshasa, EUFOR RD Congo, EUSEC RD Congo). Az elemzés fontosságát alapozza meg továbbá az is, hogy az ENSZ MONUC-missziójának mandátuma – az eredeti tervektől eltérően – 2010. május 31-én jár le, így e misszió eddigi tapasztalatait összegezve – reményeink szerint – átfogó, a későbbiekben kamatoztatható információk adhatók a Magyar Honvédség állománynak.

Jelen tanulmány célja tehát az, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság komplex történelmi, természet-, társadalom- és katonaföldrajzi, gazdasági és politikai vizsgálatával, valamint az aktuális biztonsági és humanitárius problémák bemutatásával segítsen eligazodni az egykori belga gyarmat állandósult problémái és az ezekhez kapcsolódó – akár a Magyar Honvédséget is érintő – kihívások világában.

4 http://kitekinto.hu/afrika/2008/04/20/kinanak_kellenek_kongo_kincsei/; (Letöltés ideje: 2010. 01. 23)

KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG FÖLDRAJZI VISZONYAI

A Kongói Demokratikus Köztársaság Közép-Afrikában helyezkedik el, határos Angolával, az Atlanti-óceánnal, a Közép-Afrikai Köztársasággal, Ugandával, Burundival, Ruandával, Szudánnal, Zambiával és Tanzániával. A harmadik legnagyobb kiterjedésű ország az afrikai kontinensen, pontosan 2.345.410 km². Ebből a vízzel fedett terület 77.810 km², a szárazföldi 2.267.600 km². Világviszonylatban a 12. legnagyobb állam, mérete megegyezik az Egyesült Államok 1/4-vel. A braziliai Amazonas után a Kongói Demokratikus Köztársaság ad otthont a világ második legnagyobb esőerdejének. Meglehetősen nagy kiterjedése ellenére csak 37 km hosszú partvonallal rendelkezik.¹

Forrás: http://www.africanwireless.com/dr_congo_maps.htm

Az ország legalacsonyabb pontja az Atlanti-óceán 0 méterrel, legmagasabb pedig a Pic Marguerite on Mont Ngaliema (ez a Stanley-hegységben található) 5110 méteres tengerszint

¹ Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 3. o.

feletti magassággal.² Éghajlati megoszlása: általánosságban véve trópusi; forró és nyirkos a folyó menti területeken, hidegebb és szárazabb a déli hegyvidéken, a keleti hegyvidéken nedves és hideg.³ Az Egyenlítőtől északra a csapadékos időszak áprilistól októberig tart, a szárazabb decembertől februárig. Az Egyenlítőtől délre novembertől márciusig csapadékos, áprilistól októberig pedig száraz az időjárás.⁴

Keleti határán, a Közép-afrikai árok mentén magashegységek tornyosulnak. Az ország kétharmada az Egyenlítőtől délre, harmada pedig attól északra helyezkedik el, ez az alapja az éghajlat és a növénytakaró feltűnő szimmetriájának. A terület közel felét egyenlítői esőerdő borítja, amely a medence legmélyebb részén erősen mocsaras.⁵ Az erdőt északon, az Ubangi völgyben keskeny sávban szavanná váltják föl. Galériaerdőkkel tarkított szavanna uralja az ország déli részét. A medence belsejének egyenlítői éghajlatát a déli országrészben nyáron csapadékos, a peremközöb fennsíkján kellemessé enyhülő szavannaklíma követi.⁶ Legfontosabb folyója a Kongó, mely az afrikai kontinensen a Nílus után a második leghosszabb folyó.⁷

A NAGYOBB RÉGIÓK JELLEMZÉSE FÖLDRAJZI ÉS GAZDASÁGI SZEMPONTBÓL

A gazdaság jelenleg leggyorsabban fejlődő régiói közül is kiemelkedik **Katanga**, mely már a 20. század elejétől a terület meghatározó övezete. Létalapja a bányászat és a hozzá csatlakozó nehézipar. A színesfémkohászat energiaellátását négy nagy vízerőmű biztosítja. A rézérc pörköléséhez felhasznált kőszén részben Észak-Katanga bányáiból, részben Zimbabwéból érkezik. A kellemes éghajlatú tartománynak nagy, ma még csak részben kihasznált mezőgazdasági és idegenforgalmi potenciálja van. Közlekedés földrajzi fekvése rossz. Paradox módon azonban éppen ez kényszerítette a gyarmatosítókat arra, hogy a dúsított ércek kivitele helyett a kohászati feldolgozást is megszervezzék, bár a réz elektrolitikus finomítása részben ma is Európában történik. Katanga termékeinek exportját a többszöri átrakodás, illetve az angolai vasút megbénulása óta a dél-afrikai kikötőbe irányuló hosszadalmas szállítás nagyon megdrágítja, s ez a termelést tartósan visszavetette.

A katangai rézövezet kimagasló kereskedelmi, kulturális és ipari központja Lubumbashi, amely periférikus fekvésének hátrányát leküzdve az ország, sőt egész Trópusi-Afrika egyik legmodernebb városává fejlődött. A színesfémkohászat másik nagy centruma Likasi. Iparának sokoldalúságát mutatja, hogy kénsavgyára, bányászati robbanóanyaggyára és cementműve is van. Nyugat-Katanga színesfémkohászatának fő telephelye Kolwezi.⁸

A második legdinamikusabban fejlődő körzet Alsó-Kongó, mely az ország keskeny tengeri kijáratá lévén páratlan közlekedés földrajzi előnyt élvez. A főváros, Kinshasa, a Kongó-medence legmélyebb pontján, a tóvá öblösödő folyamóriás partján épült. Nagy belvízi hajókikötője van, és vasút köti össze a tengerparttal. Kinshasa közüzemgazdálkodási, művelődési

2 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2333 o.

3 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 11

4 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 261. o.

5 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2373 o.

6 Afrika és a Közel-Kelet földrajza – szerkesztette: Probáld Ferenc, 152-158-o.

7 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 338. o.

8 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 25-26. o.

és kereskedelmi szerepköre mellett iparának jelentősége halványabbnak tűnik. Üzemei főleg közszükségleti cikkeket állítanak elő. A főváros lakossága 1960 óta 14-szeresére gyarapodott, ami egyre súlyosabb élelmiszer-ellátási gondokat szül. A környező vidék folyóvölgyeiben elterjedt a rizs termelése, és a különféle zöldségek, gyümölcsök is innen kerülnek a kinshasai piacokra. Kinshasa alatt a Kongó 32 zuhataggal tör utat magának a kristályos peremközöbön át a tenger felé. Az Inga-zuhatagok energiájának hasznosítás a 70-es évek elején kezdődött. Az első két erőmű kapacitása 1800 MW. A nagy Inga-terv megvalósítása távlatilag 25.000-30.000 MW erőművi kapacitás beépítését és évi 200 milliárd kWh áram termelését is lehetővé tenné. Ebben a régióban található az ország fő kikötője, Matadi, a folyam torkolatának déli partján épült. A torkolatvidék északi oldalán folyó fakitermelés és a sokoldalú ültetvényes gazdálkodás termékeit Boma kikötőjén át exportálják. A tengerparton épült fel az ország egyetlen kőolaj-finomítója (Moanda).

A gazdaságilag kevésbé fejlett körzetek közül Kelet-Kongó hegyvidékén a mezőgazdasági árutermelés a rossz közlekedési kapcsolatok miatt a különleges, értékes cikkekre specializálódott („arabica” kávé, tea, drognövények).⁹ A körzet ónérc- és aranybányászata is számottevő. Központja a Kivu-tó partján épült Bukavu, amelynek pamutipara és a környék kínafa-ültetvényeire támaszkodó gyógyszergyára érdemel említést. A Tanganyika-tó partján fontos közlekedési csomópont és átrakodó hely Kalemie. Cement- és textiliparáról, valamint a környékén található feketeköszén-bányákról nevezetesek.¹⁰

Az ország nagy részét magába foglaló Belső-Kongó gyéren lakott, gazdaságilag kevésbé hasznosított terület. A kevés számú növekedési pólus közül itt Kisangani emelkedik ki, a Bayoma-vízeséseket megkerülő vasútvonal kiindulópontján fekvő település fontos átrakodó hely tekintélyes kereskedelmi és kulturális szerepkörrel, szerény méretű könnyűiparral.¹¹

A NAGYOBB VÁROSOK RÖVID VIZSGÁLATA

A nagyobb régiók jellemzése mellett érdemes a jelentősebb kongói városokat is összegyűjteni. A vizsgálatom során csak a 10 legnépesebb várost szeretném bemutatni, a 2005-ös népszámlálási adatokra hivatkozva. Tehát a legjelentősebb városok (népességük szerinti csökkenő sorrendben):

- 1) **Kinshasa** (lakossága 6.778.900 fő): a Kongói Demokratikus Köztársaság fővárosa és legnépesebb városa, mely a Kongó folyó mellett helyezkedik el.¹² Egyben Johannesburg után a második legnagyobb város a szub-szaharai Afrikában. A város iparilag nem kiemelkedő, viszont fontos közlekedési csomópont főleg a vasúti és a folyami szállítás szempontjából. Két repülőtere is van, az egyik a N'Djili Nemzetközi repülőtér, mely közvetlen járatokat indít többek között Párizsba (nem saját kongói légitársaságokkal persze, mert, ahogy ezt még később részletesen áttekintem, azok az Európai Unió tiltólistáján vannak), Brüsszelbe és Madridba. A másik repülőtér, az N'Dolo, jóval jelentéktlenebb, leginkább belföldi szállítási feladatokat lát el. Egyedülálló jelenség a világon, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság fővárosát és a Kongói Köztársaság fővárosát (Brazzaville) csak egy folyó vá-

9 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2333 o.

10 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2347 o.

11 Afrika és a Közel-Kelet földrajza – szerkesztette: Probáld Ferenc, 152-158-o.

12 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 89-103 o.

lasztja el egymástól. A város ad otthont a kongói államvezetés legfontosabb épületeinek, a Mártírok Stradiumának, ugyanakkor az oktatás központja is 7 felsőoktatási intézményével (közülük 3 nagy egyetem és egy művészeti iskola). Említésre méltó az éjszakai élete is. A város közelében jelentős vízerőművek vannak. 2004-ben Kinshasát Afrika egyik legveszélyesebb városává nyilvánították. A polgárháború befejezése óta a káoszt még nem sikerült teljesen fölszámolni, ennek következtében a szegénynegyedeket fegyveres bandák uralják.¹³ Mindennapos a nemi erőszak, az emberrablás és a bandák fegyveres konfrontálódása. Mindössze 20 kórház van az egész városban, bár az egészségügyi létesítmények számát tovább növelik a különbözőféle egészségügyi központok. A főváros otthont ad még több televízió- és rádióállomásnak, kiemelkedő a Nemzeti TV, amit többé-kevésbé az ország egész területén fogni lehet. Az adók legelterjedtebb nyelve a francia. A városon belüli szállítást buszjáratok, taxik és 3 vonalon villamosjáratok látják el.

- 2) **Lubumbashi** (lakossága 1.138.000 fő), a Kongói Demokratikus Köztársaság második legnagyobb városa, az ország északkeleti részének központja. A tengerszint felett 1000 méterre fekszik, és közvetlen közelében, a zambiai határnál folyik a Kafue folyó. Alapvetően bányaváros, melynek jelentős az ipara, és ehhez magas szintű oktatás is párosul. Erős textiliparral, élelmiszeriparral, gyufaiparral rendelkezik, de ezek alapvetően csak kiegészítő szerepet töltenek be a rézolvasztó-kemencék fontosságához képest. Bányászatának legfontosabb erőforrása a kobalt, a cink, a réz és a kadmium. A város a déli szállítás legfontosabb csomópontja, rajta fut át az Ilebo-Kindu-Sakania-Kolwezi vasútvonal, ám ennek állapota közel sem kielégítő (viszont kapcsolatban áll Zambia vasútvonalával). Továbbá van még egy modern nemzetközi repülőtér, mely Európába is indít járatokat. Jelentős múzeumainak köszönhetően kedvelt turisztikai célpont.¹⁴
- 3) **Kolwezi** (lakossága 861.800 fő¹⁵), Lualaba tartományban található, a Kongói Demokratikus Köztársaság déli területén, Likasitól nyugatra. Repülőtér és Lubumbashiba vezető vasútvonala van. A város fontos bányászati centrum, ahol leginkább rezes és kobaltot termelnek ki, ám található itt még kis mennyiségben uránium, rádium és mész¹⁶.
- 4) **Mbuyi Mayi** (lakossága 971.200 fő), a Kasai Oriental tartomány fővárosaként funkcionál, ez az ország déli, középső területén helyezkedik el. Fontos kereskedelmi centrum, a gyémánttermelés talán legfontosabb kongói központja, mely több más vállalat mellett otthont ad a két nagy „óriásnak”, a Societé minière de Bakwanga-nak¹⁷ és a Diamant Internationalnek¹⁸. A lakosság kimagasló száma ellenére a város erősen elkülönül az ország többi részétől, kevés a kapcsolata a fővárossal, de a közelebbi Lubumbashival is, mivel a fő vasútvonal elkerüli.¹⁹
- 5) **Kisangani** (lakossága 536.000 fő), Afrika nagy esőerdőjének szívében fekszik. Tshopo tartomány központja. A városban a legtöbbek által beszélt nyelv a lingala és a szua-

13 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 9. o.

14 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 133-143. o.

15 <http://www.tageo.com/index-e-cg-cities-CD.htm> (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

16 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 41. o.

17 http://www.mwanaafrica.com/ir/press/2006/press_22may06.asp (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

18 <http://www.mbendi.com/orgs/cqu0.htm> (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

19 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 130-131. o.

héli (a Kongóban igen elterjedt francia nyelv itt csak ezeket követi). 1300 mérföldre a Kongó folyó torkolatától, Kisangani az utolsó, még hajózható (vagyis hajóval elérhető) szakasza a folyónak. A város fontos belföldi hajózási, kereskedelmi kikötő, az észak-keleti régió fontos elosztó központja, melyet jelentős szárazföldi szállítási útvonalak is átszelnek (legfontosabb a vasút). Kisangani a nagy kiterjedésű Congo Basin közepén terül el, mely a második legnagyobb trópusi esőerdő a Földön.²⁰ Fontos oktatási és tudományos központ, itt van a Kongói Nemzeti Egyetem harmadik legnagyobb campusa. 2007-ben már 381 akadémikus és tudományos kutató dolgozott itt, legtöbbjük humanitárius és szociális vonalon tevékenykedik.²¹ Kisangani gazdaságának jelentőségét tekintve a harmadik olyan város a Demokratikus Köztársaság területén, amely a gazdaság dinamikus fejlődésének ütemét meghatározza. Mivel a Lualaba és a Kongó folyó itt közös ponttal rendelkezik, kiemelkedő a folyami kereskedelem szerepe; tulajdonképpen Kelet-Kongót Nyugat-Kongóval köti össze. Fontos kereskedelmi, pénzügyi, technológiai, mezőgazdasági, kulturális, művészeti központ. Mezőgazdasága elsősorban rizst és gyapotot termeszt, de jelentős sör- és bútorgyártása is. Az egyik legnagyobb belföldi kikötő, a városon évről-évre több millió tonna rakomány halad át, amelynek nagy része a fővárosba vasúton „utazik” tovább. Nemzetközi repülőtérrel is rendelkezik. Létfontosságú import/export központ, a hiánycikkek fogadásában és disztribúciójában is részt vesz. A várost a közeli vízerőmű látja el elektromos árammal.²²

- 6) **Kananga** (lakossága 576.500 fő), a Lulua tartomány központja, a Lulua folyó közelében helyezkedik el, a városon átfut a lubumbashi vasút. Rendelkezik egy repülőtérrel is, ez a Kanaga repülőtér. Fontos kereskedelmi, adminisztrációs centrum, múzeumoknak is otthont ad, az egész országban elismert, tanárképzést folytató intézményei vannak. Legjelentősebb mezőgazdasági termékei a kávé és a gyapot. Etnikai szempontból multikulturális területnek számít, legjelentősebb csoportot a bena luluak alkotják, akik tshiluba nyelvet beszélnek, de lehet európai származású emberekkel is találkozni a település közelében, akik legnagyobb része misszionárius vagy valamely segélyszervezet munkatársa.²³
- 7) **Likasi** (lakossága 396.500 fő), a Haut-Katanga tartomány szíve, a Kongói Demokratikus Köztársaság délkeleti részén található. Ezen a városon is áthalad a nemzeti vasút, így a régió fő szállítási központja (ezt kiépített úthálózata is segíti), ennek következtében a Kongói Demokratikus Köztársaság szinte bármely pontjáról megközelíthető. Kiemelkedő iparral rendelkezik, elsősorban bányászattal, melyek közül a réz és kobaltbányák a legjelentősebbek, valamint a hozzájuk rendelt infrastruktúra (olvasztótégelyeket gyártanak). Továbbá jelentős a vegyipara is, és cinket, kadmiumot, urániumot és meszet is termelnek a település közelében.²⁴
- 8) **Boma** (lakossága 375.500 fő), régebben Belga-Kongó fővárosa volt, mára azonban elveszítette kiemelkedő szerepét, jelenleg a kereskedelmi és pénzügyi ügyletekben játszik döntő szerepet, viszonylag jól kiépített vízi és légi megközelíthetőségének köszönhetően.

20 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 2416. o.

21 http://www.sarua.org/?q=uni_Universit%C3%A9%20de%20Kisangani (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

22 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 155-167. o.

23 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 129-130. o.

24 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 143-145. o.

A város közelében található repülőtér leginkább az ország belső forgalmában jelentős. Legfontosabb exportcikkei a banán, kakaó, pálma és faanyagok.²⁵

- 9) **Tshikapa** (lakossága 366.503 fő), a Kasai tartományban található, az angolai határtól alig 100 kilométerre északra, a fővárostól pedig 216 kilométerre. Habár az 1970-es években a kitermelés mennyisége csökkent, de a város továbbra is fontos gyémántbányászati centrum. A városhoz belföldi kikötő kapcsolódik és - ugyancsak belföldi célokra használt – repülőtér.²⁶
- 10) **Bukavu** (lakossága 245.800 fő), a Kongói Demokratikus Köztársaság legkeletibb területén fekszik, a Kivu-tótól délkeletre, a Sud-Kivu tartomány központja, Ruandával határos. Fontos kommunikációs és kereskedelmi központ.²⁷ A várostól 60 kilométerre északra található egy viszonylag jól kiépített repülőtér. A városban fontos gyógyszergyárak vannak; mezőgazdasága citromot és kávé termel, a közeli tó miatt pedig jelentős a turizmusa. Bukavuban két középiskola is működik, a közelében pedig nemzeti parkok helyezkednek el. A várossal kapcsolatban ki kell hangsúlyozni, hogy a 2004-es krízist követően a lakosok még mindig nélkülözésben élnek, leginkább a városhoz közeli pásztorcsaládok. A városban az Eu misszió keretén belül magyar törzstiszt szolgál.²⁸

25 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 118-120. o.

26 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/607721/Tshikapa> (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

27 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 202-208. o.

28 Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal

Kongói Demokratikus Köztársaság politikai térképe:

Forrás: <http://www.ezilon.com/maps/images/africa/d01pol.gif>

SZÁLLÍTÁSI SZEMPONTOK ÉS INFRASTRUKTÚRA

A közlekedési hálózat gerince a Kongó vízrendszerének 13.700 km hosszú hajózható vízi útja. A vasutak ennek csak kiegészítői, a folyók zuhatagait megkerülve biztosítják az összeköttetést a hajózható szakaszok között. De az ország gazdaságilag legfejlettebb két körzete, Kinshasa környéke és Katanga bányavidékei között ma sincs vasúti összeköttetés. A műutak az ország belsejét igen hiányosan kötik össze, a személyforgalmat viszont a tartományi székhelyek és a főváros között működő légijáratok jól és gyorsan bonyolítják le.²⁹

Az országban 153.497 km hosszú úthálózat van, ám ezeknek csak 1,8 százaléka burkolt. 2009. október 19-én az International Trade Bureau of Canada és a kanadai külügy közös jelentésében a következők olvashatók a Kongói Demokratikus Köztársasággal kapcsolatban: 2007-ben végeztek egy átfogó felmérést a Poverty Reduction Strategy Paper keretében, mely kimutatta, hogy a vasútvonalak és utak 70%-a a mezőgazdasági területeken a nagyfokú elhasznátság állapotában van. A kongói populáció jelentős része elzártan kénytelen élni a társadalom többi részétől, mivel a terület, ahol élnek egyszerűen elérhetetlen.³⁰ Tehát az infrastruktúra minősége az ország nagy részén kritikán aluli, ennek következtében a Világbank, az Európai Unió, Kína és Nagy-Britannia valamint az Afrikai Fejlesztési Bank is arra törekednek, hogy javítsák ennek minőségét, mert ez az üzleti/kereskedelmi életre is súlyos visszahúzó hatást gyakorol.³¹ A Kongói Demokratikus Köztársaság területén 194 repülőtér található, melyből mindössze 26 burkolt. A kinshasai N'Djili Nemzetközi repülőtér az 5 országban található nemzetközi repülőterek közül a legnagyobb. Két nagy légitársasággal rendelkeznek, a Hewa Bora Airwaysszel és a Wimbi Dira Airwaysszel. Az előbbi külföldi és belföldi szállítási feladatokat egyaránt ellát, azonban ennek a társaságnak az egész légi flottája ki van tiltva az európai légtérből, mert nincs összhangban az Európai Unió minimum elvárásaival. A Wimbi Dira légitársaság ugyancsak ellát belföldi és nemzetközi légi szállítást is, és ugyancsak rajta van az Európai Unió tiltó listáján a biztonsági szabályok be nem tartása miatt. 2004-ben a légikikötők 516.345 főt fogadtak; az ország megbízható légikikötőit olyan nemzetközi légitársaságok használják, mint az Air France, Benin Golf Air, Brussels Airlines, Compagnie Africaie d' Aviation, Ethiopian Airlines, Kenya Airways, Royal Air Maroc, South African Airways és a TAAG Angola Airlines.³² A legjelentősebb repülőterekről folyamatosan indulnak járatok Addis Ababába, Brazzavillebe, Brüsszelbe, Casablancába, Contonouba, Doualaba, Johannesburgba, Lagosba, Lomébe, Luandába, Nairobi, Párizsba és Pointe Noirebe. A kormányzat nagyszabású modernizációs tervet hirdetett a repülőterek és épületeik felújítására és strukturális reformjára, ezekben a Paris Airport hatósága is részt vesz. Lumbumbashiban is van egy nagyobb nemzetközi repülőtér, innen járatok indulnak Addis Ababába, Hararebe, Lusakaba, Lilongwebe és Johannesburgba. A legfontosabb légitársaságok, melyek ehhez a repülőtérhez köthetők: az Air Zimbabwe, a Compagnie Africaie d' Aviation, a Kenya Airways, az Ethiopian Airlines és a Zambia Skyways.

A kongói repülőterek és légijáratok biztonsági rendszerei nagyon fejletlenek, nem kellő alapossggal biztosítottak. Az Egyesült Államok külügyminisztériumának jelentése szerint a civil

29 Afrika és a Közel-Kelet földrajza – szerkesztette: Probáld Ferenc: 152.-158.o.

30 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 43-45. o.

31 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 53-54. o.

32 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 286. o.

légi forgalomnak gyakran szembe kell néznie kisebb-nagyobb incidensekkel és balesetekkel. 2000-től 2008. április 15-éig több mint 300 ember életét követelték ütközések és a levegőben történt meghibásodások. Az incidensek közül kiemelkednek a rosszul elvégzett leszállások, a hajtóművek hibái, ütközés már a földön a repülőtér valamely más eszközével, valamint az, hogy a repülőgépek néha túlfutnak a leszállópályán. A belföldi légitársaságokra erősen jellemző a gyakori késés, és a gépek sok esetben az utasok vagy a szállítmány miatt túlterheltek. Ennek következtében az Egyesült Államok - ezekre a nem megfelelő biztonsági paraméterekre hivatkozva - megtiltotta a Kongói Demokratikus Köztársaságban működő nagykövetségük alkalmazottainak, hogy hivatalos utak esetén azok saját országuk, a kongói légitársaságok gépeit vegyék igénybe.³³ A CIA Factbook 2009-es adatai szerint a Kongói Demokratikus Köztársaságban 26 aszfaltburkolatú leszállópályával rendelkező repülőtér található, ebből 1 olyan, amelyik kifutópályájának hossza 914 méter alatt van, 2-nek a hossza 914 méter és 1523 méter közé esik. 17 tér pályája 1524 méter és 2434 méter közé esik, 2-nek a hossza 2438 méter és 3047 méter közötti, és végül csak 4 olyan, amelyen a kifutópályája hossza meghaladja a 3047 métert³⁴. A következőkben felsorolnám, melyik a 4 legjelentősebb repülőtér és mekkora a hozzájuk tartozó kifutópályája hosszúsága. A kinshasai N'Djili Nemzetközi repülőtér (4,7 km), a lubumbashi Nemzetközi repülőtér (3,23 km), a Bangoka Nemzetközi repülőtér, mely Kisangani közelében található (3,52 km) és végül a gbadolite-i Nemzetközi repülőtér (3,17 km).³⁵

A Kongói Demokratikus Köztársaság területén 4007 km (a Világbank jelentése szerint 5033 km) hosszú vasútvonal található, ebből 858 km villamosított, leginkább a koloniális korszakból maradtak vissza. Az elektronizált szakaszokon az eszközök általában 40 évesek, ebből adódóan rengeteg a meghibásodás. A Világbank 2008-as felmérése szerint a vasúthálózatnak csak 18%-a (950 km) alkalmas általános szállításra, azonban még ezeknél a vonalakkal sem lehet 10-35 km/órás sebességnél többet várni. Három nagy vasúthálózat van az ország területén: a Matadi-Kinshasa, az északi Kilimotóhoz kapcsolható, és délkeleti Katanga-Kasai. Ki kell még emelni az Angolába futó vasútvonalat, melynek kritikus szerepe van a kongói ásványkincsek értékesítésében.³⁶ A vasúti pályák állapota rendkívül rossz a rendszeres karbantartás - most már évtizedes - hiánya miatt, továbbá az infrastruktúra beruházásihiánnyal küszködik. Egy 2007-es jelentés szerint a Matadi/Kinshasa vasútvonal állapotára jellemző, hogy a matadi-i kikötőben kirakodott csomagok általánosan 22 nap alatt érik el a kongói fővárost. Az érzéketlenség kedvéért hozzá kell tenni, hogy ez az ország egyik legfejlettebb vasútvonala, amely (mivel a fővárost köti össze a létfontosságú, és az egyik legnagyobb folyóparti kikötővel) nem a periférián helyezkedik el, továbbá a két város között mindössze 260 km a távolság, tehát a vonat körülbelül 11,8 km-t tett meg naponta. A vasútvonalak fenntartásáért a Societe Nationale des Chemins de Fer du Congo (SNCC)³⁷ állami vállalat felelős. A legtöbb vonal nem, vagy csak minimális szinten használható. Az alsó ábrán jól láthatók a jelenlegi és

33 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 5-6. o.

34 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html> (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

35 A kifutópályák hosszúságának felmérésénél a Google Earth program 2010-es műholdas felvételeire támaszkodtunk.

36 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 325-326. o.

37 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance In the Mining Sector, 52. o.

az építés alatt lévő vasútvonalak. Látható, hogy országon kívülre közvetlen vasútvonal csakis Angola és Zambia területére vezet. Mint egy későbbi, önálló fejezetben szó lesz róla, a kínai beruházók nagy erőfeszítéseket tesznek, és jelentős pénzeket fektetnek be az ország vasúti pályájának bővítésébe (a monumentalitás érzékeltetésére egy jelenleg már folyó project: Matadi és Lubumbashi között megkezdődtek a munkálatok egy új, 3200 km hosszú vasútvonal ki-, illetve újjáépítésére).

Az ország legfontosabb folyóparti kikötője Matadi, egyben rendkívül fontos vasúti csomópont is. A város fontosságára való tekintettel kormányservezet gyakorolja a főhatalmat, a Matadi-i Kikötői Hatóság. A kikötőben olajvezetékek futnak, nagy kapacitású raktárak üzemelnek, szárazdokkok és rakodódaruk működnek, amelyekkel 50 és 200 tonnányi árut lehet mozgatni. Látható, hogy a kikötő modernizálásra szorul. Egy 2007-es jelentés szerint - mivel Matadi dokkja hiányt szenved modern árumozgató eszközökből - a befutó hajók gyakran 6 napig kénytelenek vesztegelni, ez még afrikai körülményekhez képest is hosszú idő (Doula kikötőjében, Kamerunban pl. csak 3 napot kell egy befutó hajónak a lerakodással eltöltenie). A Kongói Demokratikus Köztársaság és a Kongói Köztársaság vezetése azt tervezi, hogy hidat építenek a két főváros közé (Brazzaville és Kinshasa), mely várhatóan 2014-re épülhet meg. Ennek a megegyezésnek a keretében a híd egyszerre személyforgalmat és vonatforgalmat is képes lesz ellátni, 95%-ban az Afrikai Fejlesztési Bank finanszírozza, a maradék 5%-ot a két állam megosztja egymás között. Ez a project várhatóan növelni fogja a kereskedelmet Kinshasa és Pointe Noire között (ez utóbbi a Kongói Köztársaság atlanti-óceáni kikötője), végsősoron 200 km-rel fogja a Kongói Demokratikus Köztársaság fővárosát közelebb hozni az óceánhoz.

15.000 km vízi út van az országban. Az országban több a hajózható folyó, és több árut és személyt szállítanak csónakokon, mint Afrika bármely országában. De a korszerűtlen szállítóeszközök miatt 2004 során csupán 4000 tonna árut szállítottak a Kongói Demokratikus Köztársaság 40 folyóján. Kinshasa 7 km hosszú folyó elöhomlokzattal rendelkezik, és a legnagyobb belföldi kikötő Afrikában, azonban ennek a kikötőnek a működtetése is nehézkes, eszközei elhanyagoltak.³⁸

A KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG VÍZÜGYI HELYZETE

A Kongói Demokratikus Köztársaság egyike Afrika azon kevés államának, amelyet nem sújt vízhiány. Az ország felszíni vízkészletét 30 folyó, 20.000 km-nyi folyópart és a 4670 km-es Kongó folyó (mely a világon a második legnagyobb vízhozammal rendelkezik) biztosítja.³⁹ Ráadásul a kontinensen a megújuló vízforrásoknak köszönhetően ez az ország rendelkezik a legnagyobb belső víz utánpótlással is, ezek egyetlen év során 900 km³ iható vizet hoznak a felszínre. Az összes vízmennyiség egyelőre meghatározhatatlan, olyannyira, hogy 2006 során olyan tárgyalások kezdődtek a kongói vezetés és a szomszédos államok között, melyben a vízben gazdag állam vezetői följárnlották, hogy Kongó iható vizét szállítanák szomszédainak. A Kongói Demokratikus Köztársaság a Kongón nyolc állammal osztozik. Az ország területén az iható vízhez való hozzáférés rosszul koordinált és nehézkes, ez annak (is) köszönhető, hogy a felelősség a sok minisztérium és közszervezet között megoszlik (illetve szétaprózódik). A vá-

38 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 6. o. és World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance In the Mining Sector, 52. o.

39 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 12

rosi területek vízellátása és a víz elosztása a Regideso állami vállalat kezében van, a szervezet azonban folyamatos pénzühiánnyal és technikai elégtelenségekkel küzd⁴⁰. A vidéki területeken a nemzeti vidéki vízszolgáltatás, az SNHR hasonló problémákkal küzd, ehhez társul még a szolgáltatás rossz koordinációja. Csatornarendszerek csak a nagyobb városok központjában vannak kiépítve, ám azok állapota is rossz (egyes részek teljesen elzáródtak vagy megsérültek).

Az elmúlt évek harcai és a nem megfelelő állami vezetés ahhoz vezetett, hogy a meglévő infrastruktúra állapota hirtelen leromlott, ami az adatokban is jelentkezik: 1990-ben még az iható vízhez az akkor rendelkezésre álló eszközökkel az ország 37%-án lehetett hozzáférni. Ez a szám 2004-re 22%-ra romlott. A kongói vezetés ennek mérséklésére az elmúlt években nagyszabású tervet terjesztett elő, amely megvalósulása esetén ezt az arányt 49%-ra javítaná (vidéken 36% lenne a tervek szerint a vízzel való lefedettség, míg a városokban 65%). A bejelentett összköltség 217 millió dollár. A terv sikerében azonban a külföldi elemzők nem bíznak, mivel a beruházáshoz mind az állami, mind a magán szektorban kevés tőke áll rendelkezésre. Előreláthatóan más pénzforrás híján az elkövetkező 5 év során a vízügyi helyzetet csakis külföldi segélyekből lehet valamicskét javítani. A vidéki emberek és víz infrastruktúra nagy része már évek óta magára van hagyva. Az eszközök és üzemek 60%-a már nem működik a pénzügyi nehézségek, a gazdaságtalanság és a megfelelő technikai eszközök beszerzésének nehézsége miatt. A vízhiány olyan betegségek terjedésének kedvez, mint a kolera vagy a tífusz. A vidéki területeken a mai napig, hagyományosan a vízszállító nők játsszák a főszerepet, ugyanis amint egy 2004-es jelentés rámutat: a háztartásoknak csak 12%-a rendelkezik közvetlen vízeléréssel. Nagyon nagy továbbá a régiónkénti megoszlás, például az Orientale tartományban található Banalia térségben csak a lakosság 3%-a fér hozzá az iható vízhez. Gondot okoz az is hogy az iható víz lelőhelyeinek védelmét elhanyagolták, ez ahhoz vezetett, hogy még a megfelelő forrásokból származó is víz ihatatlanná válik. A hatalmas vízszükséglet ellenére csak 4 olyan vállalat tevékenykedik a Kongói Demokratikus Köztársaság területén, mely erre specializálódott (létezik ugyan egy olyan kézi pumpa, mellyel vizet lehet a felszínre juttatni, az ára 14.000 és 50.000 dollár között van, de ezt egy átlagos kongói polgár nem tudja megvásárolni).

2004-ben a városi lakosság 37 százaléka jutott hozzá az iható vízhez. A főváros, Kinshasa lakosságának csak a 65%-a van hozzákapcsolva a vízhálózathoz, és több mint 2 millió vízellátása függ kutaktól vagy forrásoktól, melyek gyakran szennyezettek, és csak méterekre vannak az illemhelyektől. Más városokban a helyzet még ennél is kedvezőtlenebb⁴¹. A Regidesho cég laboratóriumai vannak megbízva a víz tisztításával, ám az eredmény gyakran közel sem kielégítő, ezt legtöbbször az okozza, hogy kifogynak a tisztításhoz szükséges vegyi anyagokból, vagy véletlenül szennyezett víz szivárog a vízelosztási hálózatba. Mikor a Regidesho képtelen vizet szolgáltatni, akkor utcai vízárusok jelennek meg, és 0,25 dollárért kínálnak 25 literes vizesüvegeket. Az állami vállalat ezzel szemben 0,65 dollár/ m³ árban szolgáltat, azonban ez az ár nem fedezi a működési költségeket. Gondot jelent továbbá, hogy a cég vízmérői elavultak, és a vevők egyre kevésbé tudnak fizetni. 2003-ban a Regidesho 85 hónap alatt több mint 200 milliós adósságot halmozott fel.⁴²

40 <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=49295> (Letöltés ideje: 2010. 02. 04)

41 <http://www.ipsterraviva.net/africa/currentNew.aspx?new=3189> (Letöltés ideje: 2010. 02. 04)

42 <http://www.oecd.org/dataoecd/26/5/38562481.pdf> (Letöltés ideje: 2009. 12. 29)

NÉPESSÉG, TÁRSADALOM

Kongó a maga közel 69 milliós lakosságával (a CIA 2009-es adatai¹ szerint 68.692.542 fő) bolygónkon a 18. legnépesebb állam. Az ország főként falusi népessége a keleti országrészben koncentrálódik, az erdők és hegyek között, illetve az erdő zónától délre, amely az óceán parti Matadinál kezdődik és a fővároson, Kinshasán keresztül egészen Kelet-Kasai tartományig nyúlik.

Az ország közigazgatási felosztása: 26 provincia és egy fővárosi körzethez (ville-hez). Ez a felosztás váltotta fel 2009-ben a korábbi, 10+1-es közigazgatási rendszert. A tartományok:

Bandundu, Bas-Kongó, Dél-Kivu, Dél-Ubangi, Equateur, Észak-Kivu, Észak-Ubangi, Haut-Uele, Ituri, Kasai-Occidental, Kasai-Oriental, Katanga, Kinshasa (ville), Közép-Kongó, Kwango, Kwilu, Lomami, Lualaba, Lulua, Mai-Ndombe, Maniema, Mongala, Orientale, Sankuru, Tanganyika, Tshopo, Tshuapa.

A lakosság 34%-a a nagyobb városokban él, így Lubumbashiban, Kolweziben, Mbuji-Mayiban, Kisanganiban, Gomában. Az urbanizáció 5,1%-os mértéke utalhat arra, hogy a folyamatos belharcok elől, amelyek a vidéki lakosságot érintik a legsúlyosabban, sokan a városokban keresnek menedéket.

A nyelvi és régészeti bizonyítékok azt sugallják, hogy a kongói népek ősei az esőerdő zónájától délre és keletre eső területekről vándoroltak be, megközelítően 1500 évvel ezelőtt. E bevándorlók feltehetően a Niger folyó vidékéről származhattak, és minden bizonnyal ismerték a növénytermesztés és a fémmegmunkálás metódusait, így tehát bármely, előttük itt élő vadászó gyűjtögető őslakos pigmeus nép fölé emelkedhettek. Nyelvhasználatukat tekintve feltételezhető, hogy bantu nyelveket beszéltek.²

A mai lakosság strukturális megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy Kongó is az ún. fiatal társadalmak tagja: a 14 éven aluliak aránya 46,9% (ffi: 16.161.301; n.:16.038.024), s ez az arány nagymértékben hasonlít az afrikai átlaghoz.³ A 15-46 évesek aránya 50,6% a társadalmon belül (ffi:17.289.453 / n.:17.483.027), míg a 65 év fölöttiek mindössze 2,5%-át teszik ki a lakosoknak (ffi:699.667 / n.:1.021.070). A születéskor várható élettartam a nőknél 56,2 év, férfiaknál 52,58 év (a teljes lakosságra nézve: 54,36 év). A népességnövekedési ráta 3,208%-os értéket mutat, és a becslések szerint 42,63 születés jut 1000 lakosra. Az átlagok alapján Kongóban egy nő-lakos átlagosan 6 gyermeket hoz világra. A halálozási arány 11,63 haláleset/1000 fő, a gyermekhalálozás azonban kiugróan magas (81,21 haláleset/1000 fő).

Az elégtelen felvilágosítás következtében a HIV/AIDS fertőzöttség nagyon nagy. A felnőttek csaknem 4,2%-a fertőzött a vírussal, ez közel 1,1 millió embert jelent (Kongó ezzel az értékkel a föld 16. legsúlyosabban fertőzött országa).⁴

1 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

2 Murray, Jocelyn: Az afrikai világ atlasza. 167.o.

3 Példának okáért: Burundi: 46%; Csád: 48%; Niger: 47%; Sierra Leone: 45%; Szomália: 44%; Szudán: 43% (adatok: The International Institute for Strategic Studies: Military Balance 2009. Routledge Taylor & Francis Group, London, 2009.)

4 Az egyéb, európai utazóra is veszélyes betegségekről ld. jelen tanulmány V. fejezetét.

ETNIKUMOK, NYELVJÁRÁSOK, KULTÚRA

A kongói (kongoléz) társadalom több mint 250 különböző etnikumból, népből, törzsből áll.⁵ Legnagyobb számban a bantuk élnek (a mongó, luba, kongó kisebbségi csoportok a legjelentősebbek a bantu etnikumon belül), s rajtuk kívül még jelentős számot képviselnek a mangbetuk és a zandék. A legjelentősebb etnikumok: banda, ngbaka, ngbandi, binza, mbuja, bua, zande, mamvu, alur, mangbetu, nande, lega, lengola, metoko, ntomba, ngombe, bobangi, mongo, lia, sengele, boma, sakata, tetela, songye, luba-kasai, kuba, lulua, leele, pende, lunda és chokwe; yaka, mbala, yans, tio, kongó, hembra, luba-katanga, bemba, kaonde, ndembu.⁶

Az ország hivatalos nyelvén, a francián kívül még közel 250 különböző nyelvjárást beszélnek, ezek közül négy dialektus dominál: a lingala, a kongó, a luba és a szuahéli. A lingalát Kinshasában és az Egyenlítői-tartományban, a kongót Alsó-Kongó és Bandundu tartományokban használják, míg a lubát Kelet- és Nyugat-Kasai tartományokban beszélik.⁷ A szuahéli különösen Felső-Kongóban, Kivuban és Katangában használatos, de az ország északkeleti részén sokféle szudáni, illetve nilusi nyelveket is beszélnek.⁸ Kiemelhetjük még a kingwana, kikongo és tshiluba nyelvjárásokat is.

- *A nem bantu (nyelvet beszélő) etnikumok:* Az Észak- és Északnyugat-Kongóban élő népek a ngbaka, a ngbandi vagy a banda etnikumok képviselői. Kongó északkeleti részén, különösen Bas-Uéle és Haut-Uéle tartomány északi felén jelentős számú zande kisebbség él. Ők az ún. adawa nyelvjárást beszélik, és két nagyobb törzsre oszlanak: vungara és bandiya. A zandék a XVIII-XIX. század során, mint vadászcsoporthoz érkeztek a térségbe. A csoport feltehetően egy arisztokrata és egy köznépi rétegből állt; előbbieket a vungara, utóbbiakat a mbomu nevet viselték. A vungarák fokozatosan terjeszkedtek, és hódításaik révén jelentős kulturális sokszínűség alakult ki a hódítók és a legyőzöttek között. Az expanzió a XIX. század közepéig tartott.
- A szudáni nyelveket beszélők északról és északkeletről nyomultak előre a Kongó folyása mentén, és a környező erdőket vették birtokukba. Ilyenek voltak többek között a mangbetuk és a mamvuk is, akik a zandékhoz hasonlóan a területen élő szomszédos népek leigázása révén építették ki arisztokráciájukat és köznépre tagolódó társadalmukat.⁹ A szudáni-ugandai határszoros, az Albert-tó környékén élő népek általánosan a patriarchális társadalmi formákat követik, kivéve a kelet-szudáni nyelvjárást beszélő alurokat, akiknél a sámánok játszószék a vezető szerepet, ők a törzs elöljárói.¹⁰
- *Bantuk a nagyobb folyók mentén:* A Kongó mentén folyó kereskedelem és halászat nagyban elősegítette a kulturális interakciók erősödését a térségben. A bantuk körében ezáltal számos tradíció ötvöződött.¹¹ A folyómenti társadalmak elszórtan élnek, az egyes csomópontokat a falvak képezik. A falvakban még ma is sok helyütt a törzsfőnökök irányítják a lakosok

5 African Development Bank: African Development Report 2008/2009, 5. o.

6 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 261. o.

7 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 11-12. o.

8 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2406 o.

9 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 104. o.

10 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 73. o.

11 Tshilemalema Mukenge: Culture and customs of the Congo, 7-9. o.

életét.¹² A Lualaba folyó vidékén élő népek (metoko, ulindi, lengola) kapcsolataiban is a kereskedelem játszotta a transzfer-szerepet, e három etnikum kölcsönösen hatott egymásra mind szokásaiban, és életformájában is.

- *A keleti hegyvidékek lakói:* a Tanganyika-tó északi felétől az Edward-tóig húzódó szakaszon élő földművelő népek kulturális kapcsolataira nagymértékben hatottak, hatnak a Nagy-tavak országainak szokásai is (kiváltképp a ruandai, burundi, észak-nyugat tanzániai bantuk jóvoltából). Ezek az 1400 méter felett élő csoportok főként kecsketenyésztésből, tejtermékek előállításából, halászatból és vadászatból élnek. A hegyvidéki bantuk feltehetően a XIV. század hajnalán telepedtek le a környéken, és kisebb államalakulatokat is létrehoztak
- *A szavanna lakói:* A szavanna területét magában foglaló Haut-Katangai térség története konfliktusokban és hódításokban gazdag. A Luapulai-Kazembe Királyság, amely a Lunda Birodalom egyik tartománya volt, a XIX. század közepéig a legjelentősebb államalakulat volt a régióban. Ám az 1850-es években felbukkant a nyamwezi etnikai csoport, amely Tanzániából érkezve létrehozta a Yeke Királyságot, amely majd 30 éven át működött. A politikai motívumok és a hatalom szoros összefüggésben állt a föld magántulajdonnal: legnagyobb hatalommal a király rendelkezett. A XIX-XX. század fordulójára a gyarmatosítók minden államalakulatot felszámoltak.¹³
- *A déli felföldek lakói:* A Kasai tartomány felföldi részén és a Kasai folyó középső szakaszának vidékén élő tshiluba és kiluba nyelvjárást használó népek a XV. és XVI. század folyamán telepedtek le. Ezek a társadalmak a patriarchális felépítést követik. Kasai alacsonyabb vidékein és a folyó alsó és felső folyásán is bantuk élnek, akik felett királyok uralkodtak.¹⁴
- *A kongoléz társadalmak:* A Bas-Zadre-i térség az egykori Kongói Királyság középpontjának tekinthető, lakosai XV. század folyamán összeütközésbe kerültek az Afrikában megjelenő portugálokkal. A XVII. században a királyság területe számos kisebb autonóm tartományra hullott szét, amelyek nem sokáig voltak életképesek. A királyság sorsa végleg leáldozott, ám ez nem tudta megakadályozni a kongoléz kultúra terjedését. A belgák érkezéséig a felbomlott királyság helyett kisebb-nagyobb kolóniák jöttek létre, amelyek központjai később a rabszolga- és elefántcsont kereskedelem fellegráiraivá váltak. Ennek ellenére a kongói kereskedőközpontok csak tiszavirág életűek voltak, a gyarmatosítók felszámolták a telepeket. Az európaiak érkezésével a kongolézek (is) megismerkedtek a katolikus vallással. A XX. század közepén a kongolézek politikai célokat is megfogalmaztak, így jött létre az ABAKO.¹⁵

Természetesen ez a sokszínűség a vallás gyakorlásában is megnyilvánul. A római katolikusok aránya csaknem 50%-os, a lakosság 20%-a valamely protestáns felekezet híve, 10%-uk muzulmán, míg 10-10 százaléknyi tesznek ki a kimbanguista és egyéb törzsi vallásokban hívők.¹⁶ A kimbanguizmus, melyet az 1920-as években Simon Kimbangu alapított, a kereszténység alaptéziseiből indul ki. Hívei a politikától, az erőszak alkalmazásától való távolmaradást hirdetik, tartózkodnak az alkoholfogyasztástól, a dohányzástól, a tánctól, és - a legtöbb törzsi

12 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 71. o. és 137. o.

13 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 5-8. o.

14 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 97. o.

15 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 69-70. o.

16 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 13-14. o.

vallástól eltérően - nem hisznek a mágikus szertartásokban.¹⁷ A törzsi vallásokban nagy szerepe van a különféle mágikus szertartásoknak és a halál tiszteletének.

Sok más afrikai államhoz hasonlóan Kongóban sem ritka, hogy a szülők előre meg-egyezznek gyermekük jövődöbelijének kilétéről. A szülők közötti szerződések által kötött házasságok száma azonban visszaszorulóban van, főként a nagyvárosokban kezd avittá válni. Ám vidéken még bevett szokás, hogy a vőlegény a mennyasszonyért cserébe tisztes összeget fizet a lány szüleinek.¹⁸ A spirituális alapokra épített házasságkötési ceremónia után a fiatal pár csak részlegesen tartozik egygyé. A házasság a „legitimitását” csak a nászéjszaka után nyeri el, amikor a család összes nőtagja megvizsgálja a nászi ágyat. Amennyiben megbizonyosodnak, hogy az ara szűz volt, a házasság érvénybe lép. Ellenkező esetben a házasságot fel kell bontani, és a vőlegény is visszakapja a korábban kifizetett összeget. Kongóban engedélyezett a többnejűség is. Amennyiben az asszonyok megözvegyülnek, úgy törvényileg szabályozva van, hogy a férjük vagyonának legkevesebb 30%-át örökségként kapják meg.

Nem jellemző a nyugati típusú, családi modell, az emberek – főként vidéken – a hagyományos afrikai nagycsaládos modellben élnek. A családok feje az adott nemzetség legidősebb férfitagja, ő irányítja a gyermeket, asszonyokat, nagyszülőket, unokatestvéreket stb. is magában foglaló csoportokat. A család tagjai együttesen gondoskodnak a gyermekekről és az idősek ellátásáról. Némely kongói törzsnél (különösen a bakongóknál) fontos szerepük van a nagybácsiknak is. A gyermekeket anyai nagybátyjuk oktatja, szakmát tanít nekik, illetve ő felelős a fiatalok minél előnyösebb párválasztásának „koordinálásáért” is. Az idősek megbecsülése mindennél fontosabb, ahogy az is, hogy – anyagi státusztól függetlenül – mindig tiszta ruhában járva kifejezzék tiszteletüket egymás iránt.

*Egyéb érdekességek:*¹⁹

- *Köszöntés:* Városokban már szinte kizárólag az európaiakéhoz hasonló köszöntési módok ismeretese (kézfogás, verbális köszöntés), de vidéken az asszonyok tenyerük összecsapásával és meghajlással köszöntik a férfiakat.
- *Tárgyak, étel megérintése:* A tárgyakhoz általában jobb kézzel érnek hozzá, felemelésükhöz mindkét kezét használják. Étkezésnél viszont csak a jobb kéz használata engedélyezett! Az ételhez két kézzel csak az asztalnál ülő legidősebb ember nyúlhat hozzá, és csak ő oszthatja ki az ételt is.
- *Hagyományos ételek:* *kasszava* (kasszáva / manióka – gumós növény, amelyből lisztet, kenyeret, keményítőt és alkoholtartalmú italt készítenek; Kongóban az ételek alapanyaga), rizs, burgonya, banán, *yam-gyökér* (burgonyához hasonló növény, nyersen mérgező; általában főzve, összetörve kását azaz *fufut* főznek belőle), bab, mogoró, cukornád, mangó, papaya, narancs, kókuszdió.²⁰
- *Szórakozás:* Kedvelt az afrikai rumba néven is ismert *soukous* zene, a *kwassa-kwassa* és a *ndombolo* tánc. A zenéléshez általában házilag készített dobokat és csörgőket (*tshaku-*

17 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 84. o. és Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 766. o.

18 Tshilemalema Mukenge: Culture and customs of the Congo, 119. o.

19 <http://www.everyculture.com/Bo-Co/Democratic-Republic-of-the-Congo.html>; Letöltés ideje: (2010. 01. 24)

20 Oppong, R. Joseph – Woodruff, Tania: Modern World Nations – Democratic Republic of the Congo:55.o.

tshaku) használnak. Közkedvelt játék a futball. A kongóiak szívesen készítenek művészi fafaragású maszkokat, faszobrokat is.

- *Utcai élet:* Az utcagyerekekkel (*shégék*-kel) különösen vigyázni kell. Az utcán rendkívül rámenősek, ha fehér embert látnak, rögtön pénzt fognak kérni. Mivel a shégék gyakran verkednek, szigorúan kerülni kell a velük való érintkezést az AIDS megelőzése miatt is. A gyermekprostituáltak gyakran cigarettát és sört várnak el a felnőttektől. Bármennyire nehéz is, nem szabad kéréseiknek engedni! Fontos, hogy amennyiben – akár katonaként, akár civil szakértőként – szükség van a gyermekekkel való együttműködésre, tekintélyt parancsolóan, nyugodtan, magabiztosan kell viselkedni velük. Ha a helyzet megkívánja, a fiatalok motiválása és jutalmazása csak visszafogottan történjék, nem szabad a kivételezésnek a látszatát sem kelteni! Leghasznosabb ajándék lehet pl. a gyermek megebédeltetése, mert az egyéb ajándékokat (pénzt, ruhaneműt, játékot) ellopják egymástól. A bizalom elnyeréséhez nagyban hozzájárulhat, ha tudunk egy-két alapkifejezést a helyi nyelven.²¹
- *Fontosabb ünnepek:*
 - újév
 - január 4. A függetlenségi harcok során elhunytak emléknapja
 - húsvét
 - május 1.
 - június 30. A függetlenség elnyerésének napja
 - augusztus 1. Szülők Napja
 - november 17. Veteránok Napja
 - karácsony

21 Szilasi Ildikó: Kitaszított gyerekek - Afrika Tanulmányok, Kongó különszám, 2008./4; 80-84.o.

OKTATÁS

Az analfabetizmus jelenségét vizsgálva megállapítható, hogy a 15 év feletti lakosság 67,2%-a részesült alapfokú oktatásban, azonban amíg a férfiak 80,19%-a tud írni-olvasni, addig a nők esetében ugyanez az arány jelentősen kisebb: 54,1%.

Kongó 1960-as függetlenedése után a kormányzat egyre inkább ellenőrzése alá vonta a hittérítők oktatási munkáját, és átvették az önkéntes szervezetek által működtetett iskolák irányítását is. Az átmenet persze nem volt mindig zökkenőmentes. Kongóban például a kormány pénzügyi és közigazgatási nehézségekre hivatkozva az 1970-es években sok intézményt visszavont a missziós szervezeteknek. A misszionáriusok – a tévhittel ellentétben – nemcsak az elméleti oktatásra fókuszáltak, hanem komoly energiát fektettek a mesterképzésbe is. Közép-Afrika-szerte ún. Jeanes Szakképzési Intézetek jöttek létre, amelyekben külföldi vendégtanárok mezőgazdasági ismereteket és más gyakorlati tárgyakat oktattak a diákoknak.²² Ennek elemei mind a mai napig megjelennek a kongói oktatási rendszerben.

A kongói oktatás négy szintje megegyezik az Európában is ismert tagolódással (óvoda, általános iskolai képzés, középiskolai képzés, felsőoktatás) – ez az egykori gyarmattartó hatalom iskolarendszerének lemásolásából fakad, amely korántsem egyedülálló jelenség a kontinensen.²³ Az óvodai képzés (Ecole Maternelle) a 3-5 éves korú gyermekek számára nem kötelező. Az általános iskolai képzés (Ecole Primaire) három, 2-2 éves képzésre osztható. Az első három évben a gyermekek elsajátítják az írás-olvasás alapjait, illetve franciául tanulnak. A középső szakaszba (8-9 évesek) és onnan a 10-11 évesek szakaszába történő átvételhez egyrészt a tanulóknak be kell tölteniük az adott életkort, másrészt a kétéves terminusok végén írandó záródolgozatokon (matematika, francia nyelv, helyesírás, szövegértés, rajz) minimum 50%-os eredményt kell elérniük. Osztályismétlésre egyszer van lehetőség. Az állandó pénzhiánnyal küszködő országban sajnos, sok helyütt nincsenek meg a normál oktatás feltételei, és a legtöbb kongói örül, ha gyermeke legalább az általános iskolát be tudja fejezni.

A középiskolákban (Ecole Secondaire) kétszintű oktatás zajlik, a gyermekek „alap”-, illetve „magasabb” bizonyítványt, képesítést szerezhetnek. Az előbbi lényege, hogy a 12-15 éves gyermekek általános iskolai ismereteiket kibővítve, szakosodás nélkül egy általános bizonyítványt kapnak. Ugyanakkor az ún. „magasabb szintű középiskolai oktatás” keretében a 3. évtől a tanulók személyes érdeklődésüknek megfelelően szaktantárgyakat tanulnak, elősegítve ezzel egyetemi orientálódásukat. Ám ezen belül is kétféle irány választható: egy hosszabb (általában 4 éves időtartamban) és egy rövidebb képzési forma (2-3 éves időtartamban). A választható fakultások között szerepel: szabó/varrónőképzés, autószerelő, hostess (2 év); kőműves, szobafestő, villanszerelő (3 év); irodalom, filozófia, latin nyelv, társadalmi tanulmányok, pedagógia (4 év); biológia és beteggondozás (5 év) stb.²⁴

Az egyetemre (Université – Instituts Supérieurs) jutás természetszerűen nagy presztízsértékkel bír a szegény országban. Az egyetemi oktatás a függetlenség elnyeréséig igencsak gyerekcipőben járt: az országnak mindössze két egyeteme volt a fővárosban. Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a dekolonizációhoz járuló afrikai nacionalizmus kibontakozása nem

22 Murray: Az afrikai világ atlasza, 100-101.o.

23 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 326. o.

24 Valinande, Nzama: Profile of the educational system in the DRC

Elérhető: http://www.bibl.u-szeged.hu/oseas_adsec/congo.htm; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

kis mértékben a misszionáriusoknak köszönhető,²⁵ érthető, hogy Kongóban az első egyetemek is egyházi gyámkodás alatt álltak (v.ö. a protestáns Université Libre du Congo-t, angol nevén Protestant Autonomous University of Congo).²⁶ A mai felsőoktatási fórumok szinte kivétel nélkül a nagyobb városokban találhatók.

TÖMEGTÁJÉKOZTATÁS

Kongó demokratikus deficitjének élő jelensége, hogy a különböző médiumok csak erős „cenzúrázás” mellett működhetnek. Az ország központi sajtóirodája, az Agence Congolaise de Presse állami felügyelet alatt áll. Kabila elnök maximális tiszteletben tar(ta)tása mellett azonban, ha elvétele is, de már megjelentek az ellenszólások is: egyre több sajtótermékben, rádiós műsorban esik szó az örökölt, jelenlegi rendszer hibáiról. A BBC egy cikkében olvasható,²⁷ hogy a liberálisabb újságírók, szerkesztők, akik egyre többet cikkeznek a korrupcióról, kritizálják a kormányt, holott gyakorlatilag az életüket kockáztatják. A nyomtatott sajtótermékek azonban csak másodlagos információforrások, Kongóban ugyanis az emberek többsége nem vásárol újságot. A rádió a legfőbb hírközlési eszköz, ezen belül is az RTNC rádióállomás, amelynek adásai egész Kongóban foghatók. Emellett megemlíthetjük, még a La Voix du Congo nevű rádióadót is, amely francia, szuahéli, lingala, tshiluba és kikongó nyelven sugározza műsorait, illetve a politikailag független Radio Okapi-t. Az ország területén elszórtan fogható a BBC-vel együttműködő, magántulajdonú Raga FM, valamint a szintén magánkézben lévő kereskedelmi adó, a Top Congo FM. A BBC állomása a nagyobb városokban vehető csak: Kinshasában (92.6), Lubumbashiban (92.0) és Kisanganiban (92.0). A főváros lakosai Franciaország nemzetközileg sugározott rádióműsorait (Radio France Internationale) hallgathatják még.

Az országban négy nagyobb televízióadó sugároz műsorokat: a Radio-Television Nationale Congolaise (RTNC) - amely állami tulajdonban van - és az RTGA, Digital Congo és Raga TV. Valamennyi csak korlátozottan fogható Kongó területén. A napi- és hetilapok – néhány kivételtől eltekintve – francia nyelven jelennek meg (Le Potentiel, La Reference Plus, L’Avenir, Le Palmes, L’Observateur, Elima, Boyoma, Mjumbe; Le Soft).

TELEKOMMUNIKÁCIÓS SZEKTOR

A polgárháborúnak köszönhetően a kormányzati instabilitás nem kedvezett a fejlett technológia felülről-lefelé történő terjesztésének. A kongói nemzeti telecomszolgálat az egyik legelmaradottabb az egész régióban. Továbbá a falusi/vidéki környezet, melyben a kongói lakosság 70%-a él, sem kedvezett a telefon- vagy az internethasználat előretörésének. Az állami Office Congolais des Postes et des Télécommunications (OCPT) elméletileg az 1970-es évek óta monopolhelyeztetet élvez a piacon, ám három évtized elteltével sem sikerült kiépíteni egy modern telekommunikációs hálózatot, vagy megtalálni a komoly befektetőket a privatizáci-

25 Murray: Az Afrikai Világ Atlasza, 100.o.

26 http://www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/inhea/profiles/Congo_Zaire.htm; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

27 http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/country_profiles/1076399.stm#media; (Letöltés ideje: 2010. 01.25)

óhoz.²⁸ A polgárháború utáni kormányzat hamar felismerte, hogy szükséges ezeknek a hálózatoknak a kiépítése, ezért csak helyi-közzel szabályozták újra a szektort, ezzel hagyva nagyobb mozgásteret a befektetőknek. 2001-ben több mint 16 magánszolgáltató működött az ország területén, amelyek leginkább a mobiltelefon használatot próbálták elterjeszteni a lakosság körében, és ezzel évről-évre hatalmas sikereket értek el. Azonban a hálózatok ilyen mértékű proliferációja magában hordozta az elkerülhetetlen kompatibilitási problémák és zavarok csíráit, melyek gyorsan jelentkeztek is. A folyamatos nehézségek végül arra kényszerítették az iparágat, hogy szereplői szabványosítási eljárásokon essenek át. Végül mára csak 4 nagyobb szolgáltató van a piacon: a Vodacom Congo, a Zain DRC, a Millicom (Tigo) és a Congo Chine Telecom (CCT). Az internet használat elterjedését hosszú időn át akadályozta a nemzeti infrastruktúra fejletlensége, továbbá az a kicsi összeg, amelyet ilyen célokra lehetett fordítani. A mobiltelefon szolgáltatók ezen a piacon is nagy szerepet játszanak, mióta belefogtak a mobile data service rendszer kiépítésébe. Ennek ellenére még nincsen harmadik generációs (3G) rendszer üzembe állítva a területen, csak (az említett szolgáltatás) Kinshasa övezetében, ahol kis hatótávolságú, hálózat nélküli technológia segítségével működik, alacsony átviteli sebességgel. Kínai segítséggel, melyben a főszerepet a Congo Chine Telecom játssza, végre befejeződött egy kongói nemzeti gerinchálózat lefektetése, mellyel már relatíve olcsón és gyorsan lehet internet szolgáltatást biztosítani. A Kongói Demokratikus Köztársaság szolgáltatói szektorában a telekommunikációs részesedés a bruttó termelésnek egyre nagyobb részét teszi ki, ennek elsődleges motorja a növekvő mobiltelefon hálózat. Az ezredforduló előtt csak pár előfizető volt az egész országban, ám jelenleg a 60 milliós lakosságból már 3,5% rendelkezik mobiltelefonnal. A telefonnal való ellátottság tehát az egész népesség körében 5,8%-os. (2000 előtt ez az arány 0,06%-os volt.) A különböző vállalatok már megkezdtek a hálózat kiterjesztését a vidéki területekre is, ám a politikai instabilitás miatt a hálózatok továbbra is decentralizáltak. Az egész ország területén csak 6000 internet felhasználó található, azonban ezeknek is jelentős része az egyetemekhez köthető, melyek megpróbálnak minél előbb bekapcsolódni a fejlett technológia felhasználásába.²⁹ Az ország hívószáma: 243. Kongó domain-rövidítése: cd.

28 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 286-287. o.

29 www.infodev.org/en/Document.395.pdf (Letöltés ideje: 2010. 01. 28.)

POLITIKAI RENDSZER

Kongó államformáját a 2006-os alkotmány köztársaságként rögzíti. Az ország lakosainak jogi cselekvőképessége 18 éves kortól datálódik, a felnőttek számára biztosított az általános választójog. A végrehajtó hatalmat az államfő (Joseph Kabila) és a kormányfő (Adolph Muzito) egyszerre testesíti meg, a kabinetkormány tagjait pedig az államfő nevezi ki. Az államfőt 5 éves időtartamra választják, tisztségére újraválasztható. Az utolsó választás 2006-ban volt, ekkor az ifjabb Kabila a második fordulóban tudott csak győzni Jean-Pierre Bemba Gombo előtt, a szavazatok 58%-ával.¹ A kormány jelenlegi tagjai:

- külügyminiszter: Alexis Thambwe Mwamba,
- védelmi miniszter: Charles Mwando Nsimba,
- gazdasági- és pénzügyminiszter: André Philippe Futa,
- a nemzetközi és regionális együttműködésért felelős miniszter: Raymond Tshibanda.

A kétkamarás törvényhozásért a Nemzetgyűlés és a Szenátus a felelős. Előbbi 500 tagját 5 éves időtartamra egyéni választókerületekből és pártlistákról választják (vegyes választási rendszer) az állampolgárok, a Szenátusba pedig a helyi önkormányzatok 108 képviselőt delegálnak. Kongóban jelenleg 278 párt² van bejegyezve, közülük 19 tagja a törvényhozó testületnek. Ezek közül a legjelentősebbek és vezetőik:³

- Alliance pour le Renouveau du Congo (ARC)/ *Szövetség Kongó Megújulásáért*
→ Olivier Kamitatu Etsu
- Congolese Rally for Democracy (Rassemblement Congolais pour la Démocratie (RCD–G) / *Kongói Gyűlészet a Demokráciáért*
→ Azarias Ruberwa
- Mouvement National Congolais –Lumumba (MNC–L) / *Kongói Nemzeti Mozgalom*
→ François Lumumba
- Mouvement pour la Liberation du Congo (MLC) / *Mozgalom Kongó Felszabadításáért*
→ Jean-Pierre Bemba Gombo
- Parti des Démocrates Chrétiens (PDC) / *Kongói Kereszténydemokrata Párt*
→ José Endundo Bononge
- Parti Lumumbiste Unifié (PALU) / *Egységes Lumumba Párt*
→ Antoine Gizenga
- Union pour la Démocratie et le Progrès Social / *Egyesülés a Demokráciáért és a Szociális Fejlődésért*
→ Étienne Csiszekedi

Az országnak van Alkotmánybírósága és Állambírósága is, ugyanakkor az európai mintára működtetett bírói fórumok mellett még mindig nagy jelentőséggel bírnak a helyi, törzsi „bíróságok”, kiváltképp’ az ún. *gacaca-rendszer*. A *gacaca* szó jelentése annyit tesz, hogy „fűvön ülve bíraskodni”. Módszere tulajdonképpen a hagyományos bíróságokra épülő részvételi bíráskodás. Általában a falu öregjei egy tisztáson összehívják az elkövetett bűntényben érintett összes felet, meghallgatják őket, és kidolgoznak egy jóvátételt, illetve valamiféle bünbánati

1 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 322. o.

2 A pártok neveit szabad fordításban közöljük.

3 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 298-299. o.

cselekedetet is magába foglaló megoldást.⁴ A gacaca-bíráskodás nem csak Kongóban elterjedt, „elsőfokon” még a ruandai népi bíróságban érintett feleket is gyakran e helyi bíróságok ítélik el.⁵

Látható tehát, hogy Kongó parlamentáris felépítése jelez valamiféle demokráciára hajlást, természetesen a fenti tényeket kellő távolságtartással kell kezelnünk. Hiába van ugyanis egy látszatra demokratikusnak tűnő államszerkezet, az mégis teljességgel képtelen garantálni a legalapvetőbb emberi szabadságokat, humanitárius jogokat, az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát.⁶

KONGÓ ÉS A NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

Mint a Föld egyik veszélyzónájában, Kongóban számos nemzetközi szervezet – kormányzati és nem-kormányzati szervek egyaránt – van jelen, hogy a humanitárius katasztrófát, a szegénységet és a rossz higiénés viszonyokat mérséklendő munkájukkal segítsenek. Másik oldalról pedig a nemzetközi szervezetekben való részvétel előíranyozza Kongó külpolitikai kapcsolatainak bővülését.

Az afrikai államok felzárkóztatásának több évtizedes megoldatlansága szinte öntudatlanul felveti a segítségnyújtás kérdését. Ehhez kapcsolódva külön megjegyzendő, hogy a „fejlett”, pontosabban az egykori gyarmattartó államok *önkéntes, hosszú távú és nem egyszeri* segítségnyújtásának iskolapéldájául szolgálhat Belgium, ti. a belga Vöröskereszt munkatársai önkéntesen, felelősségtudattal foglalkoznak az egykori gyarmat, Kongó gyerekkatonáinak rehabilitálásával, iskolák építésével, tanműhelyek és kórházak létesítésével, így kárpótolva Kongó államot a múltbeli sérelmekért. A belga NGO-n kívül persze még számos egyéb szervezet is küld önkénteseket a térségbe.⁷ Az ENSZ Humanitárius Ügyekkel Foglalkozó Koordinációs Hivatala (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs; továbbiakban: OCHA) pontosan számon tartja, hogy milyen nemzetközi (segély) szervezetek működnek Kongó különböző tartományaiban, külön figyelmet fordítva a közel 200, a közép-afrikai államban tevékenykedő segélyszervezetekre (NGO - non-governmental organization).⁸ A Kongóban (is) segélyező számos nem-kormányzati csoport teljes felsorolására nem vállalkozunk, de kétségek nélkül meg kell említenünk a legfontosabbakat, így:

- Belga Vöröskereszt (Croix-Rouge de Belgique)
- CARITAS RD Congo
- Christian Aid
- COOPI (Cooperazione Internazionale, olasz NGO)
- ECHO (European Commission Humanitarian Aid; Európai Bizottság Humanitárius Segélykoordinációs Iroda)
- Human Rights Watch

4 African Development Bank: African Development Report 2008/2009, 29. o.

5 Tudniillik a ruandai népi bíróságban résztvevők tettei a genfi egyezmények súlyos megsértését képezik, ezért az ő ügyük a nemzetközi büntetőbíráskodás egyes fórumai által vizsgálandók.

6 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 3. o.

7 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 52-56. o. és World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance In the Mining Sector, 58. o.

8 <http://www.reliefweb.int/library/profiles/DRCongo-05-2002.pdf>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

- Médecins du Monde Office of Foreign Disaster Assistance (USAID/OFDA)
- Organisation Internationale des Migrations (OIM)
- Save the Children
- SOS GrandsLacs
- World Vision.

Magyar vonatkozásban figyelemre méltó és öröndetes az Afrikai-Magyar Egyesület önkénteseinek (Schumicky Lilla, Szilasi Ildikó és munkatársai) „A háború gyermekei” nevet viselő segélyakciója. A kezdeményezést az Afrikai-Magyar Egyesület 2008. december 10-én indította azon célból, hogy természetbeni és pénzbeli adományt gyűjtsön, és azokat eljuttassa a Kelet-Kongóban dúló háború áldozatainak. De az Afrikai-Magyar Egyesület több ízben küldött már orvoscsoportokat is Kongóba.⁹

9 <http://www.ahu.hu> (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

HUMANITÁRIUS HELYZET

MENEKÜLTKÉRDÉS

Az ENSZ Menekültügyi Főbizottságának (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees; továbbiakban: UNHCR) legújabb jelentése¹ szerint a menekültkérdés különösen a szub-szaharai térségben jelenti a legnagyobb problémát. Afrikának csak ezen részén 2,1 millió ember él menekülttáborokba zsúfolódva, és több, mint 6,3 millió ember kényszerült elhagyni otthonát és vált saját országában hajléktalanná (IDP = internally displaced people), a hontalanok száma pedig megközelíti a százezres értéket. Kongó és szomszédos államai vidékén, a Nagy-Tavak régiójában most viszonylag békés állapotok uralkodnak, kivéve Kongó harcok által leginkább sújtott, keleti részét.²

A kivui és orientale-i országrészek menekültkérdése szorosan összefügg a korábban már ismertetett ugandai és ruandai szabadcsapatok szisztematikus betöréseivel.³ Ennek fényében érthető, hogy Kongóban a bevándorlók aránya alig éri egy az 1,07 főt 1000 lakosra vizsgálva, viszont az állandó harcok és a humanitárius válság eszkalálódása következtében csak Kelet-Kongóban 1.617.600 fő kényszerült elhagyni kongói lakóhelyét. Ennek nagy részét, 840.000 főt Észak-Kivu IDP-i teszik ki, de fedél nélkül maradt 335.000 dél-kivui, 282,600 orientale-i és 160.000 Haut-Uéle-i lakos is.

Jóllehet a korábban leírt adatból kiindulva Kongóról nem beszélhetünk, mint fő bevándorlási célországról, ugyanakkor élő jelenség a határmenti térségekből Kongóba történő ideiglenes bevándorlás. Angolából, Burundiból, a Közép-afrikai Köztársaságból, a Kongói Köztársaságból, Ruandából, Szudánból és Ugandából is érkeztek ide menedékkérők, közel 155.000 fő. A legtöbbjük mezőgazdasági termelést folytató kis falvakban, tanyákon telepszik le, de a harcok mérséklődésével, amint lehetőségük nyílik rá, visszatérnek eredeti lakhelyükre. Így amikor 2009 elején a kongói kormány és Ruanda egyesített támadást indított az FDRL csapatai ellen, közel 100.000, korábban Kongóba menekült ruandai térhetett vissza eredeti lakóhelyére. Egy-egy sikeres támadás vagy a hosszabb-rövidebb fegyverszünetekkel előirányzott békés állapot tehát sokat segít abban, hogy emberek tömegei térhessenek vissza otthonaikba a szomszédos államok menekülttáboraiból.

Kongóból a legtöbben Burundiba, Ruandába, Ugandába, Tanzániába vagy Zambiába menekültek, az ő visszatérésük az utóbbi két országból folyamatos (v.ö. Dél-, Dél-Kelet-Kongó viszonylagos nyugaltságát). Ugyanakkor különösen Burundi és Ruanda okán sok problémát vet fel a menekültek hazatérése, mert bármiféle nagy tömegű, szervezetlen visszatéréssel a kárászéletű fegyvermentes időszakokat kockáztatnák Kelet-Kongóban.

A munkájukat, otthonukat veszített, visszatérő kongóiak számára az UNHCR – egyéb ENSZ-szervezetek (pl.: UNICEF, FAO) és NGO-k együttműködésével – számos reintegrációs programot indított: a menekültek új szakmákat tanulhatnak, a gyermekek iskolába járhatnak, elősegítve ezzel a társadalomba történő visszailleszkedésüket. Az UNHCR-nek sok esetben

1 <http://www.unhcr.org/ga10/index.html#/africa>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

2 Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal

3 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 187. o.

helyi, törzsi vezetők is segítenek a menekültekkel való mediációban és a regisztráció során. Az UNHCR előzetes számításai szerint 2010-es költségvetéséből közel 100 millió USD-t kíván fordítani a közép-afrikai, 14,8 millió USD-t pedig a kongói menekülthelyzet orvosolására.⁴

EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET

Az ország trópusi éghajlatának megfelelően az itt élőknek és az ide utazóknak egyaránt szembe kell nézniük a „klasszikus” trópusi betegségekkel,⁵ főként a maláriával. A malária-fertőzés veszélye egész évben, az egész ország területén fennáll. Ráadásul a malária rosszabb indulatú fajtája, az ún. *Plasmodium falciparum* az uralkodó.⁶ A maláriaszúnyog közvetítette betegség, amelynél a betegséget kiváltó kórokozó (a *Plasmodium* törzsek valamelyikéből származó protozoon) fennmaradásához az ivaros és ivartalan szaporodási fázis ciklusos változására van szükség, melynek ivaros fázisa a szúnyogban, ivartalan fázisa pedig az emberben zajlik le. A trópusi és szubtrópusi országokban a maláriát átvivő nopheles szúnyogok számára az életkörülmények az év nagy részében ideálisak. A szegénység, az elmaradottság következtében e területeken a betegek gyógyítása is nehezebb, ráadásul a kórokozó törzseiben egyre gyakoribb az egyes gyógyszerekkel szemben kialakuló ellenállóképesség. Alapszabály, hogy a trópusokon való tartózkodás alatt vagy azt követően minden lázas állapot mindaddig maláriának tekinthető, amíg annak lehetőségét a szakorvos ki nem zárja.

A malária vezető tünete az ún. szakaszos lázmenet. A láz felszökését borzongás, hidegrázás, izom-ízületi fájdalom előzheti meg. A láz nagyon gyakran 40-41 °C-ra is felmehet, majd néhány órán belül bőséges izzadás kíséretében magától elmúlik. A roham után a beteg kisé bágadt, de láztalan időszakban teljesen panaszmentes lehet. A *Plasmodium falciparum* okozta fertőzés esetében viszont a beteg a roham nélküli időszakban sem teljesen tünetmentes, az influenzához hasonlóak lehetnek a tünetei. Ez a legsúlyosabb és legrosszindulatúbb forma: a szervi szövödmények következtében kezelés nélkül, de még a kezelést későn kezdve is a beteg halálát is okozhatja. Továbbá ennél a törzsnél fordul elő leggyakrabban, hogy az alkalmazott gyógyszerek a kórokozó ellenállása miatt hatástalanok. A malária Kongóban előforduló típusánál arra is ügyelni kell, hogy a beteg a két lázroham között sem teljesen láztalan, ezért a társuló fejfájás miatt könnyen összetéveszthető az influenzával! A malária gondos odafigyeléssel és gyógyszeres előkezeléssel megelőzhető. A gyógyszeres megelőzés a vérben élő parazita ivartalan alakjainak szaporodását gátolja, a másik módszer az átvivő (szúnyog) távoltartására szolgál. Egyéni védekezésünket szolgálja, ha a szúnyogok kirajzásának időpontjában nem tartózkodunk a szabadban. Mindig gondosan ellenőrizzük, hogy a szállásunkon az ajtók, ablakok jól zárnak-e, nincs-e rés valahol, nem törött-e az ablaküveg stb. Lehetőleg használjunk szúnyoghálót is, sőt, az éjszakai alvás során ajánlott a rovarirtószerral kezelt, impregnált szúnyoghálók használata a fekvőhely szúnyogmentesítésére.

Védekezési lehetőséget nyújtanak még a SZU-KU és Autan nevű aerosol-spray-k és krémek. A maláriabetegség megelőzésére és kezelésére használt gyógyszerek: DELAGIL, PALUDRINE, LARIAM, DOXYCYCLIN, valamint a csak külföldön beszerezhető

4 <http://www.unhcr.org/ga10/index.html#/africa>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

5 Jelen tanulmány trópusi betegségekről szóló részeit Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek című könyvéből vettük át.

6 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 21-23. o.

SAVARINE és MALARONE tabletták. Sürgősségi kezelésre alkalmas gyógyszermény a Fansidar. /Megjegyzendő, hogy az orvosok által leggyakrabban felírt LARIAM tablettával kapcsolatban egyre több negatív kritika hangzik el: a gyógyszer súlyos mellékhatásaira (hangulatváltozás, depresszió, fáradtság, fásultság, gyengeség; bizonyos esetekben tartós agykárosodás, öngyilkossági hajlam) panaszkodók közül pedig többen az amerikai hadsereg kötelékében szolgáltak. A Lariamra panaszkodók ügyét a Walter Reed Katonai Kutatóközpont vizsgálta ki. A kutatások eredményeit értékelve az amerikai hadsereg leszögezte, hogy tisztában vannak a Lariam esetleges káros mellékhatásaival, mérlegelés után azonban az illetékesek mégis úgy döntöttek: a mellékhatások kockázata még mindig sokkal enyhébb következményekkel járhat, mint maga a betegség. Az interneten fellelhető útinaplók, blog-bejegyzések alapján viszont azt tanácsoljuk, hogy amennyiben a külhoni szolgálat során nagyobb fizikai megterhelést kiváltó tevékenységet akar végezni, célszerűbb más gyógyszert, például – a jelentősen drágább – Malarone-t szedni.^{7/}

A másik jelentős, rovarhoz köthető betegség, az álomkór Kongóban is előfordul, ám egyedül a Trypanosoma gambiense okozta afrikai álomkór található meg, és az is csak góccokban, egyes tartományokban, így: Bandundu, Kasai, Kasongo, Kindu, Kongolo, valamint az északi térségekben (pl. Dunga). A vesztség is jelen van; az állatok közül a macskákkal, kutyákkal és a sakállokkal kell vigyázni.

Kongóban rendkívül gyakoriak a különböző bélfertőzések. Ezek terjesztői különböző csigafajok és férgek. A Schistosomiasis betegségnek három formája fordul elő az országban: Schistosomiasis mansoni (átvivője a Biomphalaria pfeifferi nevű édesvízi csiga), a Schistosomiasis haemobitum, mely húgyúti megbetegedést, véres vizeletet okoz (az egész országban előfordul, különösen a Lufira-tó környékén), valamint a Schistosomiasis intercalatum. Féreg által terjesztett bélfertőzés a filariasis, amely különösen a folyók mentén, a Banama, Boma, Matadi, Thysville, Luozi góccokban fordul elő a leggyakrabban. Bélfertőzések közül ismeretes még Kongóban a kolera és a hastífusz (utóbbi ellen Magyarország jó védeltséget adó vakcinával rendelkezik!) is. A megelőzési mód e betegségek esetén viszonylag egyszerű, sokkal könnyebb, mint a gyógykezelés. Mindenekelőtt kerüljük el a fertőzött területeken, a nyílt vizekben (tavak, patakok, folyók) történő fürdést, és ne járjunk mezítláb! Csak fertőtlenített (klórozott) vízben tisztálkodjunk!⁸

Az egyéb vírusfertőzések (sárgaláz, dengue, lázfertőzéseket okozó arbovírusok, Hepatitis, HIV-AIDS) kapcsán is a prevenció fontossága hangsúlyozandó. Dengue megelőzésére alvaskor szúnyogháló használata javasolt, a fertőző májgyulladás (Hepatitis különböző típusai) ellen, különösen a Hepatitis B ellen, a védőoltás beadatása kötelező! Hepatitis-B esetén a vérnek és a nemi érintkezésnek van nagy szerepe, ezért célszerű az egyszer használatos fecskendők, tűk, valamint kondom használata. A Hepatitis-C megelőzésére sajnos még nincs hatásos vakcina, viszont a trópusokon gyakrabban előfordulnak a vírusai, mint hazánkban. Ezért a trópusokon, így Kongóban is kerüljük a fertőzött vér, vérkészítményeket, lehetőleg ne menjünk fogorvoshoz, pedikűröshöz, manikűröshöz! Javasolt a kondom használata is! Ugyanezen tanácsok követendők az AIDS megelőzése kapcsán is.⁹

7 A témáról részletesebben ld.: Radics M. Péter: Veszélyesebb az orvosság, mint a betegség? című, tanulmányos cikkét (Afrika Tanulmányok, Kongó különszám, 2008./4.; 96-100.o.)

8 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 20. o.

9 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 84-86. o.

A különböző bőrbetegségek (lepra, gombás fertőzések, myasis, ankylostoma duodenale, strongyloides stercoralis) megelőzésére elkerülendő a fehérmű szabadban szárítása (amennyiben ez nem lehetséges, a fehérmű hőkezelése vasalással javasolt) és a mezítláb járás!

Ritkábban előforduló, de még élő jelenség a pestis. Bizonyos helyeken még mindig megtalálható, innen tör elő és okoz emberi megbetegedéseket. Jelenleg Ituri középső területei és Hautu provincia fertőzöttek.

Óvakodni kell a mérges kígyók harapásaitól is! Kongóban négy mérgeskígyó család fordul elő, mindegyikhez több faj tartozik: Causus, Bitis, Naja, Dendroaspis. Valamennyi ellen létezik ellenszérum.¹⁰

Kongó egyike volt azon első államoknak, ahol 1983-ban megkezdődött az AIDS-betegek regisztrálása. Az AIDS különösen az 1990-es évek legelején sújtotta a kongóiakat, amikor a HIV-vírussal fertőzöttek aránya drasztikusan emelkedett, s ennek hozadékeként jelentősen csökkent a születéskor várható élettartam. Az ENSZ Kábítószerügyi és Bünyügyi Hivatala (UN Office on Drugs and Crime; továbbiakban: UNODC) becslései alapján a HIV-vel fertőzött gyermekek aránya megközelíti a 37.000-52.000 főt.¹¹

1998 óta az AIDS, a háború, az alultápláltság, a betegségek következtében legkevesebb 5,5 millió ember veszítette életét Kongóban. 2007-ben ebola-járvány söpört végig Nyugat-Kasai-ban, ahol legkevesebb 380-an betegedtek meg, közülük 176-an életüket veszítették. Napjainkban különösen aggasztó az 5 évnél fiatalabbak magas halálozási aránya. Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization; továbbiakban: WHO) 2009-es jelentése (World Health Statistics 2009) alapján 1000 gyermekből 205 5 éves kora előtt meghal.

Az ország egészségügyi infrastruktúrája sok kívánnivalót hagy maga után. Kongó területét ún. egészségügyi zónákra osztották fel, amelyek egy központi kórház és kisebb, helyi rendelők láncolatára épül(én)ek. A gyakorlatban azonban mind pénzügyi háttér, mind szak-képzettség hiányában nagyon nehéz az orvosi egységek fenntartása.¹² Kongó nagymértékben támaszkodik a humanitárius orvos-missziók segítségére és a gyógyszersegélyekre, mivel a saját lakosaiból képzett egészségügyi dolgozókból igen nagy a hiány.¹³ 2004-es adatok szerint 10.000 lakosra mindössze 159 egészségügyi dolgozó (orvosok és ápolók együttesen) jutott, de hiány van általános ápolókból, szülész-nőkből, gyógyszerészekből, fogorvosokból is. A kórházak fenntartása sokszor az egyházak kezében van, különösen igaz ez a római katolikus, a protestáns és kimbanguista egyházi csoportok munkájára. Utóbbiak működése azért bír különös jelentőséggel, mert a velük dolgozó orvosok a nyugati orvoslási módszerek mellett elfogadják a tradicionális törzsi gyógymódok alkalmazását is; elfogadják, hogy a kezelésnek a testre és lélekre egyaránt hatnia kell – így szabadítva meg a beteget a „gonosz szellemek” ártalmaitól.

A legnagyobb kórházak Kinshasában:

- Centre Medical de Kinshasa
- Centre Prive d'Urgence
- Ngaliema Medical Center
- Centre Hospitalier Nganda

10 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 29-30. o.

11 http://apps.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/full/EFS2008_CD.pdf (Letöltés ideje: 2010. 01. 26.)

12 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 34. o.

13 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 94. o.

- Centre Hospitalier Sdarovia
- Centre Medical Evangelique de Nyankunde

ÉLELMISZER- ÉS VÍZBIZTONSÁG

A kongói lakosság jelentős része alultáplált, és a polgárháború is súlyosbítja a lakosság többségének élelmiszerhez jutását. Annak ellenére, hogy Kongó GDP-jének 46%-a mezőgazdasági termelésből származik, a belharcok következtében ez az arány fokozatosan csökken – miközben a táplálékfogyasztás szükségletei és a lakosságszám nő. A FAO 2003-tól két programot is működtet az országban, amelyek céljai között szerepel az öntözési rendszer fejlesztése, (a termőföldek folyamatos művelése révén) a rizstermesztés mértékének fokozása,¹⁴ illetve olyan törzsvagyron kialakítása, amelyet a helyi földművesek további eszközök vásárlására tudnak fordítani. A programok egy ideig jól működtek, ám a fegyveres konfliktus miatti bizonytalan helyzetben egyelőre felfüggesztették azokat.¹⁵ Pedig nagy szükség lenne a primer szektor életben tartására, hiszen az összlakosság 30,6%-a a mezőgazdaságból él (ugyanaz a szekunder szektor esetében mindössze 16,7%). A termőföldek területe 341.500 km².

A Kongói Demokratikus Köztársaság vízhálózata viszonylag sűrű. A Kongó és a további 30 kisebb folyónak köszönhetően a mezőgazdaságban az öntözés könnyen megoldható lenne, ám az infrastruktúra fejletlensége és a folyószabályozás hiánya miatt a közép-afrikai állam a vízhiányos országok azon csoportjába sorolható, ahol a fogyasztásra még jut elegendő folyadék, de a gazdasági-ipari termelésre fordítandó vízmennyiség sok esetben kevésnek bizonyul.¹⁶ A FAO 2000-ben 356 millió m³-re becsülte a kongói víz össz mennyiségét, a következő felhasználási arányban: 112 millió m³ a mezőgazdasági termelésre, 186 millió m³ a lakosok fogyasztására, 58 millió m³ az ipari termelésre.

DROGÜGYI HELYZET ÉS EGYÉB ILLEGÁLIS CSELEKMÉNYEK

Kongó a Föld egyik legnagyobb cannabis-termesztő országa, igaz azonban, hogy a növénytermesztők házi fogyasztásra adják el a legtöbb marihuánát. A füves cigaretták mellett nagy kereslet van az ún. pszeudoefedrinekre, azaz a központi idegrendszerre ható stimulánsokra, amelyek főként tabletták formájában terjednek. A pszeudoefedrinek felvásárlóközpontja a fővárosban van, ahova a vidéki drogkereskedők a szigorú rendőri ellenőrzés hiányában meglehetősen egyszerűen tudnak szállítani. A drogokat használók számáról pontos adatokat nem találni. A legális élvezeti cikkek közül a cigaretta a legnépszerűbb. 2003-ban az egy főre jutó évi fogyasztás 476 szál. A kongói felnőtt társadalom 16,5%-a dohányzik, legtöbben a 40-60 év közötti férfiak és a 20-30 éves nők körében (WHO).¹⁷

Kongó demokratikus fejlődését nagyban akadályozza, hogy a pénzmosás számára ideális terep. A túlbujánczott korrupció és nepotizmus¹⁸ (rokonok, családtagok barátok pozitív diszk-

14 <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/010/a0869t/a0869t02.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

15 <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/ag306e/ag306e00.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

16 IISS Lloyds Group: Climate Change and Security: Risks and Opportunities for Business. 18.o.

17 <https://apps.who.int/infobase/reportviewer.aspx?surveycode=101774a2&unicode=178&rptcode=A&LL&dm=8>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

18 Oppong – Tania (i.m.) 65.o.

riminációja) – mind politikai, mind bürokratikus szintereken – elősegíti a külföldi vállalkozók kétes eredetű vagyonának gyarapodását. Jelentős problémát jelent még az emberkereskedelem, amely – nem meglepő módon – Kelet-Kongóban igen gyakori. A nők és lányok szexuális rabszolgává kényszerítése, a férfiak és gyermekek erőszakos elrablása és toborzása miatt vizsgált országunk szerepel az Egyesült Amerikai Államok által összeállított ún. Tier 2 Watch List-jén. Ez a csoportosítás azon országokat foglalja magában, amelyeknek kormányai nem ismerik / nem tartatják tiszteletben az Emberkereskedelem Áldozatainak Védelméről szóló törvényeket (Trafficking Victims Protection Act's; TVPA), és emiatt (is) szignifikáns növekedés mutatható az emberkereskedelem terén. Kongó mellett ebbe a kategóriába sorolják még többek között Algériát, Burundit, Egyiptomot, Ghánát, Indiát, az Oroszországi Föderációt, Montenegrót, Venezuelát, Jement stb.¹⁹

19 <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123132.htm>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 26)

GAZDASÁG

Annak ellenére, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság területén nagy mennyiségű és változatos természeti erőforrás található, mégis - a hosszan elhúzódó polgárháború és a gyaratmi rendszer felbomlásának eredményeként- az egyik legszegényebb ország a világon. Ahogy ezt később adatokkal alátámasztom, magán viseli a fejlődő országok jellemző attribútumait: a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet 2005-ös felmérése szerint a bruttó hazai össztermék legnagyobb részét a mezőgazdasági, erdészeti, halászati szektor szolgáltatja, 46,7%-os részesedési aránnyal. Jelentős a nagy- és kiskereskedelem 15,5%-kal, valamint mindenképpen ki kell emelni a bányászatot a maga 8,8%-os részesedésével¹. Tehát látható, hogy az ország elsődlegesen nyersanyagtermelő és nem ipari ország.

A 2008-as év utolsó negyedében a különböző termékek árai rohamosan növekedni kezdtek, ennek köszönhetően az infláció az év végére 27,6%-ra szökött fel. Ez 2007-tel összehasonlítva kedvezőtlennek mondható, mivel akkor ugyanez az érték csak 10% volt.

Az „E Standards Forum” pénzügyi alapítvány 2009 novemberében hosszabb (elsődlegesen gazdasági) elemzést adott ki a Kongói Demokratikus Köztársaságban tapasztalható trendekről. A beszámoló lelegején rövid összefoglalás olvasható, melyet bármiféle tüzetesebb vizsgálat előtt érdemes megtekinteni². A szakértők a kongói infrastruktúra vizsgálatával kezdik, amelyet egyértelműen negatívan értékelnek, kiemelve, hogy annak nagy része elpusztult vagy megsérült a belső konfliktusok során. Ezen csak az a jelenleg is folyó (a gazdasági fejezet során később részletesen is tárgyalt) együttműködés segít, melyet a kínai vezetés folytat a kongói vezetéssel, és amelynek keretében kínai kölcsönökből újítanak fel vagy építenek új utakat, vasutakat, kórházakat és vízvezeték-eket. Az energiaszektor állapotát ugyancsak negatívnak minősítik, annak ellenére, hogy az elektromos áram nagy részét vízierőművek állítják elő. Azonban ehhez a lakosságnak csak 6%-a fér, ráadásul gyakoriak az áramkimaradások és különböző balesetek. A külkereskedelem fő cikkét a különböző bányászati nyersanyagok adják, de a gazdasági világválság következtében ezek árai jócskán estek a világpiacra, ráadásul csökkent a kereslet is. 2008-ra a valuta tartalékok olyan kis mennyiségben álltak a kongói gazdaság rendelkezésére, hogy az ország vezetése kénytelen volt az IMF segítségét kérni. Gazdasági szempontból az elemzők egyetlen stabil pontnak az államadósságot tekintik, mely nem változott jelentősen az utóbbi időben, ám hozzá kell tenni, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság rendkívül eladósodott, szegény országgént van számon tartva. A bányászat jelentős feketemunkát mozgat meg, ez megint csak rontja az államról alkotott külföldi képet. A mezőgazdaságban hatalmas lehetőségek vannak, ebben a legtöbb szakértő egyetért, már csak a gigantikus víztartalékok miatt is, ám a korrupció magas szintje, a politikai instabilitás és a folyamatos biztonsági fenyegetettség megakadályozza az adott lehetőségek kihasználását. A kongói gazdaság két, legdinamikusabban fejlődő területe az ország teljes bruttó társadalmi termékének 60%-át adja, a belső vándorlás miatt pe-

1 <http://www.oecd.org/dataoecd/13/39/40577125.pdf> (Letöltés ideje: 2009. 12. 30)

2 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 1-27.o. - Hasonló eredményekkel szolgálnak a „Doing Business” 2010-es felmérései is. Erről a címről teljes jelentés is elérhető: <http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=48> (Letöltés ideje: 2010. 02. 05)

dig lakosság folyamatosan nő. Ez a két terület: Katanga és Alsó-Kongó. Az országban nincs tőzsde.^{3 4}

Ebben a fejezetben alaposabb vizsgálat alá vesszük a gazdaság egyes (rész) összetevőit, különös tekintettel a kínai-kongói gazdasági viszonyra.

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdaság (beleértve persze az állattartást, halászatot és erdészetet) tehát fontos szerepet tölt be a Kongói Demokratikus Köztársaság gazdaságában a maga 46,7%-os részesedésével a GDP-ből, amely 2004-ben az ország exportbevételének 17%-át tette ki, és megközelítőleg 39 millió főt foglalkoztatott (ez a teljes lakosság 70%-a). Így, habár a bányászat a Kongói Demokratikus Köztársaság legnagyobb bevételt hozó szektora, mégis inkább a mezőgazdaság emelhető ki a GDP és a foglalkoztatottság terén.

A háború és az ezt követő dezorganizáció a szektorra nézve súlyos károkat okozott, összértéke 1990 és 2000 között 3,4 milliárd dollárról 2,1 milliárd dollárra csökkent, ez 38%-os zuhanást jelent. A szakértők kiemelik, hogy a mezőgazdaságnak alapvető modernizáción kellene átesnie, hogy elláthassa feladatát. Annak ellenére, hogy az ország területén rendkívül jelentős vízelőhelyek állnak rendelkezésre, csak 13.500 hektár cukornád és rizs öntözése van kiépítve a potenciális 4.000.000 hektárból. Egy megfelelő szintű öntözőrendszer kiépítése lenne célszerű, hogy a mezőgazdaság használatba vehesse az egész afrikai kontinens iható vízkészletének negyedét kitevő vízkincset (egyes szakemberek, köztük az OECD munkatársai is, akár 50%-ra is teszik ezt az értéket a rendelkezésre álló vízkészlet kapcsán). Az ország mezőgazdasága csak a 10%-át használja azon területeknek, melyek bevonhatók lennének. Ennek 3%-án földművelés, míg maradék 7%-án legeltetés folyik. Problémát okoz az alacsony termésátlag, és nehezíti az is, hogy megfelelő állami támogatás és jelentős erejű magánszféra hiányában csak keveset lehet költeni ennek megváltoztatására, a megfelelő technikák fölhasználásával (ide értve a növényvédő termékeket, műtrágyát vagy trágyázást, az elvetendő magok minőségének növelését). A fogyasztásra termelt növények közül legjelentősebb a rizs, a bab, a burgonya, a kukorica és a földimogyoró.⁵ Ezek nagy részét tradicionális úton, vetésforgó rendszerben termesztik, amelyhez az égetéses-irtásos módszer is hozzátartozik. A földeket gyakran ugarnak hagyják meg, és évekig pihentetik. A farmerek zöme nem alkalmaz trágyázást vagy növényvédő szereket. Állati vagy gépi erőt a mezőgazdaságban dolgozóknak csak kevesebb, mint 10%-a alkalmaz. A megtermelt élelmiszerek 80%-át az országban fogyasztják el.⁶ 2001-ben 5 millió hektáron folyt élelmiszertermelés, mely során 19,8 millió tonna emberi fogyasztásra alkalmas terméket állítottak elő. Legjelentősebb mezőgazdasági exportcikke a kávé, a kakaó, a gumi és a fa. Egyes nagy exporttermékek 2000-et követően lassan, de biztosan kihaltak, mint például a pálmaolaj termelés. Ezen szektorok hanyatlásának elsődleges oka a pénz és (ebből következően) a szükséges technikai eszközök hiánya. Gondot jelent továbbá az ország útjainak állapota, amely megnehezíti, hogy tartós és biztos kereskedelmi útvonalak alakuljanak ki, ennek következtében a termelők gyakran a piaci centrumokon kívül rekednek (ez pedig végső

3 Afrika és a Közel-Kelet földrajza – szerkesztette: Probáld Ferenc, oldalszám: 152.-158.o.

4 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 274-275. o.

5 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2380 o.

6 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2392 o.

son az egész ország mezőgazdaságának fejlődését veti vissza). A vetőmaghiány is problémát jelent. Az országban megtermelt mezőgazdasági cikkek nem fedezik az ország élelmezési szükségleteit.⁷

Kiemelkedő mezőgazdasági exportcikke a kávé. A Kongó-medence ültetvényein az őshonos „robusta” fajta, Kivu és Ituri hegyvidékén jobb minőségű „arabica” káté terjedt el. Ugyancsak a keleti határvidék 2000 méter körüli magassági övezetében található a legtöbb teaültetvény. Az esőerdő övben az őshonos növények közé tartozik az olajpálma. A hatalmas fűtőkben termő, szilva nagyságú gyümölcsök húsa és magva is olajat tartalmaz, amely étkezési és ipari célokra (például margarin, szappan előállítás) alkalmas. Az olajpálma ültetvényes termesztése a Kongó középső szakasza és a Kasai folyó mentén összpontosul. A feldolgozott termés nagyobb részét azonban a másodlagos erdők elvadult fáiról gyűjtik össze. A feldolgozó üzemek a szállítási nehézségek miatt a nyugat-afrikai országoktól eltérően a pálmamagból is kivonják az olajat. A belföldi piac növekvő igényei miatt a kivitel ma már elenyésző.⁸ Kongó szavannavidékein a belga gyarmati időkben kötelezővé tették a kisparaszti gazdaságok számára a gyapot termesztését. A függetlenné válással ez a kényszer megszűnt, és ma már a termelés jócskán megcsappant. A Kongó torkolatvidékén termő kakaó és banán, valamint a medence belsejében, ültetvényekről származó nyersgumi teszi teljesebbé a trópusi exportnövények választékát.⁹

Alapvetően kétfajta állattartás jellemző a Kongói Demokratikus Köztársaság területén. A legelterjedtebb és hagyományos módszer a kisebb méretű haszonállatok tartása, mint például sertések, kecskék, illetve bárányok. Ennél a módszernél nincs semmiféle állatorvosi ellátás, és a rideg állattartás szabályai érvényesülnek. A második, Kongóban jelen lévő forma a modern intenzív állattartás, mely azonban csak néhány magángazdaságban honosodott meg. Ebben az esetben az állatokat rendszeresen táplálják, állatorvosi ellátásban részesülnek, és istállóban tartják őket. Az állatállomány 2003-ban 793.000 ökör (ezeket elsősorban az ország keleti részén tartják, nem hagyományos haszonállat), 4.000.000 kecske, 910.000 bárány, 1.000.000 sertés és 2,5 millió baromfi volt. 2001-ben a nemzeti összes hústermelés 70.400 tonna volt, melynek 35%-át a sertések, 27%-át a kecskék, 18%-át az ökrök, 16%-át a baromfik és 4%-át a bárányok adták. Ezekből az adatokból is látható tehát, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaságra még mindig a hagyományos állattartás a jellemző, ennek gazdasági alapegységei az egyszerű családok. Az állattartás is megszenvedte az országban dúló válságot, amely következtében a számuk 30%-kal, míg a hústermelés 20%-kal esett. Évenként 130.000 tonna húshiánnyal kénytelen szembenézni a kongói társadalom annak ellenére, hogy a rendelkezésre álló föld akár hatszor ekkora állatállományt is ki tudna szolgálni. Az állattartás esetében fontos a cecelegyek pusztító hatását is megemlíteni, mivel a szarvasmarha állományra ez a legkártékonyabb. A cecelégy mentes területekre összpontosul tehát a szarvasmarha állomány legjelentősebb része, helyileg ez a keleti hegyvidékek és a Katanga fennsík területe. Itt az állattartás ezen formája a nagy bányavárosok húsellátását biztosítja.

A halászat az Atlanti-óceán partján és a legtöbb folyón hagyományos foglalkozás, bár az erre használt eszközök elavultak. A Kongói Demokratikus Köztársaság halászatból nyert

7 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 274-275. o.

8 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2394 o., illetve Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 280. o.

9 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 279-281. o.

nyersanyaga változatos és bőséges. Évenként megközelítően 700.000 tonna halat foghatnának ki a kongói vizekből, ha minden potenciális forrást kihasználnának. Ennek ellenére 2001-ben a kihalászott mennyiség csak 220.000 tonna volt, ez csupán az elérhető fogás 30%-a. Az évenkénti általános hal (és más halászati termékek) fogyasztása az országban csak 4 kg/ fő, mely jócskán elmaradt a nemzetközileg ajánlott 36 kg/főtl.¹⁰

A Kongói Demokratikus Köztársaság területén 125 millió hektárt borítanak erdők, de ezeket is rosszul hasznosítják, mindössze 15%-át nyilvánították nemzeti parknak vagy védendő rezervátumnak.¹¹ A faanyagnak, melyet 6 millió köbméternyire becsülnek, a kitermelése már folyamatban van. Jelenleg ebből kevesebb, mint 300.000 köbméternyit dolgoznak föl. Az erdők (és a fa) hasznosítása egyelőre ellenőrzés nélkül, tervszerűtlenül folyik.¹²

A mezőgazdaság és a vidék fejlesztésével kapcsolatos teendők 4 minisztérium között oszlanak el: Mezőgazdaság, Halászat és Állattartás Minisztériuma (MINAGRI), Vidékfejlesztési Minisztérium (MINDR), a Föld, a Környezet és a Turizmus Minisztériuma (MINAFET) és a Tudományos és Technikai Kutatás Minisztériuma (MINREST). Elviekben mindegyik minisztériumnak megvan a maga cselekvési, döntéshozási, tervezési területe, a valóságban azonban a legtöbb minisztérium megfelelő képességek híján nem képes felügyelni a saját területét, fenntartása gyöngye, és nem telik operatív munkára sem. Alapvető probléma, hogy a megfelelő működéshez szükséges megfelelő anyagi, technikai erőforrásokkal nem rendelkeznek, ennek következtében pedig még a képzett munkatársaik nagy részét is elvesztették. Csak bizonyos programokat tudnak megvalósítani, azt is a külföldi segélyeknek köszönhetően.^{13 14}

IPAR, KÜLÖNÖSKÉPP KIEMELVE A BÁNYÁSZATI SZEKTORT

A Kongói Demokratikus Köztársaság 2,3 millió km²-es területén több mint 1100 különböző ásványi kincs található. A gazdaság kulcságazatának a bányászat számít, mely több nagy körzetben összpontosul:¹⁵

1) Katanga (más néven Shaba) tartomány déli részének legfontosabb ásványkincse a rézérc. A Zambiába is átnyúló rézövezet kitűnő minőségű (4-10% fémtartalmú) érce nagyobbbrészt külfejtés útján hozzáférhető.¹⁶ Itt a bányászat és az érc feldolgozása a Gécamines nevű, 1973-ban államosított nagyvállalat kezében van (ez az egykori belga bányatársaság, az Union Minière du Haut Katanga utódja).¹⁷ A réz kivitele a 90-es években erősen csökkent. A rézfinomítók kapacitása csak töredéke a szükségesnek, így ez a munkafolyamat jobbra az európai felhasználó országokban összpontosul.

A dél-katangai bányászvidék három körzetre tagolódik:

a) A délkeleti körzet telérei gazdag szulfidércet adnak, a bányák egy része mélyművelésű.

10 <http://www.fao.org/fi/oldsite/FCP/en/COD/profile.htm> (Letöltés ideje: 2010. 02.05)

11 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2377 o. illetve Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 18. o.

12 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 281. o.

13 <http://www.oecd.org/dataoecd/56/2/35323857.pdf> (Letöltés ideje: 2009. 12. 29)

14 Afrika és a Közel-Kelet földrajza – szerkesztette: Probáld Ferenc, 152-158.o.

15 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 281-282. o.

16 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 327. o.

17 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 145. o.

Az érc a rézzel együtt cinket, kadmiumot és germániumot valamint nemesfémeket is tartalmaz. A rézércet Lubumbashi kohói dolgozzák fel. A dúsított cinkérc egy részét Kolweziben kohósítják, más részét további feldolgozás céljából külföldre viszik. Az említett kohüzemekben az ércek kadmium- és germánium tartalmát is kinyerik.

b) A középső körzet szulfidérceit Likasiban dolgozzák fel, ahol a rézkohó mellett nagy kénsavgyár is működik. Ehhez az alkörzethez tartozik Shinkolobwe híres uránérc lelőhelye, amely sokáig az USA atomiparának fő szállítója volt, ám a bányát 1961-ben bezárták.

c) A nyugati körzet üledékes eredetű oxidos érce jelentős mennyiségű kobaltot is tartalmaz. A dúsított érc kohósításának és elektrolitikus finomításának központja Likasi és Kolwezi. Az elektrokohászati eljárással kivont kobaltból Kongó békeidőben a világpiac fő ellátója volt, és ez a réznél is nagyobb jövedelmet hozott.

- 2) Nyugat-Katanga manganérc-bányászata az utóbbi időben lehanyatlott.
- 3) Észak-Katanga és Kivu bányái jelentős mennyiségű ónércet adnak, amelynek egy részét a lelőhelyek közelében kohósítják (Manono, Lubudi). Az ónérchez gyakran arany, valamint volframit, tantalokolumbit és berill is társul, ez utóbbit dúsítás után exportálják. A tantalokolumbit iránti kereslet a mobiltelefon-gyártás igényeihez igazodva a XX. század végén erősen fellendült, ami a helyi hadurak fegyvervásárlásait fedező, természetpusztító rablógazdálkodáshoz vezetett. Az észak-katangai kőszén (Luena) a cementgyártás és a színesfém kohászat számára ad energiát.¹⁸
- 4) Kasai tartomány déli részén, Mbuji-Mayi környékén összpontosul a gyémántbányászat, amely - mennyiségét tekintve - a világranglista harmadik helyén áll. Kongó gyémántjai azonban többnyire csak ipari felhasználásra alkalmasak, így a gyémántbányászat termelési értékeivel elmarad Botswana, a Dél-afrikai Köztársaság, Ausztrália és Oroszország mögött. Az ország kivitelében azonban még így is a legfontosabb tételt jelenti.¹⁹
- 5) Az ország északkeleti részén, az Ituri hegyvidéken, jelentős aranylelőhelyek vannak.
- 6) A Kongó torkolatánál, a kontinentális talapzaton kitermelt kőolaj mennyisége (kb. 1 millió tonna) csak országos szinten számottevő.²⁰

A bányászat további vizsgálatánál egy 2008-as Világbank által készített jelentésre hivatkoznék. A jelentés már a legelején egy különösen fontos külső tényezőt emel ki, mely komoly hatással volt az elmúlt időszakban a Kongói Demokratikus Köztársaság bányászati szektorára, ez pedig a nyersanyagok főlvasárlási árának globális csökkenése. Ez a jelenség, természetesen számtalan mással kombinálva, megadja a választ a bányászati ipar jelenlegi kisebb megtorpanására.

Kijelenthető, hogy az elmúlt időszakban a Kongó fő exportcikkének számító arany, gyémánt és különböző fémek felvásárlási ára jelentősen ingadozott (hol felmentek a világpiaci árak, hol lecsökkentek).²¹ A 2008-at megelőző 3 évben ezeknek az ára a 2002-es szintnek majdnem a háromszorosára emelkedett, melyet leginkább a Kínában és Indiában növekvő fogyasztás ösztönzött, valamint az arany és a gyémánt erős kiskereskedelmi értéke. Érzékeltetés-ként: 2003-ban a réz felvásárlási ára 1 dollár volt fontonként, 2007 májusára már 3,30 dollár.

18 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance In the Mining Sector, 124. o.

19 Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2391 o.

20 Afrika és a Közel-Kelet földrajza –szerkesztette: Probáld Ferenc 152.-158.o.

21 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 1-2. o.

Azonban az árak 2008-ra radikálisan csökkentek, visszatérve az eredeti kiinduló pontjukra. Az elemzők egyelőre nem tudnak napirendre térni a fölött a kérdés fölött, hogy ez a fölvasárlási ár normalizálódás-e, vagy egy ismétlődő gazdasági ciklus fölívelő, majd lehanyatló esetét láthattuk. Mindenesetre 2008 első negyedében megkezdődött a jelentős esés, amely először a bányászattal kapcsolatos kisvállalatokat érte el. Ebből az következett, hogy a termelő vállalatok kisebb nyereséget tudtak termelni, ennek következtében a kongói kormány bevételei is csökkentek. Jelenlegi körülmények között a vállalatoknak meg kell próbálni, hogy minden erővel növelni tudják profitjuk mértékét, ami gyakran azzal jár, hogy a munkaerővel kell takarékoskodniuk. A kisipari bányászat pedig még nagyobb nehézségekkel néz szembe, mint a nagyobb vállalatok, mivel ők jóval kiszolgáltatottabb helyzetben vannak.

A politikai és biztonsági helyzet ugyancsak nem teremti meg a tökéletes körülményeket a bányászati ipar kiteljesedéséhez. Közel egy évtizedes háborúskodás után az egész országban a politikai fennhatóságot és az ehhez kapcsolódó adminisztratív szerveket nagyon nehéz újraépíteni.²² Ez utóbbi szervek kiépítéséhez hivatalnokok kellenek és modern informatikai struktúra, amely kiépítése tetemes költséggel jár. Fontos, hogy az állam hegemoniát/abszolút fennhatóságot alakítson ki saját területén, letörve a különböző hadurak és milíciák hatalmát, akik jelenleg a kisipari bányászat legfőbb támaszai (hasznát is leginkább ők élvezik). Az államhatalom kiterjesztése tehát alapvető fontosságú ennek megzabolozásában, mivel azok így nagy veszteséget okoznak az államnak. A békére és stabilitásra azért is feltétlenül szükség van, mert a külföldi tőke rendkívül érzékeny a bizonytalanságra, és a bányászati szektorban (de nyugodtan mondhatjuk, az összes többiben is) a külföldi tőke a fejlődés motorja. Történelmi, kulturális okai is vannak a bányászati szektor bizonyos problémáinak. A legfontosabb oknak az elemzők a gyarmati létet tartják, amely az elnyomással párosulva megteremtette az állam elleni bizalmatlanság alapjait, továbbá a korrupciót, amely generációkon át öröklődve mélyen beleívódott a társadalomba. A korrupció ugyan gyakran a túlélés eszköze nemcsak az egyszerű ember számára, hanem az állami hierarchiában alacsonyabban álló tisztviselőnek is, akik gyakran hónapokig nem kapnak fizetést.

A jelentés készítői leszögezik, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság területe gazdag különböző ritka és általános ásványkincsekben, melyeknek szakszerű kitermelése ugródeszkát jelenthetne az ország gazdaságának. Nem túlzó becslések szerint 10 éven belül a bányászati szektor megfelelő gazdaságpolitikával az ország GDP-jének akár 20-25%-át, valamint az összes adóbevétel 1/3-át is adhatja. Ám ez a meglehetősen fényes jövő még közel sem biztos, tekintetbe véve, hogy az elmúlt évtizedekben a Kongói Demokratikus Köztársaság nem volt képes a potenciális bányászati lehetőségeket valós gazdasági eredményekké realizálni.²³ Ennek elsődleges oka a korrupt államigazgatás, a politika nem megfelelő beavatkozása a bányászati szektorba, valamint azon rossz gazdaságpolitikai irányvonal követése, mely korlátozta a magánszektor bányászati beruházásait. A Mobutu-rendszer bukását és a polgárháborút követően az átmeneti kormány már megtette az első fontos lépéseket a szektor megfelelő fejlesztése érdekében, beleértve a magánszektor befektetésre ösztönzését és az állami vállalatok újraservezését²⁴. A korai időszak legkiemelkedőbb lépése mégis a 2002-es bányatörvény elfogadása

22 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 4-5. o.

23 <http://tierra.rediris.es/coltan/coltanreport.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

24 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 4-8. o.

volt. Ezen törvény, a magas világpiaci felvásárlási árakkal együtt, elősegítette, hogy a kongói bányászati szektor ugrásszerű növekedésbe kezdjen. Ki kell emelni azonban, hogy az ágazat előretörése és viszonylagos nyereségessége nem érintette drasztikusan az egyszerű kongóiak életszínvonalát, mivel a kormány nem volt képes a szükséges allokációkat végrehajtani. Annak ellenére, hogy a kisipari bányászat az állami decentralizáció miatt gyakran rossz színben tűnik föl, mégis rendkívül fontos területe a szektornak - elég csak a jelentésben leírtakra utalni, miszerint - a bányászatnak e módja adja a kitermelt nyersanyagok legnagyobb részét. Állami fennhatóság alatt, erős törvényekkel és törvénytisztelettel a kisipari bányászat az állami bevételek fontos szegmensét alkothatja. Azért is fontos lehet ez, mert a jelenlegi irányzat szerint (bár ez a szakértők szerint csak átmeneti) a bányászati ágazat jelenleg csökken, ám ennek ellenére a kisiparos bányászat viszont növekszik. Ugyanakkor a jelenlegi fejlődés végeredményeként mindenképp lehet számítani arra, hogy a kisipari termelésről végül eltolódás mutatkozik a nagyvállalatok irányába. Bármennyire hihetetlen, a Világbank szakértői rámutatnak, hogy a jelenlegi, külföldre exportált kongói ásványkincsek közel 90%-át kisiparosok állítják elő.

Továbbá az államnak veszélyes is lenne tüzzel-vassal küzdeni a kisiparos bányászok ellen, mivel ez jelenti a társadalom egy jelentős csoportjának egyetlen megélhetési forrását. Becslések szerint körülbelül 10 millió kongói, a teljes lakosság 16%-a, függ közvetlenül vagy közvetve ettől a bányászati formától. A kisiparosok az egész ország területén, szinte az összes bányászati nyersanyag kitermelésében képviseltetik magukat.²⁵ Azonban felmerülnek olyan konfliktusok, amelyeket a kormánynak kell orvosolnia, ha a kisiparos bányászatra szeretne támaszkodni. Gyakran alakul ki nézeteltérés a kisiparosok és a nagyvállalatok között, mivel azoknak legálisan birtokba vett bányászati területére a kisiparosok betörnek, és ott illegális kitermelést folytatnak. Volt már rá példa, hogy a kormányzat erőszakkal távolította el a kisiparosokat egy nagyvállalat bányászati területéről Katangában, ám ez kisebb lázadáshoz vezetett. Az erőszak a jogi hézagok miatt folyamatosan jelen van, ennek résztvevői a rendőri erők, a katonaság, a kisiparosok és a vállalatok biztonsági szolgálatai. Fontos még, hogy az olyan nagyvállalatok, mint pl. a DeBeers, jelenleg megpróbálják elkerülni a konfrontációt a kisiparosokkal, mert tartanak tőle, hogy az erőszakos beavatkozás megingatná a jó hírnevet, és a világ többi pontján folyó üzleteiket is veszélyeztetné. Továbbá gondot jelent, hogy gyermekek és nők gyakran válnak kiszolgáltatottakká vagy áldozatokká a kisipari bányászat keretein belül (például a gyermekmunka miatt). Gondot jelent még, hogy a kisiparosok munkafolyamatok során teljesen figyelmen kívül hagyják a biztonsági, egészség- és környezetvédelmi előírásokat. Az állami hivatalnokok és szervek pedig gyakran eleve bünnözként kezelik a kisiparosokat, ami annak a következménye, hogy nincsen semmilyen törvényes rendelkezés a jogaikról, sem arról, hogy az ország melyik részein folytathatnak kitermelést. Ez a kiszolgáltatottság visszaüt a kitermelt nyersanyagok eladásánál is, mivel a kereskedők gyakran áron alul vásárolják föl a kisiparosok termékeit, ez utóbbiak pedig nem kérhetnek semmiféle jogorvoslatot vagy a jog alapján folytatott tisztességes eljárást. Végül, már az előzőekben volt róla szó, azokat a területeket, melyekben a kisiparosok dolgoznak, gyakran a hadurak, milicisták vagy a Kongói Nemzeti Haderő csapatai uralják (vagy senki), így a megtermelt bányászati nyersanyagok hasznából az állam semmiféle hasznot nem képes húzni.²⁶

25 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 12-13. o.

26 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 56-62. o. és <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/09rushruin.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

A jelentés készítői 7 pontban foglalták össze azokat a teendőket, amelyeket feltétlenül végre kéne hajtani ahhoz, hogy az országot a stabil fejlődés útjára terelhessék. Itt természetesen nem térek ki minden egyes fontos változtatásra, csakis a legjelentősebbekre. Az **első pont** nyilvánvalóan a bányászati szektorból befolyó állami bevételek összegének növelése, ennek érdekében szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni az állami entitások és a vállalatok között. Központosítani kell az adószedést, ehhez az államnak akár elismert nemzetközi vállalatokat is be kell vonnia. Növelni kell a tartományok és a központi politika közötti összhangot. **Második pontként** fokozni kell a természetvédelmi erőfeszítéseket, melynek legfontosabb terepe a kisvállalatok (és kisiparos bányászok) rákényszerítése az ilyen törvények betartására. A természetvédelem fontosságát hangsúlyozva kell konzultálni a közösségekkel. **Harmadik pontként** növelni kell a kormányzat szerepét a bányászati szektorban, amelynek elsődleges eszköze a már kiadott koncessziók átvizsgálása és folyamatos figyelemmel kísérése. A partnereket pontos és megfelelő információkkal kell ellátni, és a tenderek kiírásakor is törekedni kell erre. Létre kell hozni egy bizottságot, amely az üzleti élet átláthatóságáért, hatékonyságáért és tisztaságáért felelős. Növelni kell a hivatalokon belüli fegyelmet, vagyis a korrupció visszaszorítását. Követni kell a bányászati nyersanyagok áramlásának útját. **Negyedik pontként** a szektoron belül a megfelelő ellenőrző szervezeteket kell létrehozni, növelni kell a technikai hatékonyságot és megfelelően szabályozni a bányászati jogok allokációját. **Ötödik pontként** biztosítani kell, hogy a bányászati szektor sikere megfelelőképpen és a legcélszerűbb módon segítse elő az állam fejlődését. Ennek elsődleges feltétele a most még gyenge infrastruktúra és szállítási lehetőségek fejlesztése, az állami vállalatok reformja, és olyan megfelelő üzleti környezet biztosítása az országban, mely a külföldi tőkét beruházásra ösztönzi. **Hatodik pontként** fejleszteni kell a kisipari bányászatot és a kisebb bányászati társaságokat, ennek érdekében elsősorban a nagyvállalatok és a kisiparosok közötti ellentétet kell csökkenteni. Meg kell teremteni az intézményes együttműködést a kisiparosok és a kisvállalkozások között. Végül **hetedik pontként** be kell tartatni a megfelelő környezetvédelmi előírásokat, amelyek megszegése hosszú távon nemcsak egészségügyi károkhoz vezet, hanem súlyosan érintheti a kongói gazdaságot is.

Végül szeretném áttekinteni a kongói gazdaság főbb ásványkincseit, amelyek legjelentősebbek számára. A „Rézöv” Katanga tartományban világszínvonalú rezet (Chilét leszámítva a világ második legnagyobb ilyen kitermelési övezete), kobaltot, urániumot és cinket tartalmaz.²⁷ 1900 óta, mikor elkezdték a területen a bányászatot, 2003-ig kb. 18 millió tonna rezet, 0,5 millió tonna kobaltot, 3,6 millió tonna cinket és 0,28 millió germániumot termeltek ki. 2005-ben a teljes rézexport - a nagyvállalati és kisiparos szektorból - 27,925 tonna rézfém és 177,310 tonna sűrített réz volt. A kobaltkivitel 17,770 tonna volt, míg sűrített kobaltból 84,835 tonna hagyta el az országot. Azzal, hogy a Gécamines és a magánkézben lévő ipari bányavállalatokkal közös vegyesvállalatok jöttek létre és a kisiparosok továbbra is folytatják egyre jelentősebb tevékenységüket, 2010-re a rézfém vagy az azzal egyenértékű sűrített réz kivitele meghaladhatja a 300.000 tonnát. A Katanga régió hihetetlen mértékben növekvő gazdaságára jellemző, hogy 325 itt tevékenykedő bányavállalatot jegyeztek föl, ezek közül 10 a nemzetközi tőzsdékkal is közvetlen kapcsolatban áll. A jelentés ezek alapján azt prognosztizálja, hogy a kormány részéről ez a régió lesz a bányászati reformok elindulásának melegegyája. Bár még mindig jelentős a kisebb lelőhelyek kitermelése, ám a jelenlegi tendencia az, hogy a beruházó nagyvállalatok inkább a nagyobb lelőhelyek megnyitását szorgalmazzák. 1950 és 1980 között a Kipushi lelőhely kitermelése szinte 100%-os hatásfokkal haladt, ekkor a Kongói De-

27 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 281-282. o.

mokratikus Köztársaság a világ egyik legnagyobb germánium előállítója volt. A Shinkolobwe urániumbánya (ez is Katanga területén található) ma már nem üzemel, azonban jelentősnek mondható urániumtartalmak maradtak a földben.²⁸ Uránium található kisebb mennyiségben még a „katangai rézöv” réz- és kobaltbányáiban is, amelyet a megfelelő bányászati jogok kiadásával a kongói állam tudna hasznosítani.

A következő térképen láthatóak a fontosabb ásványkincsek lelőhelyei:

A Kasai Occidental és a Kasai Oriental tartományaiban jelentősnek mondható gyémántkitermelés folyik, ám a gyémántok kevésbé jó minőségűek.²⁹ Gyémánt van még Katangában, Kivuban és északon, a Közép-afrikai Köztársasággal határos területen. A Kongói Demokratikus Köztársaság a megközelítően 150 millió karáttal az egyik legnagyobb gyémánttal rendelkező ország a világon³⁰, ez a világ teljes gyémánttartalmának 25%-a. Annak a valószínűsége, hogy további (kitermelhető) gyémánttartalmakra lelnek az országban, bizonytalan, ám az Egyesült Államok Földtani Intézete úgy véli, hogy akár 500 millió karát is lapulhat az ország területén. Azonban figyelembe kell venni, ahogy azt már korábban leírtam, hogy az értékesítésnél fontos tényező, hogy ezeket a gyémántokat csakis az ipar tudja fölhasználni, így Oroszország és Botswana megelőzi a Kongói Demokratikus Köztársaságot.³¹ Jobb minőségű gyémántot (5-8%-os gyémánttartalom) Mbuji Mayi területén bányásznak, és a jelentések szerint a Katangában és Tshikapaban kisipari bányászattal kitermelt gyémánt sokkal jobb minőségű. A kisiparosok karátban a kongói gyémánttermelés 75%-át hozzák felszínre, míg eladási érték szerint 62,5%-ot. Egy 2005-ös felmérés szerint a 33 millió kibányászott karátból 26 milliót kisiparosok termeltek ki. 700.000 és 1.000.000 fő közé tehető azoknak a száma, akik gyémántra „vadászva” kisipari bányászati tevékenységet folytatnak Kasai Oriental és Kasai Occidentale területén. Kasai Oriental területén több mint 60 bányászati vállalat működik, ezek közül 5 hivatalos partnerségi kapcsolatban van a MIBA-val. A MIBA, teljes nevén **Société minière de Bakwanga**, egy főleg gyémántok kitermelésére szakosodott nagyvállalat, amely főleg Mbuji Mayi és Kasai Oriental tartományban aktív. A vállalat nevezhető állami vállalatnak is, tekintettel arra, hogy részvényeinek 80%-át a kongói állam birtokolja, míg 20%-át az Umicore (ez egy belgiumi bázisú multinacionális vállalat, mely főleg anyagtechnológiával foglalkozik)³² helyébe lépő Sibeka vállalat, amely tulajdonképpen egy 2005-ös alapítású, johannesburgi és londoni bázisú bányászati vállalat, és a Mwana Africa kezében van. Erről még fontos megjegyezni, hogy az első olyan, afrikaiak által irányított és birtokolt vállalat, melyet bejegyeztek a londoni tőzsdén.³³

Kiloban és Motoban, ezek az Oriental tartomány Ituri régiójában vannak, gazdag aranylelőhelyek találhatók. Itt jelenleg is nagyon aktív kitermelés folyik, ez a két terület világviszonylatban is kiváló aranyat tartalmaz. Az ország éves aranykivitele 8000 kg, melyből 125 millió dollár érték keletkezik (azért éltem ezzel a kifejezéssel, mert a korrupció miatt gyakran nem folyik be az államkasszába az export haszna. A Világbank számításai szerint legalább a felét úgy csem-

28 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 15. o.

29 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 314. o.

30 http://www.khulsey.com/jewelry/diamond_mines_congo.html (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

31 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 281-282. o.

32 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 113. o.

33 <http://www.mwanaafrica.com/> (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

pészik ki az országból). A „Rézgyűrűben”, egyes rézfeldolgozóknál is is folyik aranykitermelés (platinummal és palládiummal együtt). Az északkelet Kongóban található, aranyban gazdag területek geológiai jellemzői nagyon hasonlóak a világ többi prekarbium előtti aranyban gazdag régiójához.³⁴ Moto körzetben a szakértők véleménye szerint további 500 tonna arany lapul a föld mélyén. Kilo körzetben, habár nehéz fölmérni a tartalékok mennyiségét, valószínűleg nagyobb tartalékok állnak rendelkezésre, mint a Moto körzetben. Kivu és Menaima tartományban az arany minősége és mennyisége lehetővé teszi a külszíni fejtéssel dolgozó bánya működtetését. Az ország három legnagyobb aranylelőhelye kb. 850 tonna aranyat rejt még.

Elsődleges wolframit, tantalit, cassiterit és coltan bányák az ország keleti részén találhatók (a Kivuban, Maniema és észak Katanga területén).³⁵ Az országnak lenne még nikkel és platinium tartaléka is, ám ezek nincsenek módszeres kitermelés alatt. Az aranybányászat során számtalan alkalommal „ütköznek bele” platinium rögökbe, leginkább a kivui aranylelőhelyeken.³⁶

Nem meglepő tehát, hogy a legtöbb külföldi beruházó a bányászati szektorban található; érdemes kiemelni a fontosabb cégeket. A későbbi félreértések elkerülése végett a most felsorolt cégek közül kihagynám a kínai érdekeltségűeket, mert azokkal, valamint a kínai-kongói kapcsolatokkal egy későbbi fejezetben külön foglalkoznék. „Anglo American” (brit), „DeBeers” (ugyancsak brit, és az előző cég 45%-os tulajdonrészrel rendelkezik benne), „Freeport-Morgan”, „Gold Fields” (dél-afrikai köztársasági), „Katanga Mining Ltd.” (brit), „First Quantum Minerals” (kanadai), „Moto Gold Mines” (kanadai), „Mwana Africa” (brit), „Metorex Ltd.” (dél-afrikai köztársasági), „Glencore International” (svájci), „Randgold” (dél-afrikai köztársasági), „Lundin Mining” (kanadai), „Central African Mining and Exploration Company” (brit), „BHP Bilton”, „Areva” (francia), „BRC Diamond Core” (kanadai), „AngloGold Ashanti” (dél-afrikai köztársasági), „Greenock Resources” (kanadai), „Orientel Iron” (izraeli), „Africo Resources Ltd.” (kanadai) és a „SouthernEra Diamonds Inc” (kanadai).³⁷

Végül a bányászati szektort vizsgálva semmiképp sem lehet elismerni az állami vállalatok kérdésköre mellett. A Kongói Demokratikus Köztársaság bányászati szektorát (hivatalosan) továbbra is olyan nagyvállalatok uralják, melyeket az állam működtet. A különlegessége ezeknek a nagyvállalatoknak az, hogy nem csak kereskedelmi feladatokat látnak el, hanem úgy működnek, mint állam az államban. Tehát olyan tradicionális feladatokat is átvésznék az államtól, mint iskolák üzemeltetése, ültetvények irányítása (hogy a dolgozóikat el tudják látni étellel), kórházak és szociális ellátó központok működtetése, energiaellátás, szállítás megoldása és a tartományok víz infrastruktúrájának fenntartása.³⁸ Ez a rendszer már a koloniális időkben is működött, akkor a belga vállalatok láttak el hasonló feladatokat, ám a rendszer kiépülésének „aranykora” az 1970-es évek közepe. A rendszer fontos szerepet játszik a polgárháború utáni újjáépítésben nemcsak gazdasági, hanem társadalmi oldalról is. Ennek a legprominensebb képviselője a már előzőekben említett Gécamines, mely 2002-ben több mint 45.000 alkalmazottal rendelkezett.³⁹

34 Peter Haggett: *Encyclopedia of world geography*, 17. kötet, 2345 o.

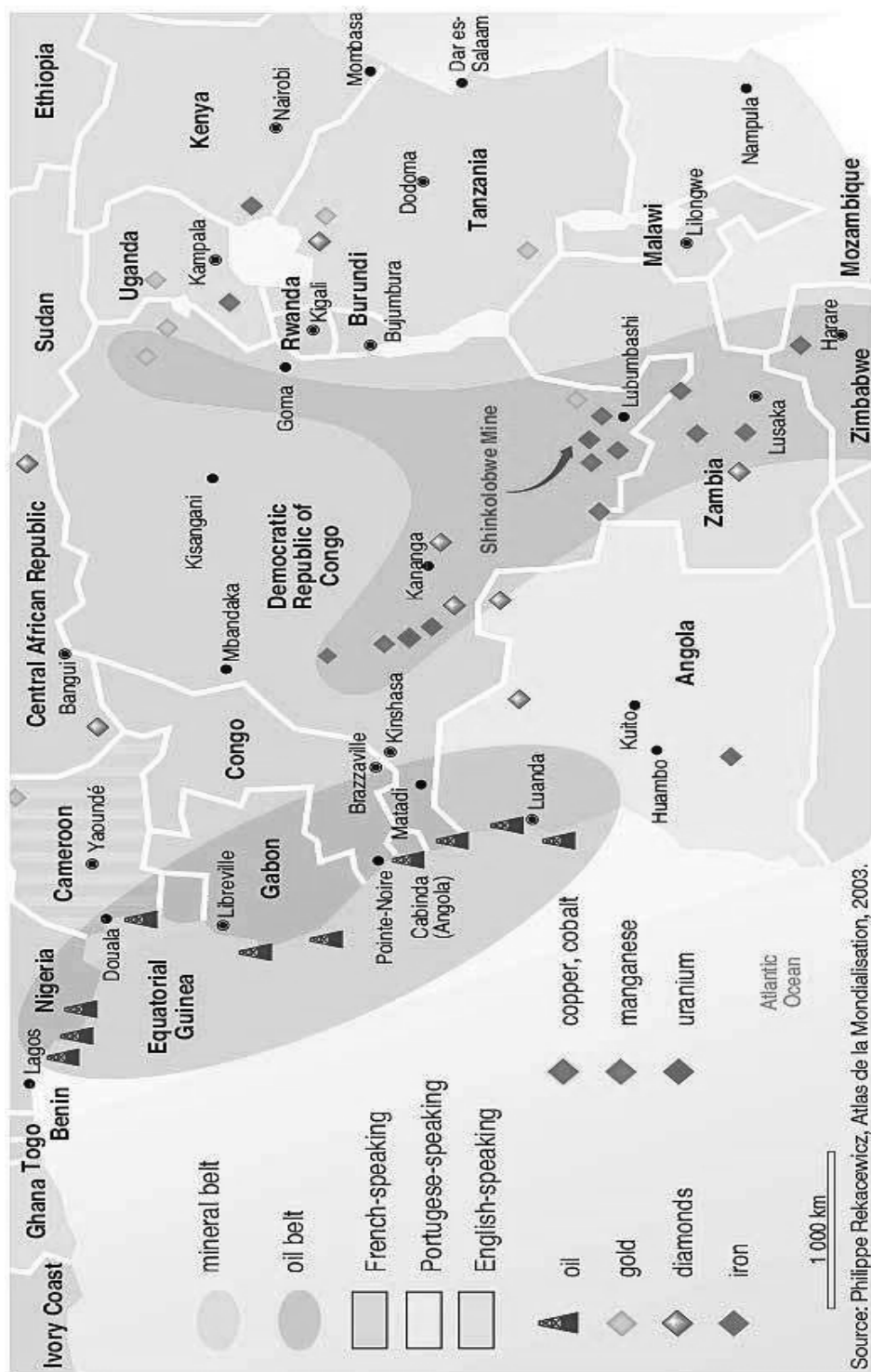
35 <http://tierra.rediris.es/coltan/coltanreport.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

36 World Bank Report: *Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector*, 15. o.

37 Estandardsforum: *Country Brief, Democratic Republic of the Congo*, 11. o.

38 World Bank Report: *Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector*, 63-64. o.

39 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 281-282. o.

ENERGIASZÉKTOR

A Kongói Demokratikus Köztársaságban csak csekély mennyiségű olajat termelnek ki, ám azt földi és vízi területen egyaránt.⁴⁰ 2006-ban a teljes kitermelés elérte a 7,59 millió hordót (vagyis 20.797 hordó/napot), mely visszaesést mutat 2005-höz képest, mikor a termelés 7,7 millió hordó. Még drasztikusabb azonban az iparág zuhanása, ha a 2004-es adatokhoz hasonlítjuk: ekkor 10,1 millió hordó volt. A kitermelés 70%-a a nyílt tengeren folyik, az olajtermelési ágazat felét a Mauanda International Oil Company adja, amely a Perenco Oil tulajdonában van (francia). Az ágazat másik felén az Union Oil (amerikai) és Teikoku (japán) osztozik. A szárazföldi kitermelést a Perenco (brit) tartja a kezében, mióta a Ocean Oil kivonult a területről (kanadai). Az ország olajfelhasználása 11.000 hordó naponta. A teljes olajtartalékokat 180 millió hordóra becsülik, mely a 2008-as kitermelési ütemmel 24,7 évig elegendő. Az országban nincsenek olajfinomítók, ezért minden gázolajat és üzemanyagot külföldről importálnak. A brit Perenco a legnagyobb olajipari vállalat az országban, amely 4 koncesszióval rendelkezik a szárazföldi, a nyílt tengeri kitermelésre egyaránt. A Teikoku japán vállalat a partnerük, és több területen is kooperálnak. 2009 áprilisában visszavonták a Tullow Oil (brit) és a Heritage Oil (kanadai) kitermelési engedélyét arra hivatkozva, hogy megsértették a tender kiírásának egyes pontjait. Kisebb olajvállalatok is üzemelnek még az ország területén, közülük még érdemes megemlíteni a Surestream Petroleumot (brit), Energulf Resourceset (amerikai), az ENI-t (olasz) és a Chevron/Texaco and SOCO-t (brit). A Cohydro egy állami vállalat, mely az olaj importjában és exportjában, valamint az olaj elosztásában érintett. Ez a vállalat is csatlakozott az olajiparhoz, hogy a külföldi vállalatokkal együtt (és némileg kooperálva) olajat termeljenek ki. A Világbank 2008-as jelentése ugyancsak kitér az ország olajpotenciáljára. Szárazföldön, Congo Basin tartományban van csak nem túl jelentős olajkitermelés és tartalék, azonban további kutatásokat végeznek a Kivu-tónál és más kongói tavaknál víz alatti olajtartalékok után kutatva. A Kivu-tó ruandai oldalán végzett kutatások nagy mennyiségű metángáz lelőhelyekről számolnak be, tehát a későbbiekben a Kongói Demokratikus Köztársaság is képes lehet a többől energiatartalékokra szert tenni.⁴¹ Az ország területén nem termelnek ki földgázt.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban nem elhanyagolható mértékben bányásznak szén is. Az elektromos áramellátás legfontosabb forrásai a vízierőművek, melyek az ország termelésének 99%-át állítják elő.⁴² A termelés oroslánrészét a két Inga erőmű/gát adja, amelyek a fővárostól 140 km-re-délkeletre helyezkednek el. Teljes kapacitásuk 1,775 MW; renoválásukról és karbantartásukról a kongói kormányzaton kívül a Világbank pénzügyi segítsége is gondoskodik. A közeljövőben megkezdődnek az Inga 3-as erőmű építési munkálatai is, amely a tervek szerint 4,500 MW-nyi energiát szolgáltatna, építési költsége 5 milliárd dollárba rúg. Meg kell jegyezni, hogy sok vízierőmű, melyet a SNEL-nek kéne üzemeltetnie Katanga és Bas-Kongó területén üzemben kívül van, továbbá az egész ország területére igaz, hogy a használatban lévő technikai eszközök jócskán elmaradnak a várt szinttől.⁴³

40 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 15-16. o.

41 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 16. o.

42 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 282-283. o.

43 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 7. o. és World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 54-55. o.

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG GAZDASÁGÁRA GYAKOROLT HATÁSA ÉS A GLOBÁLIS KLÍMAVÁLTOZÁS VÁRHATÓ HATÁSAI GAZDASÁGI ASPEKTUSBÓL

A világgazdasági válság Kongói Demokratikus Köztársaságra gyakorolt hatásának vizsgálatakor először az Egyesült Államok Külügyminisztériumának rövid beszámolóját nézzük.

A világgazdaság nagy centrumaitól viszonylag távol eső afrikai országot is erősen érintette a gazdasági recesszió két tényezőnek köszönhetően: egyrészt az eladásra kínált nyersanyagainak felvásárlási árai csökkentek, és ez jelentős csapást mért a bányászati szektorra, ami a kongói államháztartásba befolyó bevételek jelentős részét adja, és ez az ország fejlődésének a motorja, mivel nagy volumenű beruházásokat vonz, és számtalan kongói állampolgárnak biztosít megélhetést. Másrészt az ország gyenge gazdasági teljesítménye, melyhez természetesen még hozzá kell számítani a nem megfelelő kormányzati tevékenységet, ki van szolgáltatva a külföldi pénzügyi hatásoknak, és nem képes alkalmazni azokat a pénzügyi lépéseket, melyekkel a kongói gazdaság védhető lenne.⁴⁴ Az IMF szakértői 2008 szeptemberében a kongói GDP növekedés ütemét még 10%-ban állapították meg, ám ez egyetlen év leforgása alatt 2,9%-ra esett vissza (ezt az IMF 2009 márciusában tette közzé). Az ország pénzügyi tartalékai most vannak öt év óta a legmélyebb ponton. A kongói frank értéke 2008 folyamán 27%-kal csökkent, az elértéktelenedés sebessége ugyanennek az évnek az utolsó negyedében csak tovább növekedett, hogy 2009 januárjának közepén tetőzzön. Ezzel egyidőben az ország keleti felén dúló konfliktus azt eredményezte, hogy még tovább növekedtek a közkiadások. Az országban kialakult válságra a nemzetközi közösség is gyors választ adott hitelek formájában, itt ki kell emelni a Világbank, a Nemzetközi Pénzügyi Alap, az Európai Unió és az Afrikai Fejlesztési Bank szerepét, amelyek gyakran még az alapvető ellátásokat is kénytelenek működtetni, átválva a működésképtelen kormányzat szerepét.⁴⁵

A globális klímaváltozás hatásával kapcsolatosan megemlítendő, hogy a legjobban veszélyeztetett terület a mezőgazdaság, melynek reagálnia kell a körülmények változására⁴⁶. Azok a modellek, melyeket a szakértők 2050-ig összeállítottak, azt prognosztizálják, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság területén 2.5-3.7 C fokos hőmérséklet emelkedésre lehet számítani, ehhez ráadásul az időjárás különböző anomáliái társulnak. Equateur tartományban ugyan növekedik a csapadék mennyisége, az ország egész területén viszont ennek ellenkezője fog bekövetkezni. A csapadék csökkenése legjobban a déli régiókban fejti ki káros hatását, a savanna övben, ahol a vidéki lakosság 70%-a él. Katanga tartományban 2020-ra csak 5 hónapnyi esős évszakra lehet számítani a jelenlegi 7 helyett. Gondot jelent, hogy a farmereknek nincs megfelelő (korszerűbb) vetőmagja, amely valamiféle védelmet adhatna a változás ellen. Az évszakok és a természeti paraméterek változása komoly csapást mérhet az alapvető élelmiszer-termelési struktúrára, és ezzel az élelmiszerbiztonság drasztikus módon csökkenhet az egész országban. Egyes vélemények szerint a klímaváltozás a régióban akár további polgárháborúk kitöréséhez is vezethet⁴⁷. A csapadék mennyiségének és a csapadékos évszakok hosszának csökkenésével, a termőföld hőmérsékletének emelkedésével a városi és vidéki lakosság szinte

44 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 287. o.

45 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm#econ> (Letöltés ideje: 2010. 01 01)

46 <http://assets.panda.org/downloads/glacierspaper.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02 03)

47 http://news.mongabay.com/2009/1123-hance_civil.html (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

ugyanolyan mértékben válik kiszolgáltatottá. A jelentést író szakértő csoport empirikus tapasztalatokat is szerzett a mezőgazdaságot érintő problémáról: 2005 és 2006 Moanda város (Bas Congo tartomány) gazdái jelentős hozamcsökkenésről számoltak be, és az eső is, sajnos, egyre ritkább ebben a tartományban.

IMPORT-EXPORT PARTNEREK

A Kongói Demokratikus Köztársaság import és export partnereinek a bemutatásához elsődlegesen a Center for International Policy által 2006-ban készített diagramokhoz folyamodnék, amelyeket a melléklet 17. és 18. ábrájaként tekinthetünk meg.

Az import-export legfontosabb szereplőinek fölfedésére három egymást követő év gazdasági adatait szeretném fölhasználni: 2006-ban a kongói teljes import összesen 2,032 milliárd dollár volt, a legnagyobb részt a Dél-afrikai Köztársaság hasítja ki ebből a maga 364 millió dollárjával. Ezt követi a régi gyarmattartó Belgium 224 millió dollárral, majd Franciaország (175 millió dollár) és Zimbabwe (166 millió dollár). Kína 69 millió dollárral ekkor még csak a 9. volt az import-listán közvetlenül az Egyesült Államok 71 millió dollárja mögött. A teljes export összege 1588 millió dollár. Export oldalon 2006-ban Belgium az első 466 millió dollárral, ezt követi Kína 335 millió dollárral, ezeket a megszokottnak vélt államokat azonban dél-amerikai országok követik: Brazília (195 millió dollár) és Chile (124 millió dollár). 2007-ben a WTO közzétette saját adatait, amelyek egyetlen állam javára sem mutattak nagy súlypont eltolódást. A három legnagyobb exportőr ebben az évben Belgium 23,7%-os részesedéssel, ezt követi Kína 21,7%-kal, majd az Egyesült Államok 9,8%-kal. A legnagyobb import partnerek a Dél-afrikai Köztársaság 22,5%-os részesedéssel, melyet Belgium (10,3%) és Zambia (8,9%) követ. Az ausztrál külügyminisztérium 2008-as jelentése szerint⁴⁸ ebben az évben a Kongói Demokratikus Köztársaság legfontosabb export partnere Kína volt 41,8%-os részesedéssel, ezt Belgium (15,8%) és Finnország (9,8%) követi jóval mérsékeltebb részesedéssel. Import oldalon nem sokat változott a kép a megelőző évhez képest: a Dél-afrikai Köztársaság birtokolja a legnagyobb részt 22,2%-kal, ezt a volt gyarmattartó Belgium (11,5%) és Zambia követi (8,3%). Az adatok pontosan rajzolják ki a Kínai Népköztársaság rendkívül intenzíven megélénkülő kapcsolatait az afrikai országgal⁴⁹. A Kongói Demokratikus Köztársaság leginkább gyémántot, aranyat, rezet, kobaltot, faárukat és kávé exportál, míg legfontosabb import termékei általában élelmiszerek, bányászati és egyéb gépek, szállításhoz használt eszközök és üzemanyag⁵⁰.

KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS A KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK TERÜLETEI

Mielőtt bármiféle egyéb forrásból származó adat elemzésébe kezdenék, célszerűnek tartom a Kínai Külügyminisztérium által kiadott 2003-as jelentés gazdasági aspektusának feldolgozását. Sajnálatos módon nem volt elérhető frissebb beszámoló.

Tehát a beszámoló szerint a két ország közti gazdasági kapcsolat 1982-ben alakult ki, melynek keretében kínai mezőgazdasági, állattenyésztő, és halászattal foglalkozó vállalatok tevékenykednek Kongóban.

48 <http://www.dfat.gov.au/GEO/fs/drc.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02. 04)

49 <http://www.gfip.org/storage/gfip/capital%20flight%20from%20drc.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

50 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 287-288. o.

1973-ban és 1988-ban a két ország kereskedelmi megegyezést kötött, ezt követően a Kínai Import és Export Vállalat (később nagyrészt ennek feladatait vette át a hasonló nevű Kínai Export-Import Bank – a szerz.) bekapcsolta a Kongói Demokratikus Köztársaságot a kínai gazdaság vérkeringésébe. Ekkor olyan kínai vállalatok törtek be a kongói piacra, mint a Kínai Építésmérnöki vállalat („China architectural engineering co.”), a Huamao Erdő és Faanyag vállalat („Huamao Forest & Timber Co.”) vagy az Új Oázis Kávé vállalat („New Oasis Coffe Co.”). 1997-ben a két ország kétoldalú gazdaságélénkítő megegyezést kötött, melynek céljaként a meglévő beruházások védelmét és az új beruházások bátorítását jelölték meg. 2000-ben egy újabb kínai nagyvállalat tűnt föl a kongói piacon a Kína Zhongxing Telekommunikációs vállalat („China Zhongxing Telecommunications co.”) személyében, amely pénzügyileg is szorosan együttműködik (a legtöbb vállalathoz hasonlóan – a szerz.) a Kínai Export-Import Bankkal.

2002 során a Kínával folytatott export és import mértéke elérte a 31,46 millió dollárt, ez 2001-hez hasonlítva 51,4%-os növekedést mutat. Részleteire bontva 2002-ben a két ország között lebonyolított export 18,99 millió dollárt tett ki, ez 44,6%-os növekedést jelent 2001-hez viszonyítva. Az importot 2002-ben 12,47 millió dollárban regisztrálták, ez egyetlen év alatt 62,2%-os növekedést jelent (azt azért érdemes kiemelni, hogy a hivatalos közlés szerint). A jelentés summázza, hogy míg Kínából Kongóba leginkább ipari termékek érkeznek (különböző gépek), addig Kínába bányászati nyersanyagok, melyek közül a külügyminisztérium a rezet és a kobaltot emeli ki (érdekes módon hagyva ki például az olajat).⁵¹

2006 és 2007 során a kínai vezetés különösen ambiciózus terveket fogalmazott meg a Kongói Demokratikus Köztársasággal kapcsolatban, 2007. szeptember 18-án a Reuters arról adott hírt, hogy a kínai állam és a kinshasai vezetés megállapodott, hogy a kínai vállalatok réz, nikkel, kobalt és arany kitermelésére szóló koncessziókat kapnak a Kongói Demokratikus Köztársaságtól. Cserébe a kínai fél vállalta, hogy utak és vasútvonalak építését (ez infrastruktúra fejlesztésnek tekinthető) finanszírozza. A szerződés értelmében 3 milliárd dollárt fordítanak olyan stratégiai jelentőségű utak és vasútvonalak építésére, amelyek az ásványi kincsekben gazdag, ám rossz infrastruktúrával és földrajzi elhelyezkedéssel rendelkező területeket kötik össze a tengerparti területtel (innen ezek a nyersanyagok továbbhajózhatók az Atlanti-óceánon), valamint a déli szomszédokkal. A nagyszabású infrastrukturális fejlesztés első, jelenleg is építés alatt álló eleme egy 3400 km-es autópálya, mely az északnyugati Kisangani városát köti majd össze Kasumbalesa déli városával (ez utóbbi a zambiai határnál helyezkedik el). Ezen kívül tervbe vettek egy hasonlóan gigantikus munkát, amelynek keretében egy 3200 km-es vasútvonal kötné össze az ország bányászati központját Matadival, Kongó nyugati partvidékének nagy kikötővárosával. A 3 milliárd dolláros csomag része még 31 kórház, 145 egészségügyi központ és 2 egyetem fölépítése, ezek fontosságát kellően alátámasztja az a tény, hogy a kongói lakosság nagy része még mindig nélkülözni kénytelen a tiszta vizet és a legalapvetőbb egészségügyi ellátásokat is. További 2 milliárd dollárt pedig arra fordítanak, hogy a belga gyarmati időkben aranykorát élő bányászati szektort újra föllendítsék. A médium kiemeli, hogy ennek az összegnek a legnagyobb része vélhetően tovább erősíti majd a kínai befolyást a külföldi nagyvállalatok által uralt bányászati szektorban.

A háborúk, az idegen inváziók és az ezekből származtatható évekig tartó hanyatlás súlyos csapást mért a kongói bányászatra, mint ahogy az országban mindenre. 1998 és 2003 között, a háború során 4 millió kongói veszítette életét, legnagyobbbrészt a káosz okozta éhségtől és

51 <http://www.mfa.gov.cn/eng/wjbj/zjjg/fzs/gjlb/2959/t16484.htm> (Letöltés ideje: 2009. 12. 26)

járványoktól, és az infrastruktúra is hatalmas károkat szenvedett. Ezt követően pedig Mobutu Sese Seko diktátor uralma vette kezdetét, rezsimjét nagyfokú korrupció és az ország tökéletlen irányítása jellemezte. A Reuters írói az infrastrukturális helyzet kapcsán kiemelik, hogy a fővároson kívül csak néhány nagyobb városban találhatók burkolt utak, valamint a még gyarmati időkben visszamaradt vasútvonalakon mindennaposak a kisiklások és a súlyos balesetek (a technikai eszközök állapota tehát kritikus).⁵² Elektromos hálózat is csak a nagyobb városokban van kiépítve. Az eddig számba vett, összesen 5 milliárd dollárt kitevő gazdaságélénkítő csomagon felül még további 3,5 milliárd dollárt is kilátásba helyezett a kínai fél. Abban az esetben, ha az évekig tartó fejlesztési program során a szerződés pontjai teljesülnek, akkor ez lesz az eddigi legnagyobb kínai beruházási projekt az afrikai kontinensen, annak ellenére, hogy a rohamosan fejlődő ázsiai állam 2000-et követően Angolában és más afrikai államokban is dollármilliárdokat fektetett az energiaiparba, az infrastruktúrába és a bányászatba (fontos megjegyezni, hogy a Kínai Népköztársaság szinte az egész afrikai kontinensen nagyon aktív).⁵³

2008 októberében a Stellenboschi Egyetem (ez a Dél-afrikai Köztársaság területén található) Kínai Tanulmányok Központja kiadott egy jelentést, mely a Kongói Demokratikus Köztársaság és a Kínai Népköztársaság kapcsolatát veszi górcső alá, külön kiemelve a Kínai Export-Import Bank tevékenységét. A szerzők kihangsúlyozzák, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság egy bukott állam, vezetése nem képes javítani a társadalom életkörülményein. Ezzel együtt ismertetik az ország történelméből adódó nehézségeket, ám ennek taglalásától eltekintenek, és csak az új megállapításokra összpontosítanak a figyelmet. A szerzők felvezetésképpen tudósítanak arról a 2008 áprilisában lezajlott kínai-kongói tárgyalásról, amely során kínai részről 9 milliárd dolláros beruházásról egyeztek meg a felek, és amelynek legfőbb szereplői (az érintett államokat leszámítva) a Kínai Export-Import Bank és Gécamines, egy kongói állami bányászati cég. A megegyezéssel a kínai bank vált a Kongói Demokratikus Köztársaság valaha volt legnagyobb külföldi beruházójává. A felek a beruházás elsődleges céljává a Gécamines újraindítását és fejlesztését tűzték ki. A szerzők véleménye szerint a Kínai Népköztársaság az úgynevezett „Angola modellt” alkalmazza Kongó és még számtalan afrikai ország esetében, ez a segély és az üzleti szektor képességeit kombinálja, viszont stabil kormányzatot kíván. A szerzők továbbá kifejtik, hogy a kongói vezetés számára ez történelmi pillanat lehet, mivel Kína érdeklődése az ásványkincsek iránt talán az utolsó alkalom arra, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság a stabil fejlődés útjára lépjen. Ezt követően a jelentés tüzetesebben foglalkozik az „Angola modell” megvalósulásával. Az újonnan megkötött szerződéssel elkezdik a már 2006-ban is tervbe vett 3200 km-es vasútvonal építését Matadi nyugati kikötőjéhez, folytatják a 4000 km-re tervezett autóutak építésével, ám tartalmaz új elemeket is: például 2 új vízerőmű, repülőterek és iskolák létesítését. A jelentés azonban úgy fogalmaz, hogy semmi sincsen ingyen, így a Kínai Népköztársaságnak 10,6 millió tonna réz és 626,619 tonna kobalt jár a nagylelkű támogatásért cserébe.⁵⁴ Az ugyancsak kínai érdekeltségű Sicominest további 3 milliárd dollárt fektet be a kongói bányászati szektorba, elsősorban a még fel nem tárt területeken, a termelés pedig 2013-ra indulhat be. A megegyezést komoly figyelem kísérte Nyugaton

52 <http://www.reuters.com/article/idUSL1815693720070918> (Letöltési ideje: 2009. 12. 26)

53 Besenyő János: Harc az afrikai olajért, Kína gazdasági térnyerése a fekete kontinensen, Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, XI. évfolyam, 2007. 4. szám, 36-37. o.

54 <http://www.africafiles.org/article.asp?ID=17747> (Letöltés ideje: 2010. 03.03)

(is), heves vitákat váltva ki az érdekeltekből. Egyrészt az olyan tradicionális befektetők, mint a Világbank vagy az Egyesült Királyság hivatalosan támogatják a kínai tőke beáramlását a Kongói Demokratikus Köztársaság piacára. Másrészt azonban nagy port kavart a legfőbb kongói ellenzéki párt (a „Kongói Felszabadítási Mozgalom”) május eleji tiltakozása, amely során 150 parlamenti képviselő vonult ki a parlamenti ülésről tiltakozásképpen, hogy a kínai (leginkább állami) vállalatoknak 80 milliárd dollárt is meghaladja a kongói üzletekből és kereskedelem-ből keletkező profitjuk, ennek ellenére csak 9 milliárd dollár értékben fektetnek be az ország infrastruktúrájába. A Sicomines beruházása azért is történt rossz időben (ennek következtében kapott nagy figyelmet), mert a kongói kormányzat beváltotta azon ígéretét, melynek keretében éppen a 61 létező bányászati megegyezést tárgyalják újra. Az újratárgyalás háttérében politikai manőverezés húzódik meg (melyet állami feszültség szült), ezért nem is meglepő, hogy a felülvizsgálat elsődleges célpontjai a külföldi vállalatok. A külföldi érdekeltségek eközben attól tartanak, hogy a felülvizsgálati procedura könnyen nacionalista fordulatot eredményezhet, és a politikai légkör megváltozása nehezíti majd a tőke mozgását.

Az IMF nemtetszésének adott hangot a legújabb megegyezés kapcsán, tartva attól, hogy a kínai kölcsön csak még nagyobb államadóssághoz fog vezetni. A kínaiak szinte már most is uralják a kongói rézipart, amelyet jelenleg a Kína Vasúti Csoport („China Railway Group”)⁵⁵ és a Sinohydro vállalat („Sinohydro Corporation”)⁵⁶ ural 68%-os részesedési aránnyal (ezek teljesen kínai érdekeltség alá tartoznak). A kongói érdekeltségű (állami vállalat) Gécamines 20%-ot (ám az áprilisban kötött megegyezés alapján ez a vállalat is erősen kínai irányítás alá kerül, ha a 9 milliárd dolláros kínai beruházás eléri), míg az ugyancsak kongói érdekeltségű Congo Simco 12%-ot. Július során a Kínai Vasúti Csoport részesedése drasztikusan, 28%-ra esett vissza, a Sinohydro is 20%-ra volt kénytelen csökkenteni a piaci részesedését. Azonban nem szabad elfelejteni, hogy a visszaesés csak látszólagos. A jelentés röviden áttekinti a Kínai Export-Import Bank afrikai kontinenshez fűződő viszonyát, megállapítva, hogy Afrikában a bank az egyik legfontosabb gazdasági szereplő. A szervezet jelenleg több mint 300 projektet finanszíroz 6,5 milliárd dollár értékben. Érdekes módon a beruházások közel 80%-a infrastrukturális fejlesztésekre fordítódik. A szerzők véleménye szerint a Sicomineshez hasonló tőkebefektetések legtöbbször az „Angola modell” koncepciója alapján zajlanak. Ez a modell alapvetően egy cserekereskedelmi megegyezés, amely keretében a javak/árak és szolgáltatások, feltételezhetően egyenlő értékben, a hitelfizetésért cserébe előre eladásra kerülnek. Angola esetében a kínai olajból származó kölcsönökből építenek utakat, iskolákat, kórházakat, valamint víz- és energia infrastruktúrát. A jelentés megerősíti a kínai kölcsönök létfontosságát, hiszen nincs más olyan forrás, amelyhez a kongói vezetés hasonló mennyiség reményében pénzért folyamodhatna, másrészt a följánlott 9 milliárd dolláros kínai beruházás háromszorosa a Kongói Demokratikus Köztársaság 2007-es költségvetésének (amely 2,7 milliárd dollárt tett ki). Ez a kínai tőkeerő biztosítja a lehető legkedvezőbb tárgyalási pozíciót a feltörekvő ázsiai nagyhatalomnak a szegény Kongói Demokratikus Köztársasággal folytatott tárgyalásai során (és szinte egész Afrikában). Különösen akkor nyilvánvaló a kínai tőke hihetetlen fölénye, ha összehasonlítjuk a más forrásokból származó pénzügyi segítséggel.⁵⁷

55 <http://www.reuters.com/article/idUSSHA27513020080423> (Letöltés ideje: 2010. 03. 03)

56 <http://www.miningweekly.com/article/magindustries-unveils-sinohydro-as-mystery-investor-2009-09-24> (Letöltés ideje: 2010. 03.03)

57 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 44-45. o.

A Világbank és az Egyesült Királyság 5 éves úthálózat javító projectjének keretében 1800 km-nyi infrastruktúrát javítanak ki 110 millió dollárnyi pénzügyi tőkével. Ebből is látszik, hogy a kínai gazdasági/politikai terjeszkedést az afrikai kontinensen egyelőre lehetetlen megállítani, és ez mind a 2006-os, 2008-as tanulmány konklúziója.

Jellemző még, és főleg az import területéhez tartozik, hogy kínai termékek az alacsonyabb jövedelmű rétegek számára is elérhetőek. Példával élve az amerikai és európai eredetű mobiltelefonok átlagos ára 200 dollár, a kínai telefonoké (megint csak nagy általánosságban) ennek 10%-a. Márcsak ez miatt is hosszútávon belül számolni kell a kínai jelenléttel nem csak Kongóban, de az afrikai kontinensen is.

A KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG ADÓSSÁGAI

Már 2003. július 28-án az IMF és a Világbank közös megegyezése alapján kihirdették, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaságnak (és az érintett nemzetközi közösségnek) meg kell tennie a megfelelő lépéseket, hogy a HIPC országokkal (Heavily Indebted Poor Countries, ez annyit tesz magyarul, hogy erősen eladósodott szegény ország) kapcsolatban meghatározott határértékek alatt maradjon.⁵⁸ A HIPC kategória egy olyan határérték, amelyet az adott ország akkor ér el, ha az adóssága 150%-kal meghaladja az exportált termékek és szolgáltatások értékét, vagy néhány esetben, az éves államháztartás 250%-át. 2002 végén a tartozás az exportált termékek és a nem tényezőnek számító szolgáltatások (ezek leginkább szállításhoz – személy vagy termékek - köthető bevételek és a különböző kormányügynökségek nem polgárokkal folytatott tranzakciói) aránya 1,101% volt (természetesen az adósság javára).⁵⁹ Ezzel párhuzamosan az államháztartáshoz viszonyított arány az állami bevételekkel szemben 437%-os volt az adósságok javára. Az IDA elemzése szerint 2003 és 2026 között csak az adósságok kamatai 1,031 milliárd dollárt tehetnek ki; az IMF hasonló felmérése szerint csak 2003 és 2012 között pusztán a felvett kölcsönök kamataiból 472 millió dollárral növekedhet a Kongói Demokratikus Köztársaság adóssága.⁶⁰

Ahhoz, hogy az ország ki tudjon szakadni az adósságspirálból (ahogy ezt az IMF és az IDA képviselői egyaránt kiemelik), nagyon gyors strukturális reformok szükségesek. Az IMF kimutatásai szerint a külföldről felvett adósság 2009 végére elérte a 10,172 milliárd dollárt. Csak ennek a kezelési költsége 2009-ben eléri a 257,3 millió dollárt, és ez az áruk és szolgáltatások összexportjának 6,1%-át, az állami bevételeknek pedig a 9,1%-át teszi ki. Az IMF megállapította azt is, hogy az államháztartási hiány 2009 végére elérheti a GDP 4,2%-át. Ez óriási ütemű hanyatlásra utal, főleg ha figyelembe vesszük, hogy 2009 elején még 1,2% volt ugyanez az érték. A lassuló gazdasági növekedés, az alacsony árak megjelenése az ország számára kulcsfontosságú bányászati szektorban, amely az exportból származó bevételekre nézve hatalmas csapást jelentett, valamint az egyre növekvő védelmi kiadások együttesen eredményezik a gyors ütemben gyarapodó államháztartási hiányt. A költségvetés nagyban kénytelen támaszkodni a külföldi segítségre, ezek összmenyisége 2009-ben a GDP 7,5%-át tette ki. 2010-re az IMF előzetes számításai szerint a hiány elérheti akár a GDP 9,3%-át is. A költségvetés ráadásul

58 African Development Bank: African Development Report 2008/2009, 61. o.

59 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 288-289. o.

60 <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html> (Letöltés ideje: 2010. február 4.)

nehezen átlátható és pazarló. 2008-ban az „International Budget Partnership” országértékelő jelentésében a következőket jegyezte meg: A kormányzat nem ad információkat a központi kormányzat költségvetési és pénzügyi aktivitásáról a költségvetési év során. Ebből következik, hogy nehéz követni a különböző kiadásokat, ahogy a bevételeket és a kölcsönöket is. A szervezet megjegyzi, hogy nagyon nehéz akkor javítani a költségvetést, ha már véget ért az adott költségvetési év. A kongói kormányzat nem készít év végi költségvetési felmérést, ezzel előzve meg azt, hogy össze lehessen hasonlítani a tervezett kiadásokat a gyakorlatilag lezajlottakkal. A kongói kormányzat az erre vonatkozó összesítéseket nem publikálja.⁶¹

AZ ORSZÁGBAN TAPASZTALHATÓ ÜZLETI KÖRÜLMÉNYEK, KIEMELVE A KORRUPCIÓT

Az üzleti körülményeket vizsgálva először a nagy nemzetközi munkaügyi besorolását venném szemügyre. A félreértések elkerülése végett a következő adatok az üzleti körülményeket tükrözik és nem az ország gazdasági helyzetét. Az „Economic Freedom of the World” 2008-as osztályozása szerint a Kongói Demokratikus Köztársaság a 141 vizsgált ország körül a 130. helyen áll, a 10-es skálán 5,3 pontot ért el. A „Heritage Foundation Economic Freedom” hasonló eredményeket hozott a nyilvánosságra: a 179 vizsgált ország körül a 173. helyen áll, ezen a skálán (melynek legnagyobb értéke a 100,00) 42,8 pontot ért el. Korrupció szempontjából 180 vizsgált országból a 158. helyen áll. A Világbank 2010-es felmérése (melynek eredményei meglepően hasonlóak a 2009-eshez) még kedvezőtlenebb képet fest az afrikai országról, mikor a tőkebefektetés szempontjából vizsgált 183 ország közül a 182. helyre teszi. Ugyanez a felmérés kitér további speciális információkra is: az ország az üzletindítás nehézségének szempontjából a 154., a dolgozók alkalmazásában a 174., az üzlet megszüntetésénél a 172., a cégekre vonatkozó adóterheknél a 157., a befektetők védelmében a 154., 157. a cégbejegyzés és a 172. a koncessziók aspektusából vizsgálva.

Annak ellenére, hogy a kormányzat bátorítja a külföldi beruházókat, ettől remélve munkahelyeket, exportnövekedést és a munkahelyek számának emelkedését, a Kongói Demokratikus Köztársaságban nehéz üzletet indítani, működtetni és megszüntetni. A korrupció szintje kritikus, nagyon nagy hiány van képzett munkaerőből, az infrastruktúra fejletlen, a feldolgozó ágazat gyenge, a biztonság hiánya alapvető problémát okoz a gazdaságnak az ország számtalan területén.⁶² A bürokrácia hatástalan, a gazdaság átláthatósága megint csak problémák forrása, az elektromosság hiánycikk, utak hiányában a szállítási költség nagyon magas, valamint az anyagi javak védelme sincs teljes mértékben biztosítva. Különösen nehéz helyzetben vannak azok, akik a bányászati vagy a telekommunikációs szektorban szeretnének befektetni, mert az erre vonatkozó alapítási és működési engedélyek beszerzésének folyamata átláthatatlan, a korrupció által erősen érintett. Továbbá gondot jelenthet az a több, egymáshoz hasonló kormányzati szerv, amelyek a törvényességet ellenőrzik.⁶³ A külföldi befektetők sérelmeiket az igazságszolgáltatás szervei elé vihetik, ám a bírói rendszer ugyancsak korrupt és diszfunkcionális. A kormányzat gyakran nem biztosít lehetőséget a javak államosításakor felülvizsgálatra a ja-

61 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 8. o.

62 World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance in the Mining Sector, 2-4. o.

63 <http://www.globalintegrity.org/reports/2006/pdfs/democratic%20republic%20of%20congo.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 02. 02)

vak birtokosainak. Az államosítást a rendőrség, de esetenként a katonaság hajtja végre támogató bírói határozattal a háta mögött. Az újonnan meghozott rendelkezéseket és törvényeket az állami szereplők nem publikálják kellő alapossággal, így a vállalatok gyakran egészen váratlan helyzetekkel találhatják szembe magukat. Hivatalosan (tehát jogilag) nem tesznek különbséget a belföldi és külföldi vállalatok között, és a külföldi befektetőknél nem szükséges átvilágítási procedúra. A külföldi vállalatok számára szabad a belépés a gazdaság bármely területére. A 2006-os alkotmány értelmében a kisajátítás csak olyan esetekben történhet meg, mikor a közérdek azt követeli. Vagyis, elméletben, semmi akadálya sincsen annak, hogy akár a belföldi vállalatok 100%-át is külföldiek tartsák a kezükben; ennek a legtisztább példája a bányászati és olajszektor, amelyben a hazai vállalatok jelentősége elenyésző. A nemzetközi pénzügyi tranzakciók szabadok, ha azokat kereskedelmi bankokon keresztül folytatják le. A kormányzat különböző vállalatoknak kedvezményeket adhat (például adómentességet, különböző kötelesek alóli mentességet), és ez 3-tól 5-évig terjedhet. A megajánlott kedvezmények mértékét nagyban befolyásolja az, hogy a beruházás az ország melyik pontján történik, mennyi munkát teremt, melyik ágazatban, mennyi extra képzési lehetőséget nyújt, valamint mennyi exportlehetőséget teremt az ország számára. A munka- és lakhatási engedély ügyében semmiféle diszkriminatív elem (vízumkényszer sem) nem fedezhető föl. A külföldi vállalatok szabadon indulhatnak az állam által meghirdetett pályázatokon. A külföldi kifizetéseket a kormányzat nem kontrollálja.^{64 65}

A vállalatok bevételére kivetett adó 40%-os, a bányászati szektorban azonban ez csak 30%. A bányadíjak 0,5%-tól 4%-ig terjednek attól függően, hogy az ország mely területén található a bánya. A tőkenyereségre nincs külön adóeljárás kivetve. A forgalmi adó 13%-os, a szolgáltatási iparban ugyanez 18%. A forrásadó 20%-os az osztalékra (10%-os a bányászati szektorban), 20%-os a kamatra (bányászati szektorban 0%), 14% a díjakra és 22%-os a bérjövodelemre nézve. A jövedelemadó 3%-tól 50%-ig terjed. A szociálbiztonsági hozzájárulás a bruttó jövedelem 5%-a. A béradó a bruttó jövedelem 2%-a, melyet munkaügyi alapokra fizetnek be.

A privatizációt tekintve a legnagyobb vállalatok az állam kezén vannak, ám ezek szinte 100%-ban rendkívül pazarlók, profitot nem termelnek (csak hiányt) és hatástalanok. A kormány az utóbbi években a legnagyobb ilyen cégeket próbálja megreformálni, ám megfelelő anyagiak hiányában ez nehezen megy. Az átalakítást mindenesetre már megkezdték az SNEB-ben, a főként folyón történő szállítással foglalkozó ONATRA és a SNCC vasúti cég berkein belül. Az elmúlt években nem történtek nagyobb privatizációs lépések.

Az ország pénzügyi helyzete ugyancsak katasztrofális, és ez megeremti a politikai instabilitás alapját is (és ez természetesen visszafelé is ugyancsak igaz). Az országban csak kevés ember rendelkezik bankszámlával. A Kongói Demokratikus Köztársaságé az egyik legfejletlenebb bankhálózat az egész földön. 18 kereskedelmi bank, 1 takarékpénztár, 82 szövetkezeti bank, és 14 mikro finanszírozó intézet van. A teljes megtakarítások száma a 2001-es 97,2 millió dollárról 2008 júniusára 934 millió dollárra nőtt. A hitelállomány ezalatt 48 millió dollárról 576 millió dollárra emelkedett. Ezzel együtt az egész országban csak 400.000 bankszáma található. A kis és közepes vállalkozásoknak meglehetősen nehéz hitelhez jutniuk. A legtöbb hitelt az állam, az államhoz kapcsolódó entitások és a nemzetközi bányavállalatok veszik föl. A bankrendszer fejletlensége miatt kifejezetten számottevő tehát a külföldi bankok jelentősége, amelyek közül ki kell emelni az „Access Bankot” (nigériai), „Afriland First Bank” (ka-

64 <http://www.heritage.org/Index/Country/DemocraticRepublicCongo> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

65 <http://www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2009/117424.htm> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

meruni), „Barclay’s Bank”, (angol) „Citibank”, „Credit Agricole” (franciák), „Ecobank” (pán afrikai), „Stanbic” (dél-afrikai köztársasági) és az „United Bank For Africa”-t (nigériai). A bankrendszer ellenőrzése rosszul megszervezett, így sok bank eltér az államilag meghatározott standard értékektől. Az ország 2001-ben bevezette a szabad valutalebegtetés politikáját, amelyet követve a kongói frankot 2008-ban 31,7%-kal, 2009 novemberéig pedig további 22,5%-kal leértékelték.

Kongói Demokratikus Köztársaság nem írta alá az ENSZ korrupció elleni egyezményét. Aláírta, ám soha sem ratifikálta az Afrikai Unió korrupcióellenes szerződését. A „Transparency International” 2007-es felmérése a vizsgált 179 nemzet között a 150. helyre értékelte az országot korrupciós szempontból. Ugyanezen szervezet 2008-as felmérése még kedvezőtlenebb képet mutatott, amikor a 180 vizsgált állam közül a 158. helyre került. Jelenleg a 10-es listán/skálán a Kongói Demokratikus Köztársaságnak a nemzetközi szervezet mindössze 3 pontot adott. A törvények az üzleti életet – elméletileg - megfelelően szabályozzák, ám a korrupció ezt felülírja, kiegészítve még azzal, hogy ezeket a törvényeket nem kényszerítik ki, megsértésüket nem szankcionálják rendesen. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának egyik klímaügyi jelentésében elhangzik, hogy a lefizetés mind a magán- mind a közsférában az üzleti tranzakciók fontos útvonalat alkotja. Különösen azokon a területeken, ahol az állam is érintett pl. az állami/hivatalos eljárásokban, települési vitákban és adóügyekben. 2009. szeptember 30-án a „Financial Times”-ban tették közzé, hogy a Gescamines feje, Paul Fortin kanadai jogász ugyanazon a napon mondott le, mikor a kongói parlamentben egy jelentés látott napvilágot a cégen belül történt visszaélések ügyében egy olyan cégnél, amelyet az állam százmilliókkal segít.⁶⁶ A parlamenti bizottság számításai szerint 2008-ban a kormányzat összesen 450 millió dollárt veszített el adóelkerülés, csempészet, rossz menedzsment, csalások következtében. Az aranycsempészetet minősítették az egyik legnagyobb veszteséget okozó területnek, amely kiemelkedő károkat okoz a kongói államháztartásnak. A parlamenti vizsgálóbizottság felmérései szerint 2007 során az aranylelőhelyek kiaknázásából mindössze 34,107 dollár bevétel származott, ez aztán 2008-ra tovább csökkent 20,777 dollárra. Pedig ideális esetben az aranyexportból keletkező bevételek akár az 1 milliárd dollárt is elérhetnék. További kritikus veszteséget okoz az államháztartásnak, hogy nagyon alacsony színvonalú technológiával kénytelenek dolgozni, és a bányák igazgatására gyakran egyetlen ősrégi számítógép szolgál.^{67 68}

66 http://www.ipisresearch.be/dbpdfs/IPIS_Briefing_30September06October2009.pdf (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

67 Estandardsforum: Country Brief, Democratic Republic of the Congo, 12. o.

68 <http://www.globalintegrity.org/reports/2006/Democratic%20Republic%20of%20Congo/index.cfm> (Letöltés ideje: 2010. 02. 03)

TÖRTÉNELEM

A Kongói Demokratikus Köztársaság egykori gyarmati állam. 1885-ben, mint belga kolóniát hozták létre, s 1908-tól Belga Kongó néven létezett tovább, perszónáluniós függésben állva anyaországával. A terület 1960. június 30-án vált függetlenné, ám a dekolonizált ország túl gyengének bizonyult az önálló demokrácia megteremtésére.¹ Polgárháború robbant ki, amelynek az ENSZ beavatkozása, az *ONUC-misszió* (United Nations Operation in the Congo; az ENSZ Kongói Művelete) vetett véget. Az ONUC 1960 júliusa és 1964 júniusa között működött, s alapvető feladatának tekintette, hogy hozzájáruljon az ifjú afrikai állam demokratikus alapjainak megteremtéséhez, a politikai önállóság kialakításához. Az ONUC műveleteinek köszönhetően 1963-ban a polgárháború során elszakadt tartományok (pl. Katanga) visszatértek az országhoz, az ENSZ-erőket pedig a Biztonsági Tanács döntése alapján 1964. június 30-án visszavonták.² 1965-től 1997-ig Joseph Mobutu elnöksége alatt Zaire néven ismerték az országot, s csak Mobutu 1997-es megbuktatása óta viseli a Kongói Demokratikus Köztársaság nevet.

Politikatörténeti szempontból három nagyobb korszakot különböztethetünk meg Kongó történetében; 1965 és 1997 között Mobutu Sese Seko és korrupt környezete polgárháborúba rántotta a lakosságot, ami Mobutu bukásához és Laurent-Désiré Kabila (1997-2001) vezetővé emeléséhez vezetett. Őt fia, Joseph Kabila követte, aki elődeitől eltérő módon kormányozva, tényleges eredményeket felmutatva küzd a békefolyamat megszilárdulásáért. Az ifjabb Kabila politikája tetszetős a „Nyugat” számára is, ennek ellenére a Kongóban tapasztalható állapotok drasztikus mélysége és súlyossága egyelőre nem a problémák gyors megoldódását vetíti a nemzetközi közvélemény elé.

A KEZDETEK – FELFEDEZÉS ÉS GYARMATOSÍTÁS

A térség, és így Kongó, megismerése a nagy földrajzi felfedezések időszakáig nyúlik vissza. Igaz azonban, hogy amíg a Kongó folyó torkolatát Diego Gao, portugál hajós már 1482-ben felfedezte, addig a Fekete-Afrika belsejét feltáró expedíciók még évszázadokig vártak magukra.³ Valójában csak az 1876-ban tartott Brüsszeli Földrajzi Konferencia után (ahol II. Lipót, belga király elnökölt) kezdődött e terület gyarmatosítása.

A konferencia célja az volt, hogy a kongói területek felhasználásának módjáról döntés szülessen. A belgák elhatározták, hogy kutatóállomásokat létesítenek annak megállapítására, hogy milyen természeti kincseket rejt az ország. Létrehozták a Nemzetközi Afrika Szövetséget, ami nemzeti és többnemzetiségű bizottságokból állt.⁴ Ezek egyike a belga bizottság volt, amely igen nagy érdeklődést mutatott a terület iránt. A tényleges hódítás 1878-ban vette kezdetét, mikor II. Lipót Henry Morton Stanleyt (valódi nevén John Rowland) bízta meg Kongó gyarmatosításával.⁵ Stanley valójában a New York Herald újságírója volt, akit a lapja edede-

1 Murray: Az Afrikai Világ Atlasza, 166.o.

2 <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/onucB.htm>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 23)

3 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 13-15. o.

4 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 61. o.

5 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 121. o.

tileg a híres felfedező, Dr. David Livingstone felkutatására küldött Afrikába, mivel a doktort mindenki eltűntnek hitte.⁶ Livingstone gyalogosan bejárta Közép-Afrikát, felfedezte többek között a Zambézi és a Kongó folyó forrásait, de a kor viszonyainak megfelelően, nem tudott magáról túl gyakran hírt adni.⁷ Utazása során megözvegyült, felesége, aki vele utazott, meghalt egy trópusi betegségben. Mivel a nyugati világban jó ideje nem hallottak felőle, Stanley a keresésére indult. 1871-ben aztán találkoztak a Tanganyika tó keleti partján fekvő Ujijiben. A betegeskedő, humanista Livingstone minden feljegyzését és tapasztalatát átadta Stanleynek, akinek ezek az írások nagy segítséget nyújtottak gyarmatosító tevékenysége során. Livingstone-tól hallott először Tippu Tibről, a zanzibári rabszolga-kereskedőről, akit 1878-ban 5000 dollárért felbérelt, hogy két hónapig kísérje őt embereivel a szárazföld belseje felé. Közben igen sok nehézségbe ütközött, mert nemcsak a természeti akadályokat és a távolságot kellett legyőznie, de a helyi törzsek is támadóan léptek fel ellene.⁸ A nehézségeket mutatja, hogy Stanley a fekete teherhordóinak kétharmadát elvesztette az út során.

Második útjára egy évvel később, augusztus 4-én indult 140 zanzibári fegyverrel és egy tucat európaival. Öt évig tevékenykedett, és ez idő alatt sikerült 40 telepes állomást létrehoznia, öt hajót bocsátott vízre a Kongó hajózható szakaszain, több száz törzs területét térképezte fel. A Nemzetközi Kongó Szövetség zászlaja alatt a vidék tanulmányozása címén a terület lényegében a gyarmatosításra készítette elő. A belgák a hódításra több hangzatos jogcímet is találtak: például civilizációt hoznak az egymással harcoló törzseknek, és megállítják a vérengző törzsi háborúkat, atyáik gondoskodnak az elmaradott feketékről.

A gazdag zsákmányból több nagyhatalom is részesülni akart. Lipótnak azonban 1884-ben, a berlini konferencián mégis sikerült 13 európai országgal és az Egyesült Államokkal (az USA ekkor szólt bele első ízben a gyarmatok ügyeibe) Kongót független államnak elismertetnie, és kijelölték az ország határait is.⁹ Ez a határ nem volt tekintettel törzsi területekre; Kongóban ma is több mint 250 törzs él, és a még ennél is több, körülbelül 400 nyelvjárás használata tovább bonyolítja a helyzetet. A berlini szerződés szabad kereskedelmet és semlegességet szavatolt a fiatal országnak. Ám 1885. április 30-án „Független Kongó Állam”-ra keresztelt terület II. Lipót magánbirtoka lett,¹⁰ őt pedig a belga parlament a Kongó fejedelme címmel ruházta fel. Ezzel „a nagyhatalmi erőegyensúly fenntartása érdekében” lényegében „kiszemmiszték” a konferencia többi résztvevőjét, ugyanis a németek, az angolok, a franciák is igényt tartottak Kongóra. Ugyanakkor a nemzetközi politikában még mindig ez okozta a legkevesebb bonyodalmat, hiszen a nem nagyhatalmi státuszú Belgium szerezte meg a területet.¹¹

A megszállás 1885 júliusában kezdődött. 1888-ban a belgák leszámoltak az arab rabszolga-kereskedőkkel, akik a keleti tartományokból hurcolták el az értékes munkaerőnek számító feketéket. Sok törzs csatlakozott a gyűlölt arabok elleni harchoz, nem is sejtve, hogy saját, új

6 Fage: Afrika Története; 307.o.

7 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 124. o.

8 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 226. o.

9 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 59-61. o.

10 Fage: Afrika története, 340.o, illetve Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 17. o.

11 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 118-121. o.

rabszolgatartóinak dolgát könnyíti meg.¹² A harmincezer jól felfegyverkezett arab keményen védekezett, de végül elbuktak.

A következő lépés már nehezebb volt, a szintén muzulmán mahdisták elleni hadjárat 1885 és 1898 között tartott. A mahdistákat az azandék törzse is erősítette, akik időben felismerték a valódi veszélyt, és a belgák ellen fordultak. De nem sokat tehettek az európaiak technikai fölénye ellen, törzsfőnökeiket hamar megadásra kényszerítették.¹³ 1898-ban, az utolsó ellen-támadás kifulladásá után a mahdistákat örökre kiűzték az országból, de a fegyverek nem hallgattak el, mindennaposak maradtak a gyarmati hatóságok elleni lázadások, amelyeket rendre elfojtottak.¹⁴

A századfordulón igen nagy üzlet volt a gumigyártás alapanyagának, a kaucsuknak a termelése. Olcsón lehetett hozzájutni, a helyi lakosok fillérekért rokkantra dolgozták magukat, hogy teljesíteni tudják a megadott normákat. Kedvelt büntetés volt a szökevények kézfejének levágása, a normát teljesíteni képteleneknek pedig meg kellett enniük a kaucsukot.¹⁵

1908-ban II. Lipót meghalt, de végrendeletében magánbirtokát Belgiumra hagyta. Ezzel Kongó hivatalosan is gyarmati státuszba került.¹⁶

KONGÓ A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Kongónak jelentős szerepe volt a második világháborúban. 1940-ben, a lehető legnagyobb titoktartás közepette indult az első uránérc szállítmány az USA-ba, és a Japán ellen végrehajtott atomtámadás után Edgar Sengier,¹⁷ az Union Minière, a kongói bányavállalat akkori vezetője Harry S. Trumantól, az USA elnökétől a lehető legrangosabb kitüntetést kapta. Az anyaország háborús kiadásai miatt jelentős gazdasági nyomás nehezedett a gyarmatra. Elszegényedett paraszti tömegek tódultak a városokba, hogy legalább munkát találjanak. A kis, falusi közösségükből kiszakadt feketék valójában itt szembesültek először a köztük és a fehérek közti különbségekkel. Hogy az iparban és a mezőgazdaságban fokozzák a termelékenységüket, a belgák propagandáikban reformok bevezetését ígérték.¹⁸

A gyarmatnak aztán a háború hozott viszonylagos függetlenséget Belgium német megszállásával. A fehér lakosok, akik 1942 előtt még érdekvédelmi szervezetet sem hozhattak létre, 1944-re már a sztrájkjogot is elnyerték, és célkitűzéseik között szerepelt a telepés önkormányzatok létrehozása is.¹⁹ Ezen felbuzdulva a feketék is jogokat követeltek, de 1946-ban csak egyesületek megalakítását engedélyezték nekik. Az első ilyen tömegszervezet az ABAKO²⁰ volt, amely eredetileg kulturális célokat szolgált.

12 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 42-50. o.

13 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 33. o.

14 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: *Dictionary of African historical biography*, 49. o.

15 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 62-63. o.

16 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 262. o. és Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 26-27. o.

17 Sík Endre: *Fekete Afrika története III.*: 111.o. és Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo: The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960-1967*, 5-6. o.

18 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 28-31. o.

19 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 66. o.

20 Sík Endre *Fekete Afrika Története IV*, 310.o.

A világháborúban több ezer fekete harcolt a szövetségesek oldalán, ami teljesen megváltoztatta a világképüket. Az Egyiptomban, Burmában, Észak-Afrikában harcoló kongóiak a fehér katonákkal vállvetve öltek fehéreket a másik oldalról, lefegyverzett fehér foglyokat őriztek élesre töltött puskával a kézben, amit használhattak is, sőt, fehér nőkkel is létesíthettek kapcsolatot. Találkoztak amerikai fekete katonákkal, akik - a gyarmati katonákhoz képest - fehér társaikkal viszonylag egyenrangúak voltak. Háborús tapasztalataikat aztán jól tudták hasznosítani otthon, az elkövetkezendő lázadásokban. A második világháborúban a gyarmattartó európai hatalmak jelentősen meggyengültek, a háború után az ENSZ Alapokmánya említést tesz a gyarmati rendszer esetleges felszámolásáról. Ezen felül az aranyparti és kenyai lázadások is jelentős hatással voltak a kongóiakra. Ezek az események pedig mind a fekete lakosság szabadságvágyát erősítették.²¹

A gyarmati hatóságok is érzékelték a változást, és látszatzmegoldásokkal próbálták levezetni a feszültséget. Ilyen próbálkozás volt például az immatrikulálás (a civilizáltak bejegyzett feketék polgári státuszt nyertek, de ez semmiféle gyakorlati megkülönböztetéssel sem járt) és az erkölcsi bizonyítvány kiállítása.²² 1947-től a kormányzótanácsba minimális számban feketét is delegáltak. A kongóiak egyik legnagyobb sérelme az életszínvonalbeli különbségeken túl az iskolarendszer volt, hiszen gyermekeik taníttatásának lehetősége erősen korlátozott volt. Csak az államilag támogatott katolikus és a nem támogatott protestáns iskolák álltak nyitva a feketék előtt. Az összes kongói ugyan fejből tudta az imákat, de szinte 100%-os volt az analfabetizmus. 1950-től elméletileg már félvérek és feketék is járhattak rendes iskolába, de velük szemben nagyon szigorú felvételi követelményeket támasztottak, és a jelentkező gyermek egészségi állapotát és családi körülményeit is górcső alá vették. A telepések ugyan megpróbálták asszimilálni a középosztálybeli bennszülötteket, de a társasági összejöveteleiken kívül meg sem akarták ismerni a fekete boltosokat, hivatalnokokat.²³

1954-ben Belgiumban a konzervatívokat liberális kormány váltotta fel, és az antiklerikális Buisseret lett a gyarmatügyi miniszter. Csökkentették a misszionárius iskolák támogatását, és világi iskolákat hoztak létre. Sőt, Léopoldville-ben, a gyarmat fővárosában 1956-ban a brüsszeli katolikus Louvain egyetem fiókinézetet nyitott.²⁴ Ugyanebben az évben-Belgiumban végzett az első kongói főiskolás is. Ezekkel a lépésekkel, ha szerény mértékben is, de elősegítették a gyarmati értelmiségi réteg, az „évoulé” szélesedését.²⁵

Ám ezek az emberek nem a birodalom támaszaivá, hanem legveszélyesebb ellenfeleivé váltak. Minél többet láttak a világból, annál tisztábban látták, mekkora a kizsákmányolás Kongóban, és az elégedetlen tömegek viszonylag képzett vezetőkre találtak bennük. Hiába látogatott 1955-ben Baudouin, belga király Kongóba, hangzatos szónoklatokon és ígéreteken kívül érdembeli változásokat nem hozott a fekete lakosoknak. Bár engedélyezték az alkoholfogyasztást, és a sztrájkjogot is megadták, de ezt kormányzati engedélyhez kötötték, és egy fekete még mindig csak a tizedét kapta ugyanazért a munkáért, mint a belga. Tehát a gazdasági különbségek megmaradtak. Amikor ezt 1958-ban kongói egyetemisták egy emlékiratban szóvá tet-

21 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 117. o.

22 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 65. o.

23 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 13-14. o.

24 Sík Endre: Fekete Afrika története: 313.o.

25 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 262. o.

ték, a gyarmatügyi vezetők még válaszra sem méltatták őket. A gyarmatügyi miniszternek írt ezt követő levelükben már nem csak a problémát vetették fel, de felcsillantották a lehetőségét annak, hogy Kongót „második Algériává” változtatják, bár ezt később visszavonták.²⁶ Egyesítették az igazságszolgáltatás intézményeit, de a fehér bírók továbbra is részrehajlók maradtak. Bevezettek ugyan egy olyan törvényt, miszerint aki faji vagy nemzetiségi ellenszenvet vagy gyűlöletet tanúsít, pénz vagy börtönbüntetéssel sújtható, ám a zavargások során épp erre a törvényre hivatkozva tartóztattak le kongóiakat.

A liberális kormány szabad utat biztosított az amerikai tőkének, amely egyre komolyabb szerephez jutott Kongóban. Bár az USA már korábban is érdeklődött az ásványkincsek után (gondoljunk csak az uránércre), és jó kapcsolatot épített ki a gyarmati hatóságokkal, de a belga monopoltőke keményen ellenállt az amerikai cégeknek, noha tüzetelt az USA kormányával. Ennek ellenére azért a háború után egyre szaporodtak az amerikai érdekeltségek. Megjelent például a vas- és acélipari óriás, a Pacific Iron and Steel Company és a fakitermelésben érdekelt United States Plywood Corporation. Buisseret, belga gyarmatügyi miniszter támogatásával 1954-től az amerikaiaknak a bányáiparba is sikerült betörniük a két belga bányászati vállalat, az Union Minière és a Société Générale heves ellenkezése ellenére.²⁷ Sőt, ez egy idő után olyan szintet ért el, hogy a Kongóban található gyárak és üzemek látogatásához az Egyesült Államok Hadseregének engedélye kellett. Az USA-ban nincs vagy csak elhanyagolható mennyiségben található lítium, kobalt (a világ készleteinek 65%-a található Kongóban), króm, mangán vagy épp bauxit. Katanga tartományban található az ország ásványainak háromnegyede. Jelentős az arany, a gyémánt, az ón, a cink és wolframtermelés, valamint a kőolaj és földgáz tartalék is számottevő.

1957-ben J. van Bilsen professzor kidolgozott egy Belgiumnak erősen kedvező ütemtervet Kongó függetlenné válására.²⁸ A 30 esztendeig tartó folyamat minden politikai, gazdasági és társadalompolitikai lépését emlékiratában részletesen leírta munkacsoportjával, amit aztán meg is jelentetett a „Conscience Africaine”-ben, de az elképzelés csak az évoulék egy szűk csoportját nyerte meg.²⁹ Ezzel a tervvel szemben lépett fel az ABAKO, melynek 1955-ben megválasztott elnöke az ambiciózus, politikai hatalomra törő Joseph Kaszavubu volt.³⁰

A Conscience-emlékiratra válaszolva az ABAKO³¹ saját memorandumot fogalmazott meg, melyben a 30 éves menetrendet nevelésesnek, a belga-néger békés együttélést utópiának nevezték. Politikai jogokat követeltek, még hozzá azonnal. Ezeket a törekvéseket igen széles rétegek támogatták, törzsi hovatartozástól függetlenül.

1957-ben, első ízben az ország történetében, önkormányzati választásokat tartottak, 6-7 nagyobb városban községi tanácsot választhattak. A szavazásra jellemző volt, hogy mindenki a saját törzséhez tartozó jelöltet támogatta.

Egy évvel később újabb események borzolták a kedélyeket, amelyek nagy hatással voltak a kongóiakra. Szudán, Ghána és Guinea - elsőként az afrikai gyarmatok közül - elnyerték füg-

26 Sík Endre: Fekete Afrika Története IV.: 312.o.

27 U.o.: 312.o.

28 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 70. o. és Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 14. o.

29 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 308. o.

30 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 102. o.

31 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 262. o.

getlenségüket. Ezen kívül De Gaulle, a francia elnök a francia gyarmatoknak, köztük a szomszédos Francia Kongónak is, felajánlott egy alternatívát: önkormányzat a francia közösségen belül vagy függetlenség. Ráadásul az 1958-ban tartott Brüsszeli Világkiállításon az ország különböző területeiről érkezett több száz kongói találkozott a nekik fenntartott közös szálláson. Ráeszméltek, hogy törzsi hovatartozástól függetlenül hasonló problémáik vannak, és kapcsolatokat építettek ki egymással. Ezen felül alkalmuk adódott, hogy összehasonlítsák a belga életszínvonalat a kongóival, és ez még a legbékésebbeket is radikális követelésekre sarkallta. Bár 1959-ben kimondták az egyenlő bér elvét és a szabad költözést, ez már nem volt elég.³²

A kongóiak politikai öntudatra ébredtek, pártokat alapítottak. Megalakult a CEREAS³³ Ancient Kashamura³⁴ vezetésével. Ekkor alakult az MNC, a Kongói Nemzeti Mozgalom is.³⁵ A párt legjelentősebb politikusa Patrice Emery Lumumba³⁶ volt. Pártja teljes függetlenséget akart az országnak, de békés tárgyalások útján. Egyszerre volt nacionalista és idealista, lobbánékony, naiv és opportunist.³⁷ Elvetette a törzsi alapon szerveződő társadalmat, egy egybeforrasztott kongói népet képzelt el, ahol nincsenek törzsi korlátok.³⁸ Világosan látta, hogy a törzsfőnököknek, akik idáig kiszolgálták a gyarmati rendszert, nem szabad politikai beleszólást engedni, helyettük a településeken önkormányzatokat kell létrehozni. Kongó területi egységét is meg akarta tartani. Felismerte, hogy az ország központi elhelyezkedése, nagysága és gazdag ásványkincse jóvoltából nem csak a régió, de akár egész Afrika vezető államává nőheti ki magát. Ha sikerülne a belga és mindenfajta befolyástól megszabadítani az országot, akkor egy egészséges demokratikus berendezkedéssel a gyarmati felszabadító mozgalmaknak erős bázisa lehet, és összehangolhatja a kontinens újfajta bekapcsolódását a világkereskedelemben, ahol a feketéknek nem csak az alárendelt szerep juthatna. Lumumba nem látta át, hogy a Belgiummal való gyors és teljes szakítás gazdasági káoszba lökheti az országot. Ugyanis csak a belgák rendelkeztek az ásványkincsek értékesítéshez nélkülözhetetlen külföldi kapcsolatokkal, valamint a felemelkedő kongói politikai elitből is teljesen hiányzott a kormányzati tapasztalat, a belga telepések, hivatalnokok, értelmiségiek és katonatisztek pedig - akár tetszik, akár nem-, a gyarmat egészséges működésének igen fontos elemeiként tevékenykedtek.

32 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 65-66. o.

33 Centrede Regroupement Africain - Afrikai Átcsoportosítás központja

34 Sík Endre: *Fekete Afrika története IV: 317.o.* Kashamura 1928-ban született Kivuban, nyolc évig számvevőként dolgozott a gyarmati igazgatásban, majd újságíróként tevékenykedett, magát szocialistának vallotta. Pártját 1958-ban alapította Bukavuban, és csak Kivu tartományra korlátozódott a tevékenysége. Radikális földreformot követelt.

35 Jay Heale: *Democratic Republic of the Congo*, 38

36 Sík Endre: *Fekete Afrika története IV: 317.o.*, és Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: *Dictionary of African historical biography*, 127. o.: Lumumba a batatela törzsből származott, 1925-ben született, Sankuru közelében, a Kasai tartománybeli Onaluában. Katolikus misszionárius iskolában tanult, de nézeteltérése támadt a tanítóval, ezért elcsapták otthonról. Nagybátyja nevelte fel, áttért a protestáns hitre. Stanleyville-be költözött és 11 évig volt az adóhivatal, majd a postahivatal alkalmazottja. Az Afrikai Tisztviselők Szövetségének területi elnöke volt. Egyszer hivatali visszaélés miatt elítélték és börtönbüntetéssel sújtották. Miután kiszabadult, a fővárosba költözött, ahol egy sörgyár, a Polar Beer termékértékesítője lett. Mindig is aktívan politizált, sokat járta a vidéket a függetlenség előtt.

37 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 25. o.

38 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 74. o.

1958 decemberében az Accrában, a ghánai fővárosban megrendezett első Pánafrikai Konferencián Lumumba is részt vett, és a szabad Afrikát éltetve parázs beszédet tartott a gyarmatosítás ellen. Visszatérve, 1959. január 3-án Léopoldville-ben is beszédet mondott egy tömeggyűlésen, ahol azonnali függetlenséget követelt. Kaszavubu, bár úti okmányok híján nem jutott el Accrába, január 4-re szervezett egy ABAKO-nagygyűlést. A hatóságok nem engedélyezték a megmozdulást, mégis 30.000-en vonultak fel tüntetve a város utcáin. Európaiakat és papokat bántalmaztak, missziókat és templomokat támadtak meg. A rendőrség és a katonaság a tömeg ellen vonult, hivatalos adatok szerint 49 fekete életét vesztette, 330 afrikai és további 49 fehér pedig megsérült az összecsapásokban. Négy napra rá az ABAKO-t betiltották, Kaszavubut letartóztatták, majd Belgiumba szállították.³⁹ A belgák a feszült helyzet megoldására megint csak egy látszatomegoldással rukkoltak elő, most Pierre Wigny külügyminiszter tanácsrendszer javaslatával, amely nem sokban különbözött a gyarmati rendszer eredeti felépítésétől.

Áprilisban a kongói pártok Luluaburgban ülészetek, ahol az MNC volt a hangadó. Ekkor alakult Cleophas Kamitau és Antonie Gizenga⁴⁰ vezetésével az Afrikai Szolidaritás Pártja (PSA),⁴¹ leginkább Kwango és Kwilu tartomány 25 törzsének mezőgazdasági munkásait tömörítette. További két párt is megjelent, a CONAKAT⁴² és a PNP.⁴³ A belgák mindkét pártot támogatták, a CONAKAT-ot az Union Minière is. Az elsőt Moise Kapenda Csombe⁴⁴ nevéhez lehet kapcsolni. A CONAKAT kizárólag Katanga tartomány függetlenségét óhajtotta, és nem riadt vissza az erőszaktól sem.⁴⁵ Ennek a régióknak mindig kiemelt helyzete volt a gyarmati időkben, 1933-ban került csak a központi gyarmati hatóságok igazgatása alá, addig a mindenkorai főkormányzó személyesen irányította. A katangaiak, a fehérek, feketék egyaránt sérelmezték ezt a döntést. A PNP országos pártként alakult, és békés eszközökkel akarta céljait elérni. A párt vezetői Kongót autonóm köztársaságok laza föderációjaként képzelték el.

Júliusban törés következett be az MNC-ben. Mivel Lumumbát túl megbízhatatlannak, radikálisnak ítélték, Albert Kalondzsi⁴⁶ és Joseph Ileo kilépett, és létrehozta az MNC Kalondzsi szárnyát. Októberben Lumumba polgári engedetlenségre szólította fel híveit, melynek következtében zavargásokra került sor, 20 ember meghalt. Lumumbát letartóztatták, először Stanleyville-ben ült, majd átszállították Elizabethville-be, ezért nem lehetett ott Brüsszelben december elején,

39 Page: Afrika története 412.o.

40 Sík Endre: Fekete Afrika története IV: 320.o. Gizenga 1925-ben született Mushikóban a pende törzs tagjaként, katolikus misszionárius iskola elvégzése után a fővárosi missziónál dolgozott.

41 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 16. o.

42 Confédération des Associations Ethniques du Katanga – Katanga Etnikai Szövetségeinek Konföderációja

43 Parti National du Progrès – Nemzeti Haladó Párt

44 Csombe eredetileg kereskedő volt Elisabethville-ben, továbbá váltókkal és adósságokkal foglalkozott. Egy tehetős családból származott, és apai örökségéből szervezte meg vállalkozását. Miután csődbe jutott, 1951 és 1953 között a Katangai Tartományi tanács tagja lett, annak ellenére, hogy fekete volt.

45 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 289. o.

46 Sík Endre: Fekete Afrika története IV: 320.o. Kalondzsi 1929-ben, Kasai tartományban, a baluba törzs tagjaként született. Könyvelőként dolgozott, részt vett a világkiállításon, hazatérve belépett az MNC-be.

amikor a nagy pártok vezetői a belga kormánnyal tárgyaltak.⁴⁷ Már úgy látszott, hogy vakvágányra futnak a tárgyalások, amikor új lendületet adott Shrijver gyarmatügyi miniszter bejelentése, miszerint 1960 január közepén Brüsszelben kerekasztal tárgyalásokat tartanak a gyarmat függetlenné válásáról a törzsfőnökökkel és a pártok vezetőivel. A belgákat erre a történelmi lépésre egy esetleges gyarmati háború réme készítette. Az általános választások megtartására és az ország fél éven belüli elhagyására tettek ígéretet a kongói delegáció erőteljes követelései miatt, és bár ők korainak ítélték ezt – eleinte négyéves átmeneti időszakkal terveztek. Az ABAKO, hogy pozícióját javítsa, még novemberben szövetségre lépett a Kalondzsi szármánnyal és a PSA-val. Ezt ellensúlyozandó a CONAKAT pedig a PNP-vel egyesült.

A FÜGGETLENSÉG MEGSZERZÉSE

1959 decemberében helyi választásokat tartottak Kongó-szerte, még a falvakban is. Bár Kaszavubu és Kalondzsi pártja nem indult, mivel a kerekasztal tárgyalások utáni időre szertették volna halasztani a választásokat, híveik tartózkodtak a rendbontástól. Csak Kaszai tartományban, Luluaburgban voltak törzsi összecsapások a lulua (Lumumba hívei) és a baluba (Kaszavubu hívei) törzs között. ⁴⁸Legkevesebb 16 halottat és 30-nál is több sebesültet követeltek a zavargások. A bakongó többségű területeken, mint például a fővárosban mindössze a lakosság 10-30%-a járult az urnákhoz. Stanleyville-ben az MNC elsőprő győzelmet aratott, annak ellenére, hogy vezetőinek többsége még mindig börtönben volt. Baudouin király kéthetes látogatást tett a választások alatt Kongóban. Mindenhol tüntetők fogadták, akik azonnali függetlenséget és Lumumba szabadon bocsátását követelték, majd összecsaptak a rendőrökkel. Több településen könnygáz bevetésére is sor került, a feketék az európaiak házaikat, autóját rongálták meg. A nagyvárosok közül csak Coquilhatville-ben maradt békés a tömeg.

1960. január huszadikán nyitották meg a Brüsszeli Értekezletet. Amíg Lumumba börtönben ült, egy fiatal munkatársa, Joseph Désiré Mobutu helyettesítette.⁴⁹ Az első napokban Kaszavubu volt a vezető szerep, hangzatos és agresszív beszédeket tartott. Nyílt célja volt 6 tartomány kiszakítása és a bakongó állam megalapítása. Követelte, hogy a tárgyalások határozatai kötelezőek legyenek Belgiumra nézve. Miután ezt elutasították, mondván a belga parlamentnek ratifikálni kell azokat, elhagyta a konferenciát, és csak a végén tért vissza. Január 26-án Lumumba is megérkezett, akit pár nappal azelőtt engedtek ki, mivel az MNC vezére nélkül nem volt hajlandó részt venni a konferencián. Lumumba át is vette a delegáció vezetését. A konferencián 16 határozatot hoztak, megegyezés született a függetlenség elnyerésének időpontjáról is: a dokumentumok 1960. június 30-át határozták meg a függetlenség elnyerésének napjaként. A konferencia határozatai szerint az első parlament Luluaburgban fog ülni, két házból áll majd, és feladata az ország végleges alkotmányának megalkotása. Szabályozták, hogy az egyes tartományok - lakosságuk arányában - hány képviselőt küldhetnek Luluaburgba. Az ország ideiglenes alkotmányát április 18-án tették közzé. A választásokig a Központi Végrehajtó Tanács és a hat Tartományi Végrehajtó Tanács kezébe adták a hatalmat. A Központi Tanács a főkormányzóból és hat afrikaiból állt.⁵⁰

47 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 20. o.

48 Meredith: The State of Africa, 100.o.

49 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 274-275. o.

50 Sík Endre: Fekete-Afrika története IV.: 324.o.

Bár a belgák sok engedményt tettek, szándékaik nem voltak őszinték. Azt remélték, hogy egy olyan nyugatbarát bábkormányt ültethetnek az ország élére, amely majd továbbra is biztosítja gazdasági érdekeik megvalósítását. Arra számítottak, hogy segítségük nélkül a képzetlen, fiatal ország anarchiába süllyed, és kérni fogják a visszatérésüket.⁵¹

Biztos, ami biztos, a belgák újabb osztagokat és Nyugat-Németországból kivont zászlóaljukat légi úton a tejhatalommal felruházott kormánybiztos, Ganshof van der Meersch tábornokkal egyetemben Kongóba küldték.

1960 áprilisában gazdasági konferenciát tartottak Brüsszelben. Csombét leszámítva a nagy pártok vezetői nem mentek el, a választásokra készülődtek. Csombe már a kerekasztal tárgyalások alkalmával leszögezte, hogy támogatja a nyugati cégeket, és garantálja javaikat Katangában. A megbeszélésen 15 határozatot fogadtak el, melyek a kongóiakra nézve nem voltak kötelezőek. A küldötteket jócskán megkörnyékezték a különböző nagyhatalmak hivatalos és félhivatalos küldöttei is.

A törzsi összecsapások a választások közeledtével sem csillapodtak. A luluák és a balubák januárban is összeütköztek Luluaburgban.⁵² Kasai tartományban több baluba falut kiraboltak és felégették. A hónap közepén aláírták a mukambai egyezményt, amely mintegy 90 000 baluba kitelepítéséről szólt, de a balubák később visszavonták az aláírásukat. A főkormányzó helyettesnek nem sikerült helyreállítania a rendet, március végén, egy vallási ünnepen megint fellángoltak az indulatok. A rendőrséget is bevetették, számos ember megsérült, és kijárási tilalmat vezettek be. Az április 4-én feloldott szükségállapotot követő második héten már újabb összecsapások történtek a két rivalizáló törzs között, ami 6 halálos áldozatot követelt. A balubák Luluaburgban további 15 embert megcsonkítottak, 30 házat felégették, Nganzában 300 kunyhó jutott enyészetre, Ndesha faluban 30 embert öltek meg. A luluák a kitelepítések ügyében ultimátumot intéztek a tartományi testülethez. Április 22-én újra rendkívüli állapotot vezettek be, ekkor már mintegy 200 kongóit tartóztattak le. Katangában is márciustól zavargások folytak a CONAKAT és a BALUBAKAT⁵³ között. Elizabethville-ben a törzsek mérgezet nyilakkal és saját gyártású puskákkal estek egymásnak. A katonaság vetett véget az ellenségeskedésnek, 500 embert tartóztattak le. Csombe és ellenlábas, Souende közös nyilatkozatot tett közzé a harcok beszüntetéséről, de a rádió már nem üzemelt, ezért egy kis repülőgép körözött a város felett, hogy röpcédulákat szórjon a békétlenkedők közé. Azonban egy magasfeszültségű vezetékre ütközött, és a pilóta is az életét veszítette. Felújultak az összecsapások, a város felégetett házaival háborús övezetté vált. A kijárási tilalom mellett fegyverviselési tilalmat is bevezettek.

1960 májusában lezajlott parlamenti választásokon részt vehetett minden 24 évnél idősebb, állandó lakóhellyel rendelkező férfi lakos, aki választójoggal rendelkezett. A választások zavartalan lebonyolításának biztosítása a kongóiak vezette rendőrségre és belga tisztek által irányított kongói katonaságra hárult. De mivel a két fegyveres szervezet között összecsapásokra került sor, ezért a belgák megbízható egységeket telepítettek Kongóba.⁵⁴

A választások eredményeként Lumumba pártja a 137 mandátumból 36-ot szerzett meg, 21-et a keleti tartományban, 6-6-ot Kivuban és Kaszaiban, kettőt az Egenyélítoi tartományban

51 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 110. o.

52 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 123. o.

53 Sík Endre: Fekete-Afrika története IV.: 330.o.

54 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 21. o.

és egyet a fővárosban⁵⁵. A vele szövetséges pártok: a BALUBAKAT, a Kongói Nemzeti Unió (UNC), a PSA, a CERECA és a Kaszai Törzsek Koalíciója (COAKA) további mandátumokhoz juttatták Lumumbát. Az MNC után a PNP szerezte a legtöbbet: tizennégyet. A PSA 13-at, Kaszavubu 12-t, Kalondzsi 8-at, Csombe 7-et szerzett. A többi mandátum a kisebb pártok között oszlott meg. Az utolsó három felsorolt „politikai tömörülés” lényegében nem országos pártként működött, mindegyik csak ott szerzett mandátumot, amelyik tartomány leszakításán fáradozott. Kaszavubu Léopoldville-ben, Kalondzsi Kaszaiban és Csombe Katangában. Az egyidőben tartott tartományi választásokon az MNC 3 tartományban, az ABAKO a fővárosban aratott elsőprő győzelmet. Noha Katangában Csombe csak a szavazatok 20%-át szerezte meg, választási csalással mégis győzött. Feltételezhető, hogy a fővárosban is választási csalást követtek el Kaszavubu javára az MNC ellenében. A belgák megpróbálták megakadályozni Lumumba kormányra jutását, és betiltották lapját, az „Uhuru”-t, ami szabadságot jelent.⁵⁶ Lumumba sajtónyilatkozataiban elítélően szólt a belgákról, és a kormánybiztost távozásra szólította fel.⁵⁷

A választási kampány alatt legalább ötszázan veszítették életüket, sokan közülük az MNC hívei voltak. Zavargások voltak Yafolóban, Léopoldville-ben, Gomában, ahol május 13-án felgyújtották a városparancsnok házát és Luebóban, ahol a 200 felgyújtott luluva kunyhóban számos megcsontított holtestet találtak. A luluák aztán bosszúból rajtaütöttek egy közeli falun, tovább növelve a halottak számát. A keleti tartomány kormányzását az MNC vette át, mert elmérgesedett a helyzet a helyiek és Leroy, tartományi kormányzó között. Katangában sztrájkmozgalom indult a fekete munkások körében. Azt nehezményezték, hogy míg a belgák fizetése a háromszorosára emelkedett az infláció miatt, az övék változatlan maradt.

A június 2-án tartott sajtókonferencián Lumumba kifejtette: követelik, hogy a belga katonák azonnal, még június 30-a előtt hagyják el az országot van der Meerschel együtt, továbbá azt, hogy az államfő választása közvetlenül történjen, ezen kívül kívánták a gyarmati időre emlékeztető lobogó kicserélését is. Lumumba továbbá bejelentette azt az igényét, hogy a választások alapján őt nevezzék ki miniszterelnöknek. Biztosította a fehéreket életük és vagyonuk biztonságáról, és felkérte őket, hogy maradjanak, hisz szükség lesz a szakértelmükre. Ennek ellenére a Sabenanak (a belga légitársaság) 80 gépet kellett bérelnie, hogy valamelyest ki tudja elégíteni az igényeket,⁵⁸ mivel a 100 000 fehér telepes és hivatalnok kb. egynegyede elhagyta Kongót. A függetlenség felkészületlenül érte az országot, és mivel a diplomások döntő hányada elmenekült, ezért szinte minden értelmiségi foglalkozásban óriási volt a munkaerőhiány. Van der Meersch Lumumbát bízta meg a kormányalakítással, ő azonban a koalíciós tárgyaláson túllépte a határidejét. A kormánybiztos ígéretet tett ugyan neki a határidő meghosszabbítására, de közben Kaszavubut is felkérte kormányalakításra. Mivel mind az alsó, mind a felsőházban a lumumbisták voltak többségben, ez nagy felháborodást keltett. Végül megegyeztek: Kaszavubu lett a köztársasági elnök, Lumumba pedig kormányt alakíthatott, és a honvédelmi tárcát is magának tarthatta meg.⁵⁹ A 21 miniszteri tárca 10 párt tagjai között oszlott meg. Ez

55 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 75. o.

56 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 77. o.

57 Sík Endre: *Fekete-Afrika története IV.*: 333.o.

58 Sík Endre: *Fekete Afrika története IV.*: p. 335.

59 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 262. o.

is a kormány hihetetlen instabilitását mutatja. Gizenga lett a miniszterelnök helyettes.⁶⁰ Június 23-án a nemzetgyűlés bizalmat szavazott a kormánynak, egy nappal később pedig megválasztotta Kaszavubut köztársasági elnöknek. 25-én Kaszavubu hívei ezt a sikert ünnepték Léopoldville-ben, amikor összecsaptak a meg nem választott jelölt, Jean Bolikongó csalódott bangala híveivel. A késeléseknek 13 sérültje volt. Kaszavubu június 27-én tette le a hivatali esküjét, ezzel egyidőben a hatalomból kirekedt Kalondzsi híveivel tüntetett a palament épülete előtt. Másnap mind Kalondzsi, mind Bolikongó emberei felvonultak, de 50 rendőrnek sikerült szétkergetni mindkét csoportosulást. Lumumba diplomáciai szempontból szerencsétlenül választotta meg állama nevét, hisz a Kongó Köztársaság már két éve „foglalt” volt. Fulbert Youlou, a volt Francia Kongó elnöke hevesen tiltakozott, de az ENSZ-ben úgy oldották meg a kérdést, hogy Brazzaville-i és Léopoldville-i Kongót különböztettek meg.⁶¹

1960. június 30-án Baudouin király a népgyűlés és a polgárok előtt kikiáltotta Kongó függetlenségét.⁶² A fővárosban a jeles eseményre igen nagy tömeg gyűlt össze, de a királyt még az odavezető úton egy fekete a kocsijában megtámadta, elvette a kardját, és azzal a saját feje fölött hadonászva a függetlenséget éltette. A megalázó jelenetnek a király emberei hamar véget vetettek. 60 ország küldöttei és diplomatái voltak jelen, és mind üdvözlötték az új, szuverén államot. Lumumba miniszterelnöki székfoglaló beszédében a gyarmatosítás rémtetteit, megaláztatásait és szenvedéseit ecsetelte az egybegyűlteknél. Bár kijelentette, barátilag tekint minden országra, külkapcsolatait mégis elsősorban Afrika szabad országaival szeretne volna kiépíteni. Távol akarta tartani Kongótól a neokolonializmust és a nagytőke kizsákmányolását. Távlati tervei között szerepelt az Afrikai Egyesült Államok megszervezése, melyet önálló országok laza gazdasági és politikai érdekszövetségéként képzelt el, hogy ne szoruljanak rá a nyugati tőkére és piacokra. Kezdetől látható volt, hogy a belgáknak nem sikerült a saját, megbízható emberüket ültetni a kormány élére.⁶³

A KÁOSZ ÉVEI

Janssen tábornok, a kongói hadsereg belga származású főparancsnoka képtelen volt rendet tartani a fekete sorállományban, s a hadsereg fellázadt belga tisztjei ellen.⁶⁴ Valószínűleg azért, mert a jobboldali, keményvonalas katonatiszt szemléletébe nem fért bele, hogy a hadseregben a feketék is vezető szerephez juthatnak, s ezt világosan közölte is beosztottjaival.⁶⁵ Lumumba leváltotta Janssent, helyére a második világháborúban őrmesterként harcoló Viktor Lundulát ültette, tábornoki rangban.⁶⁶ Ezen felül Mobutut, a frissen kinevezett hadügyi államtitkárt ezredesi rangban vezérkari főnöknek nevezte ki, aki szerény katonai tapasztalatai ellenére azon kevés ember közé tartozott, akikre a kongói katonák valamelyest hallgattak.⁶⁷

60 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 164. o.

61 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 253-254. o.

62 Az ENSZ 1960-at Afrika Évének nyilvánította, ekkor 17 egykori gyarmat nyerte el szabadságát.

63 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 31-32. o.

64 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 78. o.

65 Meredith: The State of Africa: 102.o.

66 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 87. o.

67 Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo, 19. o. és Tshilemalema Mukenge: Culture and customs of the Congo, 27. o.

Az USA gyorsan, már a kaotikusnak ígérkező időszak elején lépett. Csapataival ellenőrzése alá vonta a Jadotville-től az angolai Lobitó kikötőjéig tartó Benguela vasútvonal kongói szakaszát és a Jadotvilletől mintegy 50 km-re lévő Shinkolobwét. Itt ugyanis jó minőségű uránercet bányásztak, amit teherautókon szállítottak a vasútig. Július 6-án Csombe is leszakította azt az országrészt, ami neki kellett: Katangát független területnek nyilvánította.⁶⁸ Szeparatista politikája mögött belga érdekek húzódtak, hisz ha az országban háború dúl, akkor katonai jelenlétük a térségben indokolt, így a világ közvéleménye a béke őreit látja bennük. Amennyiben mégis leszakad a tartomány, és békét kötnek (amire nem volt sok esély, hisz az ország ásványkincseinek 75%-a található Katangában, és erről senki nem mondana le szívesen), Csombe készségesen kiszolgálja majd mind a belga, mind az amerikai érdekeket.⁶⁹ Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy Csombe Katanga zászlajául az Union Minière, a gyarmati idők gyűlölt bányatársaságának lobogóját választotta. Csombe már régóta szerepelt a társaság tiszteletdíjasainak a listáján, ráadásul Csombe katonai tanácsadója a belga Wéber őrnagy volt. Bár Brüsszel hivatalosan nem ismerte el a tartomány különállását, jelentős katonai, gazdasági és technikai segítséget nyújtott neki.⁷⁰ René Clemens professzor a Liège egyetemről felkérést kapott, hogy szerkessze meg a katangai alkotmányt. Belgiumban toborzóirodák működtek, ahol zsoldosokat béreltek és küldtek a katangaiak megsegítésére. Csombe a belgák embere volt. Nemkülönbön Albert Kalondzsi, aki sikeresen okozott törést az MNC-ben, 1960. augusztus 9-én pedig Kaszai tartományt szakította ki az ország testéből. Augusztus 25-én a Katangai Köztársaság és a Kaszai Bányaköztársaság egyezményt írt alá a kormány ellen. Kalondzsi azonban viszonylag hamar leverték, Mobutu ANC csapatai már augusztus 27-én elfoglalták a tartomány központját és tisztozatásba kezdtek.

Kaszavubu és Lumumba az ország belső területeire utazott, hogy felmérjék, milyen komoly veszélyt jelentenek a szakadárok. A hadseregben bekövetkezett változások ellenére pár alakulat mégis fellázadt, Léopoldville-ben a helyzet kaotikussá vált, s Brüsszel a beavatkozás mellett döntött.⁷¹ Amikor 1960. július 10-én Lumumba és Kaszavubu visszatértek a N'Djili-re (léopoldville-i repülőtér), azt már elfoglalták a belga csapatok. Sőt, a főváros fontosabb csomópontjait, a nagyobb kereszteződéseket és a városba vezető két autópályát is ellenőrzésük alatt tartották a belga ejtőernyősök. Lumumbáék heves vitába keveredtek Charles P. Comont altábornaggal, a belga hadsereg vezérkari főnökével és Roger Ghesysen ezredessel, az ejtőernyősök parancsnokával. A belgák - saját állításuk szerint - csak a fehérek védelmére jöttek ide, ám Lumumba dühösen kijelentette, hogy itt semmi szükség nincs rájuk. A vita odáig fajult, hogy egy európai meg is ütötte a miniszterelnököt. A kormány felháborodottan tiltakozott az intervenció ellen.

Lumumba kérésére az ENSZ is csapatokat küldött a térségbe,⁷² augusztus 13-án, elsősorban afrikai országokból (Ghána, Guinea, Mali, Marokkó és Tunisz) kezdetnek négy zászlóaljat. Az afrikai katonák európai tiszteket kaptak, ezzel vették elejét az egységek közötti nyelvi nehézségeknek és a vezetésből adódó esetleges eltéréseknek. Dr. Ralph J. Bunche, aki az ENSZ

68 Fage: Afrika története: 412.o, illetve Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 39

69 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 88. o.

70 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 66. o.

71 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 118. o. és Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 87. o.

72 Meredith: The state of Africa: 104.o. és Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 4-5. o.

képviselőjeként érkezett a függetlenség deklarálására, kijelentette, hogy a csapatok egyetlen célja az, hogy asszisztáljanak a törvényes kormánynak a rend és az ország területi egységének helyreállításában. Lumumba követelésével a belgák kivonását illetően egyetértett, de az időpontról, szerinte, a belgáknak kell döntenie.⁷³

1960. július 9-én még úgy tűnt, hogy a kongói és a belga katonák közös őrzáratokkal, együtt tartják fenn a rendet. Estefelé viszont a belgák megpróbálták lefegyverezni egy fehér tisztnek nélküli őrzáratot. A városban több helyen szórványos lövöldözésekre került sor. Az este folyamán legkevesebb, 10 katona vesztette életét. A belgák még egy amerikai újságíróra is rálöttek, mondván, kongóinak tűnt a sötétben. Hajnalban siralmas látványban volt részük a lakosoknak, amikor hadseregük a halottait szedte össze városszerte.⁷⁴ Sok fiatal az európaiak ellen fordult, követeket dobáltak autókra, többeket kiraboltak. A munkások sztrájkja éhezéssel fenyegette a fővárost. A kormány a vérontás elkerülése végett belegeyezett, hogy csapatai csak közös őrzáratokra induljanak. A belgák tucatjával fegyverezték le az esti harcokban részt vevő kongói katonákat. Vidéken is előfordultak atrocitások. Missziókat támadtak meg a belga akciókon felbőszült helyiek. Sok misszionárius elhagyta az országot, és Brazzaville-be utazott. 1960. július 11-én Katangában is lövöldözés tört ki Csombe emberei és a kongói katonák között. A „Katangai Köztársaság elnöke” a belgákat hívta be a „lázadók” ellen, miután 31 ember életét vesztette, köztük 6 fehér is. A lázadás ténye igen szubjektíven ítéltető meg. Katanga tartománya lázadt fel egész Kongó ellen, vagy a Katangában tartózkodó kormányhű csapatok Csombe ellen? A különbség, hogy Lumumbát egy egész ország választotta törvényes vezetőjének.⁷⁵

A területre érkező 800 belga ejtőernyős szívesen tekintette a lumumbistákat rebellis fosztogatónak. Kétségtelen, ilyen esetekre is sor került, hiszen a kongói hadsereg katonái nem kaptak zsoldot és ellátmányt, ráadásul előszeretettel fosztogatták belga tisztjeik házeit is.⁷⁶ Ami a zsoldot illeti, nem véletlenül késett. A pénzügyminiszter Kaszavubu embere volt, és leállította a kifizetéseket, hogy nehezebb helyzetbe hozza Lumumbát. A Kongói Nemzeti Bank a régi belga gyarmati bank lett, amelyet államosítottak, a belgák ezért zárolták a számlákat, nem lehetett pénzt kivenni, az országban uralkodó állapotok pedig lehetetlenné tették egy új fizetőeszköz bevezetését. A kommunikációs hálózat, a tömegközlekedés és a posta is leállt, az élelmiszerszállítmányok is akadoztak.

Csombénak gondot okozott a BALUBAKAT fegyvereseinek mozgolódása észak Katangában.⁷⁷ A belgák a tartomány nagy részén július 11-én éjjelre stabilizálták a helyzetet, mintegy 25 kongói halt meg, azonban a luba törzs területeit nem tudták teljesen uralmuk alá vonni. A BALUBAKAT kikiáltotta a függetlenségét nem csak Katangától, de Kongótól is. Luluaburgra is ejtőernyősöket dobtak, akik azt a pár száz fehér embert igyekeztek kimenteni, akik a legnagyobb hotelbe húzódtak az indulatok elől.⁷⁸ További kétszáz fehér embert szabadítottak ki Gomában, a Ruanda-Burundi határ mellett, akiket túszként tartottak fogva egy vasúti kocsiban. A Kongó torkolatánál, Kitomában, Bomában és Matadiban is bevetettek belga csapatokat, ahol aztán haditengerészetük vette át a kikötők felett az irányítást. Lumumba látta, hogy kongói csapatai nem tarthatják meg

73 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 32. o.

74 Belgium's Forces fight congolese to quell risings *New York Times*: 1960 július 11., 17.o.

75 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 66-67. o.

76 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 83. o.

77 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 96-97. o.

78 Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 55-56. o.

a területet, ezért a vérontás elkerülése érdekében inkább kivonta onnan őket, de nyilatkozatában ismételtelen felszólította a belga katonákat a távozásra. A hadügyi államtitkár, Albert Niembo kijelentette, hogy a hadseregben szolgáló belga származású tiszteket hazaküldik, így orvosolhatják a fekete katonák legnagyobb sérelmét, és lojálisabbá teszik a fegyveres erőket; viszont ezzel a lépéssel lefejezték a hadsereg vezetését, és eltávolították a szakértelmet. Ancient Kashamura, a Tájékoztatásügyi Miniszter sérelmezte, hogy európai bemondók különböző koholt vádakkal illetik a kongói katonákat, és egyedi eseteket általánosítanak. Azért is panaszkodott Lumumbának, hogy a brazzaville-i rádió eltorzított képet mutat a helyzetről, ezzel félelmet és bizonytalanságot teremt. Kashamura a hírközlést saját embereivel szervezte meg, és székhelyét is a rádió épületébe tette, bár technikusok és szerelők nélkül sok nehézségük volt, ha valamilyen eszköz elromlott, arról örökre le lehetett mondani.

Ősszel Lumumba és vezérkara Bakwanga visszacsatolását határozta el. A város kiemelkedően fontos, mert itt találhatóak a gyémántbányák. Lumumba úgy érezte, a belga hadsereg megköti a kezét, és felszólított az ENSZ-t, hogy távolítsák el az egykori gyarmattartók csapatait. Ám erre az ONUC-nak nem volt mandátuma. Ekkor Lumumba óriási hibát követett el: azal fenyegetőzött, hogy behívja a szovjeteket. 1960-ban komolyabb fenyegetés nem is lehetett volna, ezzel mint demokratikus vezető teljesen leírta magát a nyugati világ előtt. A szovjetek, bár nem tervezték, hogy Kongóban tűzön-vízen át konfrontálódnak a nyugattal, de éltek a lehetőséggel, és „ajándékba” küldtek 100 darab teherautót és 10 Iljusin típusú repülőgépet, hátha sikerül befolyásra szert tenni a területen.⁷⁹ Lumumba nem kommunista, inkább opportunista volt. Többször kifejtette, hogy egyik tömbhöz sem akar csatlakozni, mégis a legtöbbet szeretne volna kihozni helyzetéből. Valahogy helyre kellett állítania országa egységét, de a nyugat nem neki szállított fegyvereket. (Csombe például Fouga-Magister típusú vadászrepülőket kapott belga pilótákkal, majd később DC-7-es polgári gépeken 9 tonna belga gyártmányú fegyvert küldtek Elisabethville-be.) Ezért is fogadta el Lumumba az oroszok segítségét. Lumumbáék a támadást szeptember 7-ére tűzték ki, de már nem tudták elindítani.

Szeptember 5-én ugyanis Kaszavubu Belgium és az USA nyomására rádiós proklamációban felmentette a kormányt, annak ellenére, hogy az alkotmány szerint ezt csak a parlament egyik házának kétharmados, illetve mindkét házában általános szótöbbségével tehetné volna meg.⁸⁰ Lumumba helyett Joseph Ileot nevezte ki, és azonnal elintézte, hogy a katonák a zsoldjukhoz jussanak, ahhoz, amit valójában eddig is ő és a belgák tartottak vissza. Továbbá rádióbeszédében felkérte az ENSZ-t, hogy tartsák fenn a rendet az országban. Ekkor az ENSZ katonák már több helyen átvették a belgák pozícióit.⁸¹

A kongói tipikus első generációs béketeremtő ENSZ-művelet, amelyet főleg a harcoló felek szétválasztása jellemez. Az ilyen akcióknál még elsődleges a katonai elem, szemben napjaink gyakorlatával, ahol a kéksisasoknak legalább annyira kell tárgyalási képességet is felmutatni, amennyire katonai erényeket. Az ENSZ-nek nemes céljai ellenére nem voltak tapasztalatai a válságkezelésben.⁸² A repülőtereket szerte az országban lezárták a kongóiak előtt,

79 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 119. o.

80 Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo, 24-25. o. és Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 27. o.

81 Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, 136. o.

82 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 112-114. o.

Csombe fegyverszállítmányai viszont gond nélkül érkezhettek.⁸³ Viktor Lundula tábornokot, a kongói hadsereg főparancsnokát, amikor az Iljusin gépével Stanleyville-be akart repülni, hogy az ott lévő 7000 emberével először Bakwanga, majd Katanga ellen vonuljon, nem engedték leszállni a repülőtéren, s mikor visszatért a fővárosba, ott se hagyták landolni, így épp a legkritikusabb időszakban volt a távol az eseményektől. Lumumba még szeptember 5-én, Kaszavubu proklamációjának napján, Kashamurával együtt megpróbált bejutni a rádióba, de ez csak nehezen sikerült, hiszen az egyetlen működő Léopoldville-i rádiótornyot ghánai ENSZ katonák őrizték, és nem akarták beengedni a hivatalban lévő miniszterelnököt sem. Hosszas vita után Lumumbának mégis sikerült bejutnia, és heves beszédet mondott a rádióban, melyben Kaszavubut árulónak nevezte, és törzsi és területi hovatartozástól független nemzeti összefogásra szólította fel az ország népét.⁸⁴

1960. szeptember 6-án fegyveresek csaptak össze a fővárosban, többen megsebesültek. A parlament 60 szavazattal 19 ellenében bizalmat szavazott Lumumba kormányának. (A számokból is látszik, hogy nem minden képviselő mert megjelenni.) Kaszavubu Brazzaville-be menekült, barátjához, Youlouhoz, és onnan rádióadásokkal lázított Lumumba ellen.

A kaotikus helyzetet szeptember 14-én Mobutu színrelépése és Lumumba letartóztatása oldotta meg. Ebben a CIA erősen támogatta Mobutut, hiszen ekkorra már meg voltak győződve arról, hogy Lumumba veszélyes kommunista elem, akit el kell távolítani a hatalomból. (Később ugyan beismerték, hogy kicsit túlreagálták a dolgot.⁸⁵) Mobutu kiutasította a szovjet és csehszlovák állampolgárokat, és minden politikai hatalmat magához ragadott. Lumumba ez idő alatt mintegy házörizetben volt a rezidenciáján, ghánai ENSZ katonák biztosítottak neki védelmet Mobutu ellen, akinek a csapatai ugyancsak körbevették az épületet, nehogy a miniszterelnök elszökhessen. N'Krumah ghánai elnök erélyes fellépésére a katonái támogatják Lumumbát, de azért ez az őrizet félig-meddig fogság is volt. Lumumba Stanleyville-be akart menni, oda, ahol mindig is nagy tömegbázisa volt (a választásokon ott a lakosság 95,8 %-a szavazott rá). Itt hívei ellenkormányt alakítottak Léopoldville-lel szembehelyezkedve. Ezért amikor lehetősége adódott, Lumumba kiszökött a fővárosból, útközben minden faluban megállt, beszédeket mondott, megpróbált embereket gyűjteni maga köré. Világossá vált, hogy elkerülhetetlen a fegyveres harc. Ám az egyik folyón való átkelés közben Kasai tartományban elfogták, s a Léopoldville közelében fekvő thysville-i börtönbe szállították.⁸⁶ Kaszavubu és Mobutu örökre pontot akartak tenni az ügy végére, és a legdrasztikusabb megoldást választották. Egy DC-4-es repülőgépen egyenesen Katangába, Elisabethville-be szállították a miniszterelnököt. Itt aztán Csombe emberei pár nap múlva kivégezték.⁸⁷

Az elkövetkező fél évben több konferenciát is tartottak a központi kormány és a szakadárak között, például Léopoldville-ben (január-február), majd Madagaszkáron (márciusban), továbbá Coquilhatville-ben, az Egyenlítői tartományban (április- május), de megállapodás egyelőre nem született. Végül 1961. július 25-én a Lovanium egyetem adott otthont a találkozónak.⁸⁸ Kaszai tartomány itt számolta fel különállását, és Katanga képviselői is megjelentek. Csombe

83 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 28. o.

84 Jay Heale, Yong Jui Lin: *Democratic Republic of the Congo*, 28. o.

85 Meredith: *The state of Africa*: 107.o.

86 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 26. o.

87 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 67. o.

88 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 31. o.

„államát” nemzetközileg senki sem ismerte el, és az 1961. február 21-i ENSZ határozat is a különállás felszámolását szorgalmazta. Bár Hammarskjöld nem akart beleszólni Katanga belső ügyeibe, a háborút mindenképp el akarta kerülni; a sok eredménytelen egyeztetés egyre jobban sürgette a probléma megoldását. A katangaiak valószínűleg Lumumba meggyilkolásának is köszönhették a nemzetközi elszigetelődést.⁸⁹

Az augusztus másodikai konferencián egyhangúan megszavazták Cyrille Adoulát miniszterelnöknek, hátha ő meg tudja szüntetni Katanga különállását.⁹⁰ Teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy Csombe nem szándékozik feladni pozícióját. Időközben az ENSZ erői is elindították a Rum-puncs-hadműveletet 1961. augusztus 28-án.⁹¹ A művelet lényege az lett volna, hogy a belga tiszteteket és a zsoldosokat eltávolítják a fekete csendőralakulatok éléről, és így Csombe rendszere magától összeomlik. Egy ideig jól haladtak, több zsoldos alakulatot bekerítettek, a fontosabb épületeket megszállták, a program azonban hirtelen leállt. A léopoldville-i belga konzul meggyőzte az ENSZ tisztviselőket, hogy ő majd személyesen hajtja végre a műveletet. Így csak a belga hadsereg tisztjei távoztak. Hammarskjöld következő próbálkozása a szeptember 13-án kezdődő Morthor hadművelet volt, ami már fegyveres erővel szándékozta megoldani a problémát, és elsősorban ugyancsak a zsoldosok és a külföldi tanácsadók ellen irányult. A csendőralakulatok azonban tudtak a küszöbön álló támadásról, és kemény ellenállást tanúsítottak, sőt, egy magányos vadászgépet is bevetettek az erre fel nem készült ENSZ csapatok ellen. Ráadásul az európai sajtó az összecsapást úgy festette le, mintha az ENSZ csapatok kizárólag civil célpontokat támadtak volna, és ez világszerte nagy felháborodást keltett. A Morthor totális fiaskó volt.⁹² Hammarskjöld ismét a tárgyalások felvétele mellett döntött, azonban ezeken már nem tudott megjeleníteni. A találkozóra menet a zambiai Ndola közelében, a leszállás előtt nem sokkal, gépe becsapódott egy erdős domboldalba. A katasztrófát senki sem élte túl. A zuhanást azonban egy olyan félórás időszak előzte meg, amikor a pilóta ismeretlen okokból a repülőtér felett körözött, de a földi irányítótoronyból sehogy sem lehetett rádiókapcsolatot létesíteni a géppel. Ráadásul a gép roncsai között fekvő holttestek egyikében golyókat is találtak. A rejtélyes körülményekre mai napig nincs kielégítő válasz. Egyesek szerint a dél-afrikai titkosszolgálat keze volt a dologban, mások Csombe-t emlegették, míg sokan megmaradtak a baleset változatnál.

A megoldást végül is Hammarskjöld utódjának, U Thantnak sikerült megtalálnia. 1962. augusztus 10-én olyan alkotmánymódosítást javasolt, amely valójában Léopoldville-Elisabethville együttműködésén alapult volna. Csombe eleinte támogatta az elgondolást, azonban a tárgyalások hamarosan vakvágányra futottak. Igen nagy volt a feszültség a régióban az ENSZ katonák és a katanagaiak között. A puskaporos hordó akkor robbant fel, amikor karácsony este lelőttek egy ENSZ helikoptert. December 28-án Csombe általános felkelést hirdetett, mire az ENSZ katonák megszállták a főbb csomópontokat, de ekkor már a katangai csendőralakulatok lefegyverzése volt a cél.⁹³

A különállás felszámolása végül csak 1963. január 14-ére sikerült teljesen, amikor az ENSZ

89 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 64. o.

90 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 262. o. és Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 5. o.

91 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 32. o.

92 Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 59-61. o.

93 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 35. o. és Herbert F. Weiss: *War and peace in the Democratic Republic of the Congo*, 22. o.

erők szétzúzták a szakadárok csapatait.⁹⁴ Adoulára az igazi veszélyt Antonie Gizenga ellenkormányja Stanleyville-ben és az ország területén szétszórta jelentkező lázadások jelentették.⁹⁵ Gizenga lumumbista ellenkormányát, Algéria, Kína, Kuba és Egyiptom is támogatta. Hadsereget szerveztek, de komolyabb támadásokra nem futotta erejükből. Gizengát csak 1964-ben, a kaotikus körülmények miatt sikerült térdre kényszeríteni, a hadsereget ugyanis lekötötték a rebelliók, amelyek még több évig elhúzódtak.⁹⁶

Adoula átszervezte a közigazgatást. Az eddig meglévő 6 tartomány helyett kisebb területi egységeket vezetett be, 21 úgynevezett provincette-et. Bár ezek tökéletesen életképtelennek bizonyultak, a kormány nem visszakozott. A tartományok területi változása ismét előtérbe helyezte a törzsi sérelmeket és területi vitákat, törzsi harcok lángoltak fel szerte Kongóban, továbbá három provincette-t a lázadók tartottak a kezükben.⁹⁷ Hiányzott a szakképzett vezetői és hivatalnokréteg. 1964. augusztus elsejétől az ország neve Kongói Demokratikus Köztársaságra változott, a legnagyobb városok is nevet cseréltek: Léopoldville például Kinshasa lett, annak egyik, csak feketék lakta negyede után.⁹⁸

Mivel az 1960-as függetlenség az ország lakóinak nem hozta meg a várt szabadságot, és a kinshahsai kormány tevékenysége sokban hasonlított a gyarmati igazgatásra, 1963-ban újabb forradalmi megmozdulások robbantak ki a második függetlenség kivívására.⁹⁹ Nagy lehetőséget kínált az ENSZ csapatok 1964 nyarára tervezett kivonulása is. A lázadás okai között fontos szerepet játszott a vidéki területek évek óta tartó krónikus elhanyagolása és az életszínvonal romlása, továbbá az, hogy szeptemberben feloszlatták a parlamentet, így az ellenzéknek nem marad jogi fóruma sem a működésre. A 1964-es év volt a legkritikusabb az ország életében, hisz a lázadók 5 provincette-et az egész év során ellenőrzésük alatt tartottak, és további ötöt betöréseikkel háborús övezetté tettek. A kongói nemzeti hadseregnek pedig mindössze 30.000 embere volt az óriási kiterjedésű ország ellenőrzésére.

Az egyik legjelentősebb felkelés a központi kormány ellen a Rift völgyét környező tartományokban robbant ki. A mozgalom délnyugat Kivuból indult 1963 októberében a Nemzeti Felszabadítási Bizottság megalapításával, majd 1964 májusában Uviránál, a Tanganyika tó nyugati partján a Nemzeti Felszabadító Hadsereg (ANL) megszervezésével fegyveres támogatásra is szert tett. Uvirát május 15-én foglalták el, pár nappal utána Fizi is elesett. Az ANL vezetője a Lumumba eszméihez és a demokráciának elkötelezett Gaston Soumiolat¹⁰⁰ volt. A lázadó vezér nagy hangsúlyt fektetett az összkongói nacionalizmus megteremtésére, amivel kiszoríthatná a törzsi ellentéteket. Az ellenőrzése alá volt területeket az egységes és semleges

94 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 119. o. és Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 3. o.

95 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 99. o.

96 Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 63. o.

97 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 67-68. o.

98 Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 3. o.

99 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 262. o.

100 Soumiolat 1922-ben született és az MNC tagja volt. Soumiolat szintén a pozitív semlegesség pártján volt, de mivel a központi kormány a kizárólagos nyugati befolyásban volt érdekelt, ezért a nyugati közvélemény rögtön kommunistának bélyegezte annak ellenére, hogy csapatai amerikai fegyverekkel voltak felszerelve. Davidson: *Gerillaháborúk Afrikában*: 164.o.

ország létrehozásának bázisának tekintette. Soumiolat szövetséget kötött a Ruandából menekült tutsikkal is, így sikerült több ezer embert csatarendbe állítania.¹⁰¹

A viszonylag gyéren lakott országban kis, fegyveres alakulatok mozogtak olyan terepen, ahol kétheti gyaloglás alatt nem található egy falu sem. Egy-egy ügyes rajtaütés városok, tartományok sorsát dönthette el. Az elfoglalt területen mind a lázadók, mind a kongói nemzeti hadsereg igyekezett saját közigazgatását kiépíteni, de sokszor csak pár hétig vagy hónapig volt a kezükön egy-egy terület. Soumiolat emberei 1964 áprilisában támadtak először a keleti határ mentén Kivu tartományban, és elfoglalták az Uvirától északra fekvő tartományi fővárost, Bukavut.¹⁰² Habár ekkor még kevés puskájuk volt, de a dzsungelkésekkel és dárdákkal is eredményesen harcoltak. Érdekes megjegyezni, hogy a 20. század második felében a lázadók közt elterjedt „taktika” az volt: csapdát ástak a teherautók első kerekeinek, és a mozgásképtelen járművön utazó katonákra késsel támadtak. Május végén foglalta el az ANL az észak-katangai Albertville-t is. Az egyik főtisztviselő, aki Albertville-ben volt a város elestének napján, úgy emlékszik rájuk, mint koszos rongycsomókra. A leromlott egészségi állapotú fiatalok tényleg rosszul festhettek.

A Népi Felszabadító Hadsereg másik csapatteste átkelt a Lualaba folyón, és győztesen tört északnyugat, Maniéma terület felé, mígnem ősszel döntő vereséget szenvedett Mobutu csapataitól. A lázadók július 24-én foglalták el Kindut, augusztus elején Stanleyville-t. Itt mintegy 20.000 embert mészároltak le, egy részüket nyilvánosan Lumumba szobra előtt.¹⁰³ Majd tovább nyomultak, és Lisalát is birtokukba vették. Szeptember ötödikén itt adták ki proklamációjukat és programjukat. A lázadás elérte legnagyobb sikerét, hiszen 21 provicette közül 7-et ellenőrzése alatt tartottak.

Mobutu, aki a puccs után a háttérben maradt, és „csak” a katonaságot, az ANC-t irányította, elhagyta egy időre a politikai porondot, de fél szemét végig rajta tartotta a központi kormányon. Újjászervezte a Force Publique-ot, a régi belga gyarmati hadsereget, mert az teljesen demoralizált állapotba került, és nem tudott szembenézni még a törzsi harcosok csapataival sem.¹⁰⁴ A megbízhatatlan egységeket távoli területekre vezényelte, és a külföldi segélyeket a hozzá hű alakulatok kapták. A fiatal tiszteket előlépésük és jövedelmük befolyásolásával kötötte magához. Az öregedő Lundula tábornok, a főparancsnok nem akadályozta Mobutu tevékenységét.¹⁰⁵ Kevés önkéntes jelentkező volt, ezért sorozottakat képeztek ki, és fehér zsoldosokat is felfogtak. Többek között egy ötszáz főnyi fehér zsoldos csapatnak köszönhető a maniémai döntő győzelem, hiszen ők nem féltek babonáktól. Az is előfordult, hogy lázadó egységeket olvasztott az ANC-be. Mobutu saját képzésére is időt szakított. 1963-ban Izraelbe utazott, és ejtőernyős kiképzésben vett részt.

Soumiolat emberei a szimbák (szuahéli nyelven oroszlánok) vagy jeunesses (ifjak) nevet viselték. Valóban sok önkéntes fiatal volt köztük, még 12 éves gyerekek is előfordultak.¹⁰⁶ A szimbává avatás mágikus beavató fürdője felülemelte őket a törzseket elválasztó korlátokon.

101 Frank R. Villafañá: Cold War in the Congo, 69. o.

102 Davidson: Gerillaháborúk Afrikában:162.o.

103 Meredith: The State of Africa: 114.o.

104 Fage: Afrika története: 412.o. A Force publique elsődlegesen rendfentartó félig-meddig rendőri célokra képezték ki, és a függetlenné válással számos fehér belga tiszt elhagyta az alakulatot.

105 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 102. o.

106 Frank R. Villafañá: Cold War in the Congo, 68-69. o.

Parancsnokaik leopárdbőr, ök maguk fűből font fejdíszeket viseltek, fegyvereik eleinte dárdból és dzsungelkésből és egy kis pajzsból állt, majd később minden sikeres rajtaütés után nőtt az amerikai gyártmányú puskáik száma. Minden csapatban volt egy „doktor”, egy nyanga. Ők valamiféle varázslók voltak, ugyanis a falusi közösségekből érkező harcosok nem voltak megfelelően képezve, nem látták át a bonyolult helyzetet. Valójában saját sorsuk jobbá tételéért és anyagi, kézzel fogható dolgokért harcoltak.¹⁰⁷ Sok babonát és misztikus tant ötvöztek a különböző tájakról összeverődöttek. Bár kaptak valamiféle kiképzést is, a doktoruk „davát”, talizmánt osztott ki köztük, ami megvédte őket a golyóktól. Ez annyira hatásos volt, hogy még a nemzeti hadsereg katonái is hittek benne, és hanyatt-homlok menekültek előlük. Ennek is köszönhetőek a lázadás kezdeti sikerei. Egyszer Kamanyola mellett azt az ANC zászlóaljat érte a szimbák támadása, ahol épp Mobutu tartott szemlét. A katonák megrémültek, és el akartak menekülni, ezért Mobutu személyesen ült egy géppuska mögé,¹⁰⁸ és saját maga vette tűz alá a támadókat. Az egyik katonája megpróbálta meggyőzni a tábornokot, hogy semmit nem érnek a lövedékek. Mobutu látta, hogy meg kell törnie emberei félelmét, ezért tűzparancsot adott egy aknavetőnek és egy 75 mm-es hátrasiklás nélküli lövegnek is, és ő is kitartóan lőtte a rebelleket. Nagy nehezen sikerült a harci szellemet visszaállítania, és az összezcapást saját javára fordítani.

1964 júliusában Adoula megbukott, és a másfél éve száműzetésben élő Moise Csombét hívták meg a miniszterelnöki tisztség betöltésére. Furcsamód az ex-katangai szakadár vezér most, mint az országot egyesíteni próbáló hős lépett fel. Több dologra támaszkodhatott, amire előde nem. Visszahívta az Angolában száműzetésben élő csendőreit, akiket még az ENSZ csapatok kergettek el Kongóból. Ezen felül több száz harcedzett fehér zsoldosát is csatarendbe állította. Ezek az egységek hamar integrálódtak a hadseregbe, szervezett vezetést és profizmust vittek bele.¹⁰⁹

Soumiolat embereire a legnagyobb veszélyt mégis a belső problémáik jelentették. Eleinte nagy volt a fegyelem a csapatoknál, minden támadást komoly szervezőmunkával tettek sikeressé. De a harcok során meghaltak a második világháborús tapasztalatokat szerzett veteránok, és a fiatal szimbák jobban bíztak a talizmánban, mint a taktikában.¹¹⁰ Doktoraik irányítása alá kerültek, és függetlenítették magukat. Ők döntötték el, hol és mikor támadnak. A lakosság, amely először felszabadítóját látta bennük, most maga is fegyverkezni kezdett, hogy megvédje magát a fosztogató szimbáktól. Sok helyütt elszabadult az erőszak. Ha valahol megverték őket, doktoraik rögtön ellenséges varázslatról beszéltek. Soumiolat 1964 második felében valójában már semminek nem volt a vezére. Mobutu újjászervezett egységei és a fehér zsoldosok, akiket nem hatott meg a talizmán varázsereje, felszámolták a mozgalmat, a harcosokat megölték vagy szétkergették. Szeptember 15-én az ANC visszafoglalta Lislát, Boendét október 24-én és Kindut november 6-án. Stanleyville-ben az ellenkormány a fehér lakosságot túszként tartotta, hátha tárgyalási alapot képezhet a központi kormány közelgő csapatainál.¹¹¹ Ez egy belga-amerikai közös ejtőernyős túszmentő akciót váltott ki, amelynek Vörös Sárkány volt a

107 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 54. o.

108 Davidson, Basil: *Gerillaháborúk Afrikában*: 167.o.

109 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 74-75. o.

110 Davidson: *Gerillaháborúk Afrikában*: 166.o.

111 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 86-88. o.

fedőneve.¹¹² A Vörös Sárkányt az ANC és a zsoldosok támadásával hangolták össze. November 24-én esett el a lumumbisták egykori, azóta sokat szenvedett székhelye. Ezután Soumiolat Kairóba menekült, egyik alvezére, Laurent Desiré Kabila¹¹³ vezetésével jó pár embere pedig a hegyekbe vonult vissza. Az 1968. január-februári harcokban az ANC 144 katonát veszített Fizi és Lumimba közelében. A lázadók veszteségeiről nincsenek pontos adatok, de valószínűleg nagyobbak voltak. 1969 elején két gerillavezért, Gaston N'Galot és Idelphonse Masombot, fogtak el és végeztek ki. A felkelés lassan elhalt.¹¹⁴ A túlélők az ország keleti területeire húzódtak és ott bujkáltak. Kabila megalakította Népi Felszabadítási Pártot (PRP), és a Tanganyika tótól nyugatra, a hegyekben mini marxista államot hozott létre. A PRP terrorizálta a helyi lakosokat, és főleg arannyal és elefántcsonttal kereskedett. Egyszer Che Guevara is ellátogatott ide, de hamar kiábrándult az állítólag baloldali szervezetről; Kabilát tehetségtelen embernek tartotta, aki túl sok időt tölt kocsmában és bordélyokban. Kabila miniállamát Mobutu véglegesen csak 1980-ban számolta fel.¹¹⁵

A másik lázadás Kwilu tartományban robbant ki, a mbundák között, bár később csatlakoztak hozzájuk a szomszédos pendék is.¹¹⁶ A lázadás vezetője Pierre Mulele¹¹⁷ volt. Csapatát magját szakszerű kiképzésben részesítette. 1964 januárjában látta elérkezettnek az időt a támadásra. Mulele csapatai több katonai támaszpont, rendőrőrs és számos híd, vasútvonal, út és rádió ellen intéztek gerillatámadást, és az első hónapokban igen nagy sikereket értek el. Mulele nevét kiáltva indultak harcba még a távoli Kivuban Soumiolat szimbái is. Február 5-én sikerült egy lesállítás alkalmával megölniük az ANC egyik vezérkari tisztjét. Mulelének voltak politikai tisztjei is, akik az ideológiai (kommunista) nevelésről gondoskodtak. Az osztályharcot a kongói helyzetre vetítették megnevezve a három csoportot: a külföldi imperialistákat, az őket kiszolgáló rossz kormányt, vagyis a reakciósoakat és a többi embert, vagyis a parasztokat, munkásokat stb. Ezenfelül szinte szó szerinti fordításban átvették a Mao Ce-tung-féle „8 parancsolatot”. Ez az emberi élet, a termés és vagyon tiszteletére szólít fel, tiltja a katonáknak a fosztogatást, foglyaik kirablását és megalázását, a nemi erőszakot és a pártoskodást. Ám idővel itt is előkerültek a mágikus szertartások, bár nem olyan erősen, mint keleten. Azonban az első pár hónap elmúltával a régi eszme legyőzte az újat. Az emberek azt akarták, hogy régi szent helyeik váljanak ismét hatalmi központokká. 1964 márciusában, az egyik támadás során színes tollakkal ékesítve rohantak a géppuskatűzbe, mert komolyan hittek abban, hogy a golyók testüket érintve vízzé változnak, és aki meg is hal, az négy hónap múlva visszatér a

112 Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 5-6. o.

113 Kabila 1939-ben született Jadottvilleben, Katangában a luba törzs tagjaként. Fage: Afrika története: 461.o.

114 Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo, 94-104. o.

115 Meretith: The State of Africa: 531.o, és Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo, 142. o.

116 Meredith: The State of Africa: 148.o.

117 Mulele a mbunda törzs tagjaként született 1928-ban. A misszionárius iskola után gimnáziumot is végzett. 1960-ban oktatásügyi miniszter volt Lumumba kormányában, miután az a kormány elbukott, Antonie Gizenga stanleyville-i ellenkormányában is miniszteri posztot vállalt. Járt Kelet-Európában, Kairóban a Gizenga-kormány képviselőjében és Kínában is 1962-ben, ahol találkozott Mao Ce-tunggal. Itt nem csak kommunista ideológiát szívott magába, de a gerillahadviselés fortélyait is. Davidson: Gerillaháborúk Afrikában 170.p.

földre.¹¹⁸ Állítólag Mulele is táplálta a varázserejéről szóló legendákat. A gyarmati korszakra emlékezve missziókat támadtak meg, és leölték vagy elkergették azokat, akiket ott találtak. A két törzsön kívül mások nem csatlakoztak a lázadáshoz. A lakosságtól is elszigetelődtek, mert az első hónapok fegyelmezettsége után elkezdtek terrorizálni a civil lakosságot. Sok kegyetlenkedésre és fosztogatásra került sor, így a lázadók nem tudtak előnyt kovácsolni abból, hogy Mobutu emberei erőszakosan feldúlták a falvakat, kirabolták a házakat, mert hasonló eseteket tucatjával követtek el ők is. Valahogy a felkelés mégis kitartott 1965 decemberéig. Mobutu amnesztiát ígért a lázadó vezérnek, és ezzel sikerült Mulelet Kinshasába csalnia. Szavát rögtön megszegte, és novemberben kivégeztette a lázadó vezért.¹¹⁹

Mindkét lázadás valójában azért bukott el, mert vezetőik nem tudták a régmúltban gyökerező hiedelmeket kiűzni embereik gondolkodásából. A belső afrikai népek cselekedeteit a '60-as években még erős fétiskultusz hatotta át. Hittek egyes tárgyak varázserejében, amiket dzsudzsunak, aboamnak, sumannak és még sokféleképpen hívnak. Mindaddig, amíg azt a varázslójuk érvényesnek ismerte el, életüket is feláldozták érte, és vakon bíztak benne, hogy az megóvja őket a veszélytől. Ez a tárgy - a feljegyzések szerint - akár egy benzinkanna is lehetett. Bár Mulele próbálkozott a kettős forradalom elmélettel és szocialista tanokkal, a törzsi harcosok valójában csak a gyarmati hódítás alatt elnyomott kultúrájuknak hódoltak.¹²⁰ Katonává válniuk a paraszti létből történő viszonylagos felemelkedést jelentett nekik, úgy érezhették, hogy valós hatalom van kezükben. De az egész országban fejletlen volt a politikai kultúra, az ország nem volt képes átállni a demokráciára, hiszen a gerillák azt sem tudták pontosan, mi is az. A gerilla-hadviselésből egyik mozgalom sem tudott átlépni a következő fázisba: nem tudták a gerillacsoportokat összefogni egy nagyobb létszámú, fegyelmezettebb, de mégis gyorsan mozgó reguláris hadsereggé, mint például tették azt az angolai lázadók. A faluközösségben nevelkedett emberek vezért kerestek maguk fölé törzsfőnököt, varázslót. A lakosok pedig túlkapásaik miatt hamar elfordultak az erőszakossá vált forradalmároktól.¹²¹

1965 tavaszán, amikor a lázadások már túljutottak tetőpontjukon, és az országban viszonylagos rendről lehetett beszélni, parlamenti választásokat tartottak.¹²² A Csombe és Kaszavubu közötti súrlódás egyre komolyabb feszültséget gerjesztett, ugyanis Csombe megpróbálta kitűrni Kaszavubut a köztársasági elnöki pozícióból, hogy azt ő foglalhassa el. A köztársasági elnök ugyanis a végrehajtó hatalom feje, míg az alkotmány szerint a miniszterelnök csak a kormányzás kisebb horderejű ügyeivel foglalkozik. Csombe CONACO néven új pártot szervezett, amely nem volt több mint 49 - többségében déli - párt laza szövetsége abból a 200 pártból, amelyek gombamód szaporodtak a választások előtt. A CONACO elsőprő győzelmet aratott 122 mandátumot szerezve meg a 167-ből, Kaszavubu mégis a Csombe-ellenes tábor vezetőjét, Évariste Kimbát nevezte ki miniszterelnöknek a másik jelölt, Csombe embere, Viktor Nendaka helyett. Azonban november 14-én a parlament a bizalmi szavazáson 121 szavazattal 34 ellenében megbuktatta. Kaszavubu ismét Kimbát nevezte ki, a politikai helyzet így holtpontra jutott. Az alkotmányos válság szabad utat adott Mobutunak, hogy második puccsát

118 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 69. o.

119 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 40. o.

120 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 33. o.

121 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo*, 70-74. o.

122 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 106. o.

is végrehajtsa.¹²³ Mint az első esetben, most is a köztársasági elnök és a miniszterelnök harcát döntötte el a hadsereg közbelépésével, azonban ez alkalommal nem maradt a háttérben, mint 5 évvel ezelőtt. November 24-én a hadsereg 14 magas pozíciójú főtisztjével tanácskozott, majd másnap bejelentették Kaszavubu és Kimba elmozdítását hatalomból.¹²⁴ Csombe Spanyolországba menekült, Kaszavubu visszavonult a politikától, és alsó-kongói birtokán eldegélt 1969-ben bekövetkezett haláláig. Mobutu magát nevezte meg, mint új köztársasági elnököt és vezérkari főnököt, Léonard Mulumba ezredet pedig a nemzeti kormány miniszterelnökének nevezte ki.¹²⁵ A kiáltvány szerint 5 évig maradnak a hatalomban, míg Kongó meg nem erősödik.¹²⁶ Az 1966-ra tervezett választásokat 1970-re halasztotta, melyet természetesen fölényesen meg is nyert, s ekkor elnökké választatta magát.¹²⁷ Több afrikai ország elismerte Mobutu hatalmát, de ami sokkal fontosabb, az USA is jóváhagyását adta a hatalomátvételhez. Mobutunak már Lumumba megbuktatásakor is voltak CIA-s kapcsolatai. Az amerikaiak úgy látták, hogy mint megbízható, nyugatbarát diktátor biztosíthatja a régióban a nyugati érdekeket és a stabilitást.¹²⁸

A MOBUTU KORSZAK

Joseph Désiré Mobutu 1930. október 14-én született Lisalaban, a ngbandi törzs tagjaként. Apja, Albéric Gbemani egy gyarmati előljáró szakácsa volt. Az elemi elvégzése után csak hét év alatt tudta elvégezni a négyéves misszionárius középiskolát. Sokszor került ellentétbe a volt a katolikus oktatókkal, ugyanúgy, mint Lumumba. Miután több iskolából kirúgták, 19 évesen javító céllal kényszersorozták a Force Publique-ba. Mivel kiválóan beszélt franciául, hamar irodai munkát kapott. 1950-ben tiszthelyettesi iskolába vezényelték, ahol sok, a későbbiekben a hadseregen belül fontos ismeretséget épített ki, főleg azokkal a tehetséges emberekkel, akik a belga tisztek távozása után átvették az ANC irányítását. A főtörzsőrmesteri rangig vitte, a feketék számára elérhető legmagasabb rendfokozatig.¹²⁹ Már korán, a hadsereg tagjaként is írt cikkeket léopoldville-i újságoknak, igaz álnéven. Miután 1956-ban leszerelték, riporter lett egy napilapnál, a *L'Avenir-nél* (A Szabadság). Pierre Davister, a lap belga szerkesztője felfigyelt a tehetséges fiatalemberre, és később az *Actualités Africaines* hetilap szerkesztői állásába segítette. Davisterrel később is megtartotta jó kapcsolatát, Mobutu hatalomra kerülése után a belgiumi Spécial szerkesztőjeként Zaire barát cikkeket hozott le a lapban.¹³⁰

Mobutu 1958-ban lépett be az MNC-be, röviddel annak megalapítása után, de Lumumbát már előzőleg ismerte újságírói kapcsolatai révén.¹³¹ Mobutu nem válhatott azonban évvoulévá, függetlenül attól, hogy cikkei viszonylagos ismertséget biztosítottak neki, ugyanis nem volt katolikus, és egyházellenes nézőpontot képviselt. Lumumba többek között ezért is barátkozott

123 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 262. o.

124 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 106. o.

125 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 39. o.

126 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 68. o.

127 Murray: Az Afrikai Világ Atlasza: 167.o.

128 Davidson: Gerillaháborúk Afrikában: 159.o.

129 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 32

130 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 113. o.

131 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 274-275. o.

vele és bízott meg benne. Valószínűleg, mint besúgó, a belga hírszerzést is ellátta információkkal.

Kongó igen fontos szerephez jutott a nyugat szemében, nem csak mérhetetlen gazdagsága és az ott található amerikai befektetések, de földrajzi elhelyezkedése miatt is. A hidegháborúban a gyarmati rendszer felbomlásával Afrika stratégiai szerepe megnövekedett, és Kongó a kontinensnek szinte a mértani közepén volt. Továbbá Mobutu már bizonyította nyugat iránti elkötelezettségét, ezzel fontos bástyájává vált az afrikai anti-kommunista harcnak.¹³² Mobutu 1975-ig két ízben teljesen megszakította a diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval, és bár később ezeket mindkétszer helyreállították, nem volt jó viszony a két ország között. Kongó 9 másik országgal (köztük Angolával) határos, tökéletes bázist kínálva az ezek valamelyikébe induló diverzáns csoportnak. A hagyományos gyarmattartó nagyhatalmak kivonultak, és a kifizetődőbb neokolonialista megoldáshoz folyamodtak, ugyanis erős iparuk és technikai fölényük még így is elegendő gazdasági és politikai befolyást hagyott nekik e területeken. Portugália azonban – ahol még az analfabétizmus sem volt ritka – fejletlen volt, ezért foggal, körömmel ragaszkodott gyarmataihoz, a Salazar-diktatúra összeomlása azonban olyan hatalmi űrt hagyott maga után, ahova a keleti tömb országai nyugodtan nyomulhattak, hiszen Afrikában évek óta támogatták a rendszer ellenségeit.

Mobutu uralmának első két évét saját hatalma stabilizálására használta fel. Leépítette az első köztársaság intézményrendszerét.¹³³ Betiltotta az összes politikai pártot, maga köré centralizálta a vezetést. Bár alkalmanként a parlament még összeült, valójában rendeleti kormányzást vezetett be. A hatalma a hadsereg erejére épült.¹³⁴ A vezető pozíciókba saját törzséből származó embereket emelt. Mindazonáltal tisztjeit állandóan át is helyeztette egyik egységtől a másikhoz, nehogy túlságosan megnőjön a hatalmuk, és veszélyeztessék uralmát. Ezzel a lépéssel gyengítette a hadseregét.¹³⁵ Ezzel egy időben jelentős külföldi támogatást szerzett katonáinak, ami nem csak felszerelésben jelentkezett, de tanácsadókat és kiképzőket is kapott. Sok katonája tanult külföldön. A 21 tartományt (provincette) 12-re, majd 8-ra csökkentette, ezek irányítói közvetlenül a központi szerveknek tartoztak felelősséggel. Megszervezte a CVR-t, a Köztársaság Önkénteseinek Hadtestét, ami főként fiatal tanulókból állt, és arra volt hivatott, hogy az embereket Mobutu rendszere mellé felsorakoztassa. Mobutu kíméletlenül leszámolt az ellene fellépőkkel.¹³⁶ Kinshasában 1966. május 30-án a hazaárulással vádolt Kimbát és három társát nyilvánosan felakasztatta. Júliusban Csombe korábbi csendőrei (akik vezetőjük elnöksége alatt integrálódtak a hadseregbe) lázadtak fel pár zsoldos vezetésével, de két hónapon belül legyőzték őket, miután a francia zsoldosvezér, Bob Denard átállt és segédkezett a lázadók térdre kényszerítésében. Október 26-án Mobutu leváltotta Mulumba miniszterelnököt, és nem nevezett ki senkit a helyére.¹³⁷

Észak-Kongóban, Bukavu és Kisangani térségében újabb lázadás tört ki 1967. július 5-én. A forrongás oka az a hír volt, miszerint Csombe gépét Algériába térítették, és most ott tartják

132 Sean Rorison: *Bradt Congo: Democratic Republic – Republic*, 68. o.

133 Georges Nzongola-Ntalaja: *From Zaire to the Democratic Republic of the Congo*, 7. o.

134 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 262. o.

135 George A. Lopez, Michael Stohl: *Dependence, development, and state repression*, 103. o.

136 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: *Mercenaries: An African Security Dilemma*, 120. o.

137 Frank R. Villafaña: *Cold War in the Congo, 191-192. o.* és Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978*, 7. o.

fogva az ex-vezetőt. Katangai csendőrök és fehér zsoldosok is támogatták a lázadókat, ám létszámukról eltérő információk vannak. (A Neue Züricher Zeitung mintegy 200 főre tette a fehérek, 1500 főre a csendőrök erejét, míg a l'Humanité Dimanche 500 zsoldost említett, a Le Mond pedig 8000 csendőrrel írt.)¹³⁸⁾ Miután Kisanganiból kiszorították a rebelliseket, Bukavu környékét még három hónapig tartották a túlerővel szemben. Bár megpróbálták átmenni ellentámadásba, ez nem sikerült nekik. November 5-re sikerült leverni a lázadást. A harcok utolsó napjaiban egy másik zsoldos csapat támadást indított az angolai határon, feltehetően azért, hogy társaik visszavonulását fedezve erőket vonjanak el a kongói hadseregtől.¹³⁹ A lázadók átléptek Ruandába, és ott megadták magukat a helyi hatóságoknak. A belga Schramme őrnagy vezette lázadók vesztesége saját bevallás szerint 21 zsoldos és 57 fekete katona volt. Ezzel szemben a Kongói Hadsereg vesztesége csak a leghevesebb, bukavui ütközet után 700 fő körül mozgott. Veszteségei ellenére az ANC viszonylag jól szerepelt a rend gyors helyreállításával, ami tovább erősítette Mobutu pozícióját.¹⁴⁰

Mobutu, aki a nemzet atyjának is nevezte magát, előszeretettel használta magára a „Mi Második Nemzeti Hősiunk” titulust is. Természetesen Lumumba után, aki gyilkosától posztumusz kapta meg az első nemzeti hős címet. 1967-ban új alkotmányt adott az országnak, amely a centralizált végrehajtó hatalmat az ő kezébe összpontosította.¹⁴¹ Eltörölte a parlament felsőházát. Ő nevezte ki a tartományok kormányzóit, a bírakat – beleértve az alkotmánybíróság tagjait – és a minisztereket, megszabva egyben feladatkörüket is. Mobutu volt az államfő, a kormány feje, a rendőrség és a hadsereg főparancsnoka, továbbá ő irányította a külpolitikát is. De nem katonai diktatúrát vezetett be, igyekezett civileket ültetni a különböző pozíciókba. Altábornagyi rangja ellenére ritkán mutatkozott egyenruhában. 1969-ben megalapította a Nemzeti Biztonsági Tanácsot, amely az ország bel- és külbiztonságáért volt felelős. Továbbá katonaiskolákat is létrehozott, hogy a hadsereg tisztí utánpótlását otthon képezhessék, mivel Mobutu nem találta kívánatosnak, hogy az Belgiumban vagy az USA-ban történjen. Más afrikai országok önkénteseit is képezték ezekben az intézményekben. Ennek ellenére Zaire mindvégig nagymértékben támaszkodott külföldi segítségre.¹⁴² De Mobutu el akarta kerülni, hogy egyetlen ország függésébe kerüljön, ezért több helyről is elfogadott támogatást. Bár ez nagyobb mozgásteret biztosított számára, tisztképzése korántsem volt egységes, hiszen mást és másképp tanultak a kongóiak a franciáktól, a belgáktól, az amerikaiaktól és megint mást az izraeliektől. Mindegyik oktatási forma a saját elsőbbségét hirdette a többi felett, és ez magában hordozta a hadseregben a konfliktus lehetőségét. Hadseregének öt haderőneme volt: szárazföldi csapatok, légierő, haditengerészet, elnöki testőrgárda (ami főleg Mobutu törzsének, a ngbandinak a tagjaiból állt) és a csendőrség. A hadsereg létszáma mintegy 30-35.000 fő volt, amely afrikai viszonylatban viszonylag nagynak számított.

1970. május 21-én megalapította a Forradalmi Nemzeti Mozgalmat (MPR), az ország

138 Kende István: Napjaink 120 háborúja: 83.o.

139 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 135. o

140 Frank R. Villafañe: Cold War in the Congo, 184. o. és Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 8-9. o.

141 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 143. o.

142 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 48-50. o.

egyetlen hivatalos pártját, amelynek minden állampolgár kötelezően a tagja volt.¹⁴³ Az 1970. november 1-jén tartott választásokon egyedüli indulóként 10 millió szavazattal 157 ellenében újabb 7 évre államelnökké választotta magát. 1971-re szinte egyedül maradt a politikai porondon, Lumumbát és Mulelet megölték, Csombe és Kaszavubu meghalt, Bomboko és Nendaka, két korábbi hű szövetségese pedig már börtönben voltak. Ha akadtak is még politikai vezetők az első függetlenség idejéből, azok vagy elmenekültek, vagy bujkáltak.¹⁴⁴

1971. október 27-én Mobutu Zairére változtatta az ország nevét, afrikizációs politikájának szellemében,¹⁴⁵ ezzel egyidőben az ANC-t is átkeresztelte „Zairei Fegyveres Erők”-re (FAZ). 1966 és 1971 között a legnagyobb városok és a fontosabb földrajzi helyek nevét lecserélte.¹⁴⁶ 1972. január 12-étől megváltoztatta európai hangzású nevét és felvette a Mobutu Sese Seko Koko Ngbendu Wa Za Banga nevet, amelynek jelentése: a mindenható harcos, aki hajthatatlan győzni akarásának és kitartásának köszönhetően hódítást hódításra halmoz, és tüzet hagy nyomában.¹⁴⁷ (Ezt a nevet eredetileg a nagybátyja viselte, aki nagy harcos és varázsló hírében állt, és sok hőstettet hajtott végre.) Mobutu a lakosságot arra kötelezte, hogy afrikai neveket vegyenek fel és tradicionális ruhákba járjanak.¹⁴⁸ Ekkor kezdte viselni a híres leopárdbőr sapkáját, ami ismertetőjelévé vált. Úgy gondolta, hogy a tradicionális kongói kultúra ismételt előtérbe helyezésével könnyebben fogadják el őt az emberek. A Makanda Kaboi Intézet volt a felelős az ideológiai képzésért, és az egész országot elárasztották zairizációs propagandával.¹⁴⁹ A hagyományos elnevezéseken kívül a jakobinus szóhasználat egyes elemeit is bevezették. Az emberek ’polgártársnak’ nevezték egymást, a minisztereket állambiztosoknak hívták, a képviselőket népbiztosoknak, az MPR politikai bizottságának tagjait pedig politikai biztosnak.

1973-ban a zairizációs politikája keretében 2000 üzemet államosított.¹⁵⁰ Ezeket szétszortotta támogatói és emberei között, elsősorban a 300 felső vezető kapott nagyobb értékű telkeket, üzemeket. A kisebb létesítményeket a helyi előkelőségeknek juttatta, hivatalnokok, bírák és katonatisztek azonban nem kaphattak ezekből. Sok vállalkozás gyorsan csődbe ment az új tulajdonosok hozzá nem értése miatt.¹⁵¹ Mivel társadalomban nemtetszést keltett Mobutu adományszolgáltatása, egy idő után meg kellett vennie a jelentkezőnek az államtól azt, amit kiszemelt magának. Mivel a hatóságok állapították meg, hogy a jelentkezők közül ki felel meg az adott követelményeknek és ki alkalmas a vásárlásra, elburjázott a korrupció. A felső vezetés igen nagy haszonra tett szert a privatizáció során. Azonban a gazdaság válságba jutott. A zairizáció pusztítását ellensúlyozandó, az államosított tulajdon 60 %-át visszaadták az eredeti (általában külföldi) tulajdonosnak.¹⁵² Mobutunak nem sikerült tökéletesen a nemzeti burzsoázia - akik

143 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 109-110. o.

144 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 34. o.

145 Fage: *Afrika története*: 413.o. és Jay Heale, Yong Jui Lin: *Democratic Republic of the Congo*, 95-98. o.

146 Kevin Shillington: *Encyclopedia of African history*, 311. o.

147 Meredith: *The State of Africa*: 296. o., és Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 188. o.

148 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 140-141. o. és Tshilemalema Mukenge: *Culture and customs of the Congo*, 110. o.

149 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 114. o.

150 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 47-48. o.

151 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 34-36. o.

152 Frank R. Villafañá: *Cold War in the Congo*, 188-189. o.

az ország gazdasági fejlődését irányíthatták volna - létrehozását elősegítő terve. Az afrikai tulajdonosok helyett ismét a külföldi tőke növekedett meg. A belgák jelentősen visszaszorultak, 1975-ben Mobutu 135 millió dolláros kártérítésben egyezett meg az 1967-ben államosított Union Minière tulajdonosaival. Ezzel szemben jelentősek voltak a brit befektetések, és az amerikai tulajdonú vállalatok is elképesztő sebességgel szaporodtak. Az USA beruházásai az országban 1970-ben mindössze 30 millió dollár értékűek voltak, ez a szám 1972-re 130, 1974-re 400 millióra növekedett. A Ford és a General Motors is összeszerelő üzemet épített Zairében, a Gulf Oil Co. a tengerben kezdett olajfúrásokat, a First National City Bank fiókot nyitott Kinshasában. Azonban a gazdaság még mindig stagnált, az életszínvonal egyre zuhant.

A külföldiek profitjukat az adók levonása után azonnal kivitték az országból, sőt, az üzem leszerelésével a tőke egészét kimentették. Kongó vámpolitikája nem gördített akadályokat a nyersanyagok és félkész termék behozatala elé. A mezőgazdasági szektort teljesen elhanyagolták, a parasztok tömegével szegényedtek el és telepedtek inkább a városokba, ahol nagy munkanélküliséggel és az inflációval kellett szembenézniük.¹⁵³ Kinshasa még mindig a 300.000 főre tervezett vízvezetékrendszerrel működött, pedig 1975-re már 2 milliós nagyváros 30 – 40 emeletes házakkal a városközpontban és nyomorral a külvárosokban. Az átlag földművelő maniókagyökéren és rovarokon élt, húst, halat csak igen ritkán látott. Az ország régebben önellátó volt, de az elhibázott gazdaságpolitikának köszönhetően Zaire a '70-es években már az alapvető élelmiszerekből is behozatalra szorult. 1973-ban bevezették a „kötelező közmunkát”, ami heti egy délután kötelező mezőgazdasági robotot jelentett. Ezt a kötelességet salongónak¹⁵⁴ nevezték, ugyanis a lingala nyelvben ezzel a szóval jelölik a munkát. A mezőgazdasági termelés 1975-ben nem érte el az első függetlenség előtti szintet, míg a lakosság közel a kétszeresére nőtt 1960-hoz képest. A lakosság nagy része a létminimum alatt élt. Az ország bevételei főleg a rézexporttól folytak be, ezért ez nagymértékben függővé tette az országot a bányászatától, így 1975-ben a réz világszintű árának zuhanórepülése katasztrofális következményekkel járt.¹⁵⁵

A rossz gazdaságpolitika okozta problémákat tovább növelte Mobutu 1974-es katonai fiaszkója Angolában. A neo-marxista Angola Felszabadításának Népi Mozgalma (MPLA) egyre nagyobb befolyásra tett szert a déli szomszédban, ezért Zaire elhatározta, hogy a nyugatbarát Angola Felszabadításának Nemzeti Frontját (FNLA) fogja támogatni.¹⁵⁶ Mobutu amúgy is szemet vetett az Angolához tartozó, de területileg különálló Kabinda tartomány gazdag olajtartalékaira, és a Kabinda függetlenségét követelő gerillacsoport támogatásával (FLEC) oda be is nyomult.¹⁵⁷ A Zaire déli részét a tengerrel összekötő Benguela vasútvonal egy jókora szakasza Angolán haladt keresztül, amennyiben egy nyíltan baloldali csoport keríti uralma alá az országot, az a katangai rézércet óriási kerülővel tudja csak exportálni Zambián, Rhodézián és Dél-Afrikán keresztül.

Mobutu régebről ismerte az FNLA-t. A szervezet korábban, még 1961-ben az UPA (Angola Lakosainak Szövetsége) névre hallgatott, melynek tagjai egy nagyobb vereség elszenve-

153 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 11. o.

154 George A. Lopez, Michael Stohl: *Dependence, development, and state repression*, 107-108. o.

155 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 124-126. o.

156 Europa Publications: *Africa South of the Sahara* 2004, 262. o. és Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978*, 12-14. o.

157 W. Martin James, Susan Herlin Broadhead: *Historical dictionary of Angola*, 59-60. o.

dése után kongói területre menekültek. Itt Mobutu befolyása alá kerültek. Az FNLA vezetője Holden Roberto volt. Egy másik MPLA-ellenes vezető Jonas Sawimbi Mobutu sógora volt. Sawimbi irányította az UNITA-t (Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért), többször az FNLA-val karöltve harcoltak.¹⁵⁸ Valójában korábban az UNITA, az FNLA és az MPLA is kapott támogatást a Szovjetuniótól, de csak az MPLA-n fogott az „ideológiai tanítás”. Az MPLA vezetője ekkoriban Agostinho Neto volt. Az MPLA-t nemcsak kubai katonák támogatták, hanem az FLNC is.¹⁵⁹ Az FLNC fegyveresei korábban más néven is tevékenykedtek. Azok a csendőrök, akik még 1963-ban Angolába menekültek Nathaniel Mbumba vezetésével, egy ideig a portugál csapatokat segítették a lázadók, többek között az MPLA elleni küzdelmükben, és felvették a sejtelmes Fekete Nyilak nevet.¹⁶⁰ Ám amikor látták, hogy Mobutu is az MPLA ellen tevékenykedik, és azok kiképzőbázisait Kabinda területén, a tengerpart mellett megpróbálja kifüstolni, megváltozott a gondolkodásmódjuk. Emlékeztek még a szintén katangai szakadár alakulatok lázadásaira 1966-67-ben, amit Mobutu vert le, ezért inkább az MPLA-t támogatták. Mozgalmukat Kongó Felszabadításának Népi Frontjává (FLNC) nevezték át.¹⁶¹

A zairei hadsereg és az FNLA 1975 októberében közös hadműveletben megpróbálta elfoglalni az angolai fővárost. Az USA támogatta Mobutu angolai politikáját, így ez jó alkalom volt megromlott viszonyuk helyreállítására. Pénzzel és katonai felszerelésekkel segítették a diktátort.¹⁶² Bár az amerikaiaknak nem volt létérdeke Angola „megmentése”, mindenképpen zavarni akarták a kommunista országok térnyerését, amennyire csak lehetett. A vietnami fiaskó után komoly akcióra az amerikai közvélemény miatt - ilyen rövid idő elteltével - valójában nem is kerülhetett sor.¹⁶³

A zairei intervenciós csapatok Luanda közelében erős ellenállásba ütköztek az MPLA és az FNLC részéről. 1976 januárjában a zairei hadsereg vereséget szenvedett, és kénytelen volt elhagyni az országot. A szétszúllott és szétszórt csapatok kivonulás közben végigfosztogatták Angolát. A hadjárat az USA-nak világosan megmutatta, hogy nem számíthat komolyan a FAZ-ra. A vereségen nem csodálkozhatunk, ugyanis Mobutu 1975 augusztusában 42 tisztet és főtisztet tartóztatott le összeesküvés vádjával, szinte közvetlenül az angolai beavatkozás előtt, ez pedig tovább csökkentette a csapatok harcértékét és szervezettségét. Három tábornokot és négy további tisztet halálra ítélték, és ki is végeztek.

Nem csak az USA-nak voltak érdekeltségei Zairéban. 1976-ban Nyugat-Németország a Shaba névre átkeresztelt Katangában rakétaprogramot indított el. Az Orbital Szállítási- és Rakéta Rt. (OTRAG) 100.000 km²-nyi területet vett bérbe azzal a céllal, hogy 1981-re felderítő, földi nyersanyag-kutató és távközlési műholdat bocsátanak az űrbe. Az OTRAG bérleti szerződése különösen előnyös volt a német cég számára. Semmilyen természeti kárért vagy szennyeződésért nem tartozott felelőséggel, a bérelt területen csak az OTRAG munkatársai tartózkodhattak, a FAZ előzetesen köteles volt eltávolítani az ottani lakosságot, továbbá a cég összes embere diplomáciai mentességet élvezett. Az első rakétát 1977 májusában lőtték fel. A rakétatámaszpont igen nagy feltűnést keltett, sokhelyütt felháborodást és nemtetszést váltott

158 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 128. o.

159 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 183. o.

160 Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978*, 15. o.

161 Thomas Turner: *The Congo wars: conflict, myth and reality*, 36. o.

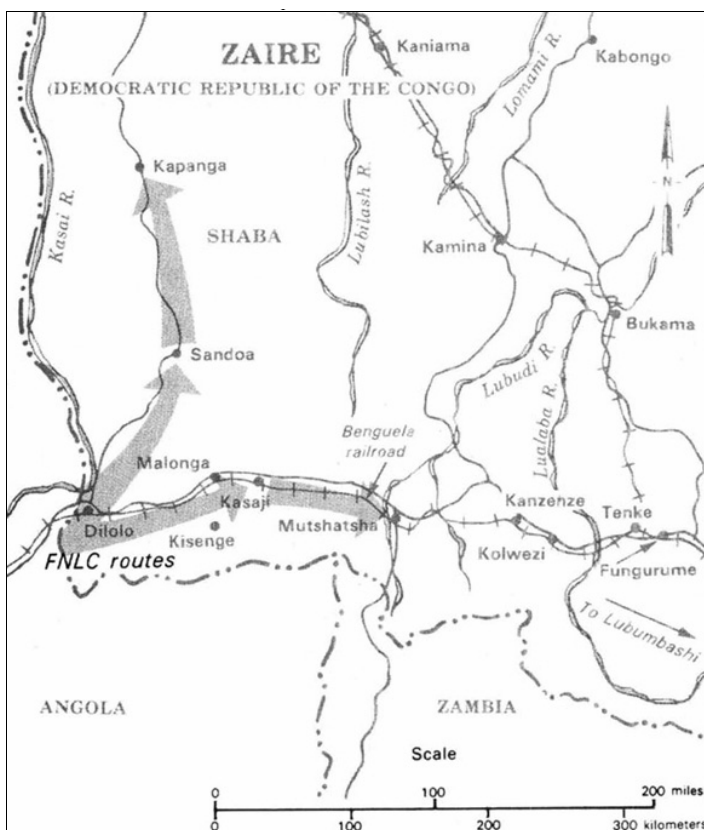
162 Tshilemalema Mukenge: *Culture and customs of the Congo*, 63. o.

163 W. Martin James, Susan Herlin Broadhead: *Historical dictionary of Angola*, 99. o.

ki. Ezért elhíresztelték a vállalat anyagi gondjait, majd azt, hogy csődbe jutott, így a vállalat 1978 augusztusától felfüggesztette afrikai működését.¹⁶⁴

1977. március 8-án Shaba tartományát Angolából előzönlötték a száműzetésben élő FLNC szakadárok.¹⁶⁵ A vezetőjük még mindig Mbumba volt. Diolo, Kisenge és Kapanga városai dél Shabában gyorsan elestek, a FAZ szinte semmilyen ellenállást sem tanúsított.¹⁶⁶ Április közepén már Kolwezi, az egyik legnagyobb bányászváros közelében folytak a harcok. A FAZ nem hogy nem tudta megállítani a betolakodókat, de fosztogatott és rabolt amerre csak járt a civil lakosság között.¹⁶⁷ Sok katona dezertált, volt, aki egységénél maradt ugyan, de nem akart harcolni. A támadók világossá tették már a harcok elején, hogy nem egyszerűen Katangát akarják megszerezni, hanem az egész rendszert szándékoztak megdönteni.

A FLNC támadása a következő térképen látható:

Forrás: Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire* 18. o. alapján

164 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 172. o.

165 Jay Heale: *Democratic Republic of the Congo*, 31

166 Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire* in 1978, 17. o. és Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 41. o.

167 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 129-135. o.

Mobutunak támogatói segítségére volt szüksége. A nyugati hírigyűnökségek, de kiváltképp maga a zairei vezetés úgy állította be a támadást, mintha kubai kommunisták szervezésében és támogatásával történne az akció. Zairei közlések szerint megdönthetetlen bizonyítékokkal rendelkeznek arról, hogy „a kubai nagykövetség egyik munkatársa – akit tetten értek – állam-biztonság elleni büntetést követett el.” Bár azzal nem foglalkoztak, valójában mi is volt ez a tevékenység, állításuk szerint egyértelműen bizonyítja a kubai részvételt. Fidel Castro¹⁶⁸ tagadta a nyugati vádakat, hogy bármiféle kapcsolata lenne a zairei eseményekhez. A nyugati világ viszont nem habozott megvédeni a gazdag tartományt, akárki támadta is meg. Az USA kongresszusa könnyebben adta a jóváhagyását a katonai akciókhoz, ha a vörös előretörés megakadályozása a cél, ezért feltehető, hogy a CIA is segédkezett Mobutu kampányában.¹⁶⁹ Bár Giscard d'Estain francia köztársasági elnök kijelentette: „Nincs és nem is lesz harcoló francia Zairéban,”¹⁷⁰ mégis csatlakoztak a hadműveletekhez. Az USA csak repülőgépeket és a személyzetüket (700 fő) küldte a térségbe légihidat biztosítva, amelyen francia, szenegáli és marokkói csapatokat szállítottak az országba, és hamar megállították a támadást. A Bundeswehr is küldött tiszteket. A valóságban az afrikaiak közül csak a marokkóiak járultak hozzá jelentősen az intervenció haderőhöz, mintegy 1500 gyalogossal.¹⁷¹ II. Hasszán marokkói királyt a franciák kérték fel a segítségnyújtásra. Az egyiptomiak is átengedtek a FAZ légierjének pár pilótát és földi személyzetet.¹⁷²

A csapatok 1977. április 9-ére érkeztek Kolwezibe, és 14-én ellentámadásba mentek át. Az erősítés helyreállította a zairei katonák morálját, és május végére Shabát újra ellenőrzésük alá vonták. Mobutu az elit deszantos egységét nem vetette be. A konfliktus alatt végig Kinshasában várakoztak, hogy ha bárhol másutt fellázadnának, azonnal a helyszínre lehessen őket vezényelni. A lázadók, túl erősnek tartva a nyugati haderőt, visszavonultak Angolába. A lakosság tetemes hányada a FAZ megtorló-rendcsináló akcióitól tartva követte őket. Az FLNC azonban nem szenvedett vereséget, erejének nagy részét megőrizte, és fegyelmezetten visszavonult a biztonságot jelentő határ mögé. A sajtó egy idő után - bizonyítékok hiányában - kénytelen volt elismerni, hogy egyetlen kubai vagy angolai sem harcolt Zairéban. Ám ez nem azt jelenti, hogy az MPLA sehogyan sem támogatta volna régi harcostársát, az FNLC-t. Mobutu, látva a FAZ gyenge teljesítményét, megpróbált javítani ezen. Ez főleg abból állt, hogy eltávolította azokat, akik az invázió alatt nem tűntek lojálisnak vagy elég hatékonyak.¹⁷³ A hadügyminiszeri és a hadsereg főparancsnoki címen túl egy időre a vezérkar élére is kinevezte magát. Shabába telepítette a Kamanyola hadosztályt, amit akkor a FAZ legjobbjának tartottak.¹⁷⁴

Egy évvel később, 1978 májusában az FLNC újabb támadást intézett Shaba elszakítására. Második alkalommal már beszivárgásokkal kezdték meg az inváziót.¹⁷⁵ A gyéren lakott

168 Kende István: Katonai konfliktusok Fekete-Afrikában: 29.o.

169 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 28-29. o. és Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 24. o.

170 Kende István: Katonai konfliktusok Fekete-Afrikában: 43.o.

171 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 1024. o.

172 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 278. o.

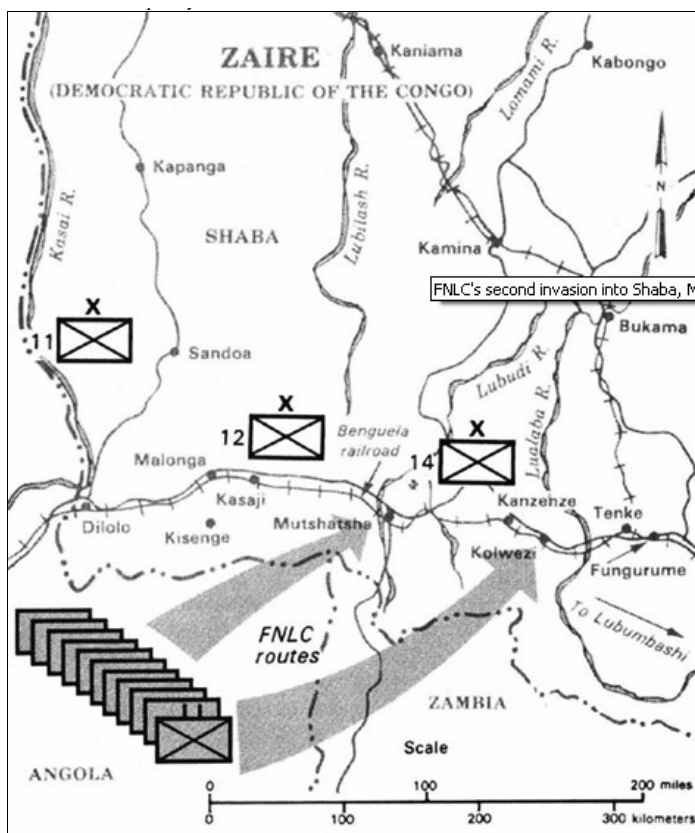
173 George A. Lopez, Michael Stohl: Dependence, development, and state repression, 110. o. és Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 28. o.

174 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 129-135. o.

175 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 262. o.

régióban főleg a lunda törzs tagjai éltek, akik segítették a támadókat, hiszen az FLNC is főleg e törzs tagjaiból állt.¹⁷⁶ Zambia felől 10 zászlóalj érkezett Mucsacs körzetébe (100 km Kolwezi felől nyugatra), és elvágta a FAZ utánpótlási vonalait. Ismét Kolwezi környékéig nyomultak a támadó csapatok, azonban ez alkalommal május 13-án el is foglalták azt. A városba már előzőleg beszivárogtak kisebb lázadó csoportok. Bár a FAZ a hírszerzés révén sok információt kapott a készülődő invázióról, csak jelentéktelen ellenállást fejtett ki. Mindössze 300 fő maradt a helyén, főleg altisztek és közkatonaik, tisztjeik addigra már elmenekültek. A repülőtér környékén sem tudták megvédeni állásaikat, így a támadó FLNC két helikoptert és négy Aermachi vadászgépet semmisített meg még a földön. Két további Aermachit megrongáltak. Ha a FAZ sikeresen tudta volna alkalmazni a korszerű technikát, komoly taktikai előnyt élvezhetett volna az FLNC-vel szemben. Ugyanaznap, május 1-jén esett el Mucsacs is. Sok fiatal és munkanélküli csatlakozott a mozgalomhoz, akik megelégtették Mobutu rendszerét. A meg szállók képtelenek voltak fenntartani a rendet, fosztogatás, részegeskedés vette kezdetét.¹⁷⁷

A következő térképen nyomon követhető az FNLC második támadása:

Forrás: Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire* 32. o. alapján

176 Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire* in 1978, 31. o.

177 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 129-131. o.

Sok fehér embert megöltek mind az FLNC emberei, mind zairei civilek, akik őket okolták szegénységükért. De a zairei hadsereg csapatai is öltek meg gazdag fehéreket és elrabolták értékeiket, feldúlták házaikat. Összesen több mint 100 fehér vesztette életét és ennél sokkal több kolwezi civil. A lázadók ez alkalommal nem szórták szét erejüket, egyenesen a stratégiai fontos város ellen vonultak. A Kamanyola hadosztály pillanatok alatt demoralizálódott és szétesett, sokan levetették egyenruhájukat is. A katonák nagy része abba a negyedbe menekült, ahol a legtöbb fehér esett áldozatul. A FAZ ismét leszerepelt, mint hadsereg inkább, mint rablóbanda működött. 1978 februárjában ugyanúgy, ahogy az angolai beavatkozás előtt, nyolc tisztet és öt civilt végeztek ki rendszerellenes szervezkedés vádjával. További 240 tisztet és főtitestet bocsátottak el vagy börtönöztek be.¹⁷⁸

1978. május 17-én a zairei reguláris csapatok légitámadásokkal és ejtőernyős alakulatokkal támogatva visszafoglalták a repülőteret. Bár a francia kormány tagadta, hogy katonai tanácsadói részt vettek volna az ütközetben, az FLNC emberei több, franciául beszélő fehér katonatisztet láttak. 1978. május 19-én a francia idegenlégió 700 katonáját dobták Kolwezire, akik még aznap visszafoglalták a várost, több száz lázadót öltek meg.¹⁷⁹ Kevés ellenállásba ütköztek, azt is főképp a felfegyverzett fosztogatók fejtették ki. Bár az FLNC egységeinek fő ereje (kb. 4000 fő) már elhagyta a várost, a légiósok házról házra járták végig Kolwezit, és azt teljesen megtisztították a fegyveresektől. A belga ejtőernyősök (1700 fő) Kamina légibázisra érkeztek, onnan teherautókon közelítették meg a térséget. Az USA 18 darab C-141-est küldött a franciák és a belgák légi szállításához, amelyek mindkét egységnek egyben logisztikai támogatást is biztosítottak. Az Egyesült Államok az akciónak a Vörös Bab kódnevet adta.¹⁸⁰ A megtorlástól tartva ismét menekülthullám indult meg, ez alkalommal Zambia felé. Május végére újabb csapatok érkeztek, békefenntartó küldetéssel. Május 31-én telepítettek elsőként egy marokkói ezredet, majd pár hét múlva togoiak, szenegáliak, gaboniak és elefántcsontpartiak követték őket. A katonák az USA gépein repültek Zairéba, hogy felváltsák az európaiakat.¹⁸¹

1977-ben ismét választásokat tartottak Zairéban. Az egyetlen induló, Mobutu ismét győzelmet aratott. Rendszere stabilitását három rétegre támaszkodva biztosította. A legfelső vezetés, a MPR politikai bizottságának tagjai birtokolták a kulcspozíciókat az ország hivatali szervezetében, a hadseregben és a titkosszolgálatoknál. A második, szélesebb réteg bürokratákat és technokratákat foglal magába, kissé összemosódva a harmadik réteget alkotó helyi vezetőkkel. Az informális csatornák beszórták a társadalom minden szintjét. Tisztviselőit, akárcsak a katonatiszteket, állandóan más és más tartományba helyeztette, hogy a helyi hatalmi centrumok kialakulását megakadályozza. Mégis, rendszerét az tartotta össze, hogy a rezsim kiszolgálói tetemes juttatásokra számíthattak. De a büntetések is legalább ilyen fontos szerepet tölthettek be Zairéban. Mobutu hatalmának igazi bázisa egy sor félkatonai szervezet és hírszerző egység volt.¹⁸²

Ezek közül a legfontosabb az elnöki testőrgárda, a Különleges Elnöki Hadosztály (DSP) volt, amely a fegyveres erők között külön haderőnemnek számított. Ezek az elit katonák voltak felelősek Mobutu személyi biztonságáért. A Hadművelési és Hírszerzési Szolgálat (SARM)

178 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 274. o.

179 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 131. o.

180 Thomas P. Odom: *Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978*, 73-84. o.

181 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 131. o.

182 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 154-156. o.

a katonai hírszerzést irányította, a Nemzeti Dokumentációs Ügynökség (AND) ennek a civil megfelelője volt, és a polgári titkosszolgálat szerepét töltötte be. Az AND előde a még a belgák által alapított Sûreté Nationale volt, ami a gyarmati időkben igen sok és változatos feladatot látott el. A függetlenség elnyerése után a belügyminisztérium alá került, a főbb politikusok védelmét biztosította, ellenőrizte a bevándorlást és a külföldi állampolgárokat tartotta megfigyelés alatt. Nendaka minisztersége alatt félautonóm szervezetté alakította át, de Mobutu hamar fellépett ez ellen. 1969-ben átnevezte CND-re (Nemzeti Dokumentációs Központ), külügyi és belügyi alosztályokat szerveztek (a belügyi részleg lényegesen fontosabb volt), és a rendszerre fenyegetést jelentő személyek letartóztatása és vattatása volt a fő profilja.¹⁸³ A nyolcvanas években már AND a szervezet elnevezése, majd 1990 augusztusában SNIP-re (Nemzeti Hírszerző és Védelmi Szolgálat) nevezik át. A titkosszolgálatnak, akárhogy is hívták, viszonylag kevés embere, de igen kiterjedt besúgóhálózata volt. Az ügynökök nem a tartományi kormányzóknak, hanem Mobutunak jelentettek. A fegyveres erők megfigyelése és ellenőrzése különösen fontos feladatuk volt. Továbbá a SNIP külföldi ügynökökkel is rendelkezett, akik Mobutu- ellenes csoportokba szivárogtak be. A szolgálat a nyolcvanas, kilencvenes években a formálódó politikai ellenzék megfélemlítésére és bebörtönzésére használt eszközként erősen átpolitizált volt. A SARM, bár kevesebb lehetősége és mozgástere volt, mint a SNIP-nek, a fegyveres erőkön belül kiterjedt besúgóhálózatot épített ki.

Létezett még a Nemzeti Bevándorlási Ügynökség, ami az országhatár biztonságaért volt felelős, továbbá ezen belül 1990-ben megalapítottak egy speciális alakulatot is, akiket csak Les Hiboux (A Baglyok) néven emlegettek. A Baglyok valójában emberrablásokat, jogtalan letartóztatásokat és hasonló erőszakos cselekményeket hajtottak végre. De a csendőrségnek és a Gárdának is megvolt a saját hírszerző alosztálya.¹⁸⁴ Mindezek közvetlenül az elnök irányítása alatt álltak, sőt Mobutunak voltak ezeken kívül titkos, személyes kémei is, akik a hivatalos szolgálatokat is megfigyelték. Azonban mindegyik szervezetben tombolt a korrupció, az ügynökök alulfizetettek voltak, és a megvesztegetés mindennapos, bevett szokássá vált. Sőt mi több, általános eljárás volt pénzszerzés céljából ártatlan állampolgárok bebörtönzése és családtagjaik zsarolása. Természetesen egy bizonyos összeg kifizetése után elengedték ezeket a foglyokat. Sok pénzt folyt be az állam kincstárából a pártkasszába, amivel Mobutu korlátlanul rendelkezhetett. A külföldi segélyeket is rendszeresen lefőlőzte. Szinte nem is lehetett Zaire és Mobutu vagyonát megkülönböztetni.¹⁸⁵

1982-től megjelent illegálisan az UPDS párt (Egység a Demokráciáért és a Szociális Haladásért).¹⁸⁶ Ennek a pártnak a vezetőit és tagjait a nyolcvanas években végig zaklatták, illetve bebörtönözték. A börtönökben a verést kezdték elhagyni, inkább modernebb eszközökhöz folyamodtak: elektromos gumibottal és árammal kínozták a foglyaikat. Ez volt ugyanis az a módszer, ami a legkevesebb külsérelmi nyomot hagyta, így volt egy nagy előnye: le lehetett tagadni az Amnesty International ellenőrei előtt. A félelem szinte beépült a társadalomba.¹⁸⁷

1990. április 24-én Mobutu nemzetközi nyomásra bejelentette, hogy véget vet a több mint

183 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 55-58. o.

184 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 41

185 Meredith: The State of Africa: 299.o.

186 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 263. o, és Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 274. o.

187 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 29. o.

20 éve tartó pártalapítási tilalomnak,¹⁸⁸ és visszavonul a napi politikától, azonban a legfontosabb döntéseket továbbra is fenntartja magának. A reform egyértelmű célja nyugati támogatóinak, különösen az USA-nak a megnyugtatója volt. A hidegháború lezárultával a nyugati választópolgárok előtt a rezsim nem volt többé szalonképes egekig érő korrupciójával és az emberi jogok sárba tiprásával. Egyre több jelentés készült a kínzásokról, visszaélésekről és túlkapásokról. Mobutunak viszont továbbra is szüksége volt a nyugati pénzsegélyekre és katonai támogatásra.¹⁸⁹ Az IMF már így is elhalasztott egy 100 millió dolláros kölcsönt, ezzel is nyomást gyakoroltak Mobutura, hogy a katonaság és a titkosszolgálatok helyett többet költson a nyomorgó emberek életszínvonalának emelésére.¹⁹⁰

Mobutu az MPR-en kívül engedélyezte további két párt alapítását, és lemondott az MPR párt vezetéséről, de továbbra is ő maradt az államfő, mondván egy ideiglenes kormányt vezet, ami addig viszi az ügyeket, amíg 1991 áprilisában szabad választásokat tudnak tartani, és új alkotmányt nem szerkesztenek az országnak.¹⁹¹ 1990. április 25-én kinevezte Lunda Bululu egyetemi professzort és jogi tanácsadót miniszterelnöknek.¹⁹² Bululu május negyedikén mutatta be a rendszerváltó kabinetét, amely 40 főt számlált, és többségében olyanokból állt, akik eddig nem vettek részt a politikai életben, illetve az illegális ellenzékben tevékenykedtek. Május 7-én tették le a hivatali esküjüket. Ettől kezdve engedélyezték az embereknek, hogy azt hordjanak, amit akarnak, és ne az eddig kötelező tradicionális abacot, a gallér és nyakrész nélküli kabátot, és eltörölték a polgártárs megszólítást is.¹⁹³ Mobutu több ellenzékít is kiengedett a börtönökből, köztük Etienne Csiszekedi wa Mulumbát is.

Azonban az MPR régi vonalas öreg tagjai sikeresen presszionálták Mobutut, hogy visszakozzon a reformoktól. A kormány biztonsági szolgálata már április 30-án megtámadott egy UDPS gyűlést Csiszekedi otthonában, öt embert megöltek és legalább 12 másikat megsebesítettek a rajtaütés során. Mobutu május 3-ai nyilatkozatában kifejtette, biztos félreértettek valamit április 24-i beszédében. Az ellenzéki pártok „még nem” jogosultak összejöveteleket tartani, és a három engedélyezett pártból az MPR és annak egy alszervezete fog két helyet elfoglalni. Az IMF erre azonnal visszatartott egy 54 millió dolláros Zairének szánt kölcsönt, mivel az IMF-nek és Mobutu kormányának eltérő elképzelései voltak a pénz helyét illetően.

Mobutu egyik beszédében bejelentette, hogy januárban körbejárja az országot, és olyan gyűléseket tart, ahol bárki felszólalhat az ország problémáiról, nem kell tartania a megtorlástól. Az bejelentést követő hónapban az államfő több mint 6000 levelet kapott magánszemélyektől, az egyházaktól, gazdasági vállalkozásoktól és különböző szervezetektől.¹⁹⁴ A levelek valós politikai és gazdaság reformokat sürgettek. 1990 októberében az USA kongresszusa beszüntette a Zairének küldött segélyeket. Az ország Mobutu hatalomra kerülése

188 Murray: Az Afrikai Világ Atlasza: 167.o.

189 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 312. o. és Herbert F. Weiss: War and peace in the Democratic Republic of the Congo, 3. o.

190 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 61-62. o.

191 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 204. o. illetve 230. o.

192 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 314. o.

193 Tshilemalema Mukenge: Culture and customs of the Congo, 107. o.

194 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 62. o.

óta több százmillió dollárt kapott az Egyesült Államoktól katonai és gazdasági támogatásként.¹⁹⁵

1991-ben tovább folytatódott a küzdelem a reform erők és a kormány között. Mobutu szeptember 29-én miniszterelnöknek nevezte ki Etienne Csiszekedit, de egy hónapon belül, október 20-án már le is mondatta. 1992. augusztus 15-én többpárti konferencia keretén belül ismét Csiszekedit nevezték ki az ideiglenes kormány élére.¹⁹⁶ A konferencia november 14-én elfogott egy alkotmánytervezetet, amely visszaállította a kétkamarás parlamentet. Eszerint a miniszterelnököt közvetlenül választották volna, ami nagyobb hatalmat és legitimitást biztosított volna neki.

1993 elején újabb zavargások törtek ki Kinshasában. A katonák zsoldjukat magas címletű bankjegyekben kapták, és Csiszekedi értéktelennek állította be azokat. A boltosok nem fogadták el a pénzt, és lázadás tört ki a hadseregen belül. A becslések szerint egy hét alatt több mint 1000 embert öltek meg. A harcok legfőképp a Mobutuhoz hűséges és a lázadó csapatok között dúltak, de civilek is belekeveredtek az összecsapásokba.¹⁹⁷ A miniszterelnök február 4-én külföldi katonai segítséget kért a vérengzések megfékezésére és Mobutu megbuktatásához. Mobutu azonnal, február 5-én leváltotta Csiszekedit. Nem teljesen világos, hogy ehhez volt-e joga, ezért Csiszekedi úgy döntött, a hivatalában maradt, az államfő azonban még a minisztériumi épületeket is elzárta előle. Az államfő párhuzamosan saját emberét, Leon Kengo wa Dondot nevezte ki miniszterelnöknek.¹⁹⁸ Mobutu már hónapok óta Gbadolite-ben,¹⁹⁹ a szülőfalujában található palotájában tartózkodott, mivel Kinshasát nem tartotta elég biztonságosnak, merénylőktől féltette az életét. Ha valaki személyesen akart vele beszélni, oda kellett mennie.²⁰⁰

Három korábbi, legnagyobb támogatója, az USA, Franciaország és Belgium ekkor felszólították Mobutut, hogy ossza meg hatalmát az ellenzék vezetőjével. Olyan kényszerítő eszközöket kerestek, amivel nem okoznak károkat a zairei gazdaságban, mert ezzel tovább súlyosbították volna a nyomorgó tömegek életét. Persze arra is ügyeltek, nehogy veszteséget okozzanak az országban működő temérdek nyugati vállalatnak. Ilyen lehetőség volt Mobutu svájci számláinak zárolása, külföldi ingatlanainak, jachtjainak és repülőinek elkobzása. Más lehetőségek is szóba jöttek: például a fegyverembargó, vagy megtagadni Zairétól a külföldi fizetőeszközök vásárlását, felfüggeszteni IMF-tagságát, megtiltani a zairei ércек importját. Február 24-én harckocsik és katonák vették körbe a törvényhozás épületét. Közel 800 ember szorult az épületbe. Mobutu kijelentette, addig nem engedi el őket, míg bankóit érvényesnek nem ismerik el. Az „ostrom” két napig tartott, amikor a honatyák beleegyeztek az államfő követelésébe. Eluki Munga, a vezérkar főnöke azt nyilatkozta, hogy a törvényhozókat elengedték, mivel elhárították azt a problémát, ami a január végi rebellióhoz vezetett.

1994-ben újabb gondokkal kellett szembenézni. A szomszédos Ruandában etnikai polgárháború dúlt, Mobutu a hutu törzset támogatta.²⁰¹ Azonban a hutuk veszítettek ellenlábasaikkal,

195 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 263. o.

196 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 159. o. és Georges Nzongola-Ntalaja: From Zaire to the Democratic Republic of the Congo, 10. o.

197 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 264. o.

198 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 167. o.

199 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 16. o. és W. Martin James, Susan Herlin Broadhead: Historical dictionary of Angola, 64. o.

200 Meredith: The State of Africa: 532.o.

201 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 149. o.

a tutsikkal szemben, és menekülthullám indult Zairéba.²⁰² Az a 1,3 millió menekült, aki a keleti országrészben táborokba tömörült, szinte kizárólag a hutu törzsből származott. A menekültek között sok ex-katona volt, akik a tutszi törzs ellen végrehajtott népirtásért is felelősek voltak.²⁰³

1996 őszén egy újabb lázadás tört ki, az etnikai tutszi törzs körében, destabilizálva nemcsak Zairét, de az egész régiót. A rebellió azzal fenyegetett, hogy Ruanda és Burundi is bekapcsolódik, és háborúvá szélesíti a viszályt.²⁰⁴ A felfordulás az 1910-es határmódosításban gyökerezett. Ekkor ugyanis a gyarmati hatalmak önkényesen változtatták meg Belga Kongó és Ruanda határát, ezzel jelentős tutszi kisebbség került Kongóba. 1995-ben a zairei parlament megvonta tőlük az állampolgárságot, és kiutasította őket Ruandába, ahol a tutszik kerültek hatalomra.²⁰⁵ Ruandában az őshonos tutszik kisebbségben, a szintén őslakos hutuk többségben vannak, akik azzal vádolják a tutszikat, hogy a bantu néptörzsek kárára akadják létrehozni a birodalmukat. A banyamulengének, ahogy a zairei tutszikat hívták, 400.000 tagja élt ekkor az országban, a Kivu-tótól délre. Őseik már a 18. század óta voltak a terület lakosai.²⁰⁶ Október 8-án Lwasi Ngabo Lwabandzsi, Dél-Kivu tartomány kormányzója felszólította a banyamulenge törzset, hogy távozzanak önként, vagy a hadsereg fogja őket elkergetni.²⁰⁷ Bár a központi kormány hat napon belül felfüggesztette Lwabadszit, nem lehet tudni pontosan, hogy az ő egyéni akciójáról volt-e szó, vagy Mobututól kapta az utasítást. Október elején a banyamulenge fegyveresei megtámadtak egy svéd kórházat Lemera mellett, ahol misszionáriusok dolgoztak. A négy ott dolgozó svédet és a 38 beteget lemészárolták, és egy katolikus missziót is hasonló támadás ért, ahol 12 ember vesztette életét.

Október tizenharmadikától folyamatos támadások érték a hutu menekülttáborokat.²⁰⁸ A rajtaütések számos hutu életét követelték. Ezért 220 000 hutu hagyta el a védhetetlen menekülttábort, ahol két éve éltek.²⁰⁹ Uvira közelében 12 tábor ürrült ki teljesen, a menekültek a várostól északra lévő hegységekben próbáltak elrejtőzni. Október folyamán határmenti zavargásokra is sor került az FAZ és a ruandai hadsereg között, a ruandaiak be is hatoltak Zairébe, és rajtaütéseket hajtottak végre, továbbá fegyverrel látták el a kormány ellen lázadó banyamulenge törzs embereit.²¹⁰ Ruandának nem csak etnikai okai voltak. Azon túl, hogy Ugandával karöltve segíteni akartak tutszi testvéreiknek, nem elhanyagolható, hogy a zairei menekülttáborokban élő hutuk előzőleg többször visszatértek Ruandába, rajtaütéseket hajtottak végre, kegyetlen-

202 Robert F. Stock: *Africa south of the Sahara: a geographical interpretation*, 48. o.

203 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: *Mercenaries: An African Security Dilemma*, 124. o.

204 Murray, Jocelyn: *Az afrikai világ atlasza*: 167.o.

205 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 143-144. o.

206 Herbert F. Weiss: *War and peace in the Democratic Republic of the Congo*, 2-3. o.

207 Meredith: *The state of Africa* 531.o, és Jay Heale, Yong Jui Lin: *Democratic Republic of the Congo*, 28-32. o.

208 <http://www.nytimes.com/1996/10/31/world/refugees-are-caught-in-central-african-crossfire.html?pagewanted=all> (Letöltés ideje: 2009. 11. 07)

209 <http://www.nytimes.com/1996/10/22/world/220000-hutu-flee-fight-between-zaire-and-tutsi-settlers.html?pagewanted=1> (Letöltés ideje: 2009. 11. 07.)

210 Kevin Shillington: *Encyclopedia of African history*, 312. o.

kedtek, majd a határon túl biztonságos területre menekültek.²¹¹ Ruanda és Uganda Bill Clinton, amerikai elnököt szólította fel, hogy tegyen valamit, s amennyiben nem, úgy saját maguk keresnek megoldást a problémájukra. A tutszik és más kormányellenes erők 1996 nyarán megalakították a Demokratikus Erők Szövetsége a Felszabadulásért nevű szervezetet (ADLF).²¹² Vezetője Laurent Kabila lett, aki 1963 óta küzdött a rendszer ellen mint gerilla, de időközben arany csempészésével is foglalkozott. Mobutu ekkor épp Európában volt, Svájcban lábadozott komoly rákműtétje után.²¹³

EGY DIKTATÚRA VÉGE

Kabilának kiváló alkalom volt ez a visszatérésre. Ugyanis az PRP miniállam bukása után elhagyta Zairét.²¹⁴ A tanzániai Dar-es-Salaamba költözött, ahol a Zairéből kicsempészett arany értékesítésével foglalkozott. Kabila nem volt műveletlen ember. Egy francia egyetemen politikai filozófiát hallgatott, és a dar-es-Salaam-i egyetemre is járt egy ideig. Itt ismerkedett meg Yoweri Muszevenivel,²¹⁵ aki 1997-ben már Uganda elnöke volt, és országa Ruanda mellett a lázadás legnagyobb támogatója lett. Mellesleg: Kigali már 1994-ben elkezdte Kabila emberei és a banyamulenge kiképzést.²¹⁶

Mobutu csak 1997. március 21-én tért vissza Zairéba, és hozzáfogott a rendcsináláshoz.²¹⁷ Három nappal később elfogadta népszerűtlen miniszterelnökének, Leon Kengo wa Dondonak a lemondását, 25-én pedig felkérte a parlamentet, válasszanak ők miniszterelnököt egy ideiglenes kormány élére, és bejelentette, tárgyalni akar a lázadókkal a krízis békés megoldásáról. Április elsején a parlament ismét Csiszekedit választotta miniszterelnöknek, immár harmadízben. Másnap Mobutu jóváhagyta a kinevezést. Csiszekedi olyan kormányt állított össze, ami kirekesztette Mobutu embereit, viszont a 24-ből hat miniszteri tárcát felajánlott az ADLF-nek. Kabila ezt csak időhúzásnak nevezte (ebben igaza volt mivel Mobutu éppen zsoldosokkal erősítette meg a hadseregét és készült az ellentámadásra),²¹⁸ csapatai közel álltak a végső győzelemhez, és kijelentette, addig nem hagyja abba a harcot, amíg Mobutu teljes rendszerét el nem törli. Decemberben bevonultak Bunia városába, nyugati szakértők szerint ez volt a háború fordulópontja.²¹⁹ A helyőrségek egymás után adták fel pozíciójukat. Nyugat felé menekülve épp csak annyira lassítottak le, hogy minden útba eső falut kifosszanak. Januárban az ADLF elfoglalta Mobutu saját aranybányáit. Bár százával öldöstek hutu menekülteket, csak kevés kongói áldozat volt, ezért a lakosság az ADLF mellé állt. Amikor a Kongó folyóhoz értek, a helyiek

211 African Development Bank: African Development Report 2008/2009, 11. o.

212 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 266. o. és Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 78-79. o.

213 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 37-38. o.

214 Georges Nzongola-Ntalaja: From Zaire to the Democratic Republic of the Congo, 13. o.

215 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 2. o.

216 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 125. o

217 Fage: Afrika története: 461.o.

218 Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 131. o.

219 Frank R. Villafañá: Cold War in the Congo, 211. o.

örömmel segítettek kompjaikkal és csónakjaikkal, hogy a lázadók megtámadhassák Kindu városát. Március 15-én elesett Kisangani, az ország harmadik legnagyobb városa.²²⁰ Áprilisban az ADLF angolai erősítést kapott, többségében olyan második generációs kongói száműzöttek érkeztek, akik az angolai seregben is szolgáltak. 1997. április 4-én elesett Mbuji Mayi is, ahol az ország legtöbb gyémántját bányásszák. A városhoz közeli bányák havonta 20 millió dollárnyi értéket termelnek. Zaire egész gyémántbányászata évi 300-400 milliós tiszta jövedelmet hoz. A lázadók első dolga volt, hogy az illegális bányászokat, akik a feketepiacra termeltek, elkergették, hogy minél több pénzt tudjanak hadjáratukra fordítani. A dél-afrikai De Beers Consolidated Mines vállalat érdekei védelmében azonnal tárgyalásokba kezdett a lázadókkal. Kabila szívesen fogadta a bányavállalat embereit, hiszen tudta, csak úgy kerülhet hatalomra, ha a külföldi tulajdonú cégek továbbra is zavartalanul működhetnek. A küldöttek Gomában, a lázadók főhadiszállásán találkoztak Kabilával. Más bányaiipari vállalatok is követték a dél-afrikaiak példáját.²²¹

Kabila hozzájárult ahhoz is, hogy olyan hutu menekülteket szállítsanak vissza Ruandába, akik a tutszi többségű lázadók miatt hagyták el táboraikat.²²² Malária és más járványok kezdték tizedelni őket, általános volt az alultápláltság, a hegyekben sokan éheztek, naponta 100-120 ember halt meg közülük. Az ENSZ tervei szerint teherautókon kellett volna őket Kisanganiba vinni, és onnan repülővel tovább, míg Kabila azt javasolta, hogy egyszerűen küldjék őket gyalogszerrel a 450 km-es útra.

Végül 1997. április 30-án kezdetét vette az ENSZ mentőakciója. A hutukat vonaton szállították Kisanganiba, onnan tovább repülőgépekkel. Ám az első szerelvénnyel a túlzsúfoltságban 91-en megfulladtak vagy halálra taposták őket. Az első nap 236 menekültet sikerült Ruandába repíteni. Az ország nyugati határánál, Mbandaka városához közel, a Kongó folyónál azonban egyszerre 50 000 hutu menekült jelent meg. Brazzaville Kongóba akartak átszökni, és az odáig vezető 1300 km-es utat gyalog tették meg a forrongó, háború dúlta Zairén keresztül, mert nem akartak Ruandába hazatérni. Az is előfordult, hogy tutszi lázadók a segélyszállítmányokat követve találták rá a hutu táborokra az erdőben, vagy a segélyeket használták csalinak, hogy lemészárolhassák az erdőből előbukkanó menekülteket.

Csiszekedi a parlamentet is fel akarta oszlatni, mert az többségében mobutistákból állt. Azonban harmadik elnöksége sem tartott sokáig. Már 1997. április 7-én összetűzések voltak a miniszterelnök támogatói és a rendőrség között. Mobutista képviselők autóját, házait rongálták meg a zavargásokban. A fővárosban 8-án is folytatódott a rebellió, ezért Mobutu az egész országban rendkívüli állapotot hirdetett. Másnap lemondatta Csiszekedit, és helyette egy katonai kormányt nevezett ki a keményvonalas Likulia Bolongo vezérkari főnök vezetésével.²²³ Csiszekedi támogatói tízezzrel vonultak az utcákra, faágakkal a kezükben integettek, hosszú menet kísérte a miniszterelnököt hivatala felé. De több száz katona állta útjukat Sese Soko fia, Kongulu Mobutu százados parancsnoksága alatt. A békés tüntetőkre könnygázt lőttek, és páncélozott személyszállítókkal hajtottak be a tömegbe. Csiszekedit is letartóztatták, és saját otthonában, háziőrizet alatt tartották. Nyugati szövetségesei ugyan elhatárolták magukat

220 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 144. o. és Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma', 145. o.

221 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: *The Congo: plunder and resistance*, 181. o.

222 Robert F. Stock: *Africa south of the Sahara: a geographical interpretation*, 187-188. o.

223 Europa Publications: *Africa South of the Sahara 2004*, 267. o.

Mobututól, de a Gabonban és Brazzaville Kongóban állomásozó csapataikat készenlétbe helyezték.²²⁴

Kabila csapatai a felkelés kirobbanása óta eltelt hat hónapban folyamatosan törtek előre egyre nagyobb területeket vonva ellenőrzésük alá keleten.²²⁵ Ugyanezen a napon, április 8-án esett el Zaire második legnagyobb városa Lubumbashi, Shaba tartomány központja. A FAZ katonái letették a fegyverüket, és semmilyen ellenállást nem tanúsítottak, sőt, szimpatizáltak is a lázadókkal. Többen átálltak, vagy csak elmenekültek. Kivonulás közben - jó szokásukhoz híven - fosztogattak és raboltak.²²⁶ A város védelmét mindössze az elnöki testőrgárda 300 tagja biztosította. Lubumbashitól 16 kilométerre vettek fel védelmi pozíciót, ám a túlerővel szemben ők is csak 24 órán át tudták feltartóztatni az ADLF-et. Bár volt 15 rakétavetőjük, egyenként negyven rakétával, ezeket nem tudták használni, mert a fegyverek elektronikája felmondta a szolgálatot, ugyanis hét éve semmilyen karbantartásban nem részesítették őket. Parancsnokuk, Molamba bin Lowa is a város feladása és az emberek légi úton történő kimentése mellett döntött. Igaz ugyan, hogy a várost a lázadók megszerezték, de a rendet fenntartani nem tudták. A tartományi kormányzó és a polgármester azonnal átálltak, fehér zászlót tűzve a kocsijukra körbeautóztak a városon. A tömeg sok házat kifosztott, elsősorban az állami alkalmazottakét, sőt, Mobutu saját rezidenciáját is feldúlták. A palotából még a védecészséket is elvitték, a falból az elektromos vezetékeket is kibontották. Mégis a legkedveltebb „célpont” a hadsereg kukoricaföldje volt, ahol ezrek és ezrek tolongtak élelemért, és teljesen lecsupaszították a termést. Az MPR szimbólumát ábrázoló szobrot, a gigantikus fáklját tartó kezét a tömeg ledöntötte, talapzatára pedig ezt írták: Mobutu meghalt.

1997. április 10-én Kabila bejelentette, hogy csapatai 250 km-re közelítették meg a fővárost, és háromnapos tüzszünetet adnak Mobutunak, hogy megfontolja lemondását.²²⁷ Mobutu megvetően válaszolt: „Nem tárgyalok bandavezérekkel!” Az ország ilyen nagy területének elfoglalása nagy teljesítmény volt az ADLF-től, hiszen nem voltak gépesített egységei, nehéztüzérsége, légierije vagy akár műszaki alakulatai. A sereg magját egy 4000-5000 főt számláló veterán gerillaalakulat, illetőleg az átállt ex-kormánykatonák (kb. 2000 fő) adták. A lázadás előrehaladtával kb. 20.000 tapasztalatlan újonc is csatkozott Kabilához. Őket menet közben képezték ki, többségüknek egyenruhája sem volt, pólóban, sportcipőben, esetleg egy zubbonyban vonultak a főváros felé.²²⁸ A ruandai és ugandai segédcsapatok pontos számát nem ismerjük. Néhány útközethez biztosítottak csak tüzérségi támogatást, és az ugandaiak adtak pár páncélozott szállító harcjárművet is. A konfliktus elején a ruandai katonák együtt harcoltak az ADLF -fel, az biztos, hogy a hadmozdulatok tervezésében nagy szerepük volt, és tiszteket is küldtek. A nyugati katonai szakértők kíváncsiak, ki is szervezte meg valójában a lázadók támadásait. Szinte bizonyos, hogy nem Kabila, hiszen Soumiolat nem szenvedett volna vereséget, ha ilyen képességű hadvezére lett volna. Feltevések szerint a ruandai hadsereg főtisztje, talán Paul Kagame vezérőrnagy, a ruandai hadsereg akkori főparancsnoka volt ez a személy. Ezt támasztja alá az 1994-es ruandai polgárháború, ahol a

224 Georges Nzongola-Ntalaja: *The Congo from Leopold to Kabila: a people's history*, 212. o.

225 Szabó Loránd: Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai. In.: *Külügyi Szemle*, 122.o.

226 Herbert F. Weiss: *War and peace in the Democratic Republic of the Congo*, 5. o.

227 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 87-90. o.

228 Herbert F. Weiss: *War and peace in the Democratic Republic of the Congo*, 5-6. o.

francia kiképzésű és felszerelésű erős kormánycsapatokat az ellene lázadó gerillahadsereg Kagame irányításával mégis legyőzte.²²⁹

Mobutu ismét zsoldosokat hívott Szerbiából, Franciaországból és Belgiumból.²³⁰ Azonban a zsoldosok többet ártottak, mint amennyit használtak. A hadseregére fordítandó pénz tetemes részét elvitték, és erkölcsi alapot szolgáltatottak a lázadóknak, mondván, hogy az idegen fegyverek kongóiakat öldösnek. Bár a FAZ soha nem volt félelmetes haderő, 1990 előtt másmilyen lett volna a helyzet. A nyugati katonai támogatás igen jelentős volt (kiképzés, felszerelés, stb.). Azonban a hidegháború lezárultával ennek egy csapásra vége szakadt. A politikusok elhanyagolták a FAZ-t, a katonai felső vezetés inkább a zsebét tömte, csapataik állománylistáit – papíron – alaposan megnövelték, hogy a fizetésüket eltehessék maguknak. A katonák havi egy dollárt kaptak kézhez, a tisztek tízet, ha egyáltalán kaptak zsoldot. A távolabbi támaszpontokon a katonák parasztként dolgoztak a földeken, hogy enni tudjanak. A gépkocsivezetők taxisofofőként, állami benzinnel, az autószerelők műhelyekben vállaltak munkát. Az Elnöki Gárda emberei testőrnek álltak. A katonák túl fáradtak és elfoglaltak voltak ahhoz, hogy gyakorlatozzanak, vagy, hogy felszerelésük állagát megőrizzék. A háború kitörésekor már 7 éve szinte nem is katonáskodtak.²³¹

A sűrű dzsungel normális esetben a védőket segítette volna, de a FAZ katasztrofális állapota miatt a lázadók jobban ki tudták használni a terep adottságait. Mivel a FAZ-nak még rádiói sem voltak, így a katonák általában egy helyen csoportosultak, nem tudtak hathatós védelmet kiépíteni még egy lépcsőben sem. Nem tudtak védelmi vonalakat képezni, vagy ha igen, hát nem elég szélesek, így könnyen bekerítették vagy oldalba támadták őket. Nem küldtek a megfigyelőpontokra embereket, felderítésük szinte nem is volt, nem különítették el tartalékokat. A fegyelem hiánya miatt vadul lőttek, ha csak zajt hallottak, így sok löszert pazaroltak, kevés veszteséget okoztak. Az is előfordult, hogy a saját alakulataikra tüzeltek.²³²

Ezzel ellentétben a lázadók támadás előtt komoly felderítést végeztek, a helyi lakosság is támogatta őket, bőséges információval látták el a támadókat. Mivel eleinte híján voltak felszerelésnek és embereknek, ezért fegyelmezett, begyakorolt akciókat hajtottak végre. Több irányból támadtak, de mindig hagytak egy nyilvánvaló menekülési utat a FAZ demoralizált embereinek, amit ők rendszerint ki is használtak. Ez is arra utal, hogy az ADLF-ben több képzett katonatiszt is tevékenykedett. A hadifoglyaikkal jól bántak, nem kegyetlenkedtek, ezzel is tovább növelték a FAZ katonák azon hajlandóságát, hogy a végső kitartás helyett inkább megadják magukat.

A FAZ tisztjei belátták, hogy így nem nyerhetik meg a háborút. Esély sem volt, hogy a társadalmat mobilizálják, és újabb zászlóaljokat állítsanak ki. Pedig ha valahol meg tudták volna állítani az ADLF-et, igencsak megnehezíthették volna a lázadóknak a győzelmet, a dzsungelben eltöltött hosszabb idő demoralizálhatta volna a tapasztalatlan újoncok tömegeit. Az igénytelen tábori körülmények között a szokásos betegségek (a malária, fekélyek, sárgaláz) megtizedelték volna a lázadókat, tovább csökkentve a lelkesedést. Amíg a lázadók elérték a fővárost, a két oldal vesztesége 2000- 2000 főnyi lehetett. Az ADLF ráadásul úgy nyomult előre,

229 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 75-77. o.

230 Meredith: *The State of Africa*: 535.o. és Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: *Mercenaries: An African Security Dilemma*, 138-140. o

231 Jeanne M. Haskin: *The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship*, 87-90. o.

232 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 144. o.

hogy minél kevesebb embervesztést okozzon a kongóiaknak, minél kevesebb kárt tegyen a városokban. Ez egy „olcsó” háború volt.

Sok nehézség után, 1997. május negyedikén mégis létrejött Mobutu és Kabila találkozója egy dél-afrikai hajó fedélzetén, Pointe Noire kikötőjében.²³³ Mobutu lemondott volna, ha általános választásokat tartanak, de ezen Mobutu - betegsége miatt - nem indul. Így méltóságát megőrizve vonulhatott volna ki a politikai életből. Kabila azonban ragaszkodott ahhoz, hogy a hatalmat személyesen ő kapja meg, mert attól tartott, hogy a nála sokkal népszerűbb Csiszekedi nyerné meg a választásokat. Másodszor május 11-én találkoztak Gabonban, és most sem tudtak megegyezni.

Kabila tovább folytatta hadjáratát, hiszen a tárgyalóasztalnál nem tudta elérni célját. A legvéresebb összecsapásra Kenge városánál került sor, kb. 190 km-re a fővárostól. A tűzszünet óta a főváros felé vezető úton ez volt az egyetlen valódi ellenállás. Május hatodikától nyolcadikáig dült a csata, amibe a FAZ és a DSP mellett a régi angolai szövetséges, az UNITA csapatai is bekapcsolódtak.

Tábornokai, Likuila Bolongo miniszterelnök, Mahlele Lieko Bokungo, a vezérkar főnöke és Nzimbi Ngbale, az elnöki gárda parancsnoka 1997. május 15-én közölték Mobutuuval, hogy nem tudják tovább védeni a fővárost. Ő először dührohamot kapott, és elzavarta őket. Másnap azonban a betegeskedő Mobutu belátta, hogy nem győzhet, és Likuila javára lemondott, és még aznap csendben elhagyta Kinshasát.²³⁴ Régi szövetségesének, Juvenal Habyarimanának, a volt ruandai elnöknek a földi maradványait még elhamvasztatta, nehogy a tutszi többségű lázadók megcsonkítsák vagy meggyalázzák azokat. (Habyarimana teste 1994-es halála óta egy kinshasai mauzóleumban pihent. A hutu politikus Mobutu feltétlen támogatását élvezte a 1994-es ruandai polgárháborúban.) Miután az államfő elhagyta fővárosát, egy estére megállt Gbadolitenél, s másnap Togoba repült, száműzetésbe. Tájékoztatási minisztere azt nyilatkozta, hogy az aktív politizálástól visszavonul, de az államfői tisztséget megtartja, más szavakkal: „Mobutu uralkodik, de nem kormányoz”.

Mobutu rendszere és kormánya szétesett, a felső vezetés hanyatt-homlok menekült Brazzaville-be. Nzimbi, aki mellesleg Mobutu unokaöccse volt, május 16-án kelt át a Kongó folyón, így parancsnok nélkül hagyta a gárdát, az egyetlen erőt, amely eséllyel vehette volna fel a harcot a lázadókkal. Likuila pedig 17-én repülővel hagyta el az országot. A társadalmi elit már hetek óta készült erre, és javaikat próbálták külföldre menekíteni. Mobutu fia, Kongulu százados még egy extra éjszakát töltött Kinshasában, és csak pár órával a lázadók érkezése előtt távozott. A DSP katonáival járta az ötmillió város, megpróbált bosszút állni azokon, akik elárulták az apját, az ellenzékhez tartoztak, vagy a lázadókkal akartak tárgyalni. Mahlele tábornokot is kivégezték, mert a vérontás elkerülése érdekében a megadásról akart tárgyalni Kabilával.²³⁵ A kivégzés azonban szakadáshoz vezetett a még meglévő csapatok között, Mahlele egykori emberei bosszút akartak állni parancsnokukért. Szörványos összecsapásokra került sor.

A svájci hatóságok a lázadók és a lubumbashi-i ügyész kérésére zárolták Mobutu számláit, amelyek vagyona nagy részét őrizték (ez a nyolcvanas évek közepén volt a legtöbb, 4 milliárd dollár, azóta kb. 2 milliárdra csökkent), továbbá lefoglalták Mobutu 30 szobás lausanne-i palo-

233 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 1323. o.

234 Fage: Afrika története: 461.o.

235 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 267. o.

táját is. Azonban Mobutunak még így is jelentős vagyona lehetett ingatlanokban, szerte Európában és Afrikában, amelyek főleg alapítványok vagy más fedőcégek nevében voltak. A lázadók kérték a svájci bankokat, hogy a pénzt utalják át az országnak.

1997. május 17-én a lázadók bevonultak Kinshasába.²³⁶ Az első hadoszlopok 1500 embert számoltak, akikhez másnap még 4500 fő csatlakozott. A lázadók alig ütköztek ellenállásba, csak a DSP emberei próbálkoztak kis, elszórt szigeteken védekezni, ám akciók nem voltak összehangolva, nem tudták egymást támogatni. 18-án végül ők is megadták magukat. A harcokban összesen 222 katona vesztette életét, többségükben a Mobutuhoz hű gárdisták. Ezt a számot valamelyest még tovább növelte az is, hogy a lázadók több kormánykatonát kivégeztek.

Kabila csak 20-án repült át Lubumbashiból a fővárosba, magát államfőnek kiáltotta ki,²³⁷ az ország nevét pedig Kongói Demokratikus Köztársaságra változtatta.²³⁸ A lakosok napközben várták, így este csak néhányan lézengtek a repülőtér környékén, akik üdvözölni tudták. Sokan felszabadítónak gondolták, és azt várták tőle, hogy megosztja hatalmát az UPDS-sel, és Csiszekedit nevezi ki miniszterelnöknek. Kabila azonban nem nevezett ki senkit miniszterelnöknek, sőt, kormánya 13 tagjából 11 ADLF vezető lett. A fennmaradó két tag Paul Bandoma és Justine Kaszavubu (Joseph Kaszavubu lánya), bár UPDS tagok voltak, semmilyen jelentős pozíciót nem kaptak a kormányban. A belügy, külügy, tájékoztatási és pénzügyminiszteri tárcákat mind ADLF tagok kapták. A hadügyminiszteri posztot Kabila magának tartotta meg, és ő lett a kormányfő is.

A lingala nyelvet beszélő lakosok és a szuahélit beszélő lázadók között is voltak súrlódások, egyesek egyenesen Ruanda-ellenes jelszavakat skandáltak, mondván nem akarnak ruandaiakat az országban.²³⁹ Az USA és az ENSZ is sürgette Kabilát, hogy tartson demokratikus választásokat. Kabila ugyanúgy szerezte meg a hatalmat, mint Mobutu és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ugyanúgy akar kormányozni is. De 25.000 fegyveres nem elég egy 45 milliós ország irányítására.²⁴⁰

A lázadók az emberi jogokat is semmibe vették. 1997. április 22-én Kisanganitól délre vezető út 42. kilométerénél egy úttorlaszt állítottak fel, miközben egy katonai alakulat hatolt be a területre, nem engedtek senkit tovább. Az egység 300 fő lehetett, géppuskáik mellett minden katonánál 2 darab AK-47-es volt, és egyszínű, sötétzöld egyenruhát viseltek, épp olyat, amelyet Németország két éve adományozott a ruandai hadseregnek. Még a Kabila személyes engedélyével rendelkező ENSZ és USA diplomátákat sem engedték be. Azt állították, hogy a parancsnokuk, akit nem nevezhettek meg, nem ad engedélyt senkinek az áthaladásra. Az 52-es kilométernél, egy külszíni fejtésben haláltábor alakítottak ki, odáig meneteltették az embereket - gyerekeket és asszonyokat egyaránt - ott mindet leölték, és a holttestekből nagy máglyákat raktak. A férfiakat letérdeltették, megkötözték és vagy megfojtották, puskatussal agyonverték őket, vagy macsetéval végeztek velük, amíg a többiek ezt végignézték. A Kisanganiba vezető úton az ENSZ repülői felé tartó csoportokat kirabolták, majd végeztek mindenkivel. Néha

236 Murray: Az Afrikai Világ Atlasza: 167.o. és Georges Nzongola-Ntalaja: From Zaire to the Democratic Republic of the Congo, 14. o.

237 Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo, 192. o.

238 Fage: Afrika története: 461.o.

239 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 38. o.

240 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 267-268. o.

a gyerekeket elengedték, hogy szüleik halála után boldoguljanak egyedül az erdőben, ahogy tudnak. Mintegy 40.000 hutu tűnt el ilyen módon az országban. A helyi falvak lakóit is elvitték, és arra kényszerítették őket, hogy sírokat ássanak, holttesteket és emberi hamvakkal teli zsákokat cipeljenek, fával és benzinnel megrakodott teherautókat vezessenek a területre. A korábbi gyilkosságok tömegsírait kiásva az áldozatok maradványait is az 52. km-hez szállították elégetni, hogy a bizonyítékokat eltüntessék. A hamuval telt zsákokat a Kongó vizébe öntötték. Az ENSZ-től az utak karbantartására kapott buldózereket most a hullák elégetésénél hasznosították. Az ENSZ ellenőrök később a területen több, ruhával és személyi igazolványokkal teli gödröt találtak. Kabila emberei minduntalan akadályozták a vizsgáló bizottság munkáját, sok épületet és területet nem is engedtek átvizsgálni.

A fővárosban május végén több tüntetést is szerveztek az UPDS emberei, mert a lázadók már korábban betiltottak mindennemű politikai aktivitást. A szembenálló felek között közvetítő Nelson Mandela szerint öngyilkosság lett volna engedélyezni a politizálást, amíg a rendszer meg nem erősödik, azonban a győzelem után utat kellett volna nyitni a demokráciának.²⁴¹ A tüntetők közül 70-et letartóztattak. Kabilát 1997. május 29-én iktatták be támogatói, Angola, Ruanda, Uganda, Zambia és Burundi miniszterelnökének a jelenlétében. A nyolcvanezres kinshasai stadion félig se volt emberekkel, és Kabila beszédét minduntalan megzavarta az a pár száz diák, akik Csiszekedit éltették, és őt pedig a ruandaiak bábjának nevezték. Kabila lassanként elvesztette népszerűségét, 1999 előtt demokratikus választásokat nem akart tartani. Katonái sok hivatalnok és katonatiszt lakását sajátították ki maguknak, mondván, tulajdonosaik az előző rendszert szolgálták ki. Továbbá nagy felháborodást keltett, hogy a nőknek megtiltották a miniszoknya és a szűk nadrágok viselését.

Az emberek viszonylag hamar megelégtették az új diktátoruk uralmát, és 1998 augusztusában fellázadtak ellen.²⁴² A lázadók megalapították a Kongói Szövetség a Demokráciáért (RCD)²⁴³ elnevezésű politikai testületet. Goma városában Sylvain Mbuchi, aki a 10. zászlóalj parancsnokának és a lázadás egyik vezetőjének nevezte magát, egy rádióbeszédben bejelentette, hogy Kabila hatalmát meg fogják dönteni, mert ugyanolyan korrupt és nepotista, mint Mobutu, és még a kormányzáshoz sem ért. A fővárosban is zavargások voltak augusztus 3-án a tutszi katonák laktanyája környékén, de ezeket kormánypárti erők elfojtották. Az újabb felkelésben is jelentős szerepet vállaltak a tutszi harcosok, akik korábban Kabilát támogatták.²⁴⁴ Gomát Uvira, Bukavu, Baraka és tucatnyi kisváros követte, ahol jelentős tutszi etnikum él. Az egykori szövetségeselek szakitásának több oka van. Kabilát nem támogatja a nyugat, ha eltűri a tutszik tömeggyilkosságait, a kongóiak szemében meg akkor népszerűtlen, ha ruandaiak árasztják el az országot. Ezen felül szeretett volna megszabadulni korábbi segítői mostanra kellemtelenné vált gyámkodásától és befolyásától. A lázadás kitörése után tutszi miniszterei elmenekültek a fővárosból. Kabila felszólította a ruandai katonákat, hogy azonnal hagyják el Kongót.²⁴⁵ A kongói hadsereg felső vezetéséből is eltávolította a tutszikat, és saját

241 Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, 35

242 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 241. o.

243 Fage: Afrika története: 462.o.

244 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 268. o.

245 Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 34. o. és Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, 146-147. o

törzséből ültetett embereket. Sok tutszit gyűjtöttek össze, és egy katonai bázison „védő őrizetet” biztosítottak nekik.²⁴⁶

A ruandaiak már megbánták, hogy hatalomra segítették Kabilát, hiszen hamar kiderült, hogy alkalmatlan a vezetésre, nem tud rendet tartani az országban. Kinshasát erős szövetségeseiknek képzelték, de az instabil maradt és ellenük fordult. Kabila hadserege el volt foglalva belső problémáival, nem tudta biztosítani a határt, hogy a különböző gerillacsoportok ne zaklassák tovább Ruandát és Ugandát, így aztán azok 1996-ban valóban háborút indítottak Kongó ellen, és most is támogatták a lázadókat. Kabila Angolára sem számíthatott, ugyanis az angolai hadsereget lekötötte az UNITA.²⁴⁷

A hasonló forгатatókönyv ellenére a legnagyobb különbség a 1996-os és a 1998-as lázadás között talán az, hogy korábban Kisangani elérése öt hónapot vett igénybe, míg 1998-ban már augusztus 4-én heves támadás érte a várost, pár nappal a lázadás kirobbanása után. Sőt, a rebelió még gyorsabban terjedt. A lázadók eltérítették egy repülőgépet és a katonai bázisra repültek, ahol korábbi mobutista katonákat képeztek át Kabila emberei. Az egykori FAZ katonákat nem volt nehéz a kormány ellen lázítani. A DC 10-es repülővel további csapatokat és felszereléseket szállítottak Kitonába, napjában többször is fordultak.²⁴⁸

Kabilának hihetetlenül sok önkéntest sikerült mozgósítania a háborúhoz. A tutszik ellen érzett gyűlölet a fiatalokban olyan nagy volt, hogy képesek voltak hálózásokban aludni a stadion előtt, ahol a sorozóirodát berendezték, így biztosítva, hogy másnap besorozzák őket. Végül 15.000 ember jelentkezett katonai szolgálatra. De azoknak is nagy a száma, akik az egyre több erőszak miatt elhagyják Kongót.

Mind a lázadók mind a kormányerők igen sok dezinformációt terjesztettek a líbiai és kubai csapatok érkezéséről, a mozambiki légierő támadásáról, a fővárosba vezető olajvezeték elvágásáról, sőt, Kabila bejelentette, hogy sikerült visszafoglalniuk Bukavut 1000 km-re Kinshasától. „Ez azért egy kicsit sok”- nyilatkozta egy diplomata. Amikor megkérdezték a kormány szóvivőt, miért hazudták ezt, azt válaszolta: „Mert a lázadók azt hangsúlyozzák, hogy Bukavu milyen közel van már a fővároshoz.” Kabila lázadása alatt a dezinformáció kiválóan bevált, a FAZ embereit sokszor már az is menekülésre bírta, hogy elhíresztelték az ADLF érkezését. Most mindkét fél ezt a módszert alkalmazta.

Augusztus 13-án Kinshasa áram nélkül maradt, mert a lázadók Mataditól északra, a Kongó folyón elfoglalták az Inga duzzasztógátát, Afrika legnagyobb vízerőművét. Bár a kormányerők bekerítették őket, az áramot mégis sikerült kikapcsolniuk. Kabila embereinek Boma és Matadi kikötőjében is súlyos problémával kellett szembenéznük. Sok parancsnokuk menekült el a lázadók támadásának hírére, vezető nélkül hagyva Alsó-Kongó provincia székhelyét. Kabila több ex-FAZ tábornokot kért fel a felső vezetés megüresedett beosztásaiba, és erősítést küldött, ezeknek aztán sikerült biztosítaniuk a térséget, mivel a két kikötő kulcsfontosságú az ország élelmiszerellátása szempontjából. Teljesen lecserélte szövetségeseit. Most több afrikai állam küldött neki támogatást és segédcsapatokat Ruanda és Uganda ellen, többek között Zimbabwe, Csád, Angola és Szudán.²⁴⁹ Sok hutu katona átvált Kabila oldalára, akik még az 1994-

246 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 156-157. o.

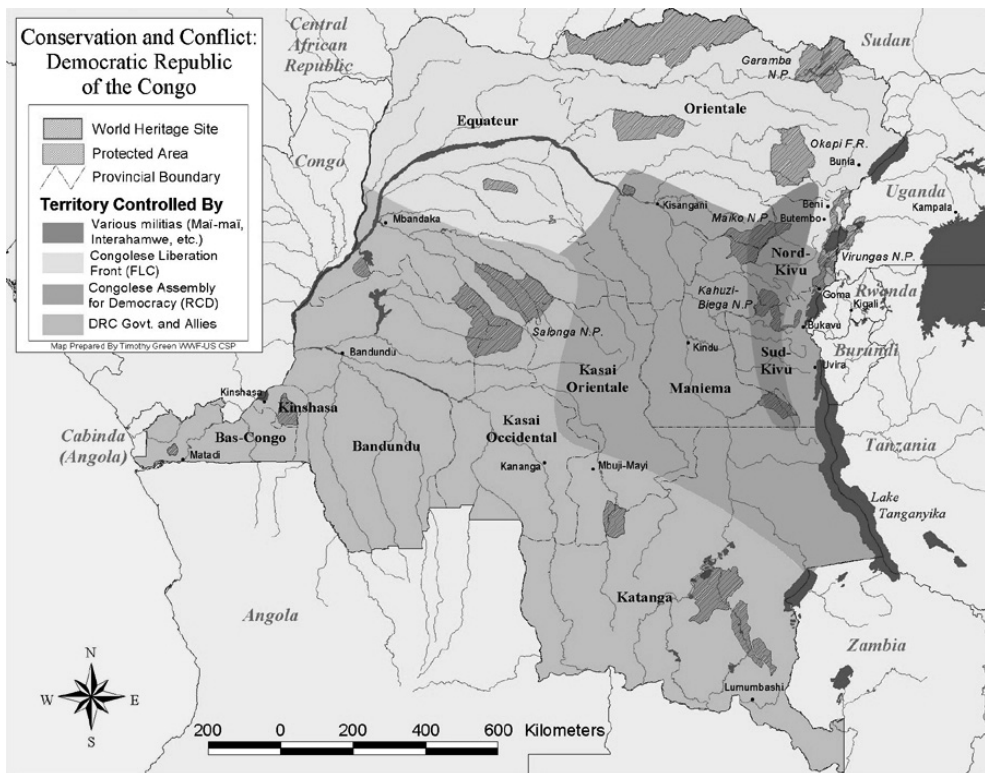
247 W. Martin James, Susan Herlin Broadhead: *Historical dictionary of Angola*, 78. o.

248 Szabó Loránd: *Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai*. 124-125.o.

249 Kevin C. Dunn: *Imagining the Congo: the international relations of identity*, 145. o. és Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: *Mercenaries: An African Security Dilemma*, 147. o

es tutszi tömegmészárlásokban vettek részt, és az óta kongói menekülttáborokban bujkáltak.²⁵⁰ A háború igen brutálissá és kegyetlenné vált, számos kivégzésre, lincselésre és kínzásra került sor. Bár 1998 decemberében Kofi Annannak sikerült egy tűzszüneti megállapodást kicsikarnia a tárgyaló felektől, azonban az akkor alakult MLC (Kongói Felszabadítási Mozgalom) nem ismerte el a megállapodást.²⁵¹ Jean Pierre Bemba, az MLC vezetője a harc folytatása mellett döntött, és 1999 márciusára a lázadók az ország harmadát uralták.²⁵² Kabila és Muszeveni aláírt egy békemegállapodás, ezt azonban senki nem tartotta be, mert nem voltak a kokrét időpontok és részletek rögzítve. Májusban Csád visszavonta Kabilának küldött csapatait. Az RCD-ben is szakadás történt, az egyik frakció békés megoldást szeretett volna találni, míg a másik folytatni akarta a harcot.

A következő térképen látható a Lusakai békekötés előtti helyzet:

Forrás: <http://www.worldwildlife.org/bsp/publications/africa/143/map.jpg>

250 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 187. o.

251 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 269. o, illetve Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 276. o.

252 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 156-157. o.

1999 júliusában Lusakában hat afrikai ország írt alá egyezményt a békéről²⁵³, azonban a harcok hamar kiújultak, mert a lázadó vezérek nem vettek részt a konferencián. Augusztusban Bemba is aláírta paktumot, a békefolyamatot azonban megszakította egy légitámadás, amiben ötszázán vesztették az életüket. Aztán Ruanda és Uganda is egymásnak esett. A két ország már korábban átértékelte háborús céljait. Ruanda addig szeretett volna harcolni, amíg az összes harcoló hutu gerillaalakulat feloszlik vagy megsemmisül, Uganda viszont már le akarta zárni a viszályt. A szakításhoz azonban inkább a gazdasági érdekek vezettek, továbbá az, hogy érdekszféráik átfedték egymást, ugyanis mindketten jelentős anyagi előnyökhöz juthattak a kelet-kongói területek megszállásával.²⁵⁴ Ruanda ásványkincsekben gazdag területet tartott megszállva az ország keleti részén, többek között arany és gyémánt áramlott hozzá. Ráadásul a világ nióbbium és tantál készletének jelentős hányada is ezen a területen van; a ritkafémek kitermelését a ruandaiak több nemzetközi céggel karöltve végzik kongói területen. Természetesen a politikai és katonai vezetésnek, beleértve Kagame vezérőrnagyot is, személyesen is vannak érdekeltségei az ilyen vállalatokban, mindazonáltal több cég a hadműveletek anyagi támogatásáért cserébe itt igen előnyös szerződésekhez jutott.²⁵⁵ Kivu tartomány kávéjának exportja is jövedelmező üzlet Ruandának, Ugandának. Uganda inkább északi területeket foglalt el, sőt, már egy új tartományt is létrehozott magának Kibalelturi néven. A provincia kormányzója James Kazini, az ugandai hadsereg főparancsnoka lett. Így aztán a gazdasági érdekek szinte lehetetlenné teszik a régióban a kormány centralizációs törekvéseit.

1999. augusztus 31-én végre minden harcoló fél és a lázadó vezérek is aláírták a békeszerződést, és ugyanebben az évben, 1999. november 30-án az ENSZ Biztonsági Tanács határozatot hozott (1279.) az ún. MONUC-misszió indításáról, amelynek megbízatása eredetileg 2009. december 31-ig szólt.²⁵⁶ Novemberben azonban az MLC és az RCD Wamba vezette szárnya ismét felvette a harcot, mert Kabila nem tartotta be a megállapodást, csak erőt gyűjtött. Helikoptereket és nehézfegyvereket is bevetve a Zimbabweből érkező segédcsapatokkal összhangban próbálta a lázadók vonalait elvágni.²⁵⁷

2000 januárjában a Kongó folyó mentén, a Bemba vonalai elleni támadás során 200 kongói katona esett el a rohamban. Az vállalkozás sikertelen volt, és hamar összeomlott.²⁵⁸ Ráadásul etnikai ellentétek is fellángoltak az RCD ellenőrizte területen az iturima, hema és lendu törzsek között, fél év alatt 5000 ember életét követelve, és további 15.000 kényszerült elmene-külni otthonából. 2000. június elsején Kisanganiban ugandai és ruandai katonák csaptak össze, az ütközetnek csak a civil lakosság köréből 250 áldozata volt. A város legfontosabb épületeit, köztük a katedrális, a harcok során lerombolták.

2001. január 16-án Kabilát meggyilkolták.²⁵⁹ A tettes az egyik testőre volt, aki egy heves vita után a tábornoki kar jelenlétében lőtt Kabilára, miután az dühében kirúgta főtisztjeit és testőreit. A kormány tagjai azonban tagadták, hogy puccsot követtek volna el, sőt, egy ideig

253 Fage: Afrika története: 462.o.

254 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 40-41. o.

255 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 113-117. o.

256 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 269. o. és Herbert F. Weiss: War and peace in the Democratic Republic of the Congo, 19-22. o.

257 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 172. o.

258 Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, 317. o.

259 Fage: Afrika története: 462.o.

azt is tagadták, hogy Kabila az életét vesztette. A bejelentés szerint csak egy szerencsétlen vita volt, ami erőszakká fajult, pedig ezzel ellentétben még aznap félórás erős tűzharc zaja hallatszott ki az elnöki palotából. A katonai felső vezetés valószínűleg azért távolította el Kabilát, mert ő volt a lázadókkal folytatandó tárgyalás akadálya.

A kongói és a vele szövetséges zimbabwei és angolai hadsereg sorra szenvedett vereséget Katangában és Kivuban a ruandaiaktól, az Egyenlítői tartományban pedig az ugandaiak által támogatott MLC-től. A merényletet valószínűleg Uganda és az Egyesült Államok is támogatták. A gyilkosságra egy, a 30 afrikai ország vezetőinek részvételével tartott Francia-Afrikai Csúcs-találkozó előtt került sor, melynek célja a francia politika reklámozása és az USA befolyásának csökkentése volt. Itt Kabila nagy valószínűséggel találkozhatott volna a háborújához támogatókat, esetleg még a franciákat is megnyerhette volna. Az államfő utóda saját fia, Joseph Kabila lett, aki idáig a hadsereg főparancsnoka volt. Joseph Kabilát 2001. január 26-án iktatták be.²⁶⁰

De ezeket a fejleményeket Mobutu már nem érthette meg. Togoban Gnassingbe Eyadema diktátor szívesen fogadta régi barátját, aki egy ideig az elnöki palotában lakott, de a togoi ellenzék szerint szegény volt az ex-diktátort segíteni. Jelenléte egyre kellemetlenebb lett Eyademanak, ezért Mobutu feleségével és 56 fős kíséretével 1997. május 23-án a togoi elnöki géppel Marokkóba repült. Rabatban II. Hasszán király a rendelkezésére bocsátotta az uralkodói luxusautókat, és rendőri kíséretet is biztosított konvojához. Mobutunak két palotája is volt Marokkóban: egy Mohamediában, egy pedig Marakesben. Talán tovább szeretett volna még utazni Franciaországba, azonban erre már nem került sor. Júliusban a rabati katonai kórházba került és 1997. szeptember 7-én az esti órákban az előrehaladott prosztataráktól szenvedő Mobutu meghalt. Személyében Afrika akkori leghosszabb ideig uralkodó diktátora hagyta el a világot.²⁶¹ (Azóta Gnassingbé Eyadéma, a togoi diktátor megdöntötte kétes értékű rekordját, ő 1967-2005-ig, haláláig maradt hatalmon, mintegy 38 évig.)

JOSEPH KABILA ÉS AZ ÚJ TÍPUSÚ POLITIZÁLÁS

Az ifjabb Kabila politikáját mindenekelőtt a változás szükségessége és a békefolyamat felgyorsítása határozza meg. Országának újra megnyerte a nyugati (különösen a francia), sőt a kínai tőkések, és 2002-től aktív párbeszédet folytat a környező országokkal.²⁶² A 2002. december 17-ei pretóriai egyezmény elindította a békefolyamatot. ²⁶³2003 nyarán a harcoló felek békeszerződést kötöttek, és elkezdték a külföldi csapatokat kivonni az országból. A konfliktus 1998 óta - a becslések szerint - több mint 3 300 000 ember életét követelte, s a legtöbben a járványok vagy az éhezés miatt haltak meg. Júliusban létrejött a „nemzeti egységkormány”, amely magában foglalta Kabila kormányát, több lázadó tömörülést, civil szervezeteket és a demokratikus ellenzéket is. Kabila a megállapodás értelmében a választásokig, mint „az átmeneti kormány feje” vezeti az országot, azonban négy alelnöke²⁶⁴ volt,

260 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 270-271. o.

261 <http://www.cnn.com/WORD/9709/07/mobutu.wrap/> Letöltés ideje: 2009. 11. 11)

262 Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, 177-178. o.

263 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 170-171. o.

264 Strategic Survey (2004, Oxford University Press, London) 2003/2004; 302.o.; Yerodia Abdoulaye, aki Kabila embere, Jean-Pierre Bemba, az MLC elnöke, Azarias Ruberva, az RCD-Goma frakcióból és Arthur Zahidi N'goma a polgári ellenzék képviselője.

közülük kettő korábbi ellenfelei közül, akik még a polgárháborúban lázadó csoportokat vezettek. A 60 miniszteri és a 620 parlamenti képviselői helyen tucatnyi frakció osztozott. A gyenge, megosztott központi kormány hatalma a több mint ezer kilométer széles országban nem ért el minden területre. A közlekedés régebben sem volt tökéletes, most, a háború után szinte kizárólag a Kongó folyó biztosít összeköttetést, ám az is csak szakaszosan hajózható. Sokhelyütt a helyi milíciák gyakorolják a tényleges hatalmat. Kongóban becslések szerint 330 000 ember él katonáskodásból Kabila vagy valamelyik hadúr szolgálatában. Ugyanakkor ebből a létszámból a kormányerők mintegy 100 000 főt tesznek ki (lásd később hadsereggel foglalkozó fejezetben). Számos lázadó egységet integráltak a hadseregbe, ugyanakkor nem mindegyikük fogadta el ezt a helyzetet. A békefenntartók sok esetben tehetetlennek bizonyulnak a gerilla-hadviseléssel szemben, és a lázadó csoportok több emberüket meg is ölték. Az, hogy a „kéksisakosok” nem tudnak erélyesen fellépni, csak csökkenti presztízsüket, és a felkelőket további támadásokra bátorítja.²⁶⁵

2003-ban az ENSZ égisze alatt főleg francia (900 fő), 350 német, illetve kisebb brit és belga erők részvételével (összesen 1800 fő) indították meg az „Artemisz”- (vagy francia kódneve szerint „Mamba Noir” - „Fekete Mamba”) hadműveletet.²⁶⁶ Az „Artemisz” volt az első EU-hadművelet, ami NATO hadi eszközöket és kapacitásokat használt fel, és az első, amire Európán kívül került sor.²⁶⁷ A hadművelet célja Bunia város körzetében a lendu és a hema etnikumok harcának felszámolása volt, az itt állomásozó MONUC-erők ugyanis tehetetlennek bizonyultak.²⁶⁸ A város Ituri tartományban, Kongó északkeleti részén található.²⁶⁹ Ituriban előtte csak pakisztáni, uruguayi, bangladesi és nepáli békefenntartók állomásoztak. A franciák nagy előnye volt a technikai háttérrel kívül az is, hogy közvetlenül beszélhettek a helyiekkel, hiszen a nagy részük valamelyest beszél franciául. Ez segítségükre volt abban is, hogy hírszerző hálózatot építsenek ki. A pakisztáni, bangladesi stb. „kéksisakosok” nem tudtak túl jó kapcsolatot kiépíteni a helyiekkel, a bizalom és az információ hiánya sok esetben tehetetlenségre kárhoztatta őket, más esetekben hiányzott a hajlandóság is. A nyugati csapatok megérkezése (2003. 06. 12.) stabilizálta a helyzetet, de azok távozásával (2003. 09. 01.) újból kirobbant vagy inkább folytatódott a konfliktus.

A következő térképen az Artemisz művelet idején meglévő helyzet látható:

265 Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 272-273. o.

266 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 202. o.

267 Szabó Loránd: Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai. In.: Külügyi Szemle, 2008., 4. szám, 128.o.

268 Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, 201. o.

269 New York Times: Latest Peace Hopes Thwarted on Africa's Battlefields, 2003.06.25.

2004. március 28-án Kinshasában valószínűleg puccskísérletre került sor, de az információk hitelessége megkérdőjelezhető. Azt a lehetőséget sem lehet kizárni, hogy kifizetetlen és elégedetlen katonák próbáltak riadalmat kelteni. Négy katonai támaszpontot, két rádióadót és a televízió épületét támadták meg a fegyveresek, sőt, az elnöki palotára is tüzet nyitottak; de hivatalos források szerint az elnök élete nem forgott veszélyben.²⁷⁰ Két kormánykatonára esett, a fegyveresek egy részét sikerült letartóztatni. A lázadók egy része korábban Mobutut szolgáltatta a FAZ-ban.

2004 júniusának elején a Kivu tartományban található Bukavut foglalták el a lázadók. A város egyhetes küzdelem után, június 2-án esett el. Laurent Nkunda dandártábornok és Jules Matebesi ezredes, az RCD egykori tisztjei milíciájukkal azt akarták megtorolni, hogy a környék banyamulengéit a kormányerők folyamatosan zaklatták. A kiújuló küzdelmek során Laurent Nkunda hadúr vezetésével a tutszi lázadók megalapították saját milíciájukat, a CNDP-t (National Congress for the Defense of the People).²⁷¹ Nkunda és Matebesi egységét korábban integrálták a hadseregbe - a békeszerződés értelmében -, a tisztek azonban nem voltak hajlandók sokáig ebben a feladatban tetszelegni. A hónap végére sikerült Nkundával meg egyezni, s a fegyveresek elhagyták a települést. A csatározásokba viszont aktívan nem avatkozott be a Bukavuban állomásozó ezerfős MONUC-kontingens. Az összecsapásoknak mintegy 100 halálos áldozata volt, többségében civil.

A június 11-ére virradó éjszaka Kinshasában ismét puccskísérlet zajlott le. Ezúttal az elnöki gárda őrnagya - Eric Lenge, Kabila korábbi bizalmasa - vezette embereit az állami rádió épületébe, ahol bejelentették a hatalomátvételt, s ezután a villamos művek központjában megpróbálták lekapcsolni a főváros áramellátását.²⁷² A puccsistákat azonban rövid tűzharc után sikerült lefegyverezni és elfogni, bár Lenge őrnagy el tudott szökni. A hatalomátvételi kísérlet olyan csendes volt, hogy a helyiek egy jó része szerint csak egy „megjátszott színjátékról” volt szó, ami „űrügként” szolgálhat Kabilának a 2005-ben esedékes választások elhalasztására. Lenge eredetileg Kabila testőrségét vezette, s amennyiben valóban el akarta távolítani őt, felmerül a kérdés, miért nem lőtte le „egyszerűen”. Valószínűleg megtehetette volna, ha tényleg az lett volna a célja, így ellenben a politikai sakkhúzás hitelét veszítette.

2005 tavaszán egy kisebb gerillaszervezetet, a FAPC-ot (Kongó Nép Fegyveres Erői) sikerült a kormánynak leszerelni, de még mindig több tízezer fegyveres gerilla tevékenykedik Kongóban. A többi milícia vagy elkövetett háborús bűntettei miatt, vagy a hatalomhoz való ragaszkodás, esetleg a riválisaival és a kormánnyal szembeni teljes bizalmatlanság miatt nem hajlandó még csak tárgyalni sem a demilitarizációról.²⁷³

2006 tavaszán végül megtartották a választásokat, melyet - nem túl meglepő módon - Kabila nyert meg Jean-Pierre Bembéval szemben.²⁷⁴

Nkunda CNDP-je a bukavui fiaskó miatt nem adta fel a küzdelmet. Legutóbbi, már-már humanitárius válságot eredményező fegyveres összecsapásuk a kormányerőkkel 2008 augusztusában indult, s novemberben volt a legintenzívebb. Az ún. gomai harcok Észak-Kivu tarto-

270 <http://www.nytimes.com/2004/03/29/international/africa/29CONG.html> (Letöltés ideje: 2009. 11. 11)

271 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 100-101. o.

272 <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A37521-2004Jun12.html> (Letöltés ideje: 2009. 11. 11)

273 Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, 243. o.

274 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 75. o. és Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 35. o.

mányában²⁷⁵ kezdődtek meg, s a konfliktus igencsak kiszélesedett azáltal, hogy az USA által is támogatott Ruanda is belekeveredett az összecsapásokba. A kiújuló harcok jelzője (gamai) egyébként a Nkunda-féle csoport – később megvalósult – célkitűzésből, ti. Goma város elfoglalásából származik. Az arany-, réz- és ónlelőhelyekben gazdag város felé nyomuló tutszi felkelők elől kivonult a Kongói Demokratikus Köztársaság katonai ereje, Kabila elnök nem volt hajlandó tárgyalni a CNDP-vezetővel, a tartományközpont elfoglalását pedig a MONUC sem tudta megakadályozni.

A kongói válság kétségkívül legnagyobb vesztese a civil lakosság: 250.000 ember kényszerült lakhelyének elhagyására, közülük 40.000-en a szomszédos Ugandába menekültek. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a menekülők nagy száma miatt lezárták az Uganda-Kongó határvonalat. A menekülttáborokban összezsúfolódtak körében pusztít a kolerajárvány, a harcok és a rossz infrastruktúra miatt a nemzetközi segélyszállítmányok nehezen érkeznek a térségbe, közel 180.000-en maradtak ivóvíz és áram nélkül. A harcokban általános jelenség a gyermekkatonák alkalmazása (mindkét oldalon). Ban Ki Moon, ENSZ-főtitkár nyilatkozatban is elismerte, hogy Kongóban humanitárius válság van.²⁷⁶

A harcokban kimerülő felekre természetes, hogy igyekeznek hatást gyakorolni a nemzetközi szervezetek. Az ENSZ nyomására Nkunda aláírta a Biztonsági Tanács Tűzszüneti Egyezményét (2008. január), amely betartásának felülvizsgálatára az ENSZ 2008. november 20-án 3085 fős kontingenst küldött ki Észak-Kivuba. A harcok azonban továbbra sem ülték el, a tűzszünetet 2008 augusztusában felrúgták, ugyanakkor kedvező hír, hogy a ruandai és a kongói hadsereg együttműködésének köszönhetően 2009. január 22-én elfogták és letartóztatták Laurent Nkundát. A hadúrról azóta sem tudni, pontosan hol van, sem azt, mi történik vele. A CNDP honlapján mindössze annyi olvasható, hogy vezérik biztonságban van valahol Ruandában, de közel egy éve nem tudnak róla biztosat.²⁷⁷ A humanitárius válság tehát folytatódik, számítások szerint 2007 óta 350.000-en kényszerültek elhagyni otthonukat a kivui térségben, és ez a szám folyamatosan növekszik.²⁷⁸

Egy 2009. decemberi ENSZ-jelentés Kivu mellett Orientale tartományt említi, mint a másik legveszélyesebb zónát. E területen 2008 májusa és 2009 júniusa között csaknem 1200 civil lakos veszítette életét az Ugandából betörő LRA (Lord Resistance Army, azaz az Úr Ellenállási Hadserege) sorozatos inzultációi miatt.²⁷⁹ A Dungu, Faradje, Watsa, Niangara nevű falvakban (Haut-Uélé-körzet), valamint Ango és Poko településeken (Bas-Uélé-körzet) Joseph Kony parancsnoksága alatt megszorodott a különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságok és kínzások száma. Az ENSZ adatai alapján közel 100 embert késeltek meg, 1400 embert, köztük 630 gyermeket (fiúkat, lányokat egyaránt) erőszakkal raboltak el, és katonáskodásra kényszerítették őket.²⁸⁰ Az emberi jogi normákat teljességgel mellőző, szisztematikus támadások, illetve az LRA hírhedt módszerei (csönkítések, nők és lányok megerőszakolása és sokszor

275 http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapások_kongoban (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

276 <http://allafrica.com/stories/200903021779.html>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

277 Besenyő János: A kelet-kongói milíciák lefegyverzésének tapasztalatai, Szakmai Szemle, 2010/1. 192. o.

278 UNICEF: Humanitarian Action Report 2008 adatai alapján UNICEF, New York, 2008.

279 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 196. o.

280 <http://monuc.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=DW0xaYdLPc%3d&tabid=2615&mid=3853>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

szexuális rabszolgaságba kényszerítése) elől tömeges menekülés indult a térségből: számítások szerint 230.000 oriantale-i lakos hagyta el otthonát.

Az LRA legvéresebb mérsárlására 2008. december 25-én került sor, 1 nappal az után, hogy elindult a Lightning Thunder nevet viselő hadművelet. A hadműveletet más néven Garamba offenzívának is nevezték, hiszen célja az volt, hogy Uganda, Szudán és Kongó hadseregei közösen számolják fel az LRA rémuralmát a Garamba természetvédelmi övezetben, mely a 3 ország határvidékén fekszik.²⁸¹ A szövetségesek sikeresen megsemmisítették Kony főhadiszállását a „Szuahéli Táborn”, valamint - saját becslésük szerint- a lázadók 70%-át. Azonban az LRA igen nagy túlélője az ilyen konfliktusoknak, az összevont támadás után szóvivőjük mindhárom államot bosszúhadjáratral fenyegette meg. A lázadók a karácsonyt ünneplő Faradje városbeli lakosokra támadtak, legkevesebb 147 ember vesztette életét. Nem ez volt az első eset, hogy karácsonykor indítottak támadást, Ugandában is bevett szokásuk volt az ünnepeket kihasználni. Ugyanebben az időben további 330 embert öltek meg Dorumában, Batandeban pedig 80 embert a templomba bezárva végeztek ki, amellett, hogy több száz civilt elraboltak.²⁸² A csoportos akciók januárban is tovább folytatódtak, ezért a MONUC Orientáléban állomásozó erőit megnövelték, napjainkban pedig egész Kongóban megkezdődött a helyi rendőri erők kiképzése. A válság megoldása azonban még évekig várthat magára, és félő, hogy a MONUC munkájánál sokkal határozottabb fellépésre lesz szükség.

A kilátástalanságot jelzi, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2009. december 23-án az 1906. számú határozatában a MONUC-misszió mandátumát meghosszabbította, így a tervek szerint 2010. május 31-ig maradnak kéksisakosok Kongóban. Továbbá a harcokban leginkább érintett észak-kivui térségbe látogatott a főtitkári különmegbízott Alan Doss személyében, aki tárgyalta a kivui tartományfőnökkel is a MONUC januárban indítandó újabb műveletéről („Amani Leo”).²⁸³ Az Amani Leo a kivui területek civil lakosainak védelmét irányozza elő, összekapcsolva az egykori fegyveresek leszerelésével és demobilizációjával, valamint az állami hatóságok, intézmények munkájának újraindításával. Kiemelt célja, hogy a térségbe folyamatosan betörő ruandai hutu lázadók, az FDRL (az egykori interahamwe) csapatainak kezén lévő kulcsfontosságú területeket visszaszerezze.

BIZTONSÁGI HELYZET

2009-ben körülbelül 300 000 ezer civil vesztette életét a harcokban, a menekültek száma körülbelül 900 ezerre tehető. Jelentések szerint a legtöbb áldozat a hutuk vérengzésének következménye, de természetesen a kormányerők is jelentős szerepet vállaltak a vérontásokban. A hutuk minden bizonnyal azon ruandaiak voltak, akik 1994-ben szisztematikusan 800 ezer embert irtottak ki. A kongói hadsereg az ENSZ csapatok segítségével felvette a lázadók elleni harcot, de a hadműveletek eredménye erősen megkérdőjelezhető, mivel a nemzetközi békefenntartó erők létszáma meglehetősen csekély egy Nyugat-Európa nagyságú állam megfelelő ellenőrzéséhez.

Az ország biztonságának garantálását jelentős mértékben megakadályozza az egész társadalmat behálózó korrupció, amely természetesen a hadsereget sem kerüli el. Az ezredesek,

281 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7782649.stm> (Letöltés ideje: 2010.02.04.)

282 <http://monuc.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1042&ctl=Details&mid=1096&ItemID=6877;> (Letöltés ideje: 2010. 01. 24)

283 <http://allafrica.com/stories/201001191006.html>; (Letöltés ideje: 2010. január 24.)

tehát a főtisztek jó része, hadúrnak is számít, ez jócskán gátolja a csapatok közti együttműködést, hiszen mindenkinek más és más az érdeke. Egy 2009-es jelentés beszámolt a FARDC visszaéléseiről, ennek hatására a Human Rights Watch sürgette az ENSZ vezetését, hogy a nemzetközi békefenntartó erő addig ne segítse a kormány akcióit, amíg a kongói katonai vezetők a túlkapásokkal fel nem hagynak.²⁸⁴

Kevesen vannak tisztában azzal a ténnyel, hogy a modern történelem egyik legpusztítóbb háborúja zajlik a Kongói Demokratikus Köztársaságban. Az elmúlt tizenegy évben a harcokban 5 millióan veszítették életüket, és kilenc afrikai ország vett részt a kongói fegyveres összecsapásokban a kormányerők, illetve a lázadók oldalán.²⁸⁵ Bár az események részleteivel már megismertedtünk az előző fejezetben, röviden, összefüggéseiben is áttekinténénk, hogy érthetőbb legyen a helyzet:

A kilencvenes évek hozadéka még nem rakódott le. A régióban akkor kialakult helyzetet a mai napig nem rendezték megfelelően. Mobutu és Habyarimana, az egykori ruandai elnök tevékenysége még most is rányomja bélyegét Közép-Afrikára.²⁸⁶ Mobutu Sese Seko még rendet tartott Zairében. Félelemmel, elnyomással és szegénységgel fémjelzett rend volt ugyan, de legalább nem tombolt ez az embermilliók életét követelő, most már 14 éve tartó, időről-időre fellángoló kaotikus háború. Kongóban jelenleg nem csak a bányákért, az ásványkincsekért vagy a fakitermelésért folyik a küzdelem, bár a győztesek és vesztesek szempontjából természetesen ez sem elhanyagolható. Mégis vannak más, erősebb dimenziók. A biztonság, illetve annak hiánya Kigaliból nézve.

A tutszi és a hutu népek közötti konfliktus nyomja rá bélyegét egész Közép-Afrikára. Már az 1994-es ruandai népirtás, ennek a feszültségnek talán a legismertebb manifesztálódása előtt is „nemzetközi” problémahalmazról beszélhettek az elemzők, ám ezek az események olyan szellemet engedtek ki a palackból, amelyet Afrika egy nemzedék alatt képtelen lesz legyőzni. Hutuk és tutszik nemcsak Ruandában élnek, hanem az összes környező országban is.²⁸⁷ A gyarmatbirodalmak bukása óta Ruandában és Burundiban is számos alkalommal került sor etnikai villongásokra, mondhatni, ezen országok vezetői rendszeresen nyúltak az etnikai kérdésekhez akkor, ha a politikai feszültségek levezetéséről volt szó. Mintha ez valamiféle „szelep” lenne, ahol ki lehet engedni a gőzt. Sokan menekültek el, nőttek fel szülőföldjüktől távol, Ugandában vagy Kongóban, Tanzániában stb. Így 1994 áprilisa legfeljebb méreteiben jelentett újdonságot. Ám ezek az embertelen, események szinte népvándorlásszerű hullámokat idéztek elő. Ami a valódi problémát jelenti, az annak a 2, 2 millió hutu menekültnek az ügye, akik részt vettek a gyilkolásban. Miután Ruandában az RPF került hatalomra és leállította a vérengzéseket, a gyilkosok, cinkosok és azok családtagjai felkerekedtek, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti régiójában, a határ túloldalán keressenek menedéket, mert tartottak a lakosság és a tutszik jogos bosszújától.²⁸⁸ Ám az interahamwe emberei – közel 40 000-en menekültek Kongóba – nem elégedtek meg helyzetükkal, és mind a mai napig, ha tehetik, betörnek Ruandába, Burundiba, falvakat támadnak meg, hogy befejezhessék mindazt, ami 1994-ben nem sikerült: a tutszik teljes kiirtását. Ruanda többször is kérte Mobutu segítségét, ám ő nem volt képes kor-

284 Human Rights Watch: “You Will Be Punished” Attacks on Civilians in Eastern Congo, 132-133. o.

285 <http://www.nybooks.com/articles/23054#fn1/>; (Letöltés ideje: 2010. 01.19)

286 Szabó Loránd: Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai, 120.o.

287 Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, 16-17. o.

288 Georges Nzongola-Ntalaja: From Zaire to the Democratic Republic of the Congo, 8. o.

dában tartani a hutukat.²⁸⁹ Talán nem is állt szándékában, hisz mindig is Juvenal Habyarimana szövetségese volt.²⁹⁰ Habyarimana szerepe a népiertásban homályos, hiszen épp az ellene elkövetett merénylet miatt indult meg a hajsza, és bár erősen valószínűsíthető, hogy az előkészítésben oroszlánrésze volt, és sokan egyetértenek azzal a feltevessel is, hogy a gépét hutu szélsőségesek lötték le ezzel biztosítva a „casus belli”-t saját kisebbségük legyilkolásához. Így nem meglepő, hogy Mobutu – aki diktátortársa hamvait még a legnagyobb káosz közepette is kimentette - nem sietett az országa keleti felén menekültstátuszt élvező gyilkosok megfékezésére. Az már annál meglepőbb, hogy a kis Ruanda Ugandával karöltve megtette ezt, mégpedig nem is akárhogyan. A ruandai és az ugandai – és kisebb mértékben az angolai - hadsereg által támogatott lázadók végül győzedelmeskedtek, és megdöntötték az akkor már halálosan beteg Mobutu Zairéjét. A rothadó önkényuralmi rendszer recsege-ropogva omlott össze, hogy demokráciának hazudott diktatúrájának adja át a helyét, s Ruanda segítségével Laurent Kabila legyen az ország új erős embere. Ám a történet csak most kezd bonyolódni. Ugyanis Kabila képtelen volt biztosítani a keleti határokat, túlságosan lefoglalták az óriási ország politikai gondjai. Kinshasából már nem tűnt olyan égetően fontosnak a keleti határ és a hutuk. Bár Ruanda megpróbálta saját kezébe venni az ügyek rendezését, és mintegy 50 000 hutu menekült „nyom nélkül eltűnt”, ám az igazán veszélyes, felfegyverkezett hutuk messze nyugatra vándoroltak Kagame tábornok bosszúálló keze elől. Kigali lényegében ezért volt kénytelen egy újabb gerillaháborút indítani Kabila ellen is.²⁹¹

Ruandában a tutszi hadsereg jelentős segítséget nyújtott a CNDP lázadó csoportnak mind technikai mind humán erőforrásokkal, és ezt az állam elnöke, Paul Kagame nyíltan vállalta is, hisz a Ruandai Felszabadítás Demokratikus Erőinek (FDLR) hutu milíciái állandó veszélyt jelentenek a ruandai kormányra nézve. Joseph Kabila kongói elnök és Paul Kagame szerződést kötött, hogy a ruandai reguláris erők, amennyiben az FDLR elleni harc indokolja, bevonulhatnak az ország területére. Az ottani ENSZ megfigyelők azonban sejtetni engedték, hogy a hutu milíciák már régóta nem jelentenek olyan nagy veszélyt, ami tartósan indokolná Kongóban a ruandai jelenlétet, Ruandának nyilván gazdasági érdekei is vannak.

Laurent Nkundának azonban egyre rosszabb lett a híre, nevéhez falvak felégetése, tömeggyilkosságok, tömeges nemi erőszak és százezres menekültáradat kapcsolható, így nem meglepő, hogy Kagame végül szakított vele, és 2009-ben a kongói és a ruandai hadsereg egy közös offenzíva keretében támadta a CNDP állásait. Ezen felül Nkundát - miután visszatért véres hadjárataról -, 2009. január 22-én Kagame parancsára letartóztatták ugyan, de a ruandai elnök nem volt hajlandó elárulni, hogy a vérontásokért felelős tábornokot jelenleg hol tartják fogva – ha még egyáltalán fogoly.²⁹²

Az országban kialakult kaotikus állapotok miatt havonta kb. 45000 ember veszítette életét; a meggyilkoltaknak több mint fele 5 éven aluli gyermek volt, ezen felül kb. 200000 nőt erőszakoltak meg.²⁹³ 2004 óta becslések szerint 2,7 millió ember halt meg annak ellenére, hogy ekkor már elvileg „békeidő” volt.

Egy felmérés szerint 2009-ben, a konfliktusokban kongói lakosok 76%-a volt érintett vala-

289 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 78-79. o.

290 Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, 267. o.

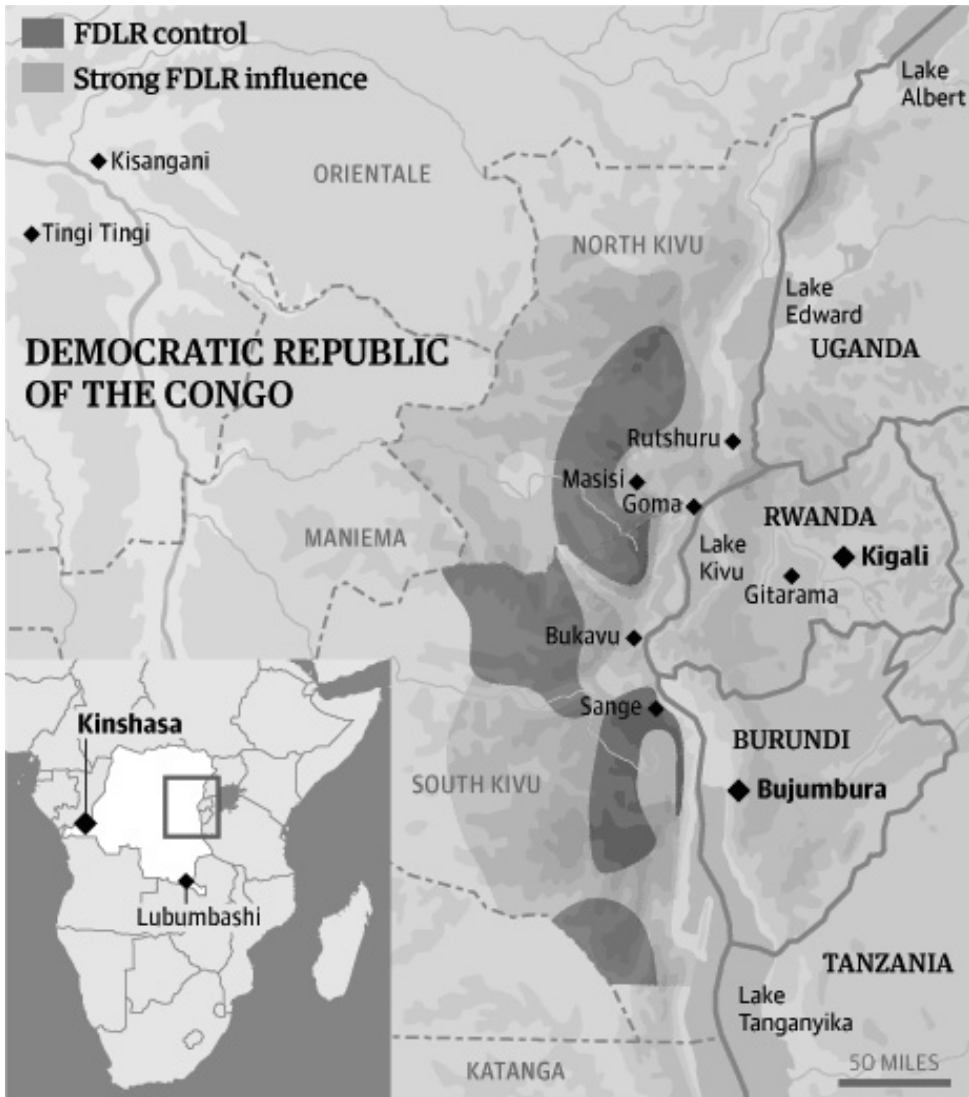
291 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 74. o.

292 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7846339.stm> (Letöltés ideje: 2010. 01.19)

293 <http://www.raisehopeforcongo.org/abcs> (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

milyen mértékben; olyan, akinek közvetlen hozzátartozója, barátja, azok rokonai, távoli ismerőse sebesült meg vagy hunyt el a harcok során.²⁹⁴

A következő térképen az FDLR által ellenőrzött területek láthatóak:

Forrás: http://static.guim.co.uk/sys-images/Guardian/Pix/maps_and_graphs/2008/05/15/CongoMap.gif

294 Democratic Republic of the Congo Opinion Survey, 2009 by Sonda Ipsos and ICRC.
[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/views-from-field-report-240609/\\$File/Our-World-Views-from-DRC-I-ICRC.pdf/](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/views-from-field-report-240609/$File/Our-World-Views-from-DRC-I-ICRC.pdf/); (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

ÁLTALÁNOS BIZTONSÁGI KÉRDÉSEK ÉS A KONGÓI HADSEREG

KONGÓ HADEREJÉRŐL ÁLTALÁNOSAN

A Kongói Demokratikus Köztársaság hadserege legalább annyira sokszínű, mint maga az ország etnikai, vallási arculata. A fegyveres erőiben találunk kombattánsokat, népfelkelőket, zsoldosokat, ezen túlmenően egy érdekes, Afrikában mégis már-már megszokott jelenséggel is szembesülünk: a gyerekkatonaság intézményével.

Az állam a GDP-jének 2,5%-át, körülbelül 85 millió dollárt költ évente védelmi kiadásokra, a világ ranglistáján ezzel a 62.-nek számít, amellet a világ második legszegényebb országáról van szó.¹

A kongói haderő három haderőnemből áll, ezek:

- a szárazföldi Armed Forces of the Democratic Republic of the Congo (Forces d'Armees de la Republique Democratique du Congo, FARDC²);
- a haditengerészet, azaz a National Navy (La Marine Nationale),
- a légierő, Congolese Air Force (Force Aérienne Congolaise, FAC).

Az összhaderő létszáma 110.000 – 120.000 főre tehető, de a kormányerők reguláris csapatai mellett sok, főként vidéki paramilitáris csoport, milícia is tevékenykedik. Ezen kívül van még egy kis létszámú különleges erő is, amelyet Köztársasági Gárda néven említünk, illetve rendvédelmi szervnek a Kongói Nemzeti Rendőrség (National Congolese Police) tekinthető, amely nem képezi a fegyveres erők részét, attól külön áll. Az ENSZ, az Európai Unió, illetve az ország bilaterális partnerei – Angola, Dél-afrikai Köztársaság, Belgium – megpróbálnak létrehozni egy olyan életképes haderőt, amely valóban képes garantálni az ország stabilitását és biztonságát.³ Azonban a folyamat meglehetősen vontatottan halad, a korrupció, a kormány gyengesége kevés támogatást biztosít egy effektív haderő létrehozására.

A kongói haderő szerkezete:

2008 novembere óta Didier Etumba tábornok a kongói reguláris erők főparancsnoka, a vezérkar főnöke. Az ő elképzelései alapján hajtották végre a Kimia II és a Rudia II fedőnevű hadműveleteket is a CNDP, illetve az LRA ellen.⁴

I. Szárazföldi haderő:⁵

- Körülbelül 65 000 aktív katona
- 1 gépesített dandár,
- 14 gyalogdandár (általában egy-egy dandár egy-egy katonai körzetben).
- Különleges erők: 1 dandár.
- Elnöki gárda: 1 dandár.

1 The Military Balance 2009. The International Institute for Strategic Studies, London, 2009., 297.o.

2 Kongói Demokratikus Köztársaság Fegyveres Erői

3 Johnston, Ian (szerk.): Annual Review of Global Peace Operations 2007. Center for International Cooperation – Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 2007; 62.o.

4 <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/DRC%20S%202009%20472.pdf> (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

5 Military Balance 2007. 266.o.

*Harckocsik és páncélozott-szállító harcjárművek*⁶

A kongói hadsereg által használt főbb harckocsik a Type-59 (kínai) közepes harckocsi, a Type-62 (kínai) könnyű harckocsi, a T-55 közepes harckocsi, az M-113 amerikai kételtű, lánc-talpas páncélozott-szállító harcjármű és a Type-63 kínai gyártmányú, kételtű könnyű harckocsi.

A szovjet licenc alapján gyártott kínai harckocsikról általában elmondható, hogy átlagos magasságuk kisebb, mint a nyugati típusú harckocsiké, ezáltal kis célfelületet nyújtanak, páncélatuk (kivéve a T-62-est) kielégítő, ellenáll a kézi páncéltörő fegyvereknek – szemből az RPG-7 páncéltörő gránátok sem tudnak komolyabb kárt okozni bennük. Ezen felül nagy a tűzerjük, a maximális hatótávolságuk; terepjáró képességük megfelelő, kezelésük nem igényel komolyabb szakértelmet (a T-80-as harckocsi generációig gyakorlatilag az összes szovjet páncélos egyszerűen kezelhető). Ennek tudatában elmondható, hogy ezek a harckocsik az ilyen afrikai országok számára kiváló harceszközök, és kellő felkészültség mellett a kongói reguláris erők (FARDC) hatékonyan fel tudnak lépni a lázadó csapatok ellen, a gyalogság támogatására is teljes mértékben alkalmasak. Az M-113-as páncélozott-szállító harcjárművön kívül találunk még elvéve Casspir, M-3 Panhard, TH-390 Fahd and Wolf Turbo 2 típusú harcjárműveket is.

Felderítő harcjárművek:

A kongói hadsereg által használt fontosabb felderítő harcjárművek az AML-60 (francia gyártmányú könnyű-páncélozott harcjármű) és a az AML-90 (francia könnyű-páncélozott harcjármű). Ezek a harcjárművek kiválóan alkalmasak a gyalogság tűzcsapásokkal történő támogatására, tömegükből adódik, hogy szállító helikopterekkel könnyen eljuttathatók az ország bármely területére. Nem utolsó szempont az afrikai útviszonyokhoz való adaptálásuk, hiszen könnyebben elmennek a rosszabb utakon is, kisebb teherbírású híd is elegendő nekik, mégis megfelelő tűzerővel rendelkeznek.

Tüzérség:

Körülbelül 100 darab tábori ágyúval bír a kongói reguláris haderő, találunk régebbi típusú amerikai M-116, kínai Type 59, Type 60, továbbá szovjet D-30, D-44 tüzérségi eszközöket, valamint rendelkezésükre áll még 30 darab BM-21-es rakétavető is. Harci alkalmazásuk lehetősége korlátozott, leginkább a BM-21-es rakéta-sorozatvetőket használják a fegyveres konfliktusok során, ugyanis ezek szállításához nem kell külön vontató jármű. Aknavetőket találunk 81 mm-es, 107 mm-es, illetve 120 mm-es tűztámogató eszközöket, előfordulásukat tekintve ezek sokkal gyakoribbak, mint a tábori ágyúk, a lázadók is előszeretettel alkalmazzák őket rajtaütéseik során. Légvédelemre Type 81 típusú légvédelmi rakétarendszereket – ezek többnyire modern típusok -, illetve 9K32 Strela-2 (SA-7 Grail) vállról indítható rakétákat használnak.⁷

Kézi fegyverek:

A kongói reguláris erőknél az M-16 amerikai és az AK-47 szovjet (orosz) gépkarabély és azok különböző változatai találhatók meg, kézi páncéltörő fegyverként pedig az RPG-7 típusú gránátvetőket használják. A különböző lázadó csoportoknál természetesen ezen fegyverek is megtalálhatók, meg minden olyan, amihez a nemzetközi fegyvercsempészet jóvoltából hozzájuthatnak: izraeli UZI-hoz, nyugat-német HK33-hoz, francia FAMAS-hoz, német G 36-hoz és a belga FN FAL-hoz. A lázadók ezen felül a sikeres lesállítás-rajtaütések után minden olyan fegyvert összeszednek, és később alkalmaznak is, ami használható állapotban maradt, ez mindenképpen a gerilla taktikára utal.

6 Military Balance 2006. 266.o.

7 Military Balance 2007.; 266.o.

Köztársasági Gárda (Republican Guard):

A hagyományos kongói reguláris erők mellett találunk még egy Köztársasági Gárda névvel jelzett, közvetlen a kongói elnök, Joseph Kabila irányítása alatt működő fegyveres erőt, egyfajta magánhadsereget, amelyet gyakran úgy is említenek, mint a „Különleges Elnöki Biztonsági Csoport” (Special Presidential Security Group = GSSP). Ezen csapatok tevékenysége már nem a FARDC vezetőinek hatáskörébe tartozik, cselekedeteikért a mindenkori államfő vállal felelősséget. Kabila saját védelmének biztosításán túl leginkább a kulcsfontosságú repülőterek védelmére alkalmazza különleges egységét, és gyakori, hogy ezek a csapatok egyszerűen képtelenek együttműködni az ENSZ MONUC erőivel.⁸ A Gárda létszáma bizonytalan, körülbelül 10-15 ezer főre tehető, bár a 2007-ben történt haderőcsökkentés óta elvileg csökkent ez a létszám is. A felmérés szerint azonban ezek az erők csak a hadsereg kötelékébe lettek beolvasztva, ugyanis az ország fővárosában, Kinshasában is az egyik kormányerő zászlóaljának fele a „Különleges Elnöki Biztonsági Csoport” állományából lett áthelyezve.⁹

II. Légierő:

Minden katonai repülőgép a kongói légierőnek van alárendelve, más haderőnemeknek nincs külön légierője, ahogy például van az USA haditengerészetének. A „Jane’s World Air Forces” szerint a kongói légierőnek körülbelül 1800 fő az állománya, amely két csoportra van osztva. A parancsnokság öt repülőosztályt és kilenc századot irányít, amelyek közül nem mindegyik harcképes. Az első repülőcsoport, 5 század, Kinshasában, az ország fővárosában állomásozik, itt összekötő, kiképző és logisztikai feladatokat látnak el. A második taktikai csoport, 4 század, Kaminában diszlokál, a csapatok szállítása és a harci tevékenységek végrehajtása a feladata. Különböző katonai magánvállalatok segítik repülőikkel a kongói légierőt a felderítésben, általában egylégcsavaros kis repülőgépekkel. Mint a többi haderőnem, úgy a kongói sem képes maradéktalanul teljesíteni a rábízott feladatokat, kiképzésbeli hiányosságok tapasztalhatók, nem megfelelő a műszaki háttér, az országban minden szinte megjelenő korrupció itt is lehetlenné teszi a hatékony munkavégzést.¹⁰

Alkalmazott harci repülőgépek, szállítóhelikopterek: (csak a működőképeselek száma)¹¹

2 db MIG-23 (NATO kódneve: Flogger), 4 db SU-25 (NATO kódneve: Frogfoot), 6 db MI-24 Hind harci helikopter, 1 db MI-26 Halo szállítóhelikopter és 1 db MI 8 szállítóhelikopter.

Haditengerészet:

Egy felmérés szerint a kongói haditengerészet 4 parancsnokságra van felosztva: Matadiban, Kinshasában, Kalemieben és Govuban diszlokálnak. A 2007-es Military Balance szerint van egy ötödik is, Bomában.¹² Körülbelül ezren szolgálnak a kongói haditengerészetben, 8 járőrhajóval rendelkeznek, amelyből 1 üzemképes. A kongói haditengerészet a többi haderőnemhez hasonlóan, óriási hiányosságokkal küszködik, technikájuk elavult, a haderő problémái itt tűnnek ki leginkább.¹³

8 <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR62/001/2007/en/bc0c5b7e-d3c4-11dd-8743-d305be-a2b2c7/afr620012007en.pdf>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

9 http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/central_africa/104_security_sector_reform_in_the_congo.pdf (Letöltés ideje: 2010. 01. 27)

10 Jane’s World Air Forces. Issue 25, 2007; 134-135.o.

11 Military Balance 2007; 271.o.

12 Military Balance 2007.; 267.o.

13 Jane’s Fighting Ships Vol. 110, 2007-2008; 163.o.

Összegzés

A Kongói Demokratikus Köztársaság hadereje jelentős fejlesztésre szorul, haditechnikájuk nagy része elavult orosz (szovjet), illetve kínai típusokból áll; a haderő szerkezetében ugyancsak jelentős reformokra lenne szükség. Először fel kell számolni a korrupciót, valóban együttműködésre kellene lépniük az ottani ENSZ és EU békefenntartó, tanácsadó erőkkel, illetve személyekkel, betartani a nemzetközi-, illetve a hadijog szabályait, tiszteletben tartani az alapvető emberi jogokat. Mindezek nélkül lehetetlen az eredményes békefenntartás, az ország modernizációja, továbbra is szegénységben marad, a bűn és a korrupció továbbra is behálózta azt. A lázadó csapatok legyőzéséhez jelentős nemzetközi összefogás kell mind regionálisan, mind globálisan, de amíg a kormányerők is jelentős visszaéléseket követnek el, mindaddig ez csak illúzió marad, semmi más.

A MONUC-misszió

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1999. november 30-án indított MONUC (United Nations Observer Mission in the Democratic Republic of the Congo) az ENSZ megfigyelő missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban, melynek eredeti megbízatása az ENSZ BT 1856-os határozata alapján 2009. december 31-ig tartott volna,¹⁴ azonban az 1906. számú határozat értelmében mandátumát 2010. május 31-ig meghosszabbították.

A MONUC alapvető feladata az 1999-es lusakai megállapodás végrehajtása a Kongói Demokratikus Köztársaságban.¹⁵ A MONUC eddig több mint 1 milliárd USA dollárt felemésztő missziója a legnagyobb költségvetésű küldetés az ENSZ történetében.

A MONUC műveleteit alapvetően négy nagyobb szakaszra osztjuk.

- A tűzszünet kikényszerítése,
- vizsgálat, felülvizsgálat az erőszakosság elkerülése érdekében, a tűzszünet megvalósulása céljából,
- DDR-tevékenység (disarmament, demobilization, repatriation, resettlement, reintegration), amely napjainkban is tart,¹⁶
- a törvényes választások lebonyolításához szükséges eszközök biztosítása.

A MONUC feladatköre az ENSZ Alapokmánya szerint a VII. fejezetben (Charter of the United Nations; Chapter VII. with respect to threats to the peace, breaches of the peace and acts of aggression) foglaltaknak megfelelően fel van jogosítva bármely eszköz használatára, amennyiben a körülmények azt indokolják. Tehát –amennyiben szükséges– katonai erőket is bevetethet (42. cikk), s különösen nagy figyelmet kell fordítania a civil lakosság védelmezésére, valamint a biztonságot megteremtő feladatok fejlesztésére, végrehajtására is.

A MONUC indításának közvetlen oka a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti felében található Kivu térségében zajló polgárháború. Az etnikai villongásokból kirobbant harcok 1996 novemberétől 1997 májusáig az első, míg 1998. augusztus 2-től 2003-ig a második kongói háború kialakulását eredményezték. A jelenlegi konfliktus kezdete 2004-ig nyúlik vissza, kisebb-nagyobb megszakításokkal azóta folynak a harcok.¹⁷

14 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 72-74. o.

15 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 95-109. o.

16 Besenyő János: Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai Afrikában. In.: Honvédségi Szemle, 2009, 1. szám, 24-27.o.

17 Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, 163. o.

A Kongói Demokratikus Köztársaság, valamint szomszédainak elhelyezkedése a térségben

(Forrás: <http://www.yourchildlearns.com/online-atlas/africa/images/dem-rep-congo.gif>)

A MONUC-ot érvénybe helyező ENSZ-mandátumok és egyéb, kapcsolódó dokumentumok:

A MONUC 26 BT határozatra, 20 ENSZ BT elnöki határozatra, 20 főtitkári jegyzékre, 5 nemzetközi egyezményre és 5 nagyobb misszióra épül 1999 óta.¹⁸

A BT Határozataik közül az 1291-es, az 1493-as, az 1565-ös, illetve az 1592-es a meghatározóak.¹⁹

Az 1291-es ENSZ BT Határozat (2000.február 24.) értelmében a MONUC:

- 5537 fős katonai személyzetet működtet (ebből 500 fő katonai megfigyelő),
- az ENSZ Főtitkár parancsára kezd működni,
- az emberi jogok védelmét, a helyi lakosság informálását, a gyermekvédelmet, az egészségügyi és adminisztratív támogatást szem előtt tartva végzi feladatát,
- együttműködik a JMC-vel (Joint Military Commission).
- Feladata a fegyverszünet végrehajtásának vizsgálata és az azzal kapcsolatos esetleges erőszakos cselekedetek vizsgálata.
- Állandó kapcsolatban áll a résztvevő katonai egységek főhadiszállásaival.

18 <http://monuc.unmissions.org/Default.aspx> (Letöltés ideje: 2010. 01. 12)

19 <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/mandate.shtml> (Letöltés ideje: 2010. 01. 12)

- A Határozat elfogadása után számított 45 napon belül műveleti tervet készít a fegyverszünet tényleges megvalósulása érdekében; ezen belül: katonai információk összegyűjtése és egyeztetése; a harcoló felek erőinek lekötése és átcsoportosítása; széleskörű DDRRR-tevékenység.
- Feladata továbbá rávenni a harcoló feleket háborús bűnöseik kiadatására.
- Képességeinek és a területi adottságoknak megfelelően ellenőrzi a lőszeres, a fegyverzet és egyéb háborús eszközök szállítását a háborús területeken.
- Megkönnyíti az emberi jogi szervezetek munkáját, részt vesz a nők és gyermekek mentésében, valamint a gyermekkatonák leszerelésében.
- Szorosan együttműködik az adott állam szövvivőjével, s ehhez technikai segítséget is ad a sikeres nemzetközi kommunikáció megvalósulása érdekében.
- Támogatja az aknamentesítést, szakértőket alkalmaz, és aknamentesítési terveket dolgoz ki vészhelyzet esetére is.

Az 1565-ös ENSZ BT Határozat (2004.október 1.) alapján a MONUC:

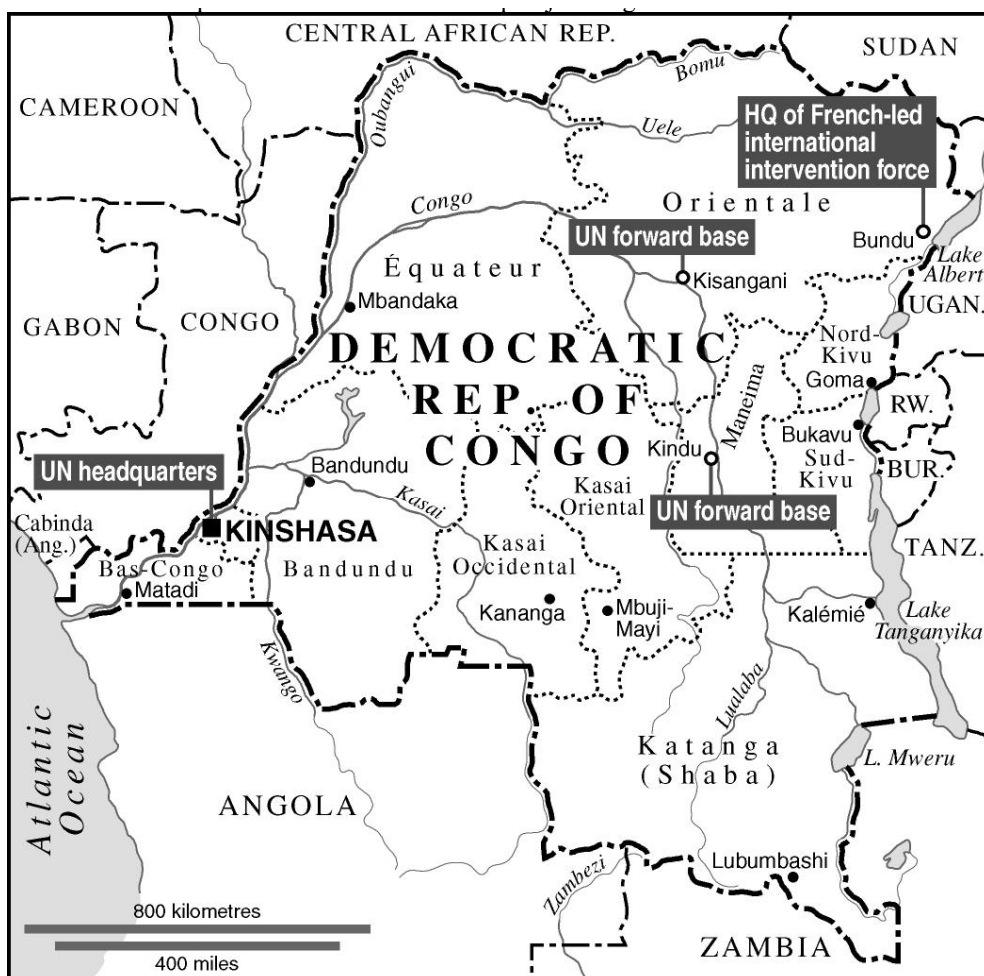
- katonai személyzetének létszámát 5900 főre emelték, ebből 341 fő rendőri feladatokat lát el,
- fenntartja a jelenlétet a bizalom kialakulása érdekében és az erőszak használatának elrettentése céljából,
- eléri, hogy az ENSZ erői szabadon tevékenykedhessenek, különösen a keleti területeken,
- biztosítja a személyzet mozgásának biztonságát és szabadságát,
- működő kapcsolatokat alakít ki a Burundiban működő United Nations Operationell-lel (ONUB) a harcosok határátlépésének elrettentésének céljából,
- figyeli és jelentést tesz a fegyveres csoportok mozgásáról, a területen lévő külföldi katonai erők jelenlétéről.

*További bővítések:*²⁰

- 1797-es Határozat: a BT felhatalmazta a MONUC-ot, hogy segítse a kongói hatóságokat a helyi választások előkészítésében,
- az 1856-os Határozat, mely 2008. december 22-én lépett életbe; megszabja, hogy a MONUC 2009. december 31-ig működik,
- a BT elnök harmadik jelentése alapján elrettenti a Kongói Demokratikus Köztársaságot fegyveres erőinek alkalmazásától, Goma fenyegetettségének megszüntetése érdekében.
- További ENSZ-dokumentumok a MONUC-hoz kapcsolódóan:
- BT misszió Afrikába, 2007. június 14-21.
- Jelentés a BT közép-afrikai missziójáról, 2003. június 7-16.
- A BT elnökének jelentése, 2002. július 16.
- Jelentés a BT Nagy-tavak környéki missziójáról, 2002. április 27-május 7.
- A BT elnök bejelentése a Nagy-tavak környéki misszióval kapcsolatban, 2001. május 15-26.
- A BT misszió jelentése a Kongói Demokratikus Köztársaságról, 2000. május 4-8.
- Levél a BT elnökének Zambia ENSZ-képviselőjétől, csatolva a Tűzszüneti Egyezmény szövegét és mellékletét.

A következő térképen láthatóak a MONUC központjai Kongóban:

20 <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/documents.shtml> (Letöltés ideje: 2010. 01. 12)

Forrás: MONUC

A MONUC költségvetése

A MONUC költségeit csak kis részben finanszírozza a Kongói Demokratikus Köztársaság, nagyobb részben az USA, Japán és Németország biztosítja az alaptőkét. Az Állandó Tanács 49/233 rendelkezése alapján a misszió jóváhagyott költsége: 1 346 584 600 USD.²¹

A MONUC misszió ugyan többé-kevésbé eredményesen működik a térségben, de az utóbbi időben újra feszültté vált a politikai helyzet, a lázadók többször is fegyveres összeütközésbe kerültek a kormányerőkkel az ország keleti részében.

Veszteségek, áldozatok:

- 97 katona
- 6 rendőr

21 http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/C.5/63/25 (Letöltés ideje: 2010. 01. 14)

- 10 katonai megfigyelő
- 42 civil (ebből 30 helyi alkalmazott)

Összesen: 155²²

A misszió jelenlegi vezetői:

- Alan Doss (Egyesült Királyság) – a misszió tényleges vezetője.
- Fidele Sararosso (Elefántcsontpart) - humanitárius koordinátor.
- Leila Zerrougui (Algéria) – jogi adminisztráció, emberjogi szakértő.
- Babacar Gaye altábornagy (Szenegál) – a fegyveres erők parancsnoka.
- Sudesh Kumar (India) – a rendőri erők parancsnoka.

EURÓPAI UNIÓS RÉSZVÉTEL A KONGÓI MISSZIÓKBAN

Az Európai Unió is nagy figyelmet szentel a Kongóban zajló eseményeknek, öt missziója zajlott, illetve zajlik a térségben. 2003. június 12-én az Unió Tanácsa úgy döntött, hogy a második kongói háború népiirtásai miatt megindítja Artemis nevű misszióját, amelyet az ENSZ Biztonsági Tanácsa is támogatott.²³ A francia vezetés alatt álló katonai műveletben 1800 fő vett részt, fő feladata a büniai repülőtér, a menekültek és a civil lakosság védelme. A 2003. szeptember elsejéig tartó hadművelet az EU történetében az első, Európán kívüli missziója, amely a NATO támogatása nélkül zajlott. A határozott katonai fellépés, a légitámogatás és a hatékony hírszerzés voltak a katonai siker kulcsfontosságú elemei, így a törzsi milíciákat gyakorlatilag két hét alatt kiszorították a mandátumuk alá tartozó körzetből. A felhatalmazás területi korlátai és a misszió alacsony létszáma azonban nem tette lehetővé, hogy a tartomány más részein zajló mészárlásokba, népiirtásokba beavatkozzanak. Szeptemberben a misszió helyét egy megerősített, multinacionális, ötezer fő létszámú MONUC egység vette át. A korábbi kudarcból okulva az ENSZ az új missziót az erőszakhasználat – fegyverhasználat – jogával is felhatalmazta, az egység létszámát pedig 10.800 főre emelték.²⁴

A kongói kormány kérésére az EU úgy döntött, hogy rendőri erőket küld Kongóba, melynek feladata az integrált rendőri erő kiképzése, az kiképzőközpontok helyreállítása, az alapvető felszerelések biztosítása, az egység felállítása után pedig tevékenységük megfigyelése, értékelése. A művelet²⁵ 2005. április 30-án indult, egyéves mandátummal. A mintegy harminc főnyi uniós szakértővel végzett művelet vélhetően tovább erősíti az ENSZ és az EU kapcsolatát a válságkezelések terén.

Az EU a rendőri erők mellett egy nyolc szakértőből álló csoportot is küldött 2005. június 8-án az afrikai országba, hogy segítse a Kongói Demokratikus Köztársaság biztonsági szektorának reformját egy átlátható, demokratikus ellenőrzés alatt álló és a nemzetközi emberi jogokkal összhangban működő hadsereg működése érdekében. A misszió mandátuma egy évre szólt, amely azóta is tart és magyar törzstisztek is szolgálnak benne.²⁶

22 <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/facts.shtml> (Letöltés ideje: 2010. 01. 14)

23 <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=605&lang=en/>; (Letöltés ideje: 2010. január 19.)

24 Rác András –Türke András István: Az ENSZ és az Európai Unió válságkezelési műveletei aKongói Demokratikus Köztársaságban. In.: Külügyi Szemle, 2005. IV. évf. 1-2. szám, 12-36.o.

25 EUPOL Kinshasa RD Congo, 2005-2007

26 Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal

2007 júliusában a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Kinshasában, Gomában és Bukavuban az EU elindította EUPOL RD Congo nevű misszióját, melynek feladata a biztonság fenntartása, a rendőri erők felügyelete, a képességbeli hiányok javítása, az emberi jogok érvényesítése. Az 59 fős misszió politikai és katonai tanácsadásokban részt vesz, de legfontosabb tevékenysége a gyermekvédelem, illetve főleg a szexuális bántalmazások elleni fellépés, és a helyi rendőrség segítése a feladatok végrehajtásához. A misszió mandátuma 2010. június 30-ig tart.²⁷

A 2006-os kongói választások alatt, április 25-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa felhatalmazta az EU-t, hogy egy újabb katonai misszió (EUFOR RD CONGO) segítségével egységeket küldjön a térségbe, támogassa a MONUC misszió tevékenységét, amelyet aztán 2006. november 30-án sikeresen végre is hajtottak a mintegy 2300 főt számláló nemzetközi erővel.²⁸

2008-ban azonban a konfliktus újjáéledt, és vele együtt a népirtások sorozata is megkezdődött, mindez főként Észak-, illetve Dél-Kivuban zajlott. A tűzszüneti egyezmények, a jelentős létszámú ENSZ és az EU által működtetett nemzetközi fegyveres erők jelenléte ellenére a helyzet egyre kritikusabb, nehezen stabilizálható.²⁹

2009 februárjában a kongói és ruandai erők közösen elindított hadművelete a ruandai hutu lázadók ellen gyakorlatilag egy 850 ezer fős kongói menekültáradatot eredményezett, arról nem is beszélve, hogy a hutu lázadók a támadás után újjászerveződtek, majd az ott maradt civil lakosságon éltek ki bosszújukat.³⁰

A MONUC misszió és a kongói kormányerők ugyan megegyeztek egy közös katonai művelet kivitelezésében, de a megfelelő együttműködés hiánya, illetve a korrupció miatt nagyon csekély eredményt sikerült elérniük. A kongói parlament szerint Nkunda valószínűleg megszökhett a börtönből, mivel őt sejtik a sorozatos népirtás és a bűnözés újbóli megjelenésének hátterében, de erre egyértelmű bizonyíték még nincs.³¹

Phillip Alston ENSZ emberi jogok szakértője 2009 októberében látogatott el a Kongói Demokratikus Köztársaságba, miután Ban Ki Moon ENSZ főtitkár kijelentette, hogy véleménye szerint a népirtásban a kongói kormányerők is jelentős szerepet játszottak; az ország keleti részében a hutu lázadókhoz hasonlóan ők is követtek el atrocitásokat. Alston szerint a ruandai-kongói közös hadművelet katasztrofális eredményekkel zárult. Még 2009 végén a kongói kormányerők először támadást indítottak a hutu lázadók ellen a „Kimia II” hadművelet keretében, illetve ezzel egyidőben a „Rudia II” hadműveletet hajtották végre az „Úr Ellenállási Hadserege ellen.”³²

27 <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1303&lang=en/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 19)

28 Győri-Barcsa Andrea: A Bundeswehr afrikai szerepvállalása - Szakmai Szemle, 2010. 1. szám, 171-180. oldal

29 Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, 77. o.

30 <http://thereport.amnesty.org/en/regions/africa/democratic-republic-congo/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 20)

31 <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2829/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 20)

32 <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/congo.htm/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 20)

EGY SAJNÁLATOS JELENSÉG: A GYEREKKATONASÁG

A gyerekkatonaság kapcsán hazánkban, sajnos, (még) élő sztereotípia, hogy ez főként a fejlődő országokat érintő jelenség, és ezért - no meg a földrajzi távolság miatt -, nem kell különösebb figyelmet szentelni a témának. A néhány magyar kutató (a Magyar Honvédségen belül például Besenyő János őrnagy) kivételével csak elvétve foglalkoznak a gyerekkatonaság problematikájával. Pedig számtalan indok hozható fel a megismerés szükségessége mellett. Már maga az a tény, hogy a gyerekkatonaság, illetve a kiskorúak kihasználásának egyéb formái (pl. gyermekmunka, gyermekprostitúció) valamennyi kontinensen előforduló jelenség, kellő indok a vizsgálatra. Jóllehet a gyerekkatonaságról egzakt módon nem szokás kijelenteni, hogy a biztonsági fenyegetések sorába tartozik, látens jellege azonban nem ad felmentést az alól, hogy NATO-tagországgként és az Európai Unió tagjaként, a petersbergi feladatok tükrében ne legyen némi ismeretünk a témáról. A Magyar Honvédség esetleges afrikai missziója miatt is fel kell ismernünk, hogy az új típusú hadviselés egyik sajátos képződményeként újjászülető gyerekkatonaság nem csupán egy európai szemmel egyértelműen deviánsnak tartott harmadik világbeli unikum, hanem nagyon is szorosan összefügg a bukott államoknak a dekolonizáció óta tartó politikai, társadalmi és gazdasági kilátástalanságával, a tradíciókkal, a „gyermekkor” európaítól eltérő értelmezésével, a gyermekharcosok speciális hadijogi állásával. Ennél fogva tehát más eljárási módokat is követelnek a különböző katonai alakulatoktól a harci/békeépítő műveletek során.¹

Kongó esetében azért fontos a gyerekkatonaságról beszélni, mert 1998 óta általánosan bevett szokás a gyermekharcosok alkalmazása mind a kormányerők, mind a lázadók oldalán. Másrésztől a MONUC aktív szerepet vállal a gyerekkatonák lefegyverzésében, demobilizációjában és társadalmi visszailleszkedésük segítésében, azaz a DDR-programokban, amelyek középső szakasza általában a nemzetközi fegyveres erők felügyelete mellett zajlik. Végezetül a számtalanszor emlegetett jóslat, hogy a XXI. század sok esetben a harmadik világ, különösen Afrika évszázada lehet (pl.: eldőlhet, hogy sikerül-e végre felzárkóznia, avagy újra a nagyhatalmak függésébe kerül; az ásványkincsek, főként a víztartalékok mennyisége miatt stratégiaiilag is fontos terület), már-már kötelezővé teszi az afrikai kontinensen is élő jelenség megismerését – katonák és civilek részéről egyaránt. Különösen fontosnak tartom, hogy a Magyar Honvédség esetleges afrikai misszióiba kiküldendő tiszti- és legénységi állomány még itthon, elméleti oktatás formájában ismerje meg a gyerekkatonaság hátterét, különös tekintettel a rájuk vonatkozó jogszabályokra és eljárási módokra, mert nem elképzelhetetlen, hogy katonáink egyszer AK-47-sel „játsszó” gyerekkatonákkal találkoznak.

A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG TEVÉKENYSÉGE A GYEREKKATONASÁG FELSZÁMOLÁSÁRA

Kétségtelen, hogy a gyerekkatonaság felszámolása, vagy legalábbis a jelenség mérséklése egyelőre sziszifuszi küzdelemnek tűnik. A nemzetközi jog ide vonatkozó dokumentumai ugyanis nem tudnak teljes mértékben megfelelni sem a megelőző, sem a szankcionáló funkciójuknak. Az ENSZ 1989. évi, a Gyermek Jogairól szóló Egyezménye, valamint a hozzá fűzött egyik fakultatív jegyzőkönyv A Gyermkek Fegyveres Konfliktusba Történő Bevonásáról szó-

1 Besenyő János: Hagyomány vagy újkori találmány? A gyerekkatonaság – Afrika Ma, Tradíció, átalakulás, fejlődés - Tanulmánykötet, kiadó: IDResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 2009, 163-187. oldal

ló, a Gyermek Jogairól szóló Egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv című dokumentuma (Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict to the Convention on the Rights of the Child) bár szigorúan tiltja a 15, majd a 18 éven aluli gyermekek toborzását, egy nemzetközi szerződés - jellegénél fogva - nem bír szankcionáló erővel. Elrettentő erővel talán csak a gyerekkatonaságot háborús bűnként meghatározó Nemzetközi Büntetőbíróság, illetve a Sierra Leone Különbíróság rendelkezik. Előbbi Thomas Lubanga Dyilo, kongói hadúr, utóbbi pedig Charles Taylor egykori libériai elnök ügyében kezdeményezett vizsgálatot gyerekkatonák bevetése miatt. A tárgyalások még folynak, de remélhetően precedens értékű büntetésük elrettentő példa lesz majd az afrikai hadurak számára.²

Amikor a jogi szabályok tulajdonképpeni céljai és ez által a gyerekkatonák toborzásának megakadályozása sikertelen, a gyermekek belesodródnak a fegyveres küzdelmekbe. A gyerekkatonák táborokban és harcmezőn átélte viszontagságai nemcsak a harcok idején, hanem azok elültével is hatnak: a normál társadalmi életbe történő visszailleszkedés ugyanis komoly problémákat vet fel az egykori gyermek-harcosok számára. A gyerekkatonák leszerelési és reintegrációs programjai azért kulcsfontosságúak, mert fokozatosan próbálják segíteni a visszailleszkedést a civil életbe, és átfogó pszicho-szociális támogatást is nyújtanak. Ezért kiemelkedő fontosságúak az ún. DDR-programok.

A GYEREKKATONÁK LEFEGYVEREZÉSE, LESZERELÉSE ÉS TÁRSADALMI VISSZAILLESZKEDÉSE

A DDR az angol disarmament, demobilization, reintegration szavakból alkotott betűszó. Így hívják azt a folyamatot, amely során a (gyerek) katonákat³ kivonják a fegyveres alakulatokból, fegyvereiket begyűjtik, és speciális rehabilitáció keretében segítik elő visszailleszkedésüket a társadalomba. A DDR a biztonsági szektor reformjának (Security Sector Reform; SSR) szerves részét képezi.⁴ A DDR komplex tevékenység mind társadalompolitikai, mind biztonsági, humanitárius és gazdasági szempontból. Belátható, hogy amennyiben: 1. sikeres az egykori fegyveresek „repatriálása”, 2. és társadalmuknak újra (teljes körű) tagjai lehetnek, akkor csökken a - többek között általuk is erősített - korábbi fegyveres fenyegetettség, és -nem utolsósorban- 3. a menekültáradat fékentartása is realizálódhat. (Egyre több harmadik világbeli menekült érkezik ugyanis az európai országokba - köztük hazánkba is -, amelyeknek a szociális ellátórendszere egyre kevésbé képes megfelelő életkörülményeket biztosítani számukra. Meg kell találnunk azokat a megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy a menekültek, akik nagy számban afrikai országokból valók, a saját hazájukban legyenek képesek biztonságos, stabil körülmények között élni. Ezért ha a DDR- programokat sikerre tudják vinni akár Afrikában, akár Ázsiában vagy Latin-Amerikában, akkor ott teremthető olyan helyzet, amikor jelentősen csökken a menekültek száma.)⁵

2 <http://www.charlestaylortrial.org/>, illetve <http://www.lubangatrial.org/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

3 Fontos, hogy DDR-programot nemcsak gyerekkatonák részére indítanak, hanem felnőtt harcosok részére is, de jelen esetben csak a gyerekkatonák DDR-programjaival foglalkozunk.

4 Specht, Irma: Children and DDR. In.: Nosworthy: Seen, but not Heard: Placing Children and Youth on the Security Governance Agenda. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Genf, 2009, 192.o.

5 Besenyő János: Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai Afrikában, Honvédségi Szemle, 2009., 1. szám, 24. o.

A program összetettsége miatt természetesen két esély lehetőségét hordozza magában. Sok esetben sikeresek ezek az akciók (például Mozambikban, Sierra Leone-ban), máshol viszont - a jó szándék ellenére is - káoszba fúlnak. Az Amnesty International felmérései alapján a Sierra Leone-i DDR- programok résztvevőinek nagy része (75 %-a) eredményesnek, ám rövidnek tartotta a „tréninget”, míg a kongói (Kongói Demokratikus Köztársaság) eljárást sok esetben csalódottság követte, főként az ENSZ csökkenő anyagi hozzájárulása miatt. Addig ugyanis, amíg a gyerek-harcosok alakulatoknál szolgáltak, élelmezésük és ellátásuk biztosítva volt. A „civil” életbe visszakérülve azonban az alapvető élelmiszer előteremtése, a lakhely fenntartása is problémát jelenthet.⁶

Tennivalók a DDR- program megkezdése előtt

Amennyiben egy nemzetközi politikai- vagy segélyszervezetnél, akár az adott állam jogvédő szerveinél, akár kormányánál döntés születik a DDR végrehajtásáról, mindenképpen tisztázniuk kell a DDR- programok elemeit, megfelelő szakembereket (orvosokat, pszichológusokat, pedagógusokat) kell felkérniük a feladatra, s ami a legfontosabb: el kell hozni a gyerekkatonákat a fegyveres alakulatoktól.

Ez utóbbinál a nemzetközi jogi normákra és a gyermekek jogaira történő hivatkozás teremti meg az alapot arra, hogy a gyerekkatonákat alkalmazó alakulatok egyáltalán tárgyaljanak a gyerekek szabadon bocsátásáról. A DDR- program aktivistái legtöbbször a tárgyalásos utat választják a gyerekek kiszabadításához.⁷ Természetesen nem a hagyományos értelemben vett politikai-diplomáciai megbeszélések folynak a hadurakkal, sokkal inkább a meggyőzésnek és a ráhatásnak van szerepe, mintsem a kooperációnak és a közös álláspont kialakításának. Ha a hadurat sikerül meggyőzni, a gyerekektől elveszik a fegyverüket, és a legközelebbi DDR- táborba, vagy ha szükséges, kórházba szállítják őket.

A kiszabadulás másik formája, amikor a gyerekek megszöknek fogvatartóiktól. Ez viszont roppant kétséges vállalkozás: a sikertelenül szökni próbáló fiúkat/lányokat elfogásuk esetén a hadurak nagy valószínűséggel kivégeztetik. Ha pedig a szökés sikerül is, korántsem biztos, hogy a gyerek eléri a legközelebbi segélyszervezet táborába; időközben ellenséges csapatokkal találkozhat, s ha bebizonyosodik róla, hogy szökött katona, fogoly lesz, és /vagy megölik.

A DDR lépcsői⁸

A DDR- program első lépcsője, a lefegyverzés során megtörténik a könnyű- és nehézfegyverek, lőszer, robbanóanyagok, egyéb harceszközök begyűjtése és raktári dokumentálása. Az összegyűjtött fegyvereket megsemmisítik. Az összegyűjtést, a dokumentálást és a megsemmisítést általában külföldi katonai erők felügyelik. A lefegyverzéssel egyidőben zajlik a harcosok személyi adatainak összeírása, a segélyre szorultság megállapítása is. Csak ezután viszik őket a demobilizációs táborokba/ kórházakba.⁹

A fegyvertől való megszabadítást a gyerekkatonák többsége negatív élményként éli

6 Singer, P. W.: Addressing the Global Challenge of Child Soldiers, In.: Bryden, A. – Hänggi, H.: Security Governance in Post-Conflict Peacebuilding. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Genf, 2005., 122-124.o.

7 Szilasi Ildikó, az Afrikai-Magyar Egyesület koordinátorának A háború gyermekei c. előadása nyomán (ZMNE, Internet Fiesta előadássorozat, 2009. március 25.)

8 <http://www.unddr.org/whatisddr.php#8>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25); illetve: Specht, 191-218.o.

9 Besenyő János: Leszerelési, demobilizációs és a civil életbe való visszaillesztési programok Afrikában, Kapu XXI. évfolyam, 1. szám, 2008, 30-33. o.

meg. A fegyvere ugyanis eddig erejének és „felsőbbrendűségének” bizonyítéka volt.¹⁰ A lefegyverezés meghatározott kritériumoknak kell, hogy megfeleljen: a gyerekek testi épségének megóvása, a parancsnok együttműködési szándékának fenntartása, esetleges agresszív magatartásának kezelése¹¹ (ezért szükséges a külföldi katonai erők felügyelete, valamint orvosok, pszichológusok, gyermekvédők jelenléte).

A második lépcső, a demobilizáció szakaszában a gyerekkatonák megszűnnek katonának lenni. Kivonják őket alakulataikból (sőt, szerencsésebb esetekben magukat az alakulatokat is felosztatják), és ettől kezdve teljesen a DDR program szakértőinek irányítása alá kerülnek. Megkezdik a speciális iskolákba, integrációs központokba járást, ezek a „reszocializáció” színhelyei.

A reintegrációs szakasz a legbonyolultabb. A gyerekeknek ugyanis teljesen újra kell tanulniuk a társas érintkezés normáit, folytatniuk kell félbehagyott iskolai tanulmányaikat (sokan még írni-olvasni sem tudnak), szakmát tanulnak, és a szoros időbeosztású képzés során próbálják elfelejteni múltjukat. A reintegráció kezdetén a gondozóknak nagy nehézséget okoznak a koraérett, erőszakos gyerekek gyakori dühkitörései, agresszív megnyilvánulásai, amelyek drogelvonás tüneteiként jelentkeznek. A gyerekek dacosan utasítanak el mindenféle segítséget (előfordul, hogy napokig nem esznek, nem tisztálkodnak, nem hajlandóak tanulni), felsőbbrendűségi érzésük miatt nemegyszer bántalmazták nevelőiket. A tudatmódosító szerek hiányában azonban lassan, lassan visszatér a gyerekkatonák fogalmi gondolkodása, kezdik elfelejteni a „katonai beidegződéseket”, de ezzel párhuzamosan büntudat lép fel, a rémálmok is megjelennek. A gondozók kiemelt feladata, hogy elhitessék a gyerekekkel: az elkövetett szörnyűségek miatt semmiben sem hibásak, csupán a háború és a hadurak áldozatai. Az ártatlanság hangsúlyozása központi elem a csoportos és az egyéni pszichológiai foglalkozásokon is.

A fiatalokat speciális tanrendű iskolákban zárkóztatják fel szakértő pedagógusok és pszichológusok segítségével. A társadalom által elvárt magatartásformák újrafelvétele hosszú és aprólékos munka, s korántsem garantált a sikere.

Az oktatás és a pszichológiai kezelés is egyénre szabott, speciális: a gyerekek mellé külön mentorokat, beszélgetőtársként is szolgáló pszichológusokat rendelnek, akik fokozatosan próbálják megnyitni őket. Közvetlenül nem kérdeznak, nem is kérdezhetnek rá az átélt traumákra, de rajz- és énekterápiákkal, színjátszással rábírhatók a gyerekek az önálló elbeszélésre.¹²

Az oktatás keretén belül a fiatalok „békés” szakmákat tanulnak (pék, szabó, autószerelő), ezen kívül tanulmányi kirándulásokon ismerkednek meg a polgári élet színtereivel és magatartásformáival¹³, például gyakorolják a tömegközlekedési eszközök használatát, a vásárlást stb. A reintegráció személyre szabottsága miatt a tanulási- nevelési folyamat időtartama egyénenként eltérhet. Átlagban 1-1,5 évet kellene felölelnie a DDR- program utolsó lépcsőjének, mielőtt a rehabilitált fiatalokat „visszaengedik” a társadalomba, ám sajnos, sok esetben a reintegráció időtartama a fél évet sem haladja meg. A gyerekkatonák sorsának további alakulását bizonyos ideig szemmel kísérik (follow-up) a DDR- önkéntesek: kezdetben ki-

10 A leszerelés másik, kevésbé ismert negatívuma lehet a fegyvermenedzselési programok kialakulása: a parancsnokok még a lefegyverezés előtt begyűjtik és értékesítik a komolyabb fegyvereket, s DDR első lépcsőjekor már csak a rosszabb minőségű, egyszerűbb eszközöket tudják összeszedni és elpusztítani. (Besenyő, 25.o.)

11 <http://www.beyondintractability.org/essay/demobilization>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

12 Orama – Schumicky – Szilasi, 13.o.

13 U.o.: 13.o.

sebb összegekkel támogatják a kikerülőket, és többeket visszavezetnek eredeti családjukhoz. Szilasi Ildikó, az Afrikai- Magyar Egyesület koordinátorának tapasztalatai szerint azonban a DDR- programba kerülő fiataloknál hiába végeznek teljes körű adatgyűjtést pl. a család felkutatásának céljából, az egykori gyerekkatonák a családi helyzetre, szülőfalura és rokonságra vonatkozó valódi adatok helyett szándékosan hamis információkat közölnek. Ez arra vezethető vissza, hogy a gyerekek újonnan besorozva gyakran saját szülőfalujuk ellen kötelesek támadást végrehajtani, esetleg családtagjaik, barátaik bántalmazására kényszerítik őket. Ezzel később képtelenek elszámolni, így a családba vagy faluba történő visszatérésük is végérvényesen ellehetetlenül.¹⁴

A társadalmi stigmatizáció elkerülése érdekében így a DDR- programból kikerülő fiatalok az eredeti lakóhelyüknél akár több közigazgatási egységgel odébb, esetleg külföldi országokban kezdenek új életet.

A DDR-programok eddigi konklúziói

A DDR-programok sikere több tényezőn is múlik: a katonai és civil együttműködésen, az anyagi kereteken, a gyermekek biztonságának garantálásán stb. Azt is be kell látnunk, hogy a lefegyverzés és a leszerelés komoly logisztikai kihívásokkal jár, de kétségkívül a reintegráció hordozza magában a legnagyobb sikertelenségi buktatókat. A szakemberek által „Achilles sarkának” nevezett utolsó fázis nagyon gyakran csak párhetes szakképző tréningre korlátozódik, elfeledkezve arról, hogy az olyan országokban, ahol eleve szűkösek a munkalehetőségek, és még a társadalmi megbélyegzettség is él, nem teremthető megfelelő beilleszkedési lehetőség az egykori harcosoknak.¹⁵ A gyermekek ebből a szempontból talán szerencsésebb helyzetben vannak, őket ugyanis a DDR- programok vezetői visszavezetik eredeti családjukhoz (bár, mint láthattuk, ez gyakran megvalósíthatatlan), vagy adoptáló családokat keresnek nekik.

„Vannak ugyan példák a „rossz” DDR-re, illetve „jó” DDR-re is, azonban a jobb elemzéshez minőségi információkra van szükség, illetve általában hiányzik a reintegráció irányelveinek fejlődése is”¹⁶ – állítja egy ISS-felmérés. A reintegráció sikere tulajdonképpen az egykori kombattánsok hozzáállásán és változni akarásán múlik. Gyermekek esetében nagyobb az esélye az utolsó fázis sikerének, bár még így is előfordul, hogy a DDR- program után újra visszatérnek fegyveres alakulataikhoz.

A DDR- programokra nem úgy kellene tekinteni, mint egyedülálló kezdeményezésekre, hanem mint szükséges biztonsági és stabilizációs stratégiákra. Elengedhetetlen az egységes, ugyanakkor az életkori és szokásjogi sajátosságokat figyelembe vevő szabványintézkedések foganatosítása. Nagyon fontos a tartós békét eredményező békeszerződések kikényszerítése, hiszen a háborús konfliktusok folytatódása, kiújulása magában hordozza a leszerelt (gyerek) katonák harcba történő visszatérését.

14 Szilasi Ildikó, az Afrikai-Magyar Egyesület koordinátorának A háború gyermekei c. előadása nyomán (ZMNE, Internet Fiesta előadássorozat, 2009. március 25.)

15 Besenyő János: Leszerelési, demobilizációs és a civil életbe való visszaillesztési programok Afrikában, Kapu XXI. évfolyam, 1. szám, 2008, 30-33. o.

16 Idézi: Besenyő, 25.o.

GYEREKKATONÁK A KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGBAN

Az Amnesty International 2009-es jelentése¹⁷ az Észak-Kivuban dúló harcok során véghezvitt erőszakos cselekedeteket egyértelműen a háborús bűnök kategóriájába sorolja: a civil lakosság meggyilkolása, erőszakos elhurcolása, nők és lányok megerőszakolása, illetve gyermekkorúak fegyveres bevonása a harcokba stb. nemcsak a lázadó milíciáknál mutatkoznak, hanem a kormányerők csapataira is jellemzőek.

Napjainkig közel 5,5 millió ember veszítette életét az 1998 óta folyó harcokban.¹⁸ E sajnálatos tény, valamint az, hogy a 2008. év végére az észak-kivui lakosság egynegyede kényszerült elhagyni lakóhelyét, a humanitárius válság eszkalálódását mutatja.¹⁹

A 2008. januári tűzszünet augusztusi megszegése a CNDP-milícia és az FARDC²⁰ közötti harcok kiújulását hozta. Súlyosbító tény, hogy a harcokba Ruanda és Uganda is beavatkozott, és az utóbbi legfontosabb ellenállási szervezete, az Úr Ellenállási Serege (Lord Resistance Army; LRA) több ízben is követett el tömeges nemi erőszakot, elsősorban Orientale tartományban. Megszaporodtak a politikai gyilkosságok is, és 3000-ről 4000-re nőtt a gyerekkatonák száma.²¹

A fiatakorúak besorolása a hadseregbe Laurent-Désiré Kabila alatt kezdődött meg. 1998 óta tömegesen soroztatott be kadozókat,²² ám egyes nézetek szerint már a Mobutu Sese Seko elleni puccs megtervezésekor is, 1996-tól kezdve szolgáltak a seregében gyermekkorúak.²³ Az idősebb Kabila hatalomra kerülése után megindult a gyermek méretű katonai egyenruhák, kisméretű bakancsok gyártása. Számítások szerint 2003 és 2006 között közel 30.000 fiú- és lány gyerekkatonára lett aktív tagja valamely fegyveres csoportnak.²⁴ Megdöbbentő, hogy e gyerekkatonák egyharmada fiatakorú lány,²⁵ akik közül több ezren váltak haduraik katonafeleségévé, katonák szexuális szükségleteinek kielégítőjévé. A kormányerőknél szolgáló gyermekek toborzásának Kabiláék 2003-ban vetettek véget, ám a DDR-program csak 2005-ben indult el, így „elszörtan” továbbra is szolgáltak gyerekkatonák az FARDC csapatainál. A DDR-program elindulása után, 2007 közepére a 30.000 gyermek nagy részét (megközelítőleg 23.000 főt) sikerült demobilizálni.²⁶ Az FARDC kötelékeiben szolgáló gyerekkatonák Katanga, Dél-Kivu és Ituri térségében harcoltak, utóbbi két területen a gyermekek, mint hordárok, nem pedig mint kombattánsok szolgáltak.²⁷ A kormányerőknél tehát alapvetően jobb

17 <http://thereport.amnesty.org/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

18 http://www.theirc.org/where/the_irc_in_democratic_republic_of_congo.html; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

19 Amnesty International Report 2009, 125.o.

20 Forces d'Armees de la Republique Democratique du Congo, a kongói szárazföldi haderő.

21 Amnesty International Report 2009, 126.o.

22 Kadozó=gyerekkatonára

23 Szilasi Ildikó: Fiatakorú katonák a Kongói Demokratikus Köztársaságban. In.: Orama, Fiona - Schumicky Lilla - Szilasi Ildikó: A háború gyermekei – Gyermekekanyák és gyerekkatonák a Nagy Tavak vidékén, 9.o.

24 Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, 48.o.

25 http://www.unicef.org/childalert/drc/content/Child_Alert_DRC_en.pdf; (Letöltés ideje: 2010.01. 25)

26 <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR62/017/2006> (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

27 Child Soldiers Global Report 2008, 107.o.

körülmények között élhettek a gyermekek, ezért sokan önként csatlakoztak az FARDC-hez, bár természetesen itt is jelen volt a gyermekek elrablása és hadba kényszerítése.

Az irreguláris csapatoknál a gyerekkatonák toborzása Laurent Nkunda CNDP-hadúr működése során volt a legmeghatározóbb.²⁸ Nkunda 2005-ben sorozott be először gyermekeket, akiknek a számát 2500-ra teszik (Nkunda teljes seregét 7000-8000 fő alkotta).²⁹ Nkunda erőszakkal toborzott gyerekeket, elsősorban Észak-Kongó és Ruanda Kongóval határos területeiről. A DDR-programban résztvevő gyermekek elbeszélései alapján Nkunda előszeretettel rabolt el fiatalokat olyan területekről, ahová a békés letelepedés reményében érkeztek ruandai menekültek.³⁰

A Nkundának szolgáló gyermekek nem „tisztán” a CNDP tagjai voltak. Ugyanis Nkunda 2007 januárjától egy sajátos, „kevert” hadsereg kialakításán fáradozott, amelynek lényegi alapját az RCD³¹ katonái közé integrált CNDP- tagok(!) adták. A „keverés” (mixage) elnevezésű művelet során Észak-Kivuban az RDC és a CNDP együttesen küzdött a Kongó északi részébe betörő ruandai FDLR³² ellen. Szám szerint öt vegyes dandárt³³ alakítottak ki.

A dandárokban szolgáló gyerekkatonák számát 300 és 500 közé teszik, átlag életkoruk 13 év volt.³⁴ Az erőszakos toborzás 2007 júliusában csúcsosodott ki, akkor fogták el a legtöbb kiskorút. Az elfogott gyermekek sokszor hazudtak életkorukat illetően, azt állítva, hogy felnőttek, így próbálták elkerülni a besorozást. Akiknek sikerült, elmenekültek lakóhelyükről, ott ugyanis újra ki lettek volna szolgáltatva a besorozásnak. A menekülők gyakran a Ruandában felállított menekülttáborokba mentek, viszont sorsukat itt sem kerülték el, mivel Nkunda a „vegyes” brigádokba gyakran a ruandai menekülttáborokból szedett gyerekkatonákat... Másoknak felajánlották, hogy Ruandából visszatérhetnek Észak-Kivuba, csak hogy ott már várták őket a brigádok toborzói. Látható tehát, hogy a térségben élő fiatalok helyzete teljességgel kilátástalan.

Habár Nkundát 2009 januárjában letartóztatták, és aktívan folynak a DDR-programok is, a Kongói Demokratikus Köztársaságban ma is közel 7000, 18 évesnél fiatalabb visel fegyvert és szolgál valamely alakulatnál.³⁵ Kongóban számos kisebb „honvédő” milícia működik mind a mai napig. Különös jelentőséggel bír az UPC szervezete (Union des Patriotes Congolais) és a FRPI (Front de Résistance Patriotique en Ituri), ugyanis vezetőik, Thomas Lubanga, illetve Germain Katanga ügyében a Nemzetközi Büntetőbíróság nyomoz. Rajtuk kívül még a Kongói Forradalmi Mozgalom (Mouvement Révolutionnaire Congolais; MRC), továbbá egyes mai-mai és banyamulenge csoportok vetnek be gyerekkatonákat.³⁶

28 http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapások_kongoban (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

29 <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1855309,00.html>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

30 Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, 50.o.

31 Congolese Rally for Democracy, kongói lázadó csoport.

32 FDLR= Forces Democratiques de Liberation du Rwanda; Ruanda Felszabadításáért Küzdő Erők.

33 Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal (Bevett szokássá lett, hogy a dandárok parancsnokai FARDC-, míg helyetteseik CNDP-katonák voltak. Az egyes dandárokat az egyenruhájukon lévő váll-lap színe különböztette meg egymástól.)

34 Child Soldiers Global Report 2008, 108.o.

35 Child Soldiers Global Report 2008, 107.o.

36 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/390/16/PDF/N0739016.pdf?OpenElement> (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

DDR –PROGRAMOK A KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGBAN

A Kongói Demokratikus Köztársaság területén DDR- programokat nemcsak a gyerekkatonák, hanem a felnőtt harcosok részére is szerveznek. A kongói DDR- program kezdeményezése a Világbank nevéhez köthető, amely más donorokkal együtt 2002-ben hozta létre a DDR- programokat finanszírozó pénzügyi alapot és tervezetet (Nemzeti DDR-program; Multi-country Demobilization and Reintegration Program; MRDP).³⁷ Az UNICEF és a MONUC koordinálásával megkezdődött a szakértő pszichológusok, pedagógusok, NGO- önkéntesek kiválasztása és felkészítő oktatása. Állami részről a folyamatot a CONADER (Commission Nationale de Désarmement, Démobilisation et Réinsertion) felügyelte, amelyet 2003-ban alapítottak.

A CONADER 150.000 felnőtt- és 30.000 gyermek-kombattáns leszerelését tűzte ki célul. A célzottan gyermek DDR-program ötlete (azaz az egykori gyermek és felnőtt harcosok szeparált DDR-je) 2004 májusában vetődött fel, a tényleges akció pedig 2006-ban indult el.³⁸

A CONADER 2006 decemberében bejelentette, hogy a DDR első két fázisát követően 14.000 egykori gyerekkatonára társadalmi beilleszkedésének segítése, reintegrációja indulhat meg. A feladat végrehajtás során azonban a CONADER veszített hatékonyságából, a nemzetközi pénzsegélyek mértéke csökkent, és maga a szervezet sem tudta hatékonyan képviselni a zömmel „nyugati” NGO-k reintegrációs programjait. (Egyik klasszikus példája ennek, hogy a reintegrációs központok a városokban voltak, sokszor a vidéki gyerekkatonáknak egynapnyi járásra. A megközelíthetőség okozta nehézségek sok vidéki ex-kombattáns elmaradását eredményezték.)³⁹

Am a folyamat nem állt meg, további 11.000, alakulatától elmenekült gyermek vált demobilizálttá 2007 közepére. A DDR-programok során különösen körültekintően kell bánni a leány gyerekkatonákkal. A szexuális kizsákmányolásnak, mindennapos erőszaknak kitett kamaszkorú lányok sokszor nem mertek elmenni a DDR-táborokba, mert féltek közösségük megbélyegzésétől, vagy katonaférjük esetleges bosszújától. A demobilizált gyermekeknek mindössze 12%-a volt lány, holott a gyerekkatonák 40%-át ők alkotják Kongóban.⁴⁰

A kongói DDR-programok önkéntesei arról számoltak be, hogy gyerekkatonák igen nagy számban szolgáltak Észak- és Dél-Kivu, valamint Ituri térségében. Utóbbi körzetében saját DDR- akciót indítottak, amely a DCR (Démobilisation et Réinsertion Communautaire) nevet viseli. Az itt tevékenykedő segélyszervezetek közül az Amnesty International a legfontosabb.⁴¹ A kongói DDR-programok módszere nagyon hasonlít a többi afrikai országban tapasztalhatóhoz. Először itt is megtörténik a gyermekek lefegyverzése, ezután demobilizációs táborba kerülnek, és megkezdődik a reintegráció szakasza. Az alakulatokból kivont/ megszökött gyermekek a MONUC segítségével az egyes NGO-k helyi partnerszervezetéhez irányíthatnak. Észak- és Dél-Kivuban kiterjedt civil hálózat foglalkozik a gyerekkatonák felkutatásával, nevelésével, adataik összegyűjtésével. Közéjük tartozik a belga Vöröskereszt is, akik egyénre

37 Child Soldiers Global Report 2008, 109.o.

38 Besenyő János: A kelet-kongói milíciák lefegyverzésének tapasztalatai, Szakmai Szemle, 2010/1. 181. o.

39 Child Soldiers Global Report 2008, 110.o.

40 http://www.harare.unesco.org/women/2698_GAAF%20report.pdf; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

41 <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR62/001/2007>; (Letöltés ideje: 2010. január 25.)

szabott, speciális oktatást nyújtanak a résztvevőknek. A belga szervezetnek jelenleg 10.000 önkéntese dolgozik csak a fővárosban (!), Kinshasában, ahol 24 kisebb „reintegrációs körzet” alakítottak ki a DDR lépcsőinek hatékonyabb véghezvitele érdekében.⁴²

Valamennyi Kongóban indított DDR- program áttekintése nehéz lenne, ezért csak az MDPR gondozásában működő folyamat eddigi eredményeit vázolom.⁴³

A program Leszerelési, Lefegyverezési és Visszailleszkedési Program (Programme de National Désarmement, Démobilisation et Réinsertion; PNDDR) néven ismert, s gyermek- és felnőtt katonákkal egyaránt foglalkozik.

Az MDPR eddigi költségvetése a kongói harcok (gyerek) katonáinak leszerelését és reszocializációját illetően közel 272 millió USD-t ölelt fel (150 millió dollárt adományozott a Világbank, 100 millió dollárt adott a Multi-Donor Trust Fund, 22 millió dollárt pedig egyéb szervezetek és magánemberek ajánlottak fel). Ebből 30 millió dollárt közvetlenül a gyerekkatonák reintegrációs projektjébe fektettek, az összeget az NGO-k kapták meg és használták fel. A reintegrált kongói gyerekkatonák 85%-a visszatérhetett eredeti családjához, a fennmaradó 15% nevelőszülőkhöz került. A fiatalok 75%-a sikeresen elvégezte a reintegráció szakaszában indított szakmai tanfolyamok valamelyikét, s ez hozzásegítette őket a DDR utáni munkavállaláshoz.

Természetesen minden statisztikai adatot kétkedéssel kell fogadnunk, legalábbis ami az afrikai gyerekkatonaság változó tendenciáit igyekszik bemutatni. Nem minden gyermek és felnőtt lesz hasznos tagja társadalmának, sokan újra a harcok résztvevőivé válnak. A DDR- önkéntesek nagy erővel dolgoznak az újratorozás megakadályozása ellen. Bizonyított tény, hogy sok (gyermek) harcos pszichológiailag nem tudja kezelni a leszerelését; azzal, hogy fegyverét elveszik, egyúttal erejének elvesztésétől tart. Erre már korán felfigyeltek egyes segélyszervezetek, illetve a kongói kormány is, s ennek kezelésére egy megdöbbentő, a DDR lényegét mondhatni megkérdőjelező szokást alakítottak ki.

Főként a felnőttek DDR-programját megelőzően jellemző, hogy azokat a leszerelt fegyvereseket, akik nem akarnak beilleszkedni az új körülmények közé, a nemzeti hadsereg soraiba integrálják. Akik nem hajlandók részt venni a DDR- programban, önként jelentkezhetnek a hadseregbe. Ha viszont nem felel meg a katonai alkalmassági vizsgálatokon, akkor minden esetben jelentkeznie kell a legközelebbi demobilizációs táborban.⁴⁴ Szükséges kihangsúlyozni, hogy ez elsősorban a felnőtt fegyveresekre igaz, ám Kongó vonatkozásában mindenképpen említést érdemel. A gyermekek előtt nem áll ehhez hasonló választási lehetőség, őket minden erővel igyekeznek visszavezetni a „civil” életbe.

42 <http://www.croix-rouge.be/Page.aspx?PageID=449>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

43 Az adatokat az MDPR 2009 márciusi jelentéséből, és a Világbank 2008-as DDR-dokumentumából (Khadiagala, Gilbert M.: Contemporary Security and Development Trends in the Great Lakes Region) vettem. <http://www.mdrp.org/drc.htm>; (Letöltési ideje: 2010. 01. 25)

44 Amnesty International: Democratic Republic of Congo: Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) and Reform of the Army, 2007., 3.o.

A TÖRVÉNY SZAVA A KONGÓI GYEREKKATONASÁG VONATKOZÁSÁBAN

A nemzetközi jog releváns dokumentumai és a katonai igazságszolgáltatás egyetért abban, hogy 18 éven aluliak háborús konfliktusban való közvetlen részvételükért nem büntethetők.⁴⁵ Ennek ellenére Kongóban 2003 óta legkevesebb 12 gyerekkatonát ítélték halálra. A Coalition to Stop the Use of Child Soldiers értesülései szerint 2007 közepétől nem hajtják végre a gyerekkatonák kivégzését, és az utóbbi két évben csökken a dezertálás, parancsmegtagadás miatt őrizetbe vett gyermekek száma is.⁴⁶

Napjainkra már Afrika legtöbb országában elfogadottá vált, hogy a gyerekkatonák által elkövetett bűnökért nem maguk az elkövetők, hanem feletteseik, parancsnokaik vonhatók felelősségre. Ezért példaértékű mind a Sierra Leonei háború bűneit vizsgáló Különbíróság működése, mind pedig Thomas Lubanga Dyilo kongói UPC-hadúr Nemzetközi Büntetőbíróság előtt folyó pere. Lubangát 15 éven aluli gyermekek toborzásával, sorozásával és fegyveres harcokban történő aktív részvételre kényszerítésével vádolják, amelyek háborús bűnnek minősülnek.⁴⁷ Hágában a 2002-2003 között, főként Ituri-tartományban elkövetett bűneiről kell számot adnia. Lubanga bűneinek feltárása már 2004-ben elkezdődött, amikor a kongói harcok gyerekkatonákat alkalmazó hadurainak ügyében Luis Moreno Ocampo ICC-ügyész nyomozást kezdeményezett. Lubangát 2005 márciusában tartóztatták le, és egy évvel később, 2006 márciusában szállították Hágába. A Bíróság 2007 januárjában elegendőnek vélte az addig összegyűjtött bizonyítékokat, így 2008. június 23-ra tűzték ki Lubanga perének kezdőnapját. Ám a tárgyalás mégsem indult meg, mert megkérdőjelezték a Lubanga-ügy kivizsgálásával megbízott bírói kamara objektivitását és pártatlanságát, így tíz nappal június 23-a előtt feloszlatták az ügyben kompetens bírói csoportot.

Lubanga esetében Ocampo ügyész nem hozta nyilvánosságra annak a közel 200 dokumentumnak tartalmát, amelyek az ENSZ és egyes NGO-k gyűjtése alapján a hadúr egyértelmű bűnösségét igazolták. Az ügyész ugyanis egyelőre nem akarta felfedni azokat a természetes személyeket, akikről az információk származtak. Ezzel - a tulajdonképpeni szabályszegéssel⁴⁸ - megnehezítette Lubanga felkészülését a tárgyalásokra, és a Bíróság munkáját is lassította. Az ügyet vizsgáló bírók és az ügyész kooperációjának hiánya miatt az ICC ismét feloszlatta a Lubanga-ügy kamaráját. 2008. július 2-án már Lubanga szabadon engedésének lehetősége is felmerült, mert a Bíróság egyre inkább úgy látta: nem lehet szakmailag kifogástalanul működő bírói csoportot felállítani ezen ügy kapcsán. A kongói hadurat mégsem engedték szabadon, a Bíróság ekkori határozata szerint mindaddig börtönben lesz, amíg nem tudnak létrehozni egy érdemleges, független ítélő-csoportot. Végül 2009 januárjára konszenzus született a bírók és az ügyész között: az ügyész – az informátorok teljes védelmének garanciája mellett – biztosította a szükséges dokumentumokat a megbízhatónak ítélt bírói csoportnak, így Lubanga tárgyalása január 26-án folytathatódott.

45 Besenyő János: Hagyomány vagy újkori találmány? A gyerekkatonaság – Afrika Ma, Tradíció, átalakulás, fejlődés - Tanulmánykötet, kiadó: IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 2009, 163-187. oldal

46 Child Soldiers Global Report 2008, 110.o.

47 <http://www.lubangatrial.org/background/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

48 Ti. az ICC határozatban mondja ki, hogy némely dokumentumot az ügyész köteles bemutatni a Bírósnak, amely ezután maga dönt arról, hogy a dokumentumot kiadja-e a vádlottnak vagy a vádlott ügyvédjének. <http://www.lubangatrial.org/background/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

Lubanga kapcsán szinte hetente újabb bizonyítékok kerülnek elő, általa elrabolt gyermekek nyilatkoznak gyerekkatonaságukról, nemi erőszaknak áldozatul esett lányok beszélnek az UPC-katonák és Lubanga kegyetlenségéről stb.⁴⁹ A közvélemény kíváncsian várja, mi lesz Thomas Lubanga Dyilo perének végkimenetele, pontosabban büntetésének mértéke, ugyanis története precedensül szolgálhat a hasonló bűnökért elfogott hadurak esetében is.

MI LEHET A MEGOLDÁS?

A Kongói Demokratikus Köztársaság példája kitűnően láttatja, hogy a gyerekkatonaság felszámolása igen nehéz, és rövidtávon nem valósítható meg. A megoldási javaslatok csakis a nemzetközi közösség összefogása, illetve egy drasztikus szemléletváltás révén lehetnének kivitelezhetők.⁵⁰

Elsősorban a gyerekkatonákat alkalmazó államok kollektív gondolkodásmódjának drasztikus és önálló megváltozására van szükség, azaz, hogy ezen országok is természetesnek vegyék a gyermek- és fiatalkorúak védelmének, oltalmának biztosítását. Az európai-amerikai gondolkodástól azonban igen élesen eltérő társadalmak esetén megbecsülni sem lehet, mennyi idő szükséges ehhez.

Másodsorban a „fejlett”, pontosabban az egykori gyarmattartó államok önkéntes, hosszú távú és nem egyszeri segítségnyújtására is szükség lenne, amely nem a gyakran megvalósuló gazdasági behatolást és újragyarmatosítást kellene, hogy jelentse. Ennek iskolapéldája lehetne Belgium: ti. a belga Vöröskereszt munkatársai önkéntesen, felelősségtudattal foglalkoznak az egykori gyarmat, Kongó gyerekkatonáinak rehabilitálásával, mintegy kárpótolva így Kongó államot a múltbeli sérelmekért. Ez azonban csak az egyetlen ritka példa az egykori gyarmattartók részéről, a fentebb vázolt gyakorlat szélesebb körű megvalósítása tehát igencsak kérdéses.

Harmadrészt a kormányoknak kellene megakadályozniuk, hogy a helyi konfliktusok háborúvá szélesedjenek, és a bizonytalan helyzetű országokba irányuló fegyverszállítmányok értékesítése ellen is ki kellene állnia a nemzetközi közösségnek. A tartós béke és a háborús bűnösök felelősségre vonása mellett kellene megvalósítani a rehabilitációt.

49 <http://www.lubangatrial.org/category/trial-reports/page/2/>; (Letöltés ideje: 2010. 01. 25)

50 Paragi Beáta: Gyerekkatonák Afrikában. In.: Külügyi Szemle, 2008., 4. szám, 57-80.o.

ZÁRSZÓKÉNT

A Kongói Demokratikus Köztársaság alapos vizsgálata után belátható, hogy az ország a dekolonizált államok felzárkózási küzdelmének látványos csődjét mutatja. Folyamatosan kiújuló konfliktusai és a belga kolonizáció örökebe lépő (?) kínai újragyarmatosítás relációjában a közép-afrikai ország földrajzi viszonyai és geopolitikai helyzete pedig még inkább hozzájárul e negatív jelenségek kialakulásához, illetve továbbéléséhez. A térség életében jelentős pozíciókkal bíró ország elemzése több eredménnyel is szolgálhat, például azzal, hogy Európa közepén élve elgondolkozzunk a Magyar Honvédség esetleges békefenntartó missziójának egyik lehetséges célpontjáról, pontosabban az ott uralkodó környezeti viszonyok, társadalmi-politikai állapotok megváltoztatásának szükségességéről / lehetséges következményeiről.

Figyelembe kell vennünk, hogy multilateralizmus és az interdependencia korában nem beszélhetünk csupán egyetlen terület biztonságának (vagy annak hiányának) „határon belüliségéről” – figyelembe kell vennünk, hogy amennyiben akár Kongó, akár a többi afrikai állam instabilitása elhúzódik, az közvetve ránk, magyarokra is hatást gyakorolhat (pl. több katonára és segélyszervezeti aktivistára lesz szükség). A helyi háborúk regionálissá, kontinentálissá szélesedhetnek, ez pedig egyre nagyobb terheket ró a nemzetközi közösségre. Ha pedig megnő a háborúk száma, nem mérséklődnek az egyenlőtlen elosztásból fakadó gazdasági különbségek, és tömegessé válnak az emberi jogsértések, az kétségtelenül újabb biztonsági problémákat hoz felszínre.

Tovább kell tehát látnunk az „átlagos” országismertető-bemutató-elemző funkción, eszünkbe kell jutnia a huntingtoni paradigmának is, amikor a „fejlett” nyugati értékek továbbításával katonáinkat bízuk meg. A nyugatitól oly’ mértékben eltérő civilizáció, mint az afrikai, egyértelmű, hogy nehezen fogja adaptálni (ha egyáltalán tudja) a demokratikus értékeket. Ugyanakkor Kongó nagyon jó lehetőséget biztosíthatna a magyar katonák számára mind az idegen nyelvek, mind pedig az idegen kultúrák megismerése terén, ezek a tapasztalatok pedig a továbbiakban jelentős hasznót hozhatnának országunknak.

Természetesen, az emberi racionalitás nem engedi meg, hogy a kongói háborút és humanitárius válságot tápláló okok hirtelen megszűnéséről vizionáljunk, de ez nem gátolhat meg senkit a változtatásra irányuló törekvéseinek teljesítésében. A XXI. század sok esetben Afrika évszázada lehet, ha megadjuk neki a fejlődés lehetőségét. Ezért dolgozni pedig magyar katonaként, biztonságpolitikusként is nemes cselekedet.

RÖVIDÍTÉSEK

ABAKO: Alliance des Bakongos pour l'unification et expansion de la langue kikongo – A bakongók szövetsége a kikongo nyelv egyesítésére, konzerválására és terjesztésére

ADLF: Demokratikus Erők Szövetsége a Felszabadulásért

AFDL: Alliance des Forces Démocratiques de Libération – Demokratikus Erők a Felszabadulásért Szövetségét

ANC: Armée Nationale de Congolais – Kongói Nemzeti Hadsereg

AND: Agence Nationale de Documentation – Nemzeti Dokumentációs Ügynökség

ANL: Armée Nationale de Libération – Nemzeti Felszabadító Hadsereg

ARC: Alliance pour le Renouveau du Congo – Szövetség Kongó Megújulásáért

CEREA: Centre de Regroupement Africain - Afrikai Átcsoportosítás központja

CND: Centre Nationale de Documentation – Nemzeti Dokumentációs Központ

CNDP: National Congress for the Defense of the People –

CNL: Consile National de Libération – Nemzeti Felszabadító Bizottság

COAKA: Kaszai Törzsek Koalíciója

CONACO: Confédération Nationale des Associations Congolaises – Kongó Szövetségeinek Nemzeti Konföderációja

CONAKAT: Confédération des Associations Ethniques du Katanga – Katanga Etnikai Szövetségeinek Konföderációja

CVR: Corps des Volontaires de la République – Köztársaság Önkénteseinek Hadteste

DDR: Disarmament, Demobilization, Reintegration – a (gyerek) katonák lefegyverzése, felszerelése és társadalmi visszailleszkedése

DDRRR: Disarmament, Demobilization, Repatriation, Resettlement, Reintegration – a DDR kongói, bővített fajtája

DSP: Division Spéciale Présidentielle – Különleges Elnöki Hadosztály

FAP: Forces d'Autodéfense Populaire – Népi Önvédelmi Erők

FARDC: Forces Armées de la République du Congo – Kongói Demokratikus Köztársaság Fegyveres Ereje

FAZ: Forces Armées Zaïroises – Zairei Fegyveres Erők

FDLR: Forces Démocratiques de Libération du Rwanda – Ruanda Felszabadításáért Küzdő Demokratikus Erők

FLNC: Front pour la Libération Nationale du Congo – Kongó Felszabadításának Népi Frontja

FNLA: Frente Nacional de Libertação de Angola – Angola Felszabadításának Nemzeti Frontja

LRA: Lord Resistance Army – az Úr Ellenállási Hadserege (Uganda)

MLC: Mouvement pour la Libération du Congo – Kongó Felszabadításáért Küzdő Új Mozgalom

MNC: Mouvement National Congolais – Kongói Nemzeti Mozgalom

MONUC: United Nations Mission in Congo – ENSZ Kongói Missziója

MPLA: Moimento Popular de Libertaãço de Angola – Angola Felszabadításának Népi Mozgalma

MPR: Mouvement Populaire de la Révolution – Forradalmi Népi Mozgalom

NGO: Nongovernmental organization – nem-kormányzati szervezet

ONUC: United Nations Operation in the Congo – az ENSZ Kongói Művelete

OTRAG: Orbital Szállítási- és Rakéta- Részvénytársaság

PALU: Parti Lumumbiste Unifié – Egységes Lumumba Párt

PARECO: Patriotes résistants du Congo – Kongói Hazafiak Ellenálló Csoportja

PDC: Parti des Démocrates Chrétiens – Kongói Kereszténydemokrata Párt

PNP: Parti National du Progrés – Nemzeti Haladó Párt

PRP: Népi Forradalmi Párt

PSA: Afrikai Szolidaritás Pártja

PUNA: Nemzeti Egység Párt

RCD: Kongói Szövetség a Demokráciáért

RCD: Rassemblement Congolais pour la Démocratie – Kongói Gyülezet a Demokráciáért

SARM: Servive d’Action et de Renseignements Militaire – Hadműveleti és Hírszerzési Szolgálat

SNIP: Service National d’Intelligence et de Protection – Nemzeti Hírszerzési és Védelmi Szolgálat

UNC: Kongói Nemzeti Unió

UNITA: União Nacional para a Independência Total de Angola – Nemzeti Szövetség Angola Teljes Függetlenségéért

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv (Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict to the Convention on the Rights of the Child) (2000)
2. A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásáról szóló Római Statútum (1998)
3. Abdel-Fatau Musah, Kayode Fayemi, J. 'Kayode Fayemi: Mercenaries: An African Security Dilemma, Pluto Press, 1999, 320 oldal, ISBN: 9780745314716
4. African Charter on the Rights and Welfare of the Child (1999)
5. African Development Bank: African Development Report 2008/2009, Oxford University Press US, 2009, 128 oldal, ISBN: 9780199548941
6. Amnesty International Report 2009: The State of the World's Human Rights <<http://thereport.amnesty.org/>>
7. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
8. Besenyő János: Az ENSZ leszerelési, demobilizációs és reintegrációs programjai Afrikában. In.: Honvédségi Szemle, 2009., 1. szám, 24-27.o.
9. Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Afrika Tanulmányok, 2008, II. évfolyam, 4. szám. 28-33 oldal
10. Besenyő János: Hagyomány vagy újkori találmány? A gyerekkatonaság – Afrika Ma, Tradíció, átalakulás, fejlődés (Tanulmánykötet, kiadó: IDResearch Kft./Publikon Kiadó, Pécs, 2009, ISBN: 978-963-88505-8-4), 163-187. oldal
11. Besenyő János: Harc az afrikai olajért, Kína gazdasági térnyerése a fekete kontinensen, Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum, XI. évfolyam, 2007. 4. szám, 36-37. o.
12. Besenyő János: Leszerelési, demobilizációs és a civil életbe való visszaállítás programok Afrikában, Kapu XXI. évfolyam, 1. szám, 2008, 30-33. o.
13. Besenyő János: A kelet-kongói milíciák lefegyverzésének tapasztalatai, Szakmai Szemle, 2010. 1. szám, 180-195. oldal
14. Dave Renton, David Seddon, Leo Zeilig: The Congo: plunder and resistance, Zed Books, 2007, 243 oldal, ISBN: 9781842774854
15. Davidson, Basil: Gerillaháborúk Afrikában. Kossuth, Bp., 1984. ISBN 963-09-2423-4
16. Dr. Axmann Ágnes: Fertőző és trópusi betegségek. Pécsi Direkt Kft. Alexandra Kiadója, 2002., 2., átdolgozott kiadás ISBN 963-368-198-7
17. ENSZ BT határozatai a gyerekkatonaság vonatkozásában: 1261., 1270., 1296., 1314., 1379., 1460., 1539., 1612.
18. ENSZ Közgyűlés Gyermekek Jogairól Szóló Nyilatkozata (1959)
19. Estandardsforum (Financial Standards Foundation): Country Brief, Democratic Republic of The Congo, November 12, 2009, New York, 27 oldal
20. EU gyermekjogi stratégiája felé (Towards an EU Strategy on the Rights of the Child) (2006)
21. Europa Publications: Africa South of the Sahara 2004, 33. kiadás Routledge, 2004, 1360 oldal, ISBN: 9781857431834
22. Fage, J. D.: Afrika története, Osiris kiadó, Bp., 2004. ISBN: 963-389-6649
23. Frank R. Villafaña: Cold War in the Congo: The Confrontation of Cuban Military Forces, 1960-1967, Transaction Publishers, 2009, 310 oldal, ISBN: 9781412810074
24. Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)

25. Genfi Egyezmények: Egyezmény a hadrakelt fegyveres erők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról; Egyezmény a tengeri haderők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról; Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról; Egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről (1949)
26. George A. Lopez, Michael Stohl: Dependence, development, and state repression, Greenwood Press, 1989, 271 oldal, ISBN: 9780313252983
27. Georges Nzongola-Ntalaja: From Zaire to the Democratic Republic of the Congo, Issue 28 of Current African issues, Nordic Africa Institute, 2004, 23 oldal, ISBN: 9789171065384
28. Georges Nzongola-Ntalaja: The Congo from Leopold to Kabila: a people's history, Zed Books, 2002, 304 oldal, ISBN: 9781842770535
29. Gyermekek Jogairól Szóló 1924. évi Genfi Nyilatkozat
30. Gyermekek Jogairól Szóló New York-i Egyezmény (1989)
31. Győri-Barcsa Andrea: A Bundeswehr afrikai szerepvállalása - Szakmai Szemle, 2010. 1. szám, 171-180. oldal
32. Herbert F. Weiss: War and peace in the Democratic Republic of the Congo, Issue 22 of Current African issues, Nordic Africa Institute, 2000, 28 oldal, ISBN: 9789171064585
33. Human Rights Watch: "You Will Be Punished" Attacks on Civilians in Eastern Congo, 2009 decembere, 191 oldal, ISBN: 1-56432-582-2
34. IISS Lloyd's Group: Climate Change and Security: Risks and Opportunities for Business. London, 2009. 52 oldal
35. ILO Worst Forms of Child Labour Convention (2000)
36. Jay Heale, Yong Jui Lin: Democratic Republic of the Congo, 2. kiadás, Marshall Cavendish, 2009, 144 oldal, ISBN: 9780761444787
37. Jay Heale: Democratic Republic of the Congo, Marshall Cavendish, 1998, 128 oldal, ISBN: 9780761408741
38. Jeanne M. Haskin: The tragic state of the Congo: from decolonization to dictatorship, Algora Publishing, 2005, 228 oldal, ISBN: 9780875864167
39. Jegyzőkönyv az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről (1977)
40. Jegyzőkönyv az 1949-es genfi egyezmények kiegészítéséről és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről (1977)
41. Johnston, Ian (szerk.): Annual Review of Global Peace Operations 2007, Center for International Cooperation - Lynne Rienner Publishers, Boulder/London, 62.o.
42. Kende István: Katonai Konfliktusok Fekete-Afrikában. Országgyűlési Könyvtár, Bp., 1980. ISBN 9630126427
43. Kende István: Napjaink 120 háborúja. Akadémia Kiadó, Bp., 1979. ISBN 9630518899
44. Kevin C. Dunn: Imagining the Congo: the international relations of identity, Palgrave Macmillan, 2003, 221 oldal, ISBN: 9781403961600
45. Kevin Shillington: Encyclopedia of African history, CRC Press, 2005, 1824 oldal, ISBN: 9781579584535
46. Mark R. Lipschutz, R. Kent Rasmussen: Dictionary of African historical biography, University of California Press, 1989, 328 oldal, ISBN: 9780520066113
47. Murray, Jocelyn: Az afrikai világ atlasza. Helikon Kiadó, Bp., 2003. ISBN 9632087208
48. National Congress for the Defense of the People; Human Rights Watch: Renewed Crisis in North Kivu, New York, 2008, 7.o.
49. Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)

50. Oppong, R. Joseph – Woodruff, Tania: Modern World Nations – Democratic Republic of the Congo. Chelsea House Publishers, New York, 2007. ISBN: 9780791092491
51. Paragi Beáta: Gyerekkatonák Afrikában. In.: Külügyi Szemle, 2008., 4. szám, 57-80.o.
52. Párizsi Alapelvek és Ajánlások (The Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups: Overview of the principles) (2007) <http://www.un.org/children/conflict/english/parisprinciples.html>
53. Peter Haggett: Encyclopedia of world geography, 17. kötet, 2. kiadás, Marshall Cavendish, 2002, 138 oldal (2310-2448-ig)
54. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)
55. Probáld Ferenc (szerk.): Afrika és a Közel-Kelet földrajza – egyetemi és főiskolai tankönyv. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 1996. ISBN 963-463-006 5
56. Rácz András - Türke András István: Az ENSZ és az EU válságkezelési műveletei a Kongói Demokratikus Köztársaságban. In.: Külügyi Szemle, 2005., 1-2. szám, 12-36.o.
57. Radics M. Péter: Veszélyesebb az orvosság, mint a betegség? In.: Afrika Tanulmányok, Kongó különszám, 2008., 4. szám, 96-100.o.
58. Robert F. Stock: Africa south of the Sahara: a geographical interpretation, Guilford Press, 2004, 477 oldal, ISBN: 9781572308688
59. Sean Rorison: Bradt Congo: Democratic Republic – Republic, Bradt Travel Guides, 2008, 352 oldal, ISBN: 9781841622330
60. Sík Endre: Fekete Afrika Története IV. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.
61. Singer, P. W. : Addressing of Global Challenge of Child Soldiers. In.: Bryden, A. – Hänggi, H.: Security Governance in Post-Conflict Peacebuilding. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2005.
62. Singer, P. W. : Children at War. Pantheon, New York, 2005.
63. Specht, Irma: Children and DDR. In.: Nosworthy: Seen, but not Heard: Placing Children and Youth on the Security Governance Agenda. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Geneva, 2009.
64. Szabó Loránd: Kongói kaleidoszkóp 1998-2008: a hatalmi erőter változásai. In.: Külügyi Szemle, 2008., 4. szám, 119-139.o.
65. Szilasi Ildikó: Kítaszított gyerekek. In.: Afrika Tanulmányok, 2008., 4. szám, 80-85.o.
66. The International Institute for Strategic Studies: Military Balance 2009. Routledge Taylor & Francis Group, London, 2009. ISBN 9780415498463
67. The International Institute for Strategic Studies: Military Balance 2007. Routledge Taylor & Francis Group, London, 2007. ISBN 9781857434378
68. Thomas P. Odom: Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978, 1993, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 66027-6900,
69. Thomas Turner: The Congo wars: conflict, myth and reality, Zed Books, 2007, 243 oldal, ISBN: 9781842776896
70. Tshilemalema Mukenge: Culture and customs of the Congo, Greenwood Publishing Group, 2002, 204 oldal, ISBN: 9780313314858
71. UNICEF: Cape Town Principles and Best Practises (1997) <[http://www.unicef.org/emerg/files/Cape_Town_Principles\(1\).pdf](http://www.unicef.org/emerg/files/Cape_Town_Principles(1).pdf)>
72. W. Martin James, Susan Herlin Broadhead: Historical dictionary of Angola, Scarecrow Press, 2004, 229 oldal, ISBN: 9780810849402
73. World Bank Report: Democratic Republic of Congo Growth with Governance In the Mining Sector, Report No. 43402-ZR, 2008 may, 145 oldal

INTERNETES FORRÁSOK:

www.africafiles.org/article.asp?ID=17747
www.ahu.hu
www.allafrica.com/stories/200903021779.html
www.allafrica.com/stories/201001191006.html
www.amnesty.org/en/library/asset/AFR62/001/2007/en/bc0c5b7e-d3c4-11dd-8743-d305bea2b2c7/afr620012007en.pdf
www.amnesty.org/en/library/info/AFR62/001/2007
www.amnesty.org/en/library/info/AFR62/017/2006
www.apps.who.int/globalatlas/predefinedReports/EFS2008/full/EFS2008_CD.pdf
www.apps.who.int/infobase/reportviewer.aspx?surveycode=101774a2&unicode=178&rptcode=ALL&dm=8
www.assets.panda.org/downloads/glacierspaper.pdf
www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/inhea/profiles/Congo_Zaire.htm
www.beyondintractability.org/essay/demobilization
www.bibl.u-szeged.hu/oseas_adsec/congo.htm
www.britannica.com/EBchecked/topic/607721/Tshikapa
www.charlestaylortrial.org/
www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html
www.cnn.com/WORD/9709/07/mobutu.wrap/
www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1303&lang=en/
www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=605&lang=en/
www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=2829/
www.crisisgroup.org/library/documents/africa/central_africa/104_security_sector_reform_in_the_congo.pdf
www.croix-rouge.be/Page.aspx?PageID=449
www.daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/390/16/PDF/N0739016.pdf?OpenElement
www.dfat.gov.au/GEO/fs/drc.pdf
www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=48
www.everyculture.com/Bo-Co/Democratic-Republic-of-the-Congo.html
www.fao.org/fi/oldsite/FCP/en/COD/profile.htm
www.ftp.fao.org/docrep/fao/009/ag306e/ag306e00.pdf
www.ftp.fao.org/docrep/fao/010/a0869t/a0869t02.pdf
www.gfip.org/storage/gfip/capital%20flight%20from%20drc.pdf
www.globalintegrity.org/reports/2006/Democratic%20Republic%20of%20Congo/index.cfm
www.globalintegrity.org/reports/2006/pdfs/democratic%20republic%20of%20congo.pdf

www.globalpolicy.org/images/pdfs/09rushruin.pdf
www.globalsecurity.org/military/world/war/congo.htm/
www.harare.unesco.org/women/2698_GAAF%20report.pdf
www.heritage.org/Index/Country/DemocraticRepublicCongo
www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapasok_kongoban
www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/osszecsapasok_kongoban
[www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/views-from-field-report-240609/\\$File/Our-World-Views-from-DRC-I-ICRC.pdf/](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/views-from-field-report-240609/$File/Our-World-Views-from-DRC-I-ICRC.pdf/)
www.infodev.org/en/Document.395.pdf
www.ipisresearch.be/dbpdfs/IPIS_Briefing_30September06October2009.pdf
www.ipsnews.net/news.asp?idnews=49295
www.ipsterraviva.net/africa/currentNew.aspx?new=3189
www.khulsey.com/jewelry/diamond_mines_congo.html
www.kitekinto.hu/afrika/2008/04/20/kinanak_kellenek_kongo_kincsei/
www.lubangatrial.org/
www.lubangatrial.org/background/
www.lubangatrial.org/category/trial-reports/page/2/
www.mbendi.com/orgs/cqu0.htm
www.mdrp.org/drc.htm
www.mfa.gov.cn/eng/wjb/zzjg/fzs/gjlb/2959/t16484.htm
www.miningweekly.com/article/magindustries-unveils-sinohydro-as-mystery-investor-2009-09-24
www.monuc.unmissions.org/Default.aspx
www.monuc.unmissions.org/Default.aspx?tabid=1042&ctl=Details&mid=1096&ItemID=6877
www.monuc.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=DW0xaYdLPc%3d&tabid=2615&mid=3853
www.mwanaafrica.com/
www.mwanaafrica.com/ir/press/2006/press_22may06.asp
www.news.bbc.co.uk/2/hi/7846339.stm
www.news.bbc.co.uk/2/hi/afrika/7782649.stm
www.news.bbc.co.uk/2/hi/afrika/country_profiles/1076399.stm#media
www.news.mongabay.com/2009/1123-hance_civil.html
www.nybooks.com/articles/23054#fn1/
www.nytimes.com/1996/10/22/world/220000-hutu-flee-fight-between-zaire-and-tutsi-settlers.html?pagewanted=1
www.nytimes.com/1996/10/31/world/refugees-are-caught-in-central-african-crossfire.html?pagewanted=all

www.nytimes.com/2004/03/29/international/africa/29CONG.html
www.oecd.org/dataoecd/13/39/40577125.pdf
www.oecd.org/dataoecd/26/5/38562481.pdf
www.oecd.org/dataoecd/56/2/35323857.pdf
www.raisehopeforcongo.org/abcs
www.reliefweb.int/library/profiles/DR Congo-05-2002.pdf
www.reuters.com/article/idUSL1815693720070918
www.reuters.com/article/idUSSHA27513020080423
www.sarua.org/?q=uni_Universit%C3%A9%20de%20Kisangani
www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/DRC%20S%202009%20472.pdf
www.state.gov/e/eeb/rls/othr/ics/2009/117424.htm
www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123132.htm
www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm#econ
www.tageo.com/index-e-cg-cities-CD.htm
www.theirc.org/where/the_irc_in_democratic_republic_of_congo.html
www.thereport.amnesty.org/
www.thereport.amnesty.org/en/regions/africa/democratic-republic-congo/
www.tierra.rediris.es/coltan/coltanreport.pdf
www.time.com/time/world/article/0,8599,1855309,00.html
www.un.org/Depts/DPKO/Missions/onucB.htm
www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/documents.shtml
www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/facts.shtml
www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/mandate.shtml
www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/C.5/63/25
www.unddr.org/whatisddr.php#8
www.unhcr.org/ga10/index.html#/africa
www.unicef.org/childalert/drc/content/Child_Alert_DRC_en.pdf
www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A37521-2004Jun12.html

